

11263

42666

~~2434~~
~~1043~~

№ 24

Военна библиотека

№ 24

79/20

~~1043~~

М. ДРУМЕВЪ
зап. генералъ

БОЕВЕТЪ ЮЖНО ОТЪ С. ХУМА

ОТЪ 1.Х.1917 Г. ДО 31.V.1918 Г. И ДЕЙСТВИЯТА НА АРТИЛЕРИЯТА

БРОЙ 2380019
УНИВЕРСИТЕТНА
БИБЛИОТЕКА

355-48

~~1362~~

11269

42666+

ПРЕДГОВОРЪ.

Въ дветъ продължителни войни, които българския въоръженъ народъ води презъ 1912—13 год. и 1915—18 год., по всичкитъ краища на Балканския полуостровъ, много села, градове и висоти, които по-рано знаехме по-картата или не бѣхме чували никакъ получиа важно историческо значение, защото около тѣхъ се водиха боеве, нѣкои отъ които имаха голѣмо значение за изхода на войната.

Между многото имена, които добиха историческо значение е и селото Хума, което се намира на 13 километра по права линия западно отъ гр. Гевгели.

Участъка южно отъ Хума, известенъ въ насъ съ името „Яребична“ а, за противника подъ името „Скра-дю легенъ“, съ своето командующе положение е привлечалъ вниманието на неприятеля още отъ месецъ май 1917 год. и рѣдки сж бюлетинитъ издавани отъ Щаба на Действуещата армия, гдето да не се пише за него. Южно отъ Хума често пѣти неприятелската и нашата артилерия сж се състезавали и произвеждали малки или по-голѣми огневи нападения; — неприятелската пехота предприема голѣми или по-малки нападения, а нашата пехота произвежда — патрулни нападения или нападале съ по-голѣми пехотни сили, обаче и тукъ неприятеля на два пѣти води сериозни боеве, при които му се удаде да има известни успѣхи — първия на 11 май 1917 год. когато завлада в „Малка Яребична“ и втори пѣтъ на 30 май 1918 год., когато завлада в „Голѣма Яребична“ които именно направиа щото и селото Хума да добие историческо значение.

Завладяването на в. „Голѣма Яребична“ на времето смути и разтревожи не само близкото Више началство, но и главната квартира, та Главнокомандующия Генералъ Жековъ придруженъ отъ Н. Ц. В. Престолонаследника Князь Борисъ и Н. Ц. В. Князь Кирилъ на 2 юний пристигна на позицията, за да се запознае на самото мѣсто съ създаденото положение и да проучи причинитъ по които гърцитъ успѣха да завладѣягъ частъ отъ нашитъ предни позиции, южно отъ с. Хума.

Бюлетина на главната квартира, който извести, че гърцитъ следъ една продължителна артилерийска подготовка сж успѣли да завладѣягъ нашитъ предни позиции южно отъ с.

на 3/5 пехотна бригада и като така не дава пълна представа за обстановката при която се води този голъмъ бой.

Като знаемъ, че изучаването на боеветъ, а особено най-новитъ, спомагатъ за разширяване военния кръгзоръ изоструватъ началническия окомъръ и че боя южно отъ Хума на 29 и 30 май 1918 год. е първия сериозенъ бой за подготвката на който Съглашенското командване не пожали никакви средства, намираме, че отъ голъма полза ще бжде ако се разгледа по обстойно този бой, тъй като интересующитъ се отъ изучаването на военната история ще видятъ при какви условия и обстоятелства се е водилъ боя и ще извлекатъ нужнитъ поуки.

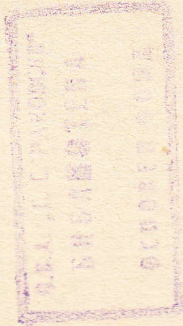
Като началникъ на артилерията въ Хумския участъкъ отъ 1 IX 17 год. до 14 IX 18 год. дългъ ни се налага да изложимъ въ настоящия трудъ обстановката, която се слага отъ многобройни и сложни бойни условия и обстоятелства, средъ които действаха войскитъ и тѣхнитъ началници, като за съставленieto му сме се ползвали отъ нашитъ лични бележки и възпоминания, дѣлата на 14 артилерийски полкъ и реляциитъ на командиритъ на артилерийскитъ групи, отдѣления и батареи за боя на 29 и 30 май 1918 год.

При написването на настоящия трудъ сме се ржководили отъ началото да бждемъ справедливи и обективни.

София, 30 Мартъ 1924 година.

М. Друмевъ

(запасенъ генералъ-майоръ)

Хума събуди временно и българското общество, което упоено отъ дотогавашнитъ наши победи почти всецѣло въ вжтрешността на Царството бѣше се предало на безгриженъ животъ, спекули и печалби, а за мжчнотитъ които войскитъ изпитваха на фронта малко се интересуваше.

Смущението обаче, което настана подиръ първитъ известия за гръцкия успѣхъ скоро изчезна, благодарение мжжеби на това, че неприятеля бѣ задържанъ и не проби фронта за да нахлуе въ България и работитъ си продължиха да текатъ по старому, т.е. позициитъ да се отбраняватъ съ малко сили и средства и да търсятъ виновницитъ за неуспѣха въ непосредственитъ бойци и тѣхнитъ близки началници, та достигнаха до тамъ, че на 29 септемврий 1918 г., нашитъ делегати подписаха Солунското примирие, по силата на което нашата армия сложи оржжието си и нѣколко дивизии останаха въ пленъ.

За голъмата борба, която частитъ отъ Хумския участъкъ изнесоха, гдето Съглашенското Командване за да осигури първия успѣхъ на Гръцката армия и прикове вниманието въ този участъкъ, съсредоточи грамадни сили и средства, които му дадоха превъзходство въ всѣко отношение надъ насъ, нашето общество и българскитъ офицери знаятъ много малко, тъй като участницитъ въ боя малко сж писали и говорили за него. Вследствие на това намиратъ се и хора, които хвърлятъ упреци къмъ войскитъ отъ този участъкъ, а нѣкои даже отиватъ до тамъ, че ги считатъ и клетвопрестжпници.

Като потвърждение на това може да ни послужи единъ печаленъ фактъ, станалъ при едно военно тържество, който ако не е направенъ съ тенденциозна цель, не говора въ полза на автора, който си позволи безъ всѣкакво основание да оклевети нѣкои отъ нашитъ войски, които сж дѣйствиали на южния фронтъ като каза дословно: „тамъ гдето нѣма испълнение на клетвата тамъ нѣма Хума, Яребична и Доброполе“.

Дали войскитъ отъ Доброполския участъкъ сж испълнили дълга и дали сж клетвопрестжпници, както мисли горния ораторъ запасенъ офицеръ, може всѣки да направи своето заключение, като проучи издаденитъ до сега съчинения отъ участницитъ въ тоя бой офицери.

Дали обаче войскитъ отъ Хумския участъкъ сж клетвопрестжпници и дали при условията при които сж действали тѣ сж могли да направятъ повече, подлежи да освѣтлятъ българския офицеръ и българското общество, началницитъ на войскитъ отъ този участъкъ и участницитъ въ боя.

Издадената презъ 1922 год. отъ капитанъ Кусевъ брошура „Боя на Яребична“ на 29 и 30 май 1918 год. разглежда боя само въ участъка на 49 пех. полкъ, а не въ цѣлия участъкъ.

I. Характера на мѣстността въ Хумския участъкъ.

Мѣстността гдето се разигра боя презъ месецъ май 1918 год. се заключава въ участка ограниченъ : на западъ отъ юго-источнитѣ склонове на Кожухъ планина, отъ югъ съ севернитѣ склонове на Гандачъ планина (Паякъ планина); на северъ отъ паралела, който е прекаранъ презъ к. 560. (в. „Винклеръ или още к. 623 по карта мащабъ 1/25000.) (гледай плана — Хумски участъкъ).

Участъка ограниченъ съ показанитѣ граници представява планинска мѣстность, запълнена съ нѣколко продълговати и почти паралелни единъ на другъ хребети, раздѣлени съ тѣсни долини, които иматъ много стрѣмни склонове, на мѣста почти отвѣсни. Презъ тия долини текатъ : Люмнишката рѣка съ нейния притокъ Хумската рѣчица и Конската рѣка, които сж притоци на р. Вардаръ и рѣкичкитѣ Балканска и Студена, които сж притоци на р. Солу-Дере.

Отъ горнитѣ паралелни хребета се спускатъ много отрези съ стрѣмни брѣгове, между които текатъ бързи потоци и последнитѣ така сж изровили мѣстността, че сж направили брѣговетѣ много обривисти и непроходими.

Минаването отъ единъ хребетъ на другъ става или по построенитѣ мостове или по бродоветѣ.

Водораздѣла между притоцитѣ на рѣкитѣ Солу-Дере, Люмнишка и Хумска образува така нареченото Хумско плато съ най-висока точка 1085 м. надъ морското равнище. Тази мѣстность нашитѣ войски нарекли „Голѣма и Малка Яребични“, а неприятеля я нарича „скра дю легенъ“.

Когато полковетѣ отъ 5-а пехотна Дунавска дивизия презъ декемврий 1915 год. стигнали въ Хумския участъкъ и се спрѣли на границата, тѣ намерили, почти цѣлия участъкъ покритъ съ парнари, обикновени хрсталаци и едри гори съ много лебели и високи дървета.

Най-горния слой на почвата въ цѣлия участъкъ е черноземъ и обрасналъ съ трѣва, но има известни полоси, гдѣто камѣка е най отъ горе и оголени мѣста, гдето нѣма никаква растителность. Около к. 560 и малко по на западъ отъ нея почвата е бѣла, а на другитѣ мѣста черна и червеникава. Въ нѣкои мѣста следъ ископане горния слой черноземъ,

ведната се среща камък, негде последния се намира по дълбоко, а на мѣста и много дълбоко. Срещатъ се участъци гдето почвата не се държи.

На по важнитѣ висоти войскитѣ дали разни названия: Малка и Голѣма Яребична (1085 м.); Дунавска и Българска китки (1016 м.); Гърбата (1013 м.); Рошава (963 м.); Князь Кирилъ (780 м.); Князь Борисъ (640 м.); Филипъ (780 м.); Каменна верига (940 м.) и к. 560.

Населени пунктове въ българското разположение сж: с. Хума 853 м. надъ морското равнище, с. Конско и Серменли, а въ неприятелското разположение селата: Ошинъ, Бославъ, Лугунци, Кула и Люмница. Жителитѣ на всичкитя села сж българи, но между тяхъ има и куцовласи. Жителитѣ на с. Хума бѣха изселени въ селата Конско Серменли, защото се обстрелваше отъ неприятелската артилерия.

Когато презъ септемврий 1917 год. за пръвъ пжтъ обходихме позицитѣ въ Хумския участъкъ намѣрихме, че всички дебели и високи дървета по Голѣма Яребична, Дунавска и Българска китки, Гърбата и Рошава бѣха изсечени и употребени за укрепяване позицията, приготвление храна и отопление. Само на в. Рошава бѣше останала една група дървета, които показваха, че тукъ нѣкога е имало гжста и висока гора. По голѣмитѣ дървета по-другитѣ висоти и хребети сжщо бѣха изсечени, а гжстотата на хресталацитѣ намалена.

Къмъ 30 май 1918 год. горитѣ и хресталацитѣ бѣха още по-вече изсечени, тъй като войскитѣ прекараха още една зима по позицитѣ.

Лозята на с. Хума, находящи се юго-источно отъ селото останаха запазени.

III. Климатъ.

Климата може да се каже, че е здравъ; боледувания отъ малария има, но случаитѣ сж рѣдки и повечето боледувайтѣ ония, които сж били заразени, когато сж били въ нискитѣ мѣста край р. Вардаръ.

Въ Хумския участъкъ вѣягъ силни вѣтрове; зимата не е продължителна, падатъ лебели снѣгове и имаше случаи да се задушатъ нѣколко войници въ едно скривалище на в. Голѣма Яребична.

Мжгли въ участъка падатъ често и биватъ много гжсти.

Пролѣтътъ и есенътъ сж влажни и дъждовни. Презъ лѣтото не ставатъ голѣми горещини, обаче тѣ все пакъ сж въ състояние да изгорятъ тревитѣ по висотитѣ, за да нѣма какво да пасе добитъка.

III. Подстѣпи къмъ позицията въ Хумския участъкъ.

По важнитѣ подстѣпи за движението на противника къмъ нашето разположение сж: 1. Пжтя Лугунци — с. Конско; 2. Пжтекигъ с. Люмница — Дунавска китка — Рошава и с. Люмница — Пещеригъ; 3. Пжтеката с. Люмница — Каруна Августова — Гръцкия постъ за с. Моинъ. (гледай планъ — на Хумски участъкъ).

Пжтекигъ отъ с. Люмница за в. Рошава и за с. Моинъ сж проходими за товарни коне, но въ случай на нужда тѣ въ скоро време могатъ да се поправятъ въ пжтица, по които да се движатъ полска артилерия и обози.

IV. Оценка на позицитѣ въ Хумския участъкъ.

Стратегическото значение на позицитѣ въ участъка на лѣва армия, която отбранява участъка отъ в. Лѣха (на Кожухъ планина) до в. Висока Чука (на Бѣласица) е, че тѣ запазватъ важнитѣ операциони посоки Гевгели — Скопие, заедно съ неопознатата линия и шосето Струмица — София.

Значението на позицитѣ по двата бѣга на р. Вардаръ е таково, че ако неприятеля завладѣе позицитѣ по дѣсния брѣгъ компрометира и отбраната на лѣвия брѣгъ и обратно, при дълбоко проникване на неприятеля въ нашето разположение по дѣсния брѣгъ на р. Вардаръ, застрашава се походата при Демиръ-Капия и се разклаща цѣлия нашъ юженъ фронтъ; сжщото нѣщо би станало и при по дълбоко проникване на противника въ нашето разположение по лѣвия брѣгъ на р. Вардаръ.

Позицитѣ по дѣсния брѣгъ на р. Вардаръ до в. Лѣха (вк.) се отбраняватъ отъ 5-а пех. Дунавска дивизия. Позицията е раздѣлена на два бригадни участъци. Дѣсния участъкъ се отбранява отъ 3/5 пех. бригада, а лѣвия участъкъ отъ 2/5 пех. бригада. (гледай плана Хумски участъкъ).

Преднитѣ позиции на войскитѣ въ Хумския участъкъ започватъ отъ в. Лѣха, минаватъ южно отъ хребета Страхилъ (по в. Атамджак), в. Голѣма Яребична, в. Обла, в. Скалиста, Геройската, Пещеригъ, Пресечения Конусъ, в. Августова, Сомуна и Гръцкия постъ.

Главната позиция започва сжщо отъ в. Лѣха, минава по хребета Страхилъ, голѣма Яребична, Гърбата, Рошава, Князь Кирилъ и к. 560.

Преградната позиция започва пакъ отъ в. Лѣха по в. Каменка верига, с. Хума, в. Иосифовъ, в. Лазаретната в. Топаловъ и в. Царь Симеонъ.

Съ завладяването на предната позиция въ която се намира и най-високия пунктъ Голѣма Яребична, неприятеля не спечелва нѣкои особенни преимущества, обаче съ завладяването на главната и преградната позиции, разклаща се фронта на I-а армия, защото това неминуемо ще доведе и напускането на Главната позиция, а сжщо и частъ отъ позицията, която е по лѣвия брѣгъ на р. Вардаръ. Въ случаи, че следъ завладяването на главната и преградната позиции, противника не бжде спрѣнъ на нѣкои отъ дес-севернитъ гребени, които сж сжщо добри позиции, това ще доведе напускането на всички наши позиции по лѣвия брѣгъ на р. Вардаръ, а тѣй сжщо и позициитъ на 3-а пех. Балканска дивизия.

V. Обикновени и желѣзни пѣтища.

Когато полковетъ отъ 5-а пех. дивизия стигатъ на грѣцката граница, тѣ намерили, че Хумския участъкъ е мжчно достъпенъ тѣй като имало само нѣколко между селски пѣтища които — като прекерани въ планинска мѣстность, гдето жителитъ не си служатъ съ четири колесни кола, били неудобни за движение и за маневриране на войскитъ. Когато преследването на противника било преустановено, войскитъ серьезно сж се заели съ прокаране военни пѣтища.

Въ участъка имаше следуюцитъ пѣтища: 1) с. Хума — с. Конско, на северъ отъ това село пѣтя носи името „Генералъ Жековъ“; 2) с. Хума — в. Дунавска китка; 3) с. Хума — с. Кованецъ, или пѣтъ „Царь Калоянъ“; 4) с. Хума — в. Рошава; 5) с. Хума — в. Изворъ, или пѣтъ „Князь Борисъ“; 6) с. Хума — с. Гърничетъ, или пѣтъ „Князь Кирилъ“; 7) Разклонения отъ пѣтъ „Князь Кирилъ“ за к. 560 и в. „Князь Кирилия“ — последното разклонение носи името пѣтъ „Иванъ Вазовъ“; 8) Пѣтъ по самата главна позиция или пѣтъ „Царь Самуилъ“; 9) отъ с. Конско за пѣтъ „Князь Борисъ“ нареченъ пѣтъ „Генералъ Бърневъ“; 10) Пѣтъ по Серменлийското Дебре; 11) Отъ Бурлово за с. Кованецъ, или пѣтъ „Винклеръ“; 12) Пѣтека в. Лѣха до пѣтъ с. Хума — Конско. Освенъ изброенитъ пѣтища въ участъка имаше и още много други пѣтеки, които улесняваха съобщенията между отдѣлнитъ пунктове въ участъка (гледай плана Хумски участъкъ).

Пѣтищата нѣматъ каменна настилка и на много мѣста иматъ стрѣмни и крути завои, вследствие на което превозоспособността на конскитъ и волски кола е по малка отъ превозоспособността имъ въ равнинитъ или слабо хълмиститъ мѣстности. Въ дѣждовно и мжгляво време пѣтищата

се разкалваха и движенията ставаха по трудни. Превозоспособността на колата още повече намаля, когато конетъ и добитъка изгладня и започна да мре.

Движението на камионитъ, които пристигнаха за да превозватъ бойни и други материали стана възможно, само следъ като на нѣкои мѣста се разширичиха пѣтищата и намали кривината на завоитъ; при дѣждовно време, когато пѣтищата се разкалваха или ставаха хлзгави въ мжгляво време, коле летата на камионитъ буксираха и движението спираше до като пѣтя изсъхне. Превозоспособността на камионитъ бѣше сжщо по малка отъ превозоспособността имъ въ равнина или слабо хълмиста мѣстность.

Макаръ че се взеха мѣрки за поправка на пѣтищата все пакъ малкитъ завои и голѣмитъ стрѣмнини станаха причина щото една нощъ единъ камионъ да падне отъ мостъта въ р. Конска и единъ отъ войницитъ да бжде премазанъ, а другъ единъ камионъ при единъ крутъ завои да пропадне въ единъ оврагъ и да не може да се изтегли отъ тамъ.

Всички военни пѣтища, които бѣха направени въ близкия тилъ на главната позиция, сж така дефилирани (отъ Голѣма Яребична, Дунавска китка и в. Обла, че до като тѣзи висоти сж въ наши ржце движението по тѣхъ, ще става не забележано отъ погледитъ на противника; при завладяването на изброенитъ по горе висоти отъ противника на 30-и май 1918 год. движението по пѣтищата денемъ на кола, камиони товарни коне и войнишки команди стана почти невъзможно тѣй като противника виждаше всичко каквото се вършеше въ тила на позицията.

Освенъ изброенитъ по горе обикновени военни пѣтища за обслужване на войскитъ отъ Хумския участъкъ, тукъ бѣше построена и тесноколейна дековилна линия, която трѣгваше отъ гара Милетково, минаваше презъ Бурлово и стигаше на 2 километра северно отъ с. Серменлии. Дековилния пѣтъ имаше голѣми стрѣмни и крути завои, поради което и превозоспособността на тази линия, вагонитъ на която се влачеа отъ коне, бѣше малка. Натоваренитъ на гара Милетково вагонетки до Бурлово се влачеа съ едни коне а отъ тукъ до с. Серменлии съ други коне.

По дековилната линия работиха около 350—400 войника и 700—800 кона, взети отъ всичкитъ части, които влизеа въ състава на дивизията. Когато конетъ бѣха охранени, два кона влачеа единъ вагонъ, но когато тѣ изгладняха и отслабнаха, тогазъ единъ вагонъ се влачеше отъ два чифта коне. Преди да се започнатъ боеветъ презъ м-цъ май 1918 год., по дековилната линия въ единъ день сж успѣвали да превозватъ 80—100 тона разни тяжести.

VI. Главна и предна позиции.

Първоначално главната позиция южно от с. Хума, започвала от в. Лъха, минавала по юго-източните склонове на Мала Рупа, следъ това по в. Каменна верига, Гърбата, Победа, Голъма Яребична, Босилова китка, Емине Буруну, Дунавска китка, Князь Кирилъ и стигала до к. 569. (По картата мащабъ 1/200000). Нѣколко месеци обаче преди да се атакува позицията южно от Хума — главната позиция се премѣсти отъ в. Каменна могила по в. Капитанъ Бояджиевъ и хребета Страхилъ (гледай плана Хумски участъкъ).

Показаната по-горе главна позиция по-права линия е дълга около 14 км., а по окопитъ около 20 километра.

Пунктоветъ, които образуватъ предната позиция сж тѣзи: западно отъ голъма Яребична — а) хребета който се спуска отъ западната ѝ страна и в. Ахмаджа и источно отъ Голъма Яребична; б) хребета който се спуска отъ в. Дунавска китка въ юго-източна посока и отива до в. Обла и в) хребета съ висотитъ: Обла, Скалиста, Геройска, Пешеритъ, Пресечения консулъ, в. Августова, Сомуна и Гръцкия постъ.

Склоноветъ на хребетитъ и висотитъ по които сж прекарани главната и предната позиции сж доста стръмни и достигаатъ отъ 20—35°. Много отъ офицеритъ мислѣха, че тѣзи стръмнини твърде много затрудняватъ атаката, ако позициитъ бждатъ добре укрепени и предъ тѣхъ артилерията дава силень преградень огънь. Тази мисль е права само при едно условие, ако атакующата пехота настъпва безъ да бжде поддържана отъ своята артилерия, защото въ този случай, щомъ отбраната забележи, че атакующитъ колони се движатъ по склоноветъ на позицията, стрелциитъ ѝ ще откриятъ огънь и ще ги повърнатъ назадъ.

При съвременния бой обаче, когато настъплението на пехотата се извършва не само подъ закрилата на артилерийския огънь, но и последния продължава до като атакующата колона се приближи, колкото се може по-близо до неприятелскитъ окопи, съ рискъ дори и нѣкой снаряди да попаднатъ въ своитъ войски, стръмнитъ склонове помагатъ на артилерията да продължава огъня си до като пехотата стигне още по-близо до окопитъ сравнително съ случая, когато се подготвява съ артилерийски огънь атака на пунктъ, находящъ се на хоризонтална мѣстность. Колкото стръмнината на склона е по-голѣма, орждията ѝ по-точно стрелятъ отъ по-малки разстояния, толкото атакующата пехота може по-близо да се приближи до атакуемитъ окопи, подъ закрилата на артилерийския огънь. При тия условия времето отъ пренасянето на артилерийския огънь задъ окопитъ до навлизането на атакующата пехота въ тѣхъ, е толкова малко, че отбра-

ната ще захсънѣ да излѣзе отъ скривалищата си и съ пущечень и бомбовъ огънь да повърне назадъ атаката.

Главната позиция можемъ да раздѣлимъ на три участъци: дѣсенъ, срѣденъ и лѣвъ.

Дѣсниа участкъ почва отъ в. Лъха и свършва до в. Капитанъ Бояджиевъ, — той представлява една входяща дѣга и като така е мжно атакуемъ. *Срѣдния участкъ* почва отъ в. Победа, и следва по Голъма Яребична, Босилова Китка и Дунавска Китка, той представлява единъ клинъ широкъ около 2 км. и издаденъ на югъ около 2 километра. Този участкъ лесно може да се обходи и атакува, защото отъ източната и западната страна на клина дълбоко се връзватъ въ него дълки долове. Най-високата частъ отъ Хумското плато, в Голъма Яребична, която командва всичката околна мѣстность се намира въ този клинъ. *Лѣвия участкъ* почва отъ в. Кн. Кирилъ, и следва по в. Кн. Борисъ и к. 560. Този участкъ представлява почти права линия съ най-важния пунктъ к. 560 — съ завладяването на която противника получава голѣми тактически изгоди.

Макаръ в. Голъма Яребична, Босилова Китка и Емине Буруну да се намиратъ на линията на преднитъ пунктове, тѣ сж били оценени отъ всички началници като пунктове, които трѣбва да влѣзатъ въ главната позиция и като такива сж се укрепявали, укрепяваха и в-оржжаваха до последния денъ на завладяването имъ отъ противника — 30 май 1918 година. Всички началници обаче сж съзнавали, че една толкова издадена позиция лесно може да бжде обхваната и неприятеля веднага да се яви предъ линията в. Рошава—Гърбата, поради което и сж се старали да премахнатъ горнитъ неудобства що позицията има. За тая цель укрепяватъ висотитъ Дунавска и Българска Китки и в. Победа и създаватъ тукъ една втора пехотна позиция, а за намаляване дължината на клина юго-източно отъ Дунавска Китка приготвяватъ малкия окопъ, наречень „Калето“ и премѣстиха главната позиция отъ в. Каменна верига по в. Капитанъ Бояджиевъ и хребета Страхилъ. Отъ хребета Страхилъ главната позиция минава по равнината, взема северо-западна посока и се свързва съ окопитъ по в. Мала-Рупа.

Въпреки направенитъ подобрения, изходящия жгль пакъ остана и не можа да се избѣгне надлъжното обстрелване съ артилерийски огънь източнитъ и западнитъ окопи по Голъма Яребична и ходоветъ за съобщения, които съединяватъ Голъма Яребична съ в. Дунавска Китка и в. Победа.

Батарейтъ, които имаха задача да обстрелватъ Голъма Яребична и предната позиция, бѣха разположени по хребета к. 560, в. Князь Борисъ, в. Князь Кирилъ, в. Филипъ, Рошава, Гърбата, Каменна верига и склоноветъ на Мала Рупа

и в. Лъха. Батареитъ отъ тия позиции даваха фронтално преградень огънь на разстояние до 3 км., а батареитъ които обстрелваха позицията съ фланговъ огънь, започваха стрелбата отъ 4 и пол. км. и го доведоха до 6 км.

При това разположение батареитъ, които стрелятъ фронтално, можеха да биятъ не само важнитъ пунктове отъ неприятелското разположение, но и неговитъ по-близки батареи, а далекобойнитъ български и германски батареи достигаа неговия по-дълбокъ тилъ и активнитъ му батареи, но за това пъкъ следъ завладяването на Голъма Яребична и Дунавска Китка, нѣкои отъ батареитъ се виждаха отъ противника. Българскитъ и германски гаубични батареи въ това отношение бѣха поставени най-добре, защото заемаха дълбоко закрити позиции отъ които съ малкитъ заряди можеха да прехвърлятъ високитъ гребени и да стрелятъ въ по-дълбокия неприятелски тилъ.

Разпологане на батареитъ по ешалонно, т. е., едни батареи на главната позиция, а други на преградната, за да отбраняватъ отъ тамъ едновременно предната позиция и Голъма Яребична, а следъ падането на последнитъ, да отбраняватъ и главната позиция, която сега ще минава по к. 560, в. в. Князь Борисъ, Князь Кирилъ, Филипъ, Рошава, Гърбата, хр. Страхилъ и Лъха, не бѣше направено, защото, както ще се види по натагъкъ, артилерията съ която разполагаше Хумския участъкъ е малко и защото поставени малкото батареи на преградната позиция, щѣха да стрелятъ предъ предната позиция и предъ Голъма Яребична на разстояние 5 до 5 и пол. км., гдето огъня не е толкозъ действителенъ, както на разстояния 2 и пол. до 3 км. и не ще можеха да обстрелватъ нито близкия тилъ на противника, нито неговитъ батареи.

Следъ завладяването на Голъма Яребична, Вишето командуване заповѣда да се произведе контръ-атака съ цель отново да я заемемъ, обаче по причини, които ще изложимъ въ отдѣла „Духа на войскитъ“ контръ-атаката не се произведе и Голъма Яребична остана въ противника.

Въ плана, по който трѣбваше да се произведе контръ-атаката, н-къ щаб на 5-та пех. дивизия — отъ генералния щабъ, полковникъ К. Георгиевъ, е направилъ следната оценка на изгубената отъ насъ позиция: „Голъма Яребична въ видъ на клинъ се издава напредъ отъ общата линия на нашата позиция на 2-3 км. По този начинъ тя се явява съвършено изолирана и като така лесно е изложена за обхващане отъ дветъ страни по цѣлата нейна дълбочина, а именно, отъ в. Побед, Българска Китка, Дунавска китка, което собствено и стана“.

„Ако направимъ една правилна тактическа оценка на Голъма Яребична, то ще видимъ, че ние сега стоимъ на

действителната наша позиция въ този участъкъ, тъй като в. Гърбата и Рошава съставляватъ упората на цѣлия гребень, по който лежи новата позиция и затварятъ посоката Хума — Конско. Тукъ нашата позиция има здрави флангове: лѣвния се опира на укрепената позиция на 50-ти пех. полкъ, а дѣсниа на позицията Страхилъ. Всѣко подаване напредъ отъ тази позиция, въпроса постепено ще се изострюва. Така напримеръ, нашето положение на линията Капитанъ Бояджиевъ, Победа, Дунавска китка, ще бжде по-лошо отъ онава по линията Гърбата — Рошава. Излъземъ ли на самата Яребична, положението ни ще бжде по-трудно отъ стоеенето на Киткотъ, а въ сравнение съ Гърбата — Рошава, не ше и дума, много по-трудно“.

„Тия сж тактическитъ изгоди при обратното завладяване на Голъма Яребична. По-голтмъ резонъ за контръ-атаката има рваншъ за отгмъщение — за възмездие по морални причини“.

Приемемъ ли, че оценката, която е направилъ н-къ щаб на дивизията, е вѣрна, включването на Голъма Яребична въ главната позиция и укрепяването ѝ като такава, трѣбва да признаемъ, че е грѣшка на ония, които сж искали, тя на всѣка цена да остане въ главната, а не въ предната позиция. Вследствие включването на Голъма Яребична въ главната позиция и похарчването много време и материали за нейното укрепяване, то става причина: а) кжсно да започне укрепяването на Рошава и Гърбата и преди боя на 30 май по тѣхъ твърде малко да се е работило, б) позициитъ на батареитъ да се избереатъ по главната позиция съ огледъ да може предъ Голъма Яребична да се развие силенъ артилерийскъ огънь и в) пжтицата въ близкия тилъ, да се пропаратъ така, че тѣ да бждатъ дефилирани както отъ Голъма Яребична, тъй и отъ Дунавска китка, като че тѣ никога не могатъ да бждатъ завладѣни отъ противника.

VII. Преградна и втора главна позиции.

Освенъ описанитъ по-горе две позиции въ Хумския участъкъ се приготвяваше и преградна позиция, която отстояше отъ 2 1/2 — 3 км. северно отъ главната позиция. Преградната позиция започва отъ в. Лъха, минава по Мала Рупа, Каменна верига, с. Хума, в. Иосифовъ, в. Лазаретна, в. Тополовъ и свършва включително в. Царъ Симеонъ.

Цѣлнията на позицията по права линия е около 14 километра (гледай планъ Хумски участъкъ).

Съображенията за изучването и укрепяването на преградната позиция бѣха направени отъ щаб на 3/5 пех. бригада

и изпратени на началниците на частите въ началото на м. декември 1917 год.

Оценката, която този щабъ бѣше направилъ на разните пунктове отъ преградната позиция е тази: 1) Най важни и най-достъпни за неприятеля се явяватъ височините Каменна верига и в. Иосифовъ (този връхъ се наричаше и „Бригадната“, защото тукъ бѣ шаба на бригадата) едно, че тукъ годетжити сж по-добри и второ, защото съ заемането на тия висоти неприятеля получава голѣма пжтища за отстѣпление; 2) може да обстрелва най-добритѣ пжтища за отстѣпление; 3) Втора по достъпна и важностъ се явява в. Лазаретната и 3) Трета най-неважна и недостъпна се явява Царь Симеонъ. Участъка в. Лѣха и в. Мала Рупа е недостъпенъ и запазва планински пжтеки.

Отъ съображенията на шаба на 3/5 п. бригада се виждаше, че преградната позиция може да бжде заета или, че бригадата доброволно е решила да напустне главната позиция или че бригадата това е направила подъ натиска на противника, обаче каквито и да сж причините, които биха заставили бригадата да се оттегли на преградната позиция, последната ще се отбранява както и всѣка главна позиция.

За отбраната на преградната позиция се избраха позиции за батареитѣ и наблюдателни пунктове за артилерийскитѣ командири и тѣхнитѣ наблюдатели и се състави едно сведение, какви инженерни материали и въ какво количество сж необходими за изграждане позициитѣ.

Укрепването на преградната позиция — колане окопи и скривалища по минентъ начинъ бѣше възможно на дветѣ дружини отъ дивизионния резервъ. По артилерийскитѣ позиции не се работеше, защото трѣбваше да се довършатъ батареитѣ позиции на главната позиция.

Съображенията за изучването на втората главна позиция бѣха направени отъ шаба на 3/5 пех. бригада и изпратени на началниците на частитѣ на 17.XII 1917 год. Втората главна позиция почва отъ к. 874 (два километра западно отъ с. Конско), минава презъ к. 289, Вълчитѣ висоти, к. 294, к. 544 и свършва включително в. Кракра. Позицията е дълга по права линия около 10 километра. Втората главна позиция бригадата предполагаше да заеме, ако бжде принудена да напустне преградната позиция. По тази позиция не се работѣха никакви окопи и скривалища, защото нѣмаше свободни войски.

VIII. Укрепването на позициитѣ.

Позициитѣ южно отъ Хума или по-добре Хумското плато, което командва всичката околна мѣстностъ е привлечало вниманието на неприятеля и последния, като е оценявалъ значението му е искалъ да го завладѣе. На 11 май 1917 год. французитѣ следъ една артилерийска подготовка атакуватъ позициитѣ южно отъ Хума и успѣватъ да завладѣятъ нашитѣ позиции по в. Малка и Голѣма Яребични и съседнитѣ окопи, които по онова време не сж били добре укрепени и сж се заемали отъ слаби части. Сжщия день, обаче, французитѣ биватъ контръ-атакувани отъ две дружини и изгонени отъ в. Голѣма Яребична, но успѣватъ да се задържатъ на в. Малка Яребична и съседнитѣ до нея окопи, гдето и започватъ да се укрепяватъ.

Успѣха на французитѣ — да завладѣятъ частъ отъ Хумското плато обрѣща вниманието на висшето командване и отъ тогава нашитѣ войски сериозно сж се заемели съ укрепяването и въоръжението, както на Голѣма Яребична, тъй и на важнитѣ пунктове отъ предната и главната позиции.

Укрепването на позициитѣ южно отъ Хума, а така сжщо и построяването на землянки, бараки и кжщички, е било започнато още въ началото на 1916 год., но въпреки това, къмъ 30 май 1918 год., когато противника завладѣ Голѣма Яребична и предната позиция, работитѣ по укрепяването на тѣхнитѣ мѣста не бѣха завършени, а гдето бѣха свършени не бѣха направени съгласно последнитѣ опити отъ войната.

Всичко което било предвидено да се направи относително разположението на окопитѣ, теленитѣ мрежи, вида и здравината на скривалищата, наблюдателницитѣ, разнитѣ окопити и открити гнѣзда и пр. се отнасяло къмъ идеитѣ и поунитѣ отъ войната до 1916 год. Въ сирѣзка обаче съ разнитѣ на позиционната война, усъвършенствуването и усиленнето на средствата за борбата, както въ насъ тъй и въ неприятеля, старятъ се, постепенно да прокаратъ и всички нововъведения по укрепяването на позициитѣ, като се е гледало направеното вече да се приспособи къмъ исканията на по-новото време, но редъ причини попречватъ да може да се направи това, което е било потрѣбно.

Причинитѣ по които позициитѣ не успѣватъ да се довършатъ, както трѣбва, сж тѣзи: малкиятъ отпущкъ на дърветъ и другитѣ инженеренъ материалъ, липсата на пѣськъ и вода близо до позициитѣ, трудниятъ и изискващъ много време подвозъ, малкото работни ржце, умората на войницитѣ, постоянното обстрелване позициитѣ и възстановяване повредитѣ по тѣхъ, лошото време презъ есенята, зимата и пролѣтъта, наменистата и скалистата почва въ по-голѣмата частъ въ Хумския участъкъ и др.

Къмъ 28 май 1917 год. състоянието на пехотнитѣ, артилерийскитѣ и многовържачни позиции и разни други постройки е следующето:

А. По главната и предната позиции.

Пехотните окопи отъ първата линия по Голъма Яребична, Босилова Китка и Емине Буруну сж ископани по предния склонъ на висотитъ, а по-голъмата частъ отъ скривалищата за войницитъ подиръ боеветъ презъ м-цъ май 1917 г. се намираха въ самитъ окопи и бѣха направени на бърза ржка отъ ламарини и дървета върху които бѣха нахвърляни камъни. При това разположение на скривалищата, презъ тѣхъ минаваха войницитъ, когато се движатъ по окопитъ и за избѣгване на това започнаха да правятъ ходове за съобщения, покрай скривалищата, но не успѣха да ги довършатъ.

Нѣкои отъ скривалищата, които се работѣха по миненъ начинъ задъ гребенитъ въ вторитъ пехотни линии, по причина на каменистата почва не успѣха да се довършатъ.

Дълбочината на окопитъ въ цѣлия участъкъ се колебае между 1.60—1.80 метра. На нѣкои мѣстагдето почвата не се държи, окопитъ сж облечени съ плетъ и дѣски.

Теленитъ мрежи предъ Голъма Яребична, Босилова Китка и Емине Буруну сж отъ 6—10 метра, а въ доловетъ по-широки.

Пехотнитъ окопи отъ първата и втората линия по в. Капитанъ Бояджиевъ, Победа, Българска и Дунавска Китки, съединението на Дунавска Китка съ в. Князь Кирилъ, Князь Борисъ и к. 590 сж започнати презъ 1916 год. и се намиратъ по преднитъ склонове на висотитъ. Предъ окопитъ отъ първата линия широчината на теленитъ мрежи е до 6 метра, а предъ окопитъ отъ втората пехотна линия — Дунавска Китка—Победа, теленитъ мрежи сж широки до 4 метра.

По после се намира, че окопитъ построени на предния склонъ, не отговарятъ на новитъ искания, защото неприятелската артилерия лесно се пристрелва по тѣхъ и нѣматъ тилъ, поради което започнатитъ по-късно нови окопи по Голъма Яребична, Босилова Китка, Емине Буруну и в. Князь Кирилъ се работятъ задъ гребенитъ, обаче благодарение на каменистата почва и малкото време успѣватъ да направятъ малко такива окопи.

Пехотнитъ окопи отъ първата линия по хребета Страхилъ, макаръ да се започнаха по-късно, пакъ се построиха по предния скатъ, а не задъ гребена, защото наддѣляха ония, които искаха окопитъ да бждатъ отпредъ. Работенето на тия окопи отиваше бавно и тѣ не успѣха да се довършатъ. Окопитъ отъ втората линия по хр. Страхилъ не се започнаха. Скривалищата се работиха задъ гребена, но нѣкои не бѣха довършени защото почвата бѣ камениста.

Окопитъ, които трѣбваше да свържатъ хребета Страхилъ съ в. Малка Рупа бѣха започнати само на нѣкои мѣста.

Скривалищата по Дунавска и Българска китки, Победа и Капитанъ Бояджиевъ, Князь Кирилъ, Князь Борисъ и к. 560 бѣха завършени, но много отъ тѣхъ по последнитъ три пункта, направени по миненъ начинъ не бѣха отгжтре облечени съ дървени рами и като такива не можеха да издържатъ уларитъ на тежкитъ снаряди.

Висотитъ Рошава и Гърбата макаръ и да бѣха едни отъ виситъ пунктове на позицията и непосредствено задъ Голъма Яребична, бѣха слабо укрепени. По тѣхъ имаше малко окопи отъ първата линия съ телена мрежа широка отъ 2—4 метра. Започнатитъ задъ гребена нѣкои скривалища по миненъ начинъ не бѣха довършени.

Въ Хумския участъкъ имаше три вида скривалища. На едни таванитъ бѣха направени отъ криви желѣзни ламарини на други отъ дебели греди, а трети направени по миненъ начинъ облечени или не съ холандски рами. Върху покривитъ на първитъ два вида скривалища нѣмаше бетонъ, а бѣха направени едри камъни съ обща дебелина отъ 2—4 метра.

Дали всички скривалища направени по горнитъ начини сж могли да издържатъ уларитъ на 15 и 21 с/м снаряди съ които неприятеля обстреля Голъма Яребична на 29 май не знаемъ, но се получиха донесения, че сж разрушени главно владетъ на нѣкои скривалища по Голъма Яребична и Дунавска китка.

Отъ факта, че въ боя на 30 май 1918 год. противника успѣ да плени защитницитъ на позицитъ, можемъ да заключимъ, че повечето скривалища сж останали здрави и хората сж се запазили живи.

Предната позиция източно отъ Голъма Яребична минава по в. Обла, Скалиста, Геройската, Пещеритъ, Пресечена кошува, Августова, и Сомуна, съ западно отъ нея по Будний и Атаманъ. Пехотнитъ окопи по тия пунктове, които се знаватъ повечето отъ отдѣлни застави съ сила отъ 20—30 войнина, Скалиста съ 40—50 войника и Обла отъ цѣла рота, местонито сж се усвѣршенствали; дълбочината на окопитъ е отъ 1.60—1.80 метра и предъ тѣхъ има телени мрежи. Въ всички тия пунктове сж приготвени скривалища за войницитъ, обаче последнитъ не сж здраво направени и въ боя на 29 май владетъ въ две скривалища на Облата бѣха затрупани и войницитъ задушени. Отъ всички предни пунктове най-добре бѣ укрепена в. Скалиста.

По главната позиция имаше направени землянки въ които имаша подръжкитъ и скривалища за войницитъ, въ които владяла последнитъ, когато бивацитъ биваха обстрелвани съ артилерийски огънь, или надъ тѣхъ летѣха аероплани.

За съединение Голъма Яребична съ Българска китка и Победа, а отъ Българска китка до пжтя Хума—Гърбата и за

да се отстранят лошите страни на горният два артилерийски наблюдателни пунктове през месец ноември 1917 год. се започна направата, на още други три артилерийски наблюдателници, които щяха да бждат с душиници и мѣстата на които избрахме така, че тѣ едни други се допълваха и не оставаше нито един жгъл не наблюдаен. Мѣстото за едната наблюдателница бѣ избрано на западния склон на Голѣма Яребична, другата по южноя склон на Босилова китка и третата по источния склон на Емине Буруну. Направата на първите две наблюдателници се извършваше от пехотни и артилерийски войници, защото пунктоветѣ щяха да бждат общи, а третата се работеше само от артилериисти.

Работението на наблюдателницитѣ по Емине Буруну и Босилова китка вървѣше бавно, защото почвата е камениста работата се извършваше нощно време и от малко работници и защото противника чува ударитѣ на киркитѣ и ломовитѣ и обстрелва позициитѣ. Въпрѣки изроенитѣ мжчноти ямитѣ се ископаха, но наблюдателницитѣ не можаха да се завършат преди да се започне боя на 29 и 30 май. Дървената конструкция за наблюдателницата на Емине Буруну се занесе на пунента, но до като се сглоби много от дърветата бѣха сручени и трѣбоваше да се носят други. Противника не позволи да се сглоби дървената конструкция на този пункт, нито да се доизгради наблюдателницата на Босилова китка съ преносни бетонни блокчета, надъ бруствера на окопа, защото завлада по рано позициитѣ.

Работението на наблюдателницата по западния склон на Голѣма Яребична макаръ и да вървѣше по-добре, да успѣха да му поставят дървената конструкция и да почнат бетоноването, пакъ не можа да се привърши и да се използва зацето на 30 май противника завладѣ позициитѣ ни. Наблюдението въ западния посока се извършваше от едно свършено нездраво наречено гнѣздо (скица № 1 буква д.)

За наблюдението на Добруджанския долъ имаше направана на Дунавска китка една наблюдателница, отъ дърво, камѣкъ и прѣстъ (скица № 1 буква е) но тя не бѣ здрава, поради което се пристъжи къмъ направата на по здравъ пунктъ, обаче до започването на боя на 30 май успѣха само да му приготвят ямата.

Освенъ изроенитѣ по-горе артилерийски и пехотни наблюдателни пунктове по преднитѣ позиции источно отъ Голѣма Яребична, по самата Яребична и по в. Лѣха имаше приготвени и други общи наблюдателници отъ дърво, камѣкъ и прѣстъ, които бѣха слаби и не можаха да издържатъ ударитѣ на теннитѣ снаряди. Когато наблюдателницитѣ Дойранъ Бодранъ, бѣха разрушени, артилерийскитѣ наблюдатели използваша

съединение пехотнитѣ окопи отъ първата линия съ тия отъ втората линия, имаше приготвени ходове за съобщения. Такива ходове за съобщения имаше приготвени по мѣстата гдѣто войницитѣ не трѣбваше да ходятъ на открито и биватъ забележавани отъ противника, а сжщо за отиване до наблюдателнитѣ пунктове. Ходоветѣ за съобщения имаха необходителни пречупвания за запазването имъ отъ флангово обстрелване. Въ дългитѣ ходове за съобщения имаше приложени лисичи дупки за прикриване войницитѣ отъ летящата поща.

Теленитѣ кабели бѣха прекарани по вжтрешнитѣ страни на окопитѣ и ходоветѣ за съобщения, а на мѣста гдѣто нѣмаше такива и въ специално приготвени окопи.

За наблюдение неприятелското разположение въ преднитѣ наши линии по Босилова китка и Голѣма Яребична, още презъ 1917 год. сж построени три пехотни бетонирани наблюдателници и единъ преденъ бетониранъ артилерийски наблюдателенъ пунктъ съ амбразура, нареченъ „око“ (гледай скица № 1 буква а). Наблюдателницата на Босилова китка пехотницитѣ наричаха „Дойранъ“ (скица № 1 буква в), а тая предъ Голѣма Яребична „Бодрий“ (скица № 1 буква б).

Пехотнитѣ наблюдателници Дойранъ и Бодрий иматъ добъръ обзоръ, но не бѣха много здрави и на 2-й май 1918 год. тѣ бѣха разрушени.

Наблюдението презъ широки амбразури е добро, обаче имаше тази лоша страна, че гърцитѣ можаха да стрелятъ съ пушки и картечници въ тѣхъ и да нараняватъ войницитѣ поради което последнитѣ за да се запазятъ отъ този огнь започнаха да закриватъ амбразуритѣ съ желѣзни пехотни щитове и наблюдателницитѣ се обърнаха въ обикновени скривалища.

Предния артилерийски наблюдателенъ пунктъ — „Око“ бѣше бетониранъ и здравъ, но имаше само далеченъ обзоръ тѣй като мѣстото му е било избрано, още когато в. Малка Яребична се е заемала отъ нашата пехота и по нея сж се намирали наблюдателнитѣ пунктове за близкото наблюдение. Другия артилерийски наблюдателенъ пунктъ, който се привърши въ началото на месецъ октомври 1917 год. се намираше на Емине Буруну. (скица № 1 буква г). Наблюдението отъ тоя пунктъ се извършваше не чрезъ амбразура, а чрезъ душникъ. Наблюдателния пунктъ бѣше бетониранъ и здравъ, но мѣстото му било погрѣшно избрано, поради което имаше много ограниченъ обзоръ, та отъ душника можаха да се видятъ само южнитѣ страни на Варненския долъ, но не и основието на дола, по който ще се движи противника.

Предъ видъ на това, че безъ наблюдение и връзка не може да има и правилно използване на артилерийския огнь и за

тѣзи по слаби наблюдателни пунктове. По Голѣма Яребична имаше и частно направени отъ нѣкои батареи наблюдателни пунктове, за да провѣрять отъ тамъ дали преградния имъ огънь бие добре даденитѣ имъ зони; тѣзи пунктове сѣщо така бѣха слабо направени, както и по горнитѣ.

За постовеѣ отъ звукоизмѣрвателната команда се използваха наблюдателнитѣ пунктове, които имаше по к. 560, в. Рошава и в. Лѣха. На в. Иосифов се работѣше специаленъ наблюдателенъ пунктъ за четвъртия постъ съ скривалище, обаче по липса на холандски рами, то не можа да се облѣче.

За осигуряване връзката на артилерийскитѣ наблюдатели отъ Голѣма Яребична съ командира на артилерийското отделение на в. Гърбата, а чрезъ тоя съ по-горнитѣ артилерийски началници, по северния склонъ на Голѣма Яребична, презъ пролѣтѣта се започна направата на едно скривалище за Гелиографна станция. Скривалището имаше широка амбразура, но не бѣше бетонирано, а направено отъ дърва и камъкъ.

Всички бѣлгарски и германски батареини позиции, бѣха дълбоко закрити относително прикривающитѣ ги гребени но повечето открити отъ горе. За запазване орждията отъ неприятелския артилерийски огънь презъ лѣтото на 1917 год. се построяватъ петъ бетонни куполи — по-една въ три полски с. с. батареи и две въ една планинска Шкода батарея, обаче вследствие превъоръжаване на нѣкои батареи и смѣняване на позициитѣ, въ боя на 30 май подъ куполи се намираха само две орждия (едно орджие отъ I взводъ на $\frac{1}{4}$ пол. с. с. батарея — при „Куполитѣ“, а другото орджие въ $\frac{1}{4}$ батарея южно отъ Каменна верига), а другитѣ куполи се използваха като складове за бойни припаси и други нѣкои нужди.

За запазване планинскитѣ шкодови и планинскитѣ гаубични орждия, когато тѣ не стрелятъ, въ батареинитѣ позиции имаше пригответени и специални скривалища отъ дърво и камъкъ. За запазване пѣкъ орждията и прислугата отъ шрапнелни куршуми и гранатни парчета — петъ батареи ($\frac{10}{14}$, $\frac{3}{27}$, $\frac{4}{1}$, $\frac{5}{1}$ и $\frac{1}{1}$) бѣха си направили и доста здрави чердаци надъ орждията.

Въ всички батареини позиции, за запазване прислужницитѣ и снаряжитѣ имаше пригответени ниши и скривалища, отъ дърво, камъкъ и прѣстъ; въ нѣкои батареини позиции — нишитѣ и скривалищата бѣха направени по миненъ начинъ и облѣчени отъ вжтре съ холандски рами. Германскитѣ батареини позиции бѣха сравнително по-слабо укрепени, защото имаха малко прислужници за работа.

Въ близость до батареинитѣ позиции имаше пригответени запасни погребни и ниши, но тѣ бѣха малки и не можеха да

поберать опредѣлената норма снаряди — за всѣко орджие отъ 1000—1200, та много отъ снарядитѣ се държатъ на открито — но на малки купчинки.

За войницитѣ отъ батареинитѣ резерви имаше направени землинки, кжщички и скривалища, а за конетѣ и обори.

Освенъ бойнитѣ позиции за повечето отъ батареитѣ имаше избрани и запасни позиции; избраха се такива и за останалитѣ батареи, обаче — укрепяването на последнитѣ вървѣше бавно, защото първо трѣбваше да се пригответъ бойнитѣ позиции, та по-после запаснитѣ; къмъ 30 май въ повечето отъ запаснитѣ позиции имаше пригответени отъ дърво, камъкъ и прѣстъ доста здрави ниши за снаряди и скривалища за прислужницитѣ, а въ останалитѣ площадки за орждията и трапища за прислужницитѣ. (Скица № 1)

За заблуждаване противника имаше избрани петъ позиции за фалшиви батареи и се избраха — още други петъ такива позиции — та всичко въ участъка имаше десетъ фалшиви батареи. Въ тия батареи се пригответа трапища за прислужницитѣ, които ще палятъ димкитѣ (блѣсъцитѣ). (Следатъ скица № 1)

За скриване бойнитѣ батареини позиции отъ погледитѣ на неприятелскитѣ авиатори, надъ орждията бѣха направени и масли въ нѣкои батареи маскировката не бѣше добра и та по-посро можеше да помогне за откриването на батареитѣ, защото бѣше висока и нѣкой отъ странитѣ имъ открити; следъ леденитѣ указания — страничнитѣ плоскости да иматъ голѣми наклони, да нѣма открити страни и честото смѣняване на виситѣ за да бждатъ еднакви съ околната мѣстность, маскировкитѣ се поправиха.

Наблюдателнитѣ пунктове на Командира на дѣсната артилерийска група, Командиритѣ на артилерийскитѣ отделения и батареинитѣ Командири които се намираха на в. Каменна верига, Гърбата, Рошава, Филипъ, Князь Кирилъ, Князь Борисъ и к. 560 бѣха здрави и повечето отъ тѣхъ бетонирани; наблюдателнитѣ пунктове на батареинитѣ Командири, които бѣха по склоноветѣ на Мала Рула и Лѣха бѣха направени отъ дебели дървета, камъкъ и прѣстъ и бѣха здрави. За Командира на лѣвата артилерийска група се рабѣше бетоненъ наблюдателенъ пунктъ на в. князь Кирилъ, обаче, когато започна боя на 30-и май, той не бѣше готовъ и не можа да се използва.

Наблюдателния пунктъ на Началника на артилерията въ участъка на Командира на пехотната бригада се намира на в. Иосифовъ, построенъ е презъ лѣтото 1916 год., но не бѣше здравъ; защото бетонния слой не бѣше дебелъ. (Гледай скица № 1—XV)

Наблюдателнитѣ пунктове на Германскитѣ батареини командири бѣха здрави и бетонирани.

Минохвъргачните позиции не бѣха много дълбоко закрили спрямо гребенитѣ, когато това е могло да се направи. Една срѣдна минохвъргачна група бѣ разположена и въ първата пехотна позиция на к. 560. Минохвъргачнитѣ бѣха поставени въ специално направени отъ дърво, камъкъ и прѣсть — минохвъргачни гнѣзда, а минитѣ въ ниши, които не бѣха много здрави за да издържатъ ударитѣ на тежкитѣ снаряди.

Минохвъргачнитѣ позиции — съ гнѣздата за минохвъргачнитѣ и нишитѣ за минитѣ, които се направиха презъ пролѣтъта на 1918 год. — бѣха на дълбоко закрити позиции, а гнѣздата и нишитѣ такива, както и построенитѣ презъ лѣтото 1917 год.

Благодарение на малкото работниці и честото обстрелване позициитѣ отъ противника и каменистата почва не можеха да се изкопаятъ трапичката за шестъ групи отъ по 2 минохвъргачки, когато се започна боя на 30-и май. Все по сжщитѣ причини и липса на материали за Командиритѣ на минохвъргачнитѣ роти и групи не можах да се приготвятъ отдѣлни наблюдателни пунктове, а тѣ се ползваха отъ наблюдателнитѣ пунктове на пехотата.

Б. По преградната и втората главна позиции.

Участъка на преградната позиция отъ в. Лѣха до в. Каменна верига, като влизалъ по рано въ главната позиция е билъ укрепенъ още презъ 1915 и 1917 г. гдето сж били направени окопи и скривалища за войницитѣ. Вследствие обаче на това, че този участъкъ се заема много слабо, то както окопитѣ тѣй и скривалищата започнаха да се развалятъ. Участъка на преградната позиция отъ в. Каменна верига, Хума, в. Иосифовъ, Лазаретна, Топаловъ и Царъ Симеонъ започва да се укрепява по-жсно и работитѣ отиваха бавно, защото за укрепяването бѣха дадени малко войници — първоначално работѣше една дружина, а после две дружини отъ дивизионния резервъ. Окопитѣ отъ първа линия не бѣха навсѣкжде завършени, а тия отъ втората линия не бѣха започнати. Работѣха се и нѣколко скривалища по миненъ начинъ, но не бѣха облѣчени съ холандски рами.

По преградната позиция имаше изучени позиции за батареитѣ, които биха заели тукъ такива, но по липса на свободни хора и инженерни материали не бѣха започнати никакви окопни работи.

Укрепяването на втората главна позиция не бѣше започнато по липса на войски.

IX. Сили, средства и разпредѣлението имъ.

Отбраната на Хумския участъкъ е възложена на 3/5 п. бригада.

На 1 септемврий 1917 год. състава на усилената 3/5 п. бригада е следния:

А. Пехота.

3/5 пех. бригада съ 49-и и 50-и пехотни полкове. Всичко 6 дружини, 55 картечници, 35 гранатохвъргачки, 39 бомбохвъргачки, 4 минохвъргачки Ланцъ и 6—25 см. прожектори.

8 пех. приморски полкъ. Всичко 4 дружини, 25 картечници, 13 гранатохвъргачки, 22 бомбохвъргачки, 2 минохвъргачки Ланцъ и 2 — 25 см. прожектори.

Германски картечни отдѣления. Всичко 14 картечници.

Б. Артилерия.

1. Българска артилерия.

Отъ 1-и артилерийски полкъ 6—7.5 см. пол. с. с. батареи — 24 орджия.

Отъ 1-и артилерийски полкъ 2—7.5 см. план. Шкода батареи — 6 орджия.

Отъ 14-и артилерийски полкъ 1—7.5 см. пол. с. с. батареи — 4 орджия.

Отъ 3-и артилерийски полкъ 2—7.5 см. план. Шкода батареи — 6 орджия.

Отъ 3-и артилерийски полкъ 3—10 1/2 см. план. гауб. батареи — 6 орджия.

Отъ 1-и гауб. артилерийски полкъ 2 — 12 см. полс. гаубични батареи — 8 орджия.

Отъ 1-и артил. полкъ — 7.5 противоаеропланенъ взводъ — 2 орджия.

Отъ 1-и артилерийски полкъ — 11 звукоизмѣрвателна полада.

Всичко 60 орджия.

II. Германска артилерия.

1/200 и 2/300 — 10 1/2 пол. гауб. батареи — 8 орджия.

2/6 и 2/18 — 15 см. тежки гауб. батареи — 8 орджия.

Отъ 2/18 — 21 см. мьорзерна батарея — 1 орджия.

Отъ 2/18 — 10 см. далекобойна батарея — 1 орджия.

Всичко 16 орджия.

В. Минохвъргачки.

Отъ $\frac{1}{6}$ минохвъргачна рота 6 сръдни и 10 леки минохвъргачки.

Отъ $\frac{1}{40}$ минохвъргачна рота 2 леки минохвъргачки.

Г. Пионери

Отъ 5 пионерна дружина 1 рота.

Д. Конница.

Отъ 5-и Дунавски ескадронъ 1 взводъ.

А всичко бригадата разполага съ 10 дружини, 94 картечици, 48 гранатохвъргачки, 51 бомбохвъргачки, 6 минохвъргачки Ланцъ, 6—25 см. прожектори, 78 орждия, 6 сръдни и 12 леки минохвъргачки, 1 пионерна рота и 1 взводъ конница.

Началникъ на войскитъ въ Хумския участъкъ е командира на 3/5 пех. бригада полк. Иосифовъ.

Началникъ Щаба на бригадата отъ генералния щабъ подполковникъ Добруджански.

Къмъ 1. IX 1917 год. споредъ събранитъ сведения отъ щаба на 3/5 пех. бригада, отъ 11 звукоизмървателна команда и артилерийскитъ наблюдатели, противника — французи и гърци — заематъ укрепената позиция отъ с. Логунци (вкл.) до голъмия завой (3 км. источно отъ с. Люмница) съ: 122-а пех. французка дивизия (безъ 148 пех. полкъ) усилена съ 158 французки полкъ; 3 пех. гръцки полкъ и частъ отъ гръцката солунска дивизия и съ артилерия, която има калибъръ отъ $5\frac{1}{2}$ до 15 см. Числото на неприятелскитъ орждия е приблизително равно на българскитъ. (Гл. плана Хумски участъкъ).

Преди да изложиме, какъ действа артилерията отъ Хумския участъкъ, ще разгледаме по-отдълно, какви промъни и засилвания станаха въ пехотата, артилерията и минохвъргачкитъ въ периода отъ 1. IX 1917 г. до 28. V 1918 год. и какви задачи сж възложени на тия войски отъ вишитъ и по близкитъ пехотни и артилерийски началници презъ този периодъ.

А. Пехота.

Съгласно заповѣдта на 5-а пех. Дунавска дивизия издадена презъ месецъ юли 1917 год. на усилената 3/5 пех. бригада е възложена задачата: „Упорно да отбранява позицията отъ в. Лѣха (вк.) до в. Цирейтъ (иск.), като я задържи на всѣка цена.“

На 27. IX. 17 год. Командира на 3/5 пех. бригада издаде заповѣдъ по бригадата № 32 въ която задачата на бригадата

е формулирана така: „Най-упорно и съкрушително да отбранява досегашната си позиция отъ в. Лѣха (вк.) до в. Цирейтъ (иск.)“. Въ сжщата заповѣд сж опредѣлени участъцитъ, които пехотнитъ полкове ще отбраняватъ, посокитъ които ще наблюдаватъ и задачитъ на артилерията отъ участъка.

За по добра отбрана позицията е раздѣлена на три основни участъци — дѣсенъ, сръденъ и лѣвъ, а артилерията е разквѣрлена изъ цѣлия участъкъ и е подчинена на началника на артилерията въ участъка — Командиръ на 1-и артилерийски полкъ.

Какъ пехотнитъ полкове заемаха даденитъ имъ за отбрана участъци, нѣма да излагаме веднага, а това ще направимъ малко по-нататкъ, защото 8-и пех. Приморски полкъ презъ месецъ април 1918 год. напусна участъка и бѣ замѣтенъ отъ 2-и пех. Искърски полкъ, защото съгласно операцията заповѣдъ по 5 а пех. Дунавска дивизия № 55 отъ 17. IX. 17 год. възложена задача на бригадата се видоизмѣни и защото въ духа на тази заповѣдъ се готвѣха частитъ да отбраняватъ даденитъ имъ позиции.

Следъ боеветъ презъ месецъ май 1917 год. и завладяването отъ французитъ в. Малка Яребична, частитъ отъ Хумския участъкъ се заематъ сериозно съ работата по укрепяването на позицитъ и до 30 августъ не предприематъ никакви активни действия.

За поддигане духа на войскитъ командира на бригадата решава на 30 VIII 17 год. да атакува и завладѣе частъ отъ противниковитъ окопи находящи се юго-западно отъ Голъма Яребична и известни подъ названието „Боруна“ — унич. пунктъ № 27. Атаката се предшествува отъ една силна артилерийска подготовка на Боруна и съседнитъ до него окопи. Следъ като се намѣрило, че позицитъ сж достатъчно обстрелани и разрушени, следъ пладне една дружина отъ 8 пех. Приморски полкъ, преминава въ атака и завладява дадения отъ Боруна „Боруна“, обаче не успѣва да се задържи тамъ, защото веднага неприятелската артилерия открива силенъ огънь по земята отъ нашитъ войски пунктъ и тѣ се принуждаватъ да го напуснатъ, като понасятъ голѣми загуби.

Подиръ този бой, който не достигна целта за която бѣше предприетъ, въ участъка настъпи едно сравнително затихване и частитъ се заловиха пакъ съ работата си, да укрепяватъ позицитъ и въ произвеждане патрулни нападения за заловяване пленници.

На 3 XI 17 год. Командующия 1-а армия генералъ Гешевъ пристигна въ щаба на 3/5 пех. бригада за да прегледа плановѣтъ на полковитъ командири и да огледа позицитъ. При преглеждането на плановѣтъ за отбраната на пехотнитъ

участъци, които лично командиритъ на 8, 49 и 50 пех. полкове докладаха и въ които бѣше прекарано началото — активно да се отбраняватъ позицитъ, той следъ като направи нѣкои бележки по плановетъ, подчерта, че действително отбраната трѣбва да бѣде активна и намѣри, че е погрѣшно въ отбраната на Голѣма Яребична да се назначаватъ роты отъ два пехотни полкове, поради което заповѣда в. Победа отбранявана отъ 8-и пех. Приморски полкъ да се заеме отъ рота на 49 и пех. полкъ и цѣлия той полкъ да отбранява Голѣма Яребична. Отъ това що се докладва на командующия армията по активната отбрана на участъцитъ и отъ това което той видя, той се убеди, че за укрепяване позицитъ въ Хумския участъкъ, трѣбва да се изпратятъ още пехотни части и не закъсня да направи това следъ завръщането си въ щаба на армията.

При това, командующия армията се натъкна на обстоятелството, че нѣкои командири по-рѣдко сж обхождали позицитъ и съ заповѣдъ по армията нареди што полковитъ командири всѣка седмица, а бригаднитъ командири на две седмици веднажъ да обхождатъ позицитъ, които отбраняватъ и да донесатъ за състоянието имъ, нуждитъ имъ и духа на частитъ имъ, което и се правѣше следъ това редовно.

Командующия армията остана доволенъ, че всички пехотни полкови командири смѣтаха да водятъ активна отбрана на позицитъ, дали обаче частитъ имъ бѣха способни да направятъ това по него време, а още по-късно следъ нѣколко месеци ще видиме, като разглеждаме „Духа на войскитъ отъ Хумския участъкъ“ и силитъ и средствата съ които неприятеля води атаката.

Вѣренъ на обещанието си, командующия армията испрати следъ нѣколко дни две дружини отъ 54 пех. полкъ, които да засилятъ дивизиония резервъ и да работятъ по укрепяването на преградната позиция.

Съ пристигането на дветъ дружини отъ 54 пех. полкъ всичко въ Хумския участъкъ имаше 12 дружини, обаче въ надвечерното на боя на 30 V 18 год., тѣ останаха 11 дружини.

Презъ месецъ октомврий — бѣха смѣнени началника на 5 дивизия, генералъ Топаловъ понеже заболя отъ малария и началникъ щаба на дивизията полковникъ Илиевъ по причина на повишение.

За началникъ на 5-а пех. дивизия бѣ назначенъ полковникъ (по-после генералъ) Бончевъ, а за началникъ щаба — Полковникъ отъ Генералния щабъ К. Георгиевъ.

Генералъ Бончевъ пристигна въ щаба на дивизията презъ месецъ ноември и започна да приема частитъ, които

влизаха въ нейния съставъ. При приемането на дивизията Генералъ Бончевъ намѣри въ Хумския участъкъ 8 и 54-и пех. полкове, които не бѣха отъ състава на 5 а пех. дивизия и поиска да прибере 1/5 пех. бригада (2 и пех. Искърски и 5-и пех. Дунавски полкове) която се намираще въ това време на позиция въ участъка на XI а армия. Генералъ Бончевъ повдигна въпросъ за смѣняването на 8 и 54 пех. полкове съ 2 и 5 пех. полкове и това му искане биде удовлетворено.

На 19. IV. 18 год. 2 пех. Искърски полкъ пристигна въ Хумския участъкъ и смѣни 8-и пех. приморски полкъ, които отиде да се присъедини къмъ своята 4-а пех. Преславска дивизия, която по това време пристигаше на южния фронтъ. 5-и пех. Дунавски полкъ не дойде цѣлия въ Хумския участъкъ защото едната отъ дружинитъ (2-и и 5-и пех. полкове имаха по 3 дружини) остава при Гевгели. Дветъ дружини отъ 5-и пех. пристигнаха въ участъка нѣколко дни преди да започне боя на 30. V. 18 год. и смѣниха дветъ дружини отъ 54 пех. полкъ. Този полкъ се снеса отъ позицията на 5-а пех. дивизия и земина за гара Милетково, гдето щѣше да се товари и да заваре за XI армия, обаче завладяването на Голѣма Яребична на 30-и май го завари на гарата и той отново се върна въ участъка.

Отъ гореизложеното виждаме, че отъ Хумския участъкъ излязоха 6 дружини (4 отъ 8 пех. полкъ и 2 отъ 54 пех. полкъ), а пристигнаха 5 дружини и следователно участъка който се отбраняваше до пристигането на 1/5 пех. бригада отъ 12 дружини въ надвечерното на боя на 30. V. 18 год. остава да се отбранява отъ 11 дружини съ придаденитъ имъ артилерийски, гранатни и бомбохвъртачки, безъ минохвъртачки-тъ Лавинъ. Последнитъ минохвъртачки бѣха придадени къмъ пехотнитъ полкове, но като негодни бѣха извадени отъ употребление.

11 дружини сж разпределени така: 8 дружини влизатъ въ бойната частъ, 1 дружина въ бригадна поддръжка и 2 дружини въ дивизионна поддръжка.

Ако направимъ смѣтка, какъвъ фронтъ се пада да отбранява една дружина съ численъ съставъ отъ 400--450 войника (въ рота отъ 100--110 войника) и какъвъ фронтъ се пада да отбранява единъ войникъ виждаме, че щомъ 11 дружини отбраняватъ единъ фронтъ съ дължина около 20 километра по окопитъ, то на една дружина ще се падне фронтъ отъ 1800 м. а на единъ войникъ фронтъ отъ 4.5 до 5 м.

Въ време на боя на 30 май при първия натискъ противъ атакува и завлада участъка Гжката, капитанъ Бончевъ, Голѣма Яребична и Обла — (гледай — планъ — Южен участъкъ и скица № 1) широкъ около 6 километра,

гдето действат 3 дружини отъ 49 пех. полкъ, и 1 дружина отъ 2 пех. Искърски полкъ, а задъ тоя атакуванъ участъкъ се намиратъ: една дружина бригадна поддръжка и две дружини дивизионна поддръжка, които три дружини, макаръ и да не взѣха никакво участие въ боя, ще ги вземемъ подъ внимание, за да видимъ какъвъ фронтъ се пада да отбранява единъ войникъ.

Като направимъ смѣтка, какъвъ фронтъ се пада да отбранява една дружина съ численъ съставъ 400—450 войника виждаме, че на единъ войникъ се пада да отбранява фронтъ отъ 2 до 2-20 метра, когато за водене на активна отбрана, трѣба единъ войникъ да отбранява много по-малкъ фронтъ.

Немския професоръ по тактиката Балкъ препоръчва за водене на активна отбрана на 1000 метра, да се поставятъ 2400 войници или по 1 войникъ приблизително на 40 с/м.

По-горе писахме (стр. 27), че когато Командующия I-а армия Генералъ Гешевъ разглеждаше плановетъ за отбраната на пехотнитъ участъци — тримата полкови командири, докладаха, че ще водятъ активна отбрана, когато отъ горното виждаме, че силитъ съ които сж разполагали участъцитъ сж свършено недостатъчни за целта, тъй като въ участъцитъ на 50-и и 2-и пех. полкове на единъ войникъ се пада да отбранява фронтъ отъ 4-5 до 5 метра, а въ срѣдния на единъ войникъ се пада да отбранява фронтъ отъ 2 до 2-50 метра.

Да разгледаме сега какви задачи сж възложени на пехотнитъ части, които отбраняватъ позицията въ Хумския участъкъ и какъ тѣзи части заематъ тритъ подучастъци, на които е раздѣлена позицията.

Задачитъ и участъцитъ, които бригадитъ отъ 5-та Дунавска дивизия ще заематъ, сж изброени въ оперативната заповѣдъ по дивизията № 55 отъ 17 XII-17 год., издадена отъ новия началникъ на дивизията, генералъ Бончевъ, следъ приемането на последната.

Командира на 3/5 п. бригада на основание тази оперативна заповѣдъ издаде заповѣдъ по бригадата № 34 отъ 23 XII 1917 год., въ която изброи какви задачи е възложилъ началника на дивизията на частитъ отъ бригадата. Тѣзи задачи, които останаха въ сила и до започването боя на 30 V. 18 г., ще изброимъ тукъ:

а) Да отбранява най-упорно и съкрушително за противника позицията си отъ в. Лѣха (вк.) до в. Циреитъ (иск.).

б) Да продължава солидно да укрепява и усъвършенствувала околната си позиция, като обърне особено внимание на хребета Страхиль и на Емине Буруну.

в) Да продължи укрепването на в. в. Обла, Скалистъ, Германската и северната частъ на Августова, съ цель да създаде солидна упора на охраняющитъ части, за да могатъ да се бранятъ до гдето тактическитъ условия допускатъ и пансватъ.

г) Линията на охранението остава сжщата: южнитъ склонове на в. Лѣха, ю.-з. отъ Голѣма Яребична, Босилова китка, Обла, Солуна и Могилката до мердиана 33000.

д) Да разузнава предъ фронта на бригадата за противника и неговитъ позиции, като усилено наблюдава за противника срещу Голѣма Яребична и посокитъ Логунци, Ошинъ, Була и Люница за с. Конско и Хума.

е) Да изучи всичкитъ подстѣпи къмъ неприятелската позиция, а особено водяцитъ за с. Ошинъ, Монастиръ Св. Архангелъ, Картофеля, Малка Яребична, Шапката, Люмнишка пата и Корунитъ, съ цель за една атака отъ наша страна.

ж) Да държи постоянна тактическа и огнева връзка въ лѣво съ частитъ отъ 3. пех. Балканска дивизия, а въ лѣво — съ 2/5 пех. бригада.

Надатъкъ въ заповѣдта по 3/5 пех. бригада № 34 е изложено навъ и отъ кои части се заематъ тритъ подучастъци, а именно:

Лѣва. Отъ в. Лѣха до в. Капитанъ Бояджиевъ (вкл.). Отбранява се до 19 априль 1918 год. отъ две дружини на 2 пех. полкъ, а следъ това отъ две дружини, гранато и бомбохвъртачи. Линията на охранението (заставитъ) започва отъ южнитъ склонове на в. Лѣха и отива на в. Ахмаджа.

Началникъ на участъка — командиръ на 2-й пех. Искърски полкъ, отъ генералния щабъ, полковникъ Лефтеровъ.
Наблюдателенъ пунктъ на 1 километръ юго-източно отъ в. Калена верига.

Срѣдна. Отъ в. Победа, Голѣма Яребична и Обла (вкл.) Отбранява се отъ 3 дружини на 49 п. полкъ съ приданитъ му картецини, гранато и бомбохвъртачки и 6 германски картецини. Линията на охранението (заставитъ) започва южно отъ Гол. Яребична, Босилова китка и в. Обла (вк.).

Началникъ на участъка — командиръ на 49 п. полкъ, полковникъ Гешевъ.

Наблюдателенъ пунктъ — в. Гърбата.

Дѣва. Източно отъ в. Обла (иск.) до Гръцкия постъ (вк.). Отбранява се отъ 3 дружини на 50 пех. полкъ съ приданитъ му картецини, гранато и бомбохвъртачки и 8 гер-

г) Критска гръцка дивизия (7-и и 8-и пех. полкове — 8 дружини), заема Черната Скала (вк.) до к. 341 (вк.), като 8-и п. полкъ се намира около с. Люмница, а 7-и пех. полкъ източно отъ 8-и.

„По събранигѣ къмъ това време сведения 2-и бисъ Булавски полкъ е изгеленъ отъ предъ фронта на бригадата и изпратенъ къмъ Битолския фронтъ. Предполага се, че въ с. Кула се намира щаба на Архипелагската дивизия заедно съ 5 пех. гръцки полкъ и 58 пех. французки Шасьорски баталионъ“.

Тъзи сили за противника сж събирани презъ месецитѣ ноемврий и декемврий 1917 год., но въ време на атаката на 30.V. 1918 год., неприятелтъ разполагаше съ по-голъми сили, които кога сж пристигнали не можа да се открие.

Б. Артилерия.

На 1 септемврий 1917 г. батареитѣ отъ артилерията на 3/5 пех. бригада бѣха разположени по позицията, тъй както е показано въ плана на Хумския участъкъ.

Артилерията на Хумския участъкъ е раздѣлена на четири подгрупи и отъ началото на м. мартъ е подчинена на командира на 1-и артилерийски полкъ, полковникъ Начевъ, който е и началникъ на артилерията въ участка.

Подгрупитѣ се командватъ отъ командиритѣ на артилерийскигѣ отдѣления отъ 1-и артилерийски полкъ и командира на 1/3 план. гаубично отдѣление.

Подгрупата на командира на 1/1 пол. с. с. отдѣление се състоеше отъ: 1/1, 2/1 и 3/1 пол. с. с. батереи и 2/3 план. Шкода батарея.

Подгрупата на командира на 1/3 план. гаубично отдѣление се състоеше отъ петъ батереи, раздѣлени на две отдѣления — едрото се командваше отъ командира на 1/1 полско гаубично отдѣление и въ него влизаха: 2/1 пол. 12 см. Д/13 гауб. батарея, 3/3 план. 10¹/₂ см. гауб. батарея и 1/3 план. Шкода батарея, а другото отдѣление се командваше отъ командира на подгрупата и въ него влизаха: 2/3 план. 10¹/₂ см. гауб. батарея и 1/14 пол. с. с. батарея.

Подгрупата на командира на III/1 план. Шкода отдѣление съ състоеше отъ: 9/1 план. Шкода батарея, 1/3 план. 10¹/₂ см. гауб. батарея и 1/1 пол. 12 см. Д/13 гауб. батарея.

Подгрупата на командира на II/1 пол. с. с. отдѣление се състоеше отъ: 4/1, 5/1, 6/1 пол. с. с. батереи и 10/1 планин. Школа батарея.

Германската артилерия въ Хумския участъкъ се състоеше отъ: 5/209 и 6/209 — пол. 10¹/₂ Д/12 гауб. батереи, едно 10 см. дълго орждие отъ 3/159 батарея, 5/9 и 3/13 — 15 см. тежки гаубични батереи и единъ 21 см. мьорзеръ отъ 6/14

мански картечници. Линията на охранението-заставитѣ започва отъ в. Обла (изк.) до Гръцкия постъ (вк.).

Началникъ на участка — командиръ на 50 п. полкъ, полковникъ Начевъ.

Наблюдателенъ пунктъ к. 560.

Бригадна поддръжка. Една дружина отъ 2-й пех. полкъ в. Рошава.

Дивизионна поддръжка. Две дружини отъ 5-и пех. полкъ. Едната дружина при Бороветъ, сев. отъ в. Иосифовъ, а друга на в. Лазаретна.

По какъвъ начинъ 2-й и 50-й п. полкове заемаха предната и главната позиция нѣма да разглеждаме, защото не представлява нѣкои особености. Тукъ ще покажемъ по какъвъ начинъ е наредено да се отбранява в. Голѣма Яребична, въ която отъ изтокъ и западъ дълбоко се връзватъ долове по които противника може да настѣпва.

Участъка отъ в. Босилова китка (вк.) и в. Голѣма Яребична се заема отъ 1/49 пех. дружина, Дунавска Китка, Емине Буруну и в. Обла отъ 3/49 дружина, 3 роти отъ 2/49 дружина, разположени на Дунавска и Българска китки, образуватъ полкова поддръжка.

Участъцитѣ отъ Голѣма Яребична, въ които се връзватъ доловетѣ, се заематъ и отбраняватъ така: отъ в. Голѣма Яребична (иск.) до в. Победа (вк.) отъ една рота, а тоя отъ Емине Буруну до в. Дунавска китка (вк.) отъ две роти.

Укрепенитѣ пунктове — в. Капитанъ Бояджиевъ и в. Обла се заематъ отъ по една рота. Участъка отъ в. Обла до Емине Буруну се охранява отъ четири застави.

За противника, който заема позиция срещу Хумския участъкъ въ оперативната заповѣдь № 55 отъ 17.XII 1917 г. е написано, че той отбранява позицията си съ: 18 дружини, 22 леки, 23 срѣдни и 4 тежки орждия, 80 картечници и 160 автоматически пушки.

„Неприятеля заема позицията по следуюция начинъ:

а) 3-и пех. гръцки полкъ — 3 дружини, отъ Серската дивизия заема южно отъ село Нанте до монастира Св. Арахангелъ.

б) 6-и пех. гръцки полкъ — 3 дружини, отъ Архипелагската дивизия, заема източно отъ 3-и гръцки полкъ до югозападнитѣ склонове на Голѣма Яребична.

в) 84-и пех. французки полкъ — 3 дружини, отъ 122-а пех. дивизия, заема Малка Яребична, Човката и Французката висота (вкл.).

батарея се подчиняваше на командира на полско артилерийско отделение капитанъ Умбертъ, щаба на когото се намираще на в. Иосифовъ.

Началникътъ на германската артилерия бѣше непосредствено подчиненъ на началника на германската артилерия въ 5 дивизия, а този последниятъ е подчиненъ на началника на артилерията въ 5 дивизия, командиръ на 5-а артилерийска бригада, полковникъ Тодоровъ Георги.

Непосредственото подчинение на германската артилерия на другъ началникъ, който се намираще на сжщата позиция, както ще видимъ по-нататкъ, не бѣше отъ полза на отбраната, тъй като имаше двама свършено независими началници, всѣкой отъ които се мѣсеше въ артилерийската отбрана на Хумския участъкъ.

Командването и управлението огъня на българската артилерия разположена на единъ широкъ фронтъ по права линия 14 километра, а по пжтищата повече отъ 20 километра, затрудняваше началника на артилерията въ участъка, защото трѣбваше да се сношава съ командиритъ на четиритъ артилерийски подгрупи, които се намираха делечъ отъ него. За избѣгване това неудобство съ заповѣдъ по I-ва армия № 65 отъ августъ 1917 год., артилерията въ Хумския участъкъ се раздѣля на две групи и за командири на артилерийскитъ групи се назначаватъ командиритъ на 1. и 14. артилерийски полкове.

Въ изпълнение горната заповѣдъ — командирътъ на 5 артилерийска бригада назначава командиръ на 1. артилерийски полкъ за командиръ на дѣсната група, а командиръ на 14. артилерийски полкъ — за командиръ на лѣвата група.

Раздѣлението на артилерията на две групи е правилно, обаче, командването ѝ трѣбваше да се обедини, като се назначи единъ общъ началникъ на артилерията въ участъка. За такъвъ командиръ на 3/5 пех. бригада назначи командиръ на 14. артилерийски полкъ, полковникъ Друмевъ, като старши, а командването на лѣвата група се възложи на старшия отъ командиритъ на артилерийскитъ отдѣления въ участъка. Следъ назначението на началникъ артилерията въ 3/5 пех. бригада и раздѣлението артилерията на две групи, последниятъ не се раздѣлиха на подгрупи, а на отдѣления и последнитъ се командваха отъ титулярни командири на артилерийски отдѣления. Лѣвата група е раздѣлена на три отдѣления, а дѣсната на две отдѣления.

Интереситъ на артилерийската отбрана изискваха не само да се обедини командването на дветъ групи, но и да се подчини началника на германската артилерия въ Хумския участъкъ на началника на артилерията въ 3/5 пех. бригада, обаче, за съжаление, това не можа да се осществи нито до завладяването на Голѣма Яребична нито по-после.

Подчинението на германската артилерия на свой независимъ началникъ не бѣше, както казахме и по-горе отъ полза за отбраната, защото той гледаше да разполага германскитъ батареи, които пристигаха въ участъка за смѣна или засилване на артилерията не тамъ, гдето интереситъ на отбраната диктуваха, а тамъ, гдето хората отъ батареитъ щѣха да иматъ по-голямъ удобства за живѣне и прехрана.

Така, пристигналата въ края на м. септември 1917 год. 1/209 — 7.79 м. пол. с. батарея, той безъ наше съгласие разпоредилъ да заеме позиция, западно отъ в. Каменна-верига и да дава преграденъ огънь въ опредѣлената отъ него зона, когато батареята трѣбваше да се постави на друго мѣсто, за да нѣма голѣмо мрътвопространство, което тя имаше отъ затата вече позиция.

Началникътъ на германската артилерия, по-скоро отъ небрежностъ, разпоредилъ по тъмно да се сHEME една отъ германскитъ батареи отъ позиция, безъ за това да ни извести своевременно, когато тя отбраняваше известна зона и трѣбваше да направимъ ново разпредѣление на преградния огънь.

Това положение да има двама независими артилерийски командири на една позиция не можеше да се търпи и се повдигна въпроса, да се обедини командването на българската и германската артилерии въ едно лице, обаче началникътъ на германската артилерия въ дивизията не се съгласи. По-после, когато презъ м. декември 1917 год. пристигнаха 6/209 и 7/209 пол. 10 1/2 см. гаубични батареи, началникътъ на германската артилерия въ дивизията следъ много настоявания се съгласи, щото трѣзи две батареи, назначени за близка отбрана на позицията да влѣзатъ въ подчинение на началника на артилерията въ участъка и на командиръ на дѣсната артилерийска група, но само по отношение даването имъ заповѣдъ да откриватъ преграденъ огънь. Останалитъ германски гаубични батареи, назначени за далечна отбрана на позицията, останаха въ подчинение на началника на германската артилерия въ бригадния участъкъ.

Ако би се успѣло да се застави началника на германската артилерия въ дивизията да подчини германскитъ батареи на българския началникъ на артилерията въ участъка, отъ това отбраната щѣше да спечели, едно, защото тогавъ трѣхнитъ батареи щѣха да проявяватъ по-голямъ дейностъ, както въ днитъ на сравнителното затишие, тъй и въ боя на 29 и 30 май 1918 год., второ, защото щѣха да се пристрелватъ по всички неприятелски батареи, които можаха да достигнатъ, а не както бѣха направили, като се престрелваха само по нѣколко батареи, и трето, нѣмаше да се чувствуватъ като чужди на отбраната, та нѣкои отъ германскитъ батареини командири се научиха за падането на Голѣма Яребична следъ пл. на 30. май 918 год.

отстъпъ, относително к. 560. Каго се взе, обаче, предъ видъ, че въ единъ бой тя може да бжде ангажирана само въ своя участъкъ, презъ месецъ априль 1918 г. се формира, съ прислужници, взети отъ всички артилерийски отдѣления, единъ позиционенъ взводъ отъ запаснитъ 75 см. полски с. с. орджия и изпрати въ участъка на 18 и пех. Егърски полкъ при с Горничетъ, съ задача, да отбранява източнитъ склонове на к. 560.

I. Размѣстванията въ българската артилерия.

Размѣстванията, които направихме съ нѣкои батареи се предизвикаха, една, че нѣкои отъ тѣхъ се превъоръжаваха съ нова материална часть и това наложи да промѣнятъ догавашнитъ си позиции и да заематъ нови, а други, макаръ и да се превъоръжиха, премѣстихме на нови позиции, за да подобримъ отбраната на участъка.

I. 2/3 план. Шкода батарея бѣше разположена по взводно, безъ това да бѣ продиктувано отъ нѣкои особени нужди, поради което на 27.IX 17 г. II-и взводъ, разположенъ на I километъръ северно отъ I взводъ се прибра при последния — разположенъ на в. Князь Борисъ, тъй като отъ тукъ цѣлата батарея по-добре можеше да разреши всичкитъ задачи, които и бѣха възложени.

II. Презъ месецъ септемврий 3/1 пол. с. с. батарея, която заемаше позиция на в. Князь Борисъ се превъоръжи съ 10¹/₂ с/м Д/12 полски гаубици и зае дълбоко закритата си позиция (гледай скица №1—3/1 б.) следъ като последната бѣ изградена и маскирана много добре.

III. Презъ месецъ ноемврий 1/14 пол. с. с. батарея се превъоръжи съ 10¹/₂ с/м Д/20 полски гаубици и когато дълбоко закритата ѝ позиция (гл. Хум. участъкъ—1/14II взв.) бѣше окончателно готова, тя на 7. II. 18 г. зае тази позиция. Въ тогавашната позиция на 1/14 пол. с. с. батарея, която бѣше разположена по взводно — I-и взводъ на в. Рошава, а II-и взводъ при „Куполитъ“ се зае по сжция начинъ отъ 1/1 пол. с. с. батарея, която бѣ разположена на к. 560 и съ това се даде възможностъ на офицеритъ и войницитъ отъ тази батарея да се проявятъ, тъй като до тогава, 7. II. 18 г., само едно отъ орджията на батареята проявяваше една малка дейностъ, а другитъ три мълчеха, за да не бждатъ открити отъ противника и извадени отъ строя, понеже дветъ бѣха на открита позиция, а другото на маскирана позиция.

Разположението на 1/1 пол. с. с. батарея на к. 560 бѣше много лошо и трѣбваше да се смене отъ тая висота. Случай скоро се представи, щомъ 1/14 пол. с. с. батарея се превъоръжи съ 10¹/₂ м/м гаубици. Орджията на 1/1 пол. с. с. батарея бѣха разхвърлени на три групи. Едната група бѣше отъ

Подчинението не можа да се осъществи, защото германскитъ офицери бѣха горди и мислѣха, че тѣхнитъ офицери могатъ да командватъ български части, а българскитъ офицери не могатъ да командватъ дори и много млади германски артилерийски офицери, които по всичко се виждаше, че иматъ нужда отъ ржководство.

Вследствиена това положение, всѣкога когато началникътъ на герман. артилерия биваше замолванъ да обстрели нѣкои неприятелски батареи или да участвуватъ батареитъ му въ нѣкое огнево нападение, той макаръ и да можеше на своя отговорностъ да изстрѣля едно опредѣлено число снаряди, запитваше по телефона началника на германската артилерия въ дивизията и до като последниятъ дадѣше своето съгласие опредѣлеше количеството на снарядитъ, които ще изразходватъ батареитъ минаваше много време. Германскитъ батареи откриваха огънь или когато нуждата отъ него бѣше минала или огъня откриваха по-късно и го водѣха много бавно защото батареитъ имъ имаха малко прислужници или пъкъ батареитъ имъ свѣсѣтъ не откриваха огънь, като видѣха, че българскитъ батареи сж прекратили вече огъня си.

*

Нека да пристъпимъ къмъ разглеждане размѣстванията, които направихме въ артилерията въ периода отъ 1.IX. 17 г. до 28.V. 18 г., за да засилимъ и подобримъ артилерийската отбрана на участъка, да видиме, пристигнаха ли нови батареи за да засилятъ артилерията въ участъка, когато презъ пролѣтъа на 1918 г., противникътъ даде несъмнени доказателства, че ще атакува позицитъ ни южно отъ Хума, какъ е организацията на артилерийската отбрана и какви задачи сж възложени на артилерията.

Засилването на българската артилерия съ изпращане нови батареи не само че не се направи, напротивъ артилерията се намали, тъй като на 10 и 11 февруарий 1918 г. отъ участъка се взеха отъ 2/1 пол. 12 см. гауб. батарея — 2 орджия и отъ 1/14 пол. гаубична батарея — 2 орджия и изпратиха въ участъка на 2/5 пех. бригада при гр. Гевгели, за да засилятъ артилерийската отбрана тамъ, тъй като по това време, неприятелската артилерия силно обстрелваше позицитъ на бригадата и началникътъ на дивизията предполагаше, че противникътъ ще атакува тоя участъкъ.

При организиране артилерийската отбрана на позицитъ въ Хумския участъкъ, батареитъ бѣха така разположени, че съ огъня си да могатъ да съдействуватъ на пехотата, която заема разнитъ пунктове отъ отбранителната позиция, обаче, за отбраната на източнитъ склонове на к. 560, нѣмаше назначена отдѣлна батарея, а се разчиташе, че това ще извърши артилерията отъ 2/5 пех. бригада, която се намираще въ

две орждия и образуваше взводъ, а другитъ две орждия бѣха много далечъ едно отъ друго. Едно отъ орждия отъ взвода бѣше разположено въ бетонна купола, а другото на открито — прилепено до самата купола — обаче куполата стърчеше и едно откриване огънь отъ тамъ щѣше да открие орждията. Отдѣлнитъ две орждия бѣха разположени едното на маскирана позиция, а другото на по дълбока закрыта позиция и предъ тѣхъ имаше голѣми мъртви прострѣла. Отъ четиритъ орждия на 1/1 пол. с. с. батарея само орждиято на закрытата позиция стреляше отъ време на време, а другитъ по изложениетъ по горе причини да не се откриватъ бездействаха.

IV. 9/1 план. Шкода батарея, разположена при „Куполитъ“ (гледай планъ Хумски участъкъ) имаше задача да отбранява западнитъ склонове на Голѣма Яребица, когато сжщата задача лесно можеха да разрешатъ полскитъ с. с. батарея отъ дѣлната артилерийска група, а на тази планинска батарея — две отъ орждията на която бѣха поставени въ бетонни куполи, а другитъ две подъ чардаци отъ дветъ страни на куполитъ съ общъ фронтъ 20 метра да се дѣде досегашната задача на 1/1 пол. с. с. батарея, като се постави на к. 560 и тамъ за нея да се избере дълбоко закрыта позиция, понеже свойствата на орждията позволяватъ това.

Позицията за 9/1 пл. Шкода батарея се избра и когато бѣ добре изградена и маскирана на 8. II. 18 г. — батареята напустна позиция си при „Куполитъ“ и зае позицията си на к. 560 отъ гдето можеше да стреля денемъ и ношемъ съ разни заряди, както предъ фронта на 50 и 49 пех. полкове, тѣй и презъ участка на 2/5 пех. бригада.

V. Презъ месецъ априль началника на артилерията въ I. а армия, ржководимъ отъ желанието планинскитъ батареи отъ 3-й и 14-й артилерийски полкове да се намиратъ въ участъцитъ, гдето сж тѣхнитъ полкови командири, заповѣда да се смѣнятъ 1/3 и 2/3 пл. Шкода батареи, които се намираха въ Хумския участъкъ съ 6/14 и 10/14 пл. Шкода батареи, които се намираха въ Дойранския участъкъ и направи разпоредане, командиритъ на батареитъ да изучатъ предварително позициитъ, които ще заематъ и да се почне пренасането на материалната часть. Заповѣдта се изпълни — на 9. V. 18 год. 6/14 батарея смѣни 2/3 батарея, а на 10. V. 18 год. — 10/14 батарея смѣни 1/3 батарея.

Командиритъ на 6/14 и 10/14 пл. Шкода батареи до започналното боя на 30. V. 18 год. успѣха да се запознаятъ съ участъцитъ, които ще отбраняватъ и да се присрѣлятъ по всички пунктове, по които можеха да стрелятъ.

Командира на 4/14 пл. отд. комото бѣха подчинени 6/14 и 10/14 бат. пристигна въ Хумския участъкъ на 21. V. 18 год.

VI. Въ края на месецъ декемврий тритъ планински гаубични батареи отъ 3-й артилерийски полкъ влѣзоха въ състава на 27 арт. полкъ, подъ името 1/27, 2/27 и 3/27 гауб. батареи.

II. Размѣствания въ минохвъргачнитъ.

За обстрелването на мъртвитъ прострѣла въ планинския Хумски участъкъ, трѣбваше да има не само орждия, които иматъ стрѣмни траектории, но и минохвъргачки, които стрѣлятъ подъ голѣми жгли на възвишението, за да биятъ ония мѣста, които орждията съ стрѣмни траектории не могатъ да засегнатъ.

Къмъ 1 септември 1917 год. минохвъргачнитъ групи въ Хумски участъкъ бѣха разположени по позициитъ, тѣй както е показано въ плана на Хумския участъкъ.

Минохвъргачнитъ групи отъ $\frac{1}{8}$ рота бѣха разположени така: отъ тритъ средни групи една група отъ 2 средни минохвъргачки е въ първата линия окопи на к. 560, друга такава група — на в. Князь Борисъ и трета сжщо такава — на Голѣма Яребица, а отъ тритъ леки групи една отъ 4 минохвъргачки е на Самодивска поляна, друга отъ 2 — на Дунавска Китка и трета отъ 2 — на Приморецъ. Лекага минохвъргачна група отъ $\frac{1}{10}$ рота е разположена на к. 560 — раздѣлно една минохвъргачка отъ друга.

Минохвъргачнитъ групи се подчиняваха на командиритъ на дружинитъ, въ участка на които се намираха.

Командира на $\frac{1}{8}$ минохвъргачна рота, запасенъ поручикъ Николовъ отъ пионеритъ не се намираше на позицията, а живѣеше при своитъ резерви — далечъ задъ позицията и повече се грижеше за тѣхната прехрана и подвозъ на минитъ отъ колкото за тѣхната техническа и тактическа подготовка.

Въ Хумския участъкъ имаше много мъртви прострѣла за обстрелването на които трѣбваше да има минохвъргачки, обаче 6 срѣдни и 12 леки се указаха недостатъчни, поради което, презъ месецъ октомври, се поиска засилване на минната отбрана и въ началото на месецъ декемврий 1917 год. пристигна въ участка $\frac{2}{8}$ минохвъргачна рота съ своитъ 6 срѣдни и 10 леки минохвъргачки.

При обхождането на минохвъргачнитъ позиции, забелѣхме, че нѣкои отъ групитъ бѣха поставени на закрыти позиции, обаче мѣстността и далекобойността на минохвъргачнитъ, която за лекитъ достига до 1100—1200 м., а за срѣднитъ до 700 метра, е позволявала да бждатъ поставени на много по дълбоко закрыти позиции; една отъ групитъ бѣше поставена на гребена, трета група въ първитъ пехотни окопи, а други две минохвъргачки бѣха разположени една отъ друга на около 200 метра. Това разположение на минохвъргачнитъ групи, а особено разположението имъ въ пехотнитъ окопи не подобрявахе, обаче съвършено да се извадятъ минохвъргачки.

За засилване отбраната на хребета „Страхилъ“, трѣбваше да се разположатъ задъ него 2 леки минохвъргачки.

Разположенитѣ по к. 560, 2 леки и 2 сръдни минохвъргачки сжщо така не бѣха достатъчни, за да биятъ мрътвитѣ пространства по овразигѣ, които не можеха да се засѣгнагъ отъ артилерийския огънь, поради което и тукъ трѣбваше да се засили отбраната, като се поставятъ още 4 леки и 2 сръдни минохвъргачки, да се дръпне назадъ задъ гребена сръдната група, която бѣше разположена въ пехотнитѣ окопи и да се събератъ наедно отдалеченитѣ една отъ друга 2 леки минохвъргачки отъ 1/10 рота.

Освенъ горното, налагаше се да се разоржжи групата „Приморець“, въоръжена съ 2 леки минохвъргачки, защото бѣ разположена назадъ и минохвъргачкигѣ да се използватъ за въоръжение на друга група, а сжщо и да се постави на дълбоко закрыта позиция сръдната група отъ в. Князь Борисъ, разположена на гребена — задъ гребена назадъ.

За всички минохвъргачни групи, съ които щѣше да се засили отбраната, се избраха дълбоко закрыти позиции и въ началото на 1918 год. се започна копането трапищата за минохвъргачнитѣ гнѣзда. Работитѣ на копането трапищата и устрояване позицията по в. Безименната, Самодивска поляна, Емине Буруну, вследствие каменистата почва, малкото работници и постоянно обстрелване тия позиции, вървѣше бавно и едва къмъ 30 май 1918 год. успѣха да се въоръжатъ минохвъргачнитѣ позиции по Емине Буруну и Безименната. Работитѣ по приготвенито минохвъргачнитѣ позиции на к. 560 отиваха малко по-бързо, защото тукъ почва е мека и противникътъ по-далечъ, та и по-малко обстрелва позицията. Къмъ 30 май 1918 год. тукъ се привършиха позицитѣ за 3 минохвъргачни групи (2 леки и 1 сръдна групи по 2 минохвъргачки) и се събраха дветѣ раздалечени минохвъргачки една до друга, като се приготви и гнѣздо за втората минохвъргачка.

Сръднитѣ минохвъргачни групи — тия на к. 560 и ония отъ в. Князь Борисъ къмъ 30 май не можеха да се премѣстятъ на новитѣ позиции, защото последнитѣ нѣ бѣха готови.

Минохвъргачнитѣ роти обслужаха: 1/5 сръднитѣ минохвъргачни групи на в. Голѣма Яребична и в. Князь Борисъ — 4 минохвъргачки и лекитѣ групи: на Самодивска поляна 4 минохвъргачки, в. Безименната 2 минохвъргачки и в. Приморець 2 минохвъргачки. Последната група не можа да се разоржжи, тъй като позицията по хребета Страхилъ не успѣ да се приготви; 2/5 рота 2 сръдни и 2 леки минохвъргачни групи по к. 560 (4 сръдни и 4 леки минохвъргачки), а сжщо и лекитѣ групи по Емине Буруну и Дунав-

гачкигѣ отъ пехотнитѣ позиции бѣше невъзможно по причината на гѣхната далекобойност. Освенъ горното присѣдствувахме на учение въ нѣкои отъ групитѣ и излъзохме съ впечатление, че въ минохвъргачнитѣ групи не се произвеждатъ тактически учения, че бойната готовност не въ всичкитѣ бѣше пълна и че двумесечния курсъ, който пехотнитѣ офицери, подофицери и войници прекарватъ въ минохвъргачното училище въ Скопие е недостатъченъ, за да ги направи добри артилеристи, каквито смѣтахме, че трѣбва да бждатъ ония, които командватъ и работятъ съ минохвъргачкигѣ.

Командирътъ на $\frac{3}{4}$ пех. бригада сподѣляше сжщитѣ възглядове, поради което още презъ месецъ ноемврий ми запобѣда да се грижа за обучението на минохвъргачнитѣ групи, а впоследствие съ оперативната запобѣда по 5-а пех. Дивизия № 55 отъ 17. XII. 17 год. минохвъргачнитѣ роти се подчиниха на началнитѣ на артилеритѣ въ бригаднитѣ участъци.

Въ отдѣла „Подготовката на личния съставъ“ ще се види какво направихме за тактическата подготовка на минохвъргачнитѣ групи, а тукъ ще разгледаме какъ разположихме минохвъргачнитѣ групи отъ 2/5 рота и какви размѣствания направихме въ минохвъргачнитѣ групи, за да подобримъ отбраната на позицията.

Съ пристигането на 2/5 минохвъргачна рота, числото на всичкитѣ минохвъргачки въ участъка стана: 12 сръдни и 22 леки, но тъй като минохвъргачкигѣ, разположени въ преднитѣ пехотни позиции, сж подложени на постоянно обстрелване съ артилерийски огънь и се повреждатъ и разрушаватъ, съ запобѣда по минохвъргачнитѣ части въ българската войска отъ началото на 1918 год. — разпореджаше се всѣка минохвъргачна рота да има по 4 сръдни и 8 леки — действующи минохвъргачки, а другитѣ 2 сръдни и 2 леки да образуватъ запасни минохвъргачки.

Вследствие тази запобѣда числото на минохвъргачкигѣ се намали и Хумския участъкъ разпологаше само съ 8 сръдни и 18 леки минохвъргачки (1/5 и 2/5 — 8 средни и 16 леки и 1/10 — 2 леки минохвъргачки).

За обстрелването мрътвитѣ пространства предъ Голѣма Яребична и по овразигѣ, които водятъ за нея, а не можеха да бждатъ засегнати отъ артилерийския огънь, разположенитѣ по в. Голѣма Яребична 2 сръдни, по Самодивска поляна — 4 леки и Дунавска китка — 2 леки минохвъргачки отъ 1/5 рота не бѣха достатъчни, поради което трѣбваше да се засили минната отбрана на издадения клинъ отъ общата позиция, като се поставятъ 2 леки минохвъргачки на в. Безименна (северно отъ в. Голѣма Яребична), 2 леки минохвъргачки на Емине Буруну, 2 сръдни минохвъргачки източно отъ групата на Самодивска поляна и 2 леки минохвъргачки на в. Победа-

отъ войници трѣбва да е била голѣма. Когато по заповѣдь на по-висшето начальство направихме провѣрка, указа се, че въ 4 оржедейнитѣ батареи имаше отъ 12 — 15 прислужници (безъ телефониститѣ), които бѣха съвсемъ недостатъчни за да развиваватъ батареитѣ единъ по-бързъ огънь.

*
Ако направимъ една равностѣтка, каква артилерия и минохвъргачки сж дошли да засилятъ участъка и каква артилерия е излѣзла, ще видиме, че къмъ 28 май 1918 год. въ Хумския участъкъ имаше:

А. Българска артилерия.

Полски 7.5 см. с. с. — 22 орждия.
Планински 7.5 см. Шкода орждия — 16 орждия.
Полски 10 1/2 см. Д/12 гаубици — 4 орждия.
" " Д/20 " — 2 орждия.
" " Д/13 гаубици — 6 орждия.
Планински 10 1/2 см. Д/12 гаубици — 6 орждия.
Противоаеропланни 7.5 см. пол. с. с. орждия — 2 орждия.

Б. Германска артилерия.

Полски 10 1/2 см. Д/12 гаубици — 8 орждия.
" " Д/22 " — 8 орждия.
Тежки полски 15 см. гаубици — 4 орждия.
Полско 10 см. далекобойно орждие — 1 орждие.

В. Минохвъргачки.

Срѣдни 17 см. — 8 минохвъргачки.
Леки 7.58 см. — 18 "

Г. II хелиографни станции.

Или всичко 79 орждия и 26 минохвъргачки.
Като знаемъ, че на 1. IX. 17 год. въ участъка имаше 78 орждия, 6 срѣдни и 12 леки минохвъргачки, виждаме, че артилерията се е увеличила съ едно орждие, а минохвъргачкигѣ съ 2 срѣдни и 6 леки. Въ действителностъ артилерията по число се увеличи съ едно орждие, а мощността се намали много, защото срещу излѣзлитѣ 4 — 15 см. тежки гаубици, дойдоха 4 — 10 1/2 см. Д/22 гаубици, а 21 см. мьорзеръ не се замѣни съ нищо.

Разгледаме ли орждията по тѣхната далекобойностъ виждаме: че само 1 — 10 см. дълго орждие може да стреля на 9000 м. (таб. далечина 10300 м.); 14 орждия (10 — 10 1/2 см. Д/20 и Д/22 и 4 — 15 см. т. гаубици) могатъ да стрелятъ на 7000 м. (таб. далечина 7,700 м.); 18 орждия (12 — 10 1/2 см.

Д/12 гаубици и 6 — 12 см. Д/13 гаубици) могатъ да стрелятъ на 5800 м. (таб. далечина 6300 м.); 6 — 10 1/2 см. Д/12 план. гаубици, могатъ да стрелятъ до 4500 м. (таб. далечина 4900 метра); 16 план. Шкода орждия могатъ да стрелятъ на 5300 м. (таб. далечина 5800 м.); и 22 полски с. с. орждия могатъ да стрелятъ на 7100 м. (таб. далечина 8100 м.), отъ което заключаваме, че за стрелба въ по-дълбокия тилъ и за борба съ по-далечнитѣ неприятелски батареи има 15 орждия, отъ които само 2 сж български, а останалитѣ 13 сж германски, които, както писахме и по-горе развиваватъ много малка дейностъ.

Хумскиятъ участъкъ е планински и за обстрелване целитѣ въ стрѣмнитѣ гѣнки на мѣстността сж необходими орждия съ кривни траектории, каквито иматъ гаубицитѣ, мориригитѣ и минохвъргачкигѣ, а сжщо и орждията, когато стрелятъ при по-голѣми жгли на възвишението. Като разгледаме, какви сж траекториитѣ на 79 орждия — виждаме, че 25 орждия (24 — 7.5 см. пол. с. с. орждия и 1 — 10 см. орждия) или 30% иматъ полегати траектории, а 54 орждия (16 план. Шкода орждия и 38 гаубици) или 70% иматъ криви траектории, отъ което заключаваме, че по-голѣмата частъ отъ орждията сж добри и подходящи за обстрелване целитѣ, сирити въ гѣнкитѣ на мѣстността, но още по-добре щѣше да бжде, ако числото на орждията съ полегати траектории бѣше още по-малко, защото се срещаха голѣми мжчнотии за намиране подходящи позиции за тѣхъ, а предъ намѣренитѣ имаше голѣми мъртви пространства.

Както при разглеждането на пехотата видѣхме какъвъ фронтъ отбранява единъ войникъ, нека разгледаме и какъвъ фронтъ отбранява едно орждие, тъй като последното ще ни послужи за мерило при оценката, дали Хумския участъкъ разполагаше съ достатъчна артилерия, способна успѣшно да води единъ действително активна отбрана.

Ако приемеме, че при стрелба отъ едно орждие, парчетата отъ разпрѣснатата граната или куршумитѣ отъ шрапнела, поразяватъ съ достатъчна гжстота, безъ косение единъ фронтъ отъ около 25 — 30 метра, а съ косение до 60 метра, виждаме, че ако на едно орждие е дадено да отбранява единъ много по-голѣмъ фронтъ отъ 60 метра, тогава дѣ него ще има не поравнени или слабо поражавани мѣста, които протививна ще използува, за да премине безнаказано презъ линията на огъня.

За да бжде една огнена преграда наситена съ повече гранатни парчета или шрапнелни куршуми, французитѣ и германцитѣ доватъ на едно орждие при преградата огънь фронтъ отъ 50 метра или 200 метра на една 4 оржедейна батарея; на единитѣ фронтове французитѣ, за да бжде огнената преграда силна и сигурна и за да се получи масовъ артилерийски

Макаръ и скоро следъ пристигането на командира на лъвата група се започна боя на 29 и 30 май, той все пакъ подъ артилерийския огънъ на противника, успя да обходи позициитъ на батареитъ отъ групата и тѣхнитъ наблюдателни пунктове, пехотнитъ позиции на Емине Буруну, Босилова китка и Голъма Яребична и да се запознае съ задежитъ на батареитъ и отдѣленията отъ групата му.

Артилерийскитъ отдѣления въ групитъ се командватъ отъ титулярни командири на отдѣления, но въ отдѣленията батареитъ сж разнокалибрени и отъ нѣколко артилерийски части. Командиритъ на артилерийскитъ отдѣления познаваха добре участцитъ, които отбраняваха и задежитъ на батареитъ си, защото бѣха пристигнали много време преди да се започнатъ боеветъ на 29 и 30 май 1918 год. Така: командира на 1/1 пл. с. с. отдѣление е пристигналъ въ участъка въ края на 1916 г., командира на 1/1 пол. гауб. отдѣление е пристигналъ презъ май 1917 год., командира на 1/27 планинско гаубично отдѣление пристигна въ началото на 1918 год., командира на сборното гаубично отдѣление — командиръ на 4/1 план. отдѣление е пристигналъ въ края на 1915 год., а командира на 1/1 пол. с. с. отдѣление е пристигналъ въ май 1917 г.

На 29 и 30 май 1918 год., когато се подготвяваше артилерийската атака и когато позицията южно отъ Хума се атакува отъ неприятелската пехота, артилерията отъ 3/5 пех. бригада се командваше отъ показанитъ по-долу офицери:

Началникъ на артилерията — командиръ 14 арт. полкъ, Полковникъ Дрουμεвъ.

Наблюдателенъ пунктъ в. Иосифовъ.

Дѣсна артилерийска група:

Командиръ на групата — командиръ 1-и артил. полкъ полковникъ Начевъ.

Наблюдателенъ пунктъ в. Каменна верига.

1/1 полско с. с. арт. отдѣление — подполковникъ Мавродийски.

Наблюдателенъ пунктъ в. Каменна верига.

4/1, 5/1 и 6/1 пол. с. с. батареи — 12 орджия,

10/1 план. Шкода батарея — 4 орджия,

Сборно гаубично отдѣление — подполков. Икономовъ. Наблюдателенъ пунктъ в. Гърбата.

1/27 и 2/27 планински гаубични батареи — 4 орджия,

1/1 полска 12 см. гаубична батарея — 4 орджия.

Германско гаубично отдѣление.

Наблюдателенъ пунктъ в. Каменна верига.

6/209 и 7/209 полски гаубични батареи — 8 орджия.

огънъ, даватъ на едно орджие фронтъ за биене отъ 20—25 метра, или на една 4 орждейна батарея даватъ фронтъ отъ 80—100 метра.

Като знаемъ, че Хумскиятъ участъкъ, дългъ по права линия 14 километра, а по окопитъ 20 километра, разполага съ 79 орджия, отъ които 2 за въздушна отбрана, виждаме, че на едно орджие се пада да отбранява фронтъ отъ около 260 метра.

Въ боя на 30 май противника не атакува изведнажъ цѣлия участъкъ, а само Пъпката, Капитанъ Бояджиевъ, Голъма Яребична и Облата (включ.) — широкъ въ 6 километра такъ че на едно орджие се пада да отбранява фронтъ отъ 75 м.

Като направиме сравнение, какъвъ фронтъ за отбрана даватъ французитъ на важнитъ и какъвъ на второстепеннитъ, виждаме че артилерията на Хумския участъкъ не е достатъчна за отбраната на действително атакувания на 30 май участъкъ, а още по-недостатъчна за отбраната на цѣлия участъкъ, ако противникътъ би атакувалъ последния изведнажъ.

Въ надвечерието на боя на 30. V. 18 год. артилерийската отбрана на Хумския участъкъ е организирана така: артилерията отъ цѣлия участъкъ е раздѣлена на две групи и е подчинена на Началника на артилерията, който се намира при Командира на 3/5 пех. бригада.

Дѣсната артилерийска група има 32 орджия, 2 сръдни и 8 леки минохвъргачки.

Лъвата артилерийска група има 32 орджия, 6 сръдни и 10 леки минохвъргачки, групата е раздѣлена на три отдѣления. Германската артилерия въ Хумския участъкъ е подчинена на Командира на Германско артилерийско отдѣление.

Минохвъргачнитъ групи сж подчинени, освенъ на своитъ ротни командири — но още и на Командиритъ на артилерийскитъ отдѣления, около които бѣха разположени по-близо. Така: минохвъргачнитъ групи на в. Приморецъ, Безимената, Голъма Яребична и Самодивска поляна сж подчинени на К-ра на 1/5 минохвъргачна рота и Командира на сборното гаубично отдѣление, групитъ на Емине Буруну и Дунавска китка сж подчинени на К-ра на 2/5 минохвъргачна рота и командира на 1/27 план. отдѣление, а групитъ на в. Князь Борисъ и к. 560 на командира на 2/5 минохвъргачна рота и командира на 1/1 пл. арт. отдѣление.

Артилерийскитъ групи се командватъ: дѣсната отъ командира на 1 артилерийски полкъ — който е пристигналъ въ участъка въ началото на месецъ мартъ 1917, а лъвата отъ Командира на 4/14 планинско артил. отдѣление подполковникъ Мечкуевски, който пристигна на позицията на 22. V. 18 год. До пристигането на последния групата се командваше отъ командира на 4/1 планинско артилерийско отдѣление подполковникъ Икономовъ.

Отъ бойното разписание и скица № 1 — виждаме, че на наблюдателнитѣ пунктове при командиритѣ на артилерийскитѣ групи се намира по единъ отъ командиритѣ на артилерийскитѣ отдѣления, а при командиритѣ на отдѣленията по единъ, двама или трима отъ батареинитѣ командири. Скица № 1 ни показва още на какви голѣми разстояния се намиратъ далечъ единъ отъ другъ разнитѣ артилерийски командири и колко далечъ се намиратъ батареинитѣ командири отъ тѣхнитѣ батареи, наблюдателнитѣ пунктове на които се намиратъ по гребенитѣ и висотитѣ.

Тамъ гдѣто до Командиритѣ на групитѣ има Командиръ на отдѣление или до последния има батареини командири, по-горнитѣ началници могатъ въ боя лично да влизатъ на по-долнитѣ и да имъ даватъ разни упжвания и заповѣди вслучай, че последнитѣ не сж направили онова, което обстоятелствата е изисквала, а тамъ гдѣто командиритѣ сж далечъ и въ разгара на боя, когато врѣзкитѣ ще се скжсатъ, тамъ по-долнитѣ началници трѣбва да проявятъ инициатива и самостоятелностъ.

За бързото управление огъня на батареитѣ въ боя указва влияние и близкото командване на батареитѣ отъ батареинитѣ командири, ако обаче батареитѣ се командватъ чрезъ телефонъ, както ставаше въ всички батареи въ Хумския участъкъ, които телефонни линии въ боя ще бждатъ прекжснати и възстановяването на които ще става много трудно, тогазъ батареитѣ ще се командватъ или чрезъ сигнализация или съ предавачи на командитѣ (войници) и командитѣ ще пристигатъ късно въ батареитѣ.

Като имаме предъ видъ голѣмитѣ отдалечения на артилерийскитѣ командири единъ отъ другъ, можемъ да заключимъ, че въ единъ голѣмъ и сериозенъ бой, когато противниковата артилерия ще обстрелва батареитѣ и наблюдателнитѣ пунктове и телефоннитѣ врѣзки бждатъ скжсани, съредоточаването огъня отъ нѣколко батареи по единъ пунктъ по заповѣдь на по горнитѣ началници ще става много трудно и бавно. За избгване разхвърлянето на огъня, необходимо е на всички артилерийски командири да бжде изяснено значението на разнитѣ пунктове отъ позицията — за общата отбрана на участъка, та въ случаи, че нѣкой бжде загубенъ, тѣ по собствена инициатива да могатъ да съсредоточатъ огъня тамъ, гдето това би направило и по горното началство.

Чрезъ размѣна на мисли за начинъ на употреблението на артилерията отъ участъка въ боя и чрезъ предварителнитѣ занятия, които се произвеждатъ въ групитѣ и отдѣленията и цѣлата артилерия въ участъка се достига тази идейна

1/5 минохвѣргачна рота — поручикъ Николаевъ.
Наблюдателенъ пунктъ в. Голѣма Яребична.
Една срѣдна група отъ 2 минохвѣргачки.
Една лека група отъ 4 минохвѣргачки.
Две леки групи отъ 4 минохвѣргачки.

Лѣва артилерийска група:

Командиръ на групата — командиръ 4/14 план. артилерийскитѣ отдѣления, подполковникъ Мечкуевски.
Наблюдателенъ пунктъ в. Князь Кириль.
1/1 пол. с. с. отдѣление — майоръ Кировъ.
Наблюдателенъ пунктъ к. 560.
6/14 и 9/1 план. Шкода батарея — 8 орждия.
3/1 полска гаубична батарея — 4 орждия.
7-5 см. позиционненъ взводъ — 2 орждия.
1/1 пол. гауб. отдѣление — майоръ Николовъ.
Наблюдателенъ пунктъ в. Князь Кириль.
2/1 пол. с. с. батарея — 4 орждия.
2/1 полска гаубична батарея — 2 орждия.
10/14 план. Шкода батарея — 4 орждия.
1/27 планинско гаубично отдѣление — майоръ Байчевъ.
Наблюдателенъ пунктъ в. Рошава.
3/27 планин. гаубична батарея — 2 орждия.
1/14 полска гаубична батарея — 2 орждия.
1/1 полска с. с. батарея — 4 орждия.
2/5 минохвѣргачна рота — капитанъ Никодимовъ.
Наблюдателенъ пунктъ к. 560.
3 срѣдни групи — 6 минохвѣргачки.
5 леки групи — 10 минохвѣргачки.
Германска тежка артилерия — капитанъ фонъ Кнезебскъ.
Наблюдателенъ пунктъ в. Иосифовъ.
1/209 и 2/209 полски гауб. батареи — 8 орждия.
5/9 — 15 см. тежка гаубична батарея — 4 орждия.
Отъ 3/159 — 10 см. далекобойна батарея — 1 орждия.
Въ подчинение на началника на артилерията:
7-5 см. пол. с. с. противозагропланенъ взводъ — 2 орждия, позиция в. Иосифовъ.
Въ подчинение на кра на 5-а артилерийска бригада:
Звукоизмѣрвателни команди — началникъ капитанъ Баяриновъ.
Обща централа — с. Кованецъ.
11 и 18 звукоизмѣрвателни команди.
7 германска звукоизмѣрвателна команда.

Въ духа на указанията дадени отъ тия две заповѣди (№ 32 отъ 3/5 пехотна бригада и № 2 по артилерията), ука- занията, които дадохме въ края на м. октомврий и ще изло- жимъ по-долу и оперативната заповѣдъ по 5. пех. Дунавска дивизия № 55 отъ 17 декемврий 917 год. батареитѣ дейст- вуваха до 30 май 918 год.

*

Командиря на 3/5 пех. бригада съ който често бесед- вахме по отбраната и употреблението на артилерията, наскоро следъ назначението ни за началникъ на артилерията въ учас- тъка, поиска да му изложиме писмено, може ли преградния огънь предъ Голѣма Яребична, Босилова Китка и Емине Бу- руну да се засили отъ огъня на батареитѣ, които даватъ пре- граденъ огънь предъ неатакувани още участъци; какъ да се повърне огъня на тия батареи въ тѣхнитѣ участъци вслучай, че и тамъ се поиска преграденъ огънь; какъ да се осигури навременното даване на преградния и унищожителния огънь; какви мѣрки да се взематъ за да се засили огнената пре- града предъ Голѣма Яребична и необходими ли сж нѣкои размѣствания въ батареитѣ и минохвъргачкитѣ и какви сж тѣ.

Въ отговоръ на горното — за навременното даване на преградния и унищожителенъ огънь, намирахме, че е необ- ходимо добро и постоянно наблюдение за противника и на- деждна връзка и организирахме наблюдателната служба по Голѣма Яребична, тъй както я излагаме въ отдѣлъ X. (стр. 57).

По засилването на преградния огънь предъ Голѣма Яре- бична намирахме, че не бива и не може да се направи из- веднѣжъ отъ всичкитѣ батареи, които може да стрелятъ тамъ, защото противника, който иска да завладѣе Голѣма Яребична, ще атакува не само този пунктъ, но ще прави де- монстрация и срещу близкитѣ и по-далечни пунктове и не ще знаемъ где ще насочи главния ударъ. Дадемъ ли пре- граденъ огънь съ всички батареи предъ Голѣма Яребична, ония отъ тѣхъ, които даватъ преграденъ огънь въ страни, ако имъ се поиска такъвъ и отъ тѣхнитѣ зони, ще закѣснѣятъ до като повърнатъ орждията си тамъ и противника може да е преминалъ вече преградната огнева зона.

Да се установи нѣкойо собенъ знакъ, по който всички ба- тареи да съсрѣдоточаватъ огъня си на едно мѣсто е невъз- можно, защото въ боя обикновено всѣки началникъ мисли, че опасността срещу него е най-голяма и ще подаде този знакъ, което ще доведе до разхвърляне на огъня.

Появятъ ли се червени ракети само отъ Голѣма Яре- бична, тогава батареитѣ и минохвъргачкитѣ, които даватъ преграденъ огънь, първитѣ фланговъ, а вторитѣ фронталенъ, откриватъ бръзъ и силенъ огънь и се засилватъ съ поло- вината отъ орждията на съседнитѣ близки и далечни неата-

връзка, която трѣбва да съществува между артилерийскитѣ командири.

*

Задачитѣ, които Командира на 3/5 пех. бригада възложи на артилерията отъ Хумския участъкъ сж изложени въ запо- вѣдта по бригадата № 32 отъ 27 септ. 1917 г.

Споредъ тази заповѣдъ задачата на артилерията е сле- дующата.

„Да съдейства за упорната отбрана на позицията и за- държането ѝ на всѣка цена“.

За достигането на тази задача, на артилерията е за- повѣдано:

а) Да организира действителенъ огънь предъ преднитѣ позиции и действителенъ преграденъ огънь предъ Главната позиция споредъ изработенитѣ скици, при това предъ важни- тѣ позиционни участъци този огънь да бжде отъ максимално число орждия.

б) Да противодействува на неприятелската артилерия.

в) Да пречи на околнитѣ работи на неприятеля, да дей-

ства въ тила му и др.

г) Да указва бързо съдействие на пехотата въ всички случаи, когато нуждата изисква подобно.

д) Да стреля по други важни цели, които неочаквано се представляватъ съ вѣроятностъ за поразяване.

е) Да обстрелватъ съ унищожителенъ огънь отъ повече батареи известни пунктове отъ неприятелското разположение,

гдето по сведенія отъ пехотата се узнае, че противника гру- пира войски било за работа, било за нападателни действия.

ж) Да съдействува на една евентуална атака отъ страна на бригадата.

з) Да наблюдава за неприятеля отъ Мжленската долина

до р. Вардаръ, като обърне особено внимание за посокитѣ отъ с. Хума и с. Конско за селата Логунци, Ошинъ, Купа и Люмница.

и) Да донася бързо и точно за всѣко измѣнение обста-

новката.

На основание тази заповѣдъ отъ 3/5 пех. бригада изда-

дохме, заповѣдъ по артилерията № 2 отъ 28 септемврий 1917

год. въ която като изброихме сведенията за противника и

задачитѣ на артилерията, както сж дадени по-горе, възло-

жихме на българскитѣ 7.5 с/м полски батареи, и полскитѣ

таубични батареи да водятъ борба съ неприятелскитѣ бата-

реи, които сж въ сферата на тѣхната поражаемость, тъй като

макаръ, че тази задача бѣше възложена на Германската ар-

тилерия, тя както презъ августъ и септемврий, а и после до

завладяването на Голѣма Яребична не проявяваше особена

дейностъ.

гачните роти да поискват чрез телефонъ или по другъ начинъ сведение за неговата необходимостъ и веднага да ми докладватъ за резултата.

II. „Да пречи на околните работи на противника и на движението по позицията и тилтъ му“.

Батарейните командири и командиритѣ на минохвъргачните групи, назначени да разрешатъ тѣзи задачи да откриватъ огънь, или по поискване огъ пехотата, или огъ артилерийските наблюдатели, като получатъ предварително разрешение отъ командиритѣ на артилерийските отдѣления и командира на минохвъргачната рота. При това обстрелване да се държи смѣтка и за разхода на снарядитѣ и минитѣ.

III. „Да указва бързо съдействие на частите отъ главната позиция и на тая отъ предните пунктове въ всичкитѣ случаи, когато нуждата изисква подобно съдействие“.

Командиритѣ на артилерийскитѣ групи и командиритѣ на минохвъргачнитѣ рота, като държатъ смѣтка за разхода на бойнитѣ припаси, веднага да даватъ исканото отъ тѣхъ чрезъ пехотнитѣ полкове съдействие, или пъкъ това да правятъ сами, когато по хода на боя тѣ намѣратъ, че трѣбва да се даде такава. На огневитѣ неприятелски нападения да се отвърща съ огънь като се бие нѣкоя частъ отъ неговата позиция. Ако неприятелскитѣ огневи нападения се произвеждатъ отъ нѣкои по близки батареи то командиритѣ на артилерийскитѣ групи да разпореждатъ и за тѣхното обстрелване.

Когато обстановката изисква да се действа бързо, то батарейнитѣ командири откриватъ огънь и по заповѣдъ на командира на отдѣлението, а минохвъргачнитѣ и по заповѣдъ на командиритѣ на минохвъргачнитѣ групи, които веднага докладватъ на командира на артилерийската група и командира на минохвъргачната рота, а тия командири на мене.

IV. „Да указва огнево съдействие на съседнитѣ бригадни участъци“.

Командиритѣ на артилерийскитѣ групи, като се съобразяватъ съ обстановката на боя да разпореждатъ да се дава исканото имъ отъ съседнитѣ участъци съдействие. Въ бързи и негърлящи отлагане случаи, батареитѣ да даватъ съдействие на съседния застрашенъ участъкъ и по заповѣдъ на командира на отдѣлението, като тоя веднага донесе на командира на артилерийската група, а последния на мене.

V. „Да следи постоянно за неприятелската артилерия и да разучва неприятелскитѣ батареи“.

Сведенията за неприятелската артилерия да се събиратъ отъ постояннитѣ наблюдатели на групитѣ, отдѣленията, батареитѣ и минохвъргачнитѣ групи и да се донесатъ по групи и минохвъргачни групи въ щаба на 14 артилерийски полкъ.

VI. „Да бжде готова за една евентуална атака отъ наша страна“.

кувани участъци; види ли се, че атаката е насочена самосрецу Голѣма Яребишна, тогава тамъ се насочва и другата половина отъ орждията.

По повръщането на орждията въ отбраняванитѣ отъ тѣхъ зони отговорихме, че това става по заповѣдъ на батареиния командиръ щомъ забележи, че въ неговата зона се появяватъ червени ракети.

За размѣстванията на батареитѣ и минохвъргачнитѣ дадохме отговора си въ духа на това що писахме вече по размѣстванията и засилване на артилерията — отдѣлъ стр.

*

Задачитѣ, които началника на 5. пех. Дунавска дивизия възложи на артилерията и минохвъргачнитѣ отъ 3/5 пех. бригада сж изложени въ оперативната заповѣдъ № 55 отъ 17 декемврий 917 год.

Командира на 3/5 бригада на основание тая заповѣдъ издаде заповѣдъ по бригадата № 34 отъ 23 декемврий 917 год., а на основание тази заповѣдъ издадохме заповѣдъ по артилерията на 3/5 пехотна бригада № 3 отъ 27 декемврий 1917 год.

Въ тази заповѣдъ следъ като изброихме сведенията за неприятеля, задачитѣ на бригадата, задачитѣ на артилерията и минохвъргачнитѣ и пр. и пр., дадохме и указания какъ да действуватъ командиритѣ на артилерийскитѣ групи, отдѣления, батареи и минохвъргачки при разрешение на поставенитѣ имъ задачи, като изхождахме отъ началото, че артилерията трѣбва да бѣди активна отбрана. Тази заповѣдъ на 19 февруарий 918 год. допълнихме съ № 7084, въ която дадохме указания за откриване огънь отъ минохвъргачнитѣ и водене обезпокоителния огънь предъ Голѣма Яребишна.

Задачитѣ на артилерията сж изброени въ пунктъ б. на заповѣдта, а указанията дадени на артилерийскитѣ командири следватъ подиръ всѣка задача.

Задачитѣ на артилерията сж:

I. „Да съдейства за отбраната на позицията, като организира най-действителенъ преградень огънь предъ позицията и предните постове западно отъ Голѣма Яребишна, Облата, Скалиста, Геройска, Пешеритѣ и северно отъ Августова“.

Батарейнитѣ командири и командиритѣ на минохвъргачнитѣ групи бързо и автоматически да откриватъ преградень огънь въ отбраняванитѣ отъ тѣхъ зони, следъ което веднага да докладватъ по команда на командиритѣ на артилерийскитѣ групи и минохвъргачни роти. Командиритѣ на групитѣ и ротитѣ веднага да ми докладватъ за откриването на преграденния огънь. Следъ откриването на преградния огънь, командиритѣ на артилерийскитѣ групи и командиритѣ на минохвъргачнитѣ

б) Откриването огънь отъ срѣднитѣ минохвъргачки да става съ разрешението на Командира на минохвъргачната рота, който е на Голѣма Яребишна, а когато той отсъства отъ тамъ, да се иска разрешение отъ Командира на дѣсната артилерийска група. При откриването на огъня отъ тия минохвъргачки трѣбва да не се забравя, че минитѣ сж тежки, подвоза имъ труденъ, особено при сегашното време и състояние на добитъка, поради което да се употребяватъ като отговоръ на неприятеля ако той би обстрелялъ нашето разположение съ срѣдни мини и въ случая, когато ний по разни причини бихме искали морално да въздействаме на неприятеля. Срѣднитѣ минохвъргачки денемъ и нощемъ да сж насочени въ зонитѣ, гдѣто даватъ преграденъ огънь.

Откриването разрушителенъ огънь отъ срѣднитѣ минохвъргачки съ цель да се разущатъ неприятелскитѣ окопи, препятствия, блиндажи, фланкирующи съоръжения, картечни и оръдейни гнѣзда, входове къмъ галеритѣ и неприятелскитѣ минохвъргачки ще става съ мое разрешение.

Въ срочнитѣ донесения, които се правятъ всѣки денъ да се отбелзва по колко мини сж изразходвани отъ минохвъргачнитѣ групи.

в) Безпокоителния огънь по неприятелското разположение да се води така: отъ Малка Яребишна (вкл.) и по направление да стрелятъ батареитѣ отъ лѣвата артилерийска група а отъ западнитѣ склонове на Малка Яребишна и по направление, отъ батареитѣ на дѣсната артилерийска група. Чатала (Петожгълно укрепление), Кладенчето, началото на Сухото дере и въобще близкитѣ подстъпи (предъ Голѣма Яребишна) да се биятъ отъ лекитѣ минохвъргачки.

*

Какви разпореджания е направилъ Началника на германската артилерия въ дивизията до Командира на германското отдѣление въ Хумския участъкъ — относително разрешението задачитѣ които бѣха възложени на Германскитѣ батареи съ оперативната заповѣдь № 55 по 5-а пех. Дунавска дивизия нѣ ни бѣха известни, но отъ дейността на тая артилерия до 30. V. 18. год. можемъ да заключимъ, че и той предъ видъ липсата на бойни припаси имъ е заповѣдалъ по възможность по малко да стрелятъ.

Х. Наблюдение и връзки.

За правилното употребление на артилерийския огънь въ боя сж необходими — наблюдение и връзки. Всичко, каквото бѣ възможно се направи, за да се осигури земното близко и далечно наблюдение за неприятеля и надежната връзка.

Командиритѣ на артилерийскитѣ групи и командиритѣ на минохвъргачнитѣ роти да разпоредатъ батареитѣ и близкитѣ до неприятелското разположение минохвъргачни групи да провератъ даннитѣ си за стрелбата, по ония пунктове отъ неприятелското разположение, по които ще се води унищожителенъ и разрушителенъ огънь въ случай на една наша атака, та да могатъ тия пунктове успѣшно да се подготвятъ за това.

*

На тежката германска артилерия отъ дивизионния участъкъ сж възложени тѣзи задачи:

I. „Да съдейства за отбраната на позицията, като заедно съ другитѣ батареи да предъ позицията“.

II. „Да разузнава за неприятелската артилерия и да определя мѣстата на неприятелскитѣ батареи“.

III. „Да води борба съ неприятелската артилерия и да унищожавя или привежда въ мълчание открититѣ неприятелски батареи, особено ония, които най много затрудняватъ нашата отбрана и укрепяването на позицията“.

IV. „При отдѣлна неприятелска атака на нѣкои пунктъ или участъкъ отъ позицията да засилва огневата му поддръжка“.

V. „Въ случай на атака отъ наша страна да сломява съпротивата на акуванитѣ пунктове отъ неприятелската позиция“.

*

На 11 звукоизмѣрвателната команда е възложено задачата: „Да открива неприятелскитѣ батареи по звука и блѣсъци и да води акустични престрелки по тѣхъ. Да държи връзка съ 7-о германско звуко измѣрвателно отдѣление и свѣржава даннитѣ си съ него“.

За открититѣ неприятелски батареи да донася, въ щаба на 14-и артилерийски полкъ и артилерийскитѣ групи. Разпоредане, кои батареи да произвеждатъ акустична престрелка ще даваме ний.

*

Допълнителнитѣ указания за откриване огъня отъ минохвъргачкитѣ и воденето на безпокоителния огънь дадохме въ заповѣдь № 7084 отъ 19 II 18. год. тѣ сж следнитѣ:

а) Ежедневно отъ минохвъргачната група на Самодивска поляна да се назначава по една дежурна лека минохвъргачка, която да пречи на окопнитѣ работи на неприятеля и да бие близкитѣ подстъпи, къмъ Голѣма Яребишна, а другитѣ минохвъргачки да бждатъ насочени денемъ и нощемъ въ зонитѣ гдѣто даватъ преграденъ огънь.

между артилерийският командир и наблюдателят, и между артилерийският и пехотният командир във участъка, като се използва средствата съ които разполага артилерийският части отъ участъка.

Близкото наблюдение за неприятеля се извършваше освенъ отъ пехотниятъ наблюдатели, но и отъ предниятъ артилерийски наблюдатели — артилерийски офицеръ на Голъма Яребична и четирима негови помощници подофицери и други четири подофицери изпратени на „Пресечения Конусъ“ в. „Скалиста“ в. „Обла“ и „Дунавска Китка“. Тъзи наблюдатели освенъ за наблюдение за противника служеха и за връзка съ пехотниятъ началници.

Подофицерскиятъ постове се състояха — отъ единъ подофицеръ и двама помощници — добри канонири или бомбардири и двама телефонисти. Всъки постъ бѣше снабденъ съ пистолетъ за подаване сигнали и инструкция за служба въ поста, въ която е изгъкнато: значението на поста, нуждата отъ постоянно наблюдение и какво да се наблюдава, длъжноститъ и отговорноститъ на чиновевтъ, какъ да се извършва смъната на войницитъ и др.

Службата въ преднитъ постове, гдето неприятелската пехотна и артилерийска дейность е най-голъма и оживена е трудна, опасна и изморителна, поради което се налага смъняването на наблюдателитъ. Честото смъняване на наблюдателитъ не е обаче въ интереса на службата, защото на новодошлия наблюдател трѣбва време за да се ориентира въ положението и да може съ успѣхъ да изпълнява възложената му задача. Първоначално смъняването на преднитъ наблюдатели — офицери и подофицери ставаше презъ единъ месецъ, но предъ видъ мжнотитъ които се изгъкнаха по горе смъната на офицера ставаше презъ седми дни, а на подофицеритъ презъ десетъ дни.

Подофицерскиятъ постове на Голъма Яребична носѣха № № 1, 2, 3 и 4 и наблюдението извършваха: № 1 (буква д — скица № 1) отъ картено гнѣздо находяще се по западния склонъ на Голъма Яребична; № 2 (буква б) отъ пехотна наблюдателница „Бодрий“; № 3 (буква в) отъ пехотна наблюдателница „Дойранъ“ и № 4 (буква г) отъ артилерийския наблюдателенъ пунктъ на Емине Борону. Тъзи четири постове съ специална артилерийска телефонна линия бѣха свързани съ наблюдателния офицеръ отъ Голъма Яребична, който наблюдаваше отъ пункта „Око“ (буква а — скица № 1) и при когото имаше петъ линейнъ нумераторъ.

Артилерийския наблюдателъ — офицеръ съ специална телефонна линия отъ обикновенъ и брониранъ кабелъ бѣше съединенъ съ Командиритъ на 1/27 пл. гаубично отдѣление и сборното Гаубично отдѣление находящи се на в. „Рошава“

и в. „Гърбата, а чрезъ последнитъ и съ по-горнитъ артилерийски командири.

Преднитъ подофицерски наблюдателни постове отъ Дунавска Китка, Обла, Скалиста и Пресъчения конусъ, чрезъ пехотнитъ телефонни линии се свързваха съ Командиритъ на артилерийскиятъ отдѣления или батареи, отъ които бѣха изпратени.

Далечното наблюдение за неприятеля се извършваше отъ Командиритъ на артилерийскиятъ групи, отдѣления и батареи и тѣхнитъ помощници наблюдателни подофицери, отъ подофицерския наблюдателенъ постъ на в. Лѣха и наблюдателнитъ постове на 11 звукоизмѣрвателна команда, които извършваха наблюдението отъ приготвенитъ за тѣхъ специални пунктове — наблюдателници.

Всички артилерийски командири чрезъ телефонни линии бѣха съединени съ своитъ по горни началници; наблюдателнитъ постове отъ 11 звукоизмѣрвателна команда имаха своя специална телефонна линия и чрезъ постъ № 4 — находящъ се на в. Иосифовъ, съ друга специална телефонна линия се свързваха съ общата централа на звукоизмѣрвателитъ команди находящи се въ с. Кованецъ — при щаба на 5-а артилерийска бригада.

Въздушно артилерийско наблюдение на неприятелския участъкъ нѣмаше, защото артилерията отъ Хумския участъкъ нѣмаше свои аероплани за носение тази служба. За разузнаване на неприятелскиятъ позиции на нѣколко пѣти се явяваха наши аероплани отъ I-а армия и се опитваха да летятъ надъ неговото разположение, обаче твърде рѣдко имъ се удаваше, защото се явяваха негови аероплани, които ги прогонваха, тъй като противника имаше превъзходство въ въздушната отбрана, а когато случайно не се явяваха тѣхнитъ аероплани, тогава противоаеропланитъ батареи обстрелваха нашитъ аероплани и ги повръщаха назадъ.

Имаше два три случая, гдето нѣкой наши малки аероплани, връщайки се отъ посока на Каймакъ Чаланъ да прележаватъ на 4000—5000 метра надъ неприятелската позиция, обикновено между 17 и 18 часа, но едвали тѣзи аероплани сж успѣли да видятъ нѣщо отъ такива голѣми висоти.

Благодарение на близкото разположение на дветъ страни, каквито сж окопитъ по Малка Яребична и нашитъ окопи по Босилова Китка, окопитъ по „Августова“ и др., преднитъ пехотни и артилерийски наблюдатели имаха възможность да видятъ дали силно или слабо се заематъ окопитъ отъ противника, да видятъ формата на облеклото на войницитъ и тѣхното снаряжение, да чуятъ разговоритъ, които неприятелскитъ войници водятъ по между си, да чуятъ кога се работи по укрепяването на близкитъ позиции и своевременно да искатъ съдействието, било отъ артилерията, било отъ минохвъргачкитъ за

на артилерийските групи и началниците на артилерията въ дивизионните участъци.

Първоначално 11. звукоизмървателна команда занумерираше неприятелските батареи по реда на откриването им: № 1, 2, 3, 4 и т. н., обаче съ оперативна наредба на 5. пех. дивизия № 13 отъ 28. мартъ 918 год., щаба на дивизията нареди за по-точното определяне за кои именно неприятелски батареи се говори или пише, тѣ да носятъ название, и споредъ пунктовѣтъ около които които сж разположени. Така батареитѣ се нарекоха: Ошинъ № 1, 2 и 3 и т. н.; Чуба Кодра № 1, 2 и 3 и т. н.; Люмница № 1, 2 и 3 и т. н.; Червения масивъ №...; Шаренитѣ висоти №...; Зеления ридъ №...; Тритѣ долини №... и пр.

Къмъ 23. V. 918 год., споредъ оперативната наредба № 17, предъ фронта на 5 пех. дивизия, българскиятъ 11. и 18 и 7 германска звукоизмървателни команди сж открили 63 неприятелски батареи, отъ които 39 батареи предъ фронта на 3/5 пех. бригада.

Ошинъ № 1 и 2 — 75 см. полски 4 и 2 орджия.

№ 3 и 4 — срѣдно калибренни ? ?

Чуба Кодра № 1 — 75 см. полска 4 орджия.

№ 2 и 3 — 12 см. гауб. 4 и 4 орджия.

№ 4 — 105 м. м. далекбойни 2 орджия.

№ 6 — " " " " 2 орджия.

№ 5 и № 7 — 120 м. м. далекоб. 3 оржд. ?

№ 8 — срѣдно калиб. гауб. ?

№ 9 — 15 см. гауб. ?

№ 10 — неизвестенъ калибъръ ?

Св. Кирилъ и Методи № 1 — 65 м. м. план. 4 орджия.

Люмница № 1 — 120 м. м. гауб. 4 орджия.

№ 2 — неизвестенъ калибъръ ?

Тритѣ долини № 1, 2 и 3 — 75 м. м. 4, 2 и 3 орджия.

№ 4 — 120 м. м. гауб. 2 орджия.

№ 5 — противоаероплани ?

Червения масивъ № 1, 2 и 3 — 7 с/м. пол. 2, 2, 2 орджия.

№ 4 — 120 м. м. далекоб. 4 орджия.

Зеления ридъ № 1 и 2 — 75 см. полска 4 и 4 орджия.

№ 3 — 120 мм. далекоб. ?

Шаренитѣ висоти № 1, 3, 4, 5, 6 и 8 — 75 см. полски ?

№ 2 — леки гаубици ? орджия.

№ 7 — срѣдни гаубици 4 орджия.

Острата висота № 1 — 155 м. м. гаубици 4 орджия.

№ 2 — срѣдно далнобойна 2 орджия.

Числото 39 батареи допускаме, че е погрѣшно, защото за скриване престрелката на новопристигналитѣ батареи противника се стараше да заблуждава наблюдателитѣ, като

да му се попречи на работитѣ и да му се нанесатъ загуби. Разговоритѣ, които войничитѣ водѣха по между си даде възможностъ да узнаемъ, кога французитѣ напуснаха „Малка Яребичина“ и „Французката висота“ и последнитѣ се заеха отъ гърцитѣ. Гърцитѣ искаха да заведатъ разговори на български езикъ съ нашитѣ войници, катато това французитѣ не правѣха.

Близкото разположение на наблюдателитѣ, позволи на последнитѣ да сткриятъ минохъргачитѣ съ които често противника обстрелваше нашитѣ позиции, като схващаха посоката отъ гдето идеха минитѣ и приблизително или точно определяха тѣхнитѣ позиции и искаха тѣхното обстрелване.

Откриването неприятелскитѣ батареи по блѣсъцитѣ, дима и праха се извършваше отъ артилерийскитѣ командири и тѣхнитѣ помощници наблюдатели; въ работата по откриването на батареитѣ имъ помагаше и 11. звукоизмървателна команда, която употребяваше посокоуачитѣ и батарейнитѣ тръмби, и часовницитѣ съкундомѣри, когато откриването на неприятелската батарея се извършваше чрезъ разликата въ времената.

11. звукоизмървателна команда съдейства на артилерията отъ 3/5 пех. бригада, както за откриването неприятелскитѣ батареи, тѣй и за произвеждането на нѣколко пристраелки, по акустиченъ начинъ, обаче благодарение на обстоятелството, че въ армията нѣмаше много аероплани, които чрезъ фотографически снимки да даватъ възможностъ да се провери работата на командата, имаше нѣкои случаи, гдето противниковитѣ батареи не бѣха точно нанесени на плана, поради което и воденитѣ по акустически начинъ стрелби не излѣзоха сполучливи. Вследствие на тѣзи грѣшки, които може би сж и случайни, защото наблюдателитѣ и тѣхнитѣ началници-офицери, подпоруचितѣ Дѣлакчиевъ и Радевъ, работѣха най-добросъвестно, вѣрата на нѣкои отъ артилерийскитѣ командири, че звукоизмървателнитѣ команди принасятъ полза, се намали. Ние, обаче, оставаме съ убеждението, че 11. звукоизмървателна команда принесе полза на артилерията отъ Хумския участъкъ, защото опредѣли позицитѣ на неприятелскитѣ батареи, числото на орджията и тѣхния калибъръ.

11. звукоизмървателна команда, заедно съ 18. звукоизмървателна команда и 7 германска команда, обединени подъ общото началство на капитана отъ 1. артилерийски полкъ, Багряновъ, следѣше за дейността на противниковата артилерия въ цѣлия дивизионенъ участъкъ, правѣше диаграми за тази целъ, опредѣляше обстрела на неприятелската артилерия и нанасяше на възковка неприятелскитѣ батареи. Всѣки месецъ командата изпращаше тия сведения на командиритѣ

стремяше едновременно отъ много батареи по разни пунктове отъ нашето разположение; въ такива случаи работата на наблюдателнитѣ постове отъ звукоизмѣрвателнитѣ команди не е точна и сигурна, както въ случаетъ, когато работятъ при едно сравнително по-спокойно бойно поле и грѣшките не сж невъзможни. Числото на батареитѣ къмъ 28 май 1918 год. се увеличи, защото преди да започне атаката — въ периода отъ 23. до 28. май — наблюдателитѣ забелѣзяха, че пристигнаха и батареи отъ съседнитѣ участъци.

Какво е точното число на неприятелскитѣ орждия, които участвуваха въ боя на 29 и 30 май ще разгледаме при описанието самия бой.

Въ периода отъ 1. IX. 17 год. до срѣдата на м. февруарий 1918 год., наблюдателитѣ донасяха за движения на коля, камioni и войници въ тила на неприятелската позиция, обаче тия движения бѣха малки и не вдѣхваха никакво подозрение. Въ втората половина на февруарий наблюдателитѣ започнаха да донасятъ, че забелѣзватъ работене на нови пжтища и всѣкидневно засилване на движението на войници и товарни коне, коля и камioni, които въ свързка съ засилващата се артилерийска и аеропланна дейность подсказваше, че противника се подготвява да атакува позицията ни южно отъ Хума.

За да видиме какво движение на коля, камioni, товарни коне и войници имаше въ тила на противника, ще направимъ извлечение отъ Дневника на началника на артилерията — какви движения сж забелѣзали артилерийскитѣ наблюдатели, за които донасяхме въ щаба на 3/5 пех. бригадата и командиря на 5 артилерийска бригада.

СВЕДЕНИЕ

за числото на камioniтѣ, колата, товарнитѣ коне, ездачи и пешаки които сж дошли и сж се върнали отъ позицитѣ отъ 15. II. 1818 до 28. V. 1918 год. презъ дни, когато времето е било добро и наблюдението възможно.

Отъ 15 до 28 февруарий 1918 г.

Дошли	Върнали се
Отъ Изворъ за Кула и Чуба Кодра	27 камiona
" " " " "	60 каруци
" " " " "	6 тов. коня
" " " " "	55 ездачи
" " " " "	180 пешаки
Отъ Мала Проза за Гондачъ,	
Кула и Чуба Кодра . . .	940 тов. коня
Отъ Изворъ за Люмница . . .	15 каруци

Отъ Шарен. висоти за Коруна	80 тов. коня	76 т. коня
" " " " "	28 ездачи	" 25 ездачи
" " " " "	67 пешаки	" 31 пешаки

Забележка. Наблюденията сж правени презъ 11 добри дни

Отъ 1 до 31 мартъ

Отъ Изворъ за Кула и Ч. Кодра	473 камiona	Обр. 325 камiona
" " " " "	15 автoмoб.	" 11 автoмoб.
" " " " "	251 каруци	" 195 каруци
" " " " "	132 тов. коне	" 132 тов. коне
" " " " "	395 ездачи	" 140 ездачи
" " " " "	170 пешаки	" 169 пешаки
Отъ Шарен. висоти за Коруна	256 тов. коне	Обр. 185 тов. коне
" " " " "	138 ездачи	" 178 ездачи
" " " " "	300 пешаки	" 250 пешаки

Отъ Мала Проза за Гондачъ

Кула и Чуба Кодра . . . 2055 тов. коне Обр. 1390 тов. коне

Отъ Мала Проза, Лѣсково за

Ошинъ 88 тов. коне Обр. 10 тов. коне

Забележка. Наблюденията сж правени за 24 добри дни.

Южно отъ Черешевия ридъ се произвеждагъ занятия отъ около една дружина.

Отъ 1 до 30 априль.

Отъ Изворъ за Кула и Ч. Кодра	1075 камioni	Обр. 846 камiona
" " " " "	68 автoмoб.	" 49 автoмoб.
" " " " "	1140 каруци	" 995 каруци
" " " " "	2780 тов. коне	" 2590 тов. коне
" " " " "	175 ездачи	" 105 ездачи
" " " " "	90 пешаки	" 25 пешаки

Отъ Мала Проза за Гондачъ,

Кула и Чуба Кодра . . . 1390 тов. коне Обр. 720 тов. коне

Отъ Мала Проза за Гондачъ,

Кула и Чуба Кодра . . . 130 ездачи

Отъ М. Проза, Лѣсково за Ошинъ
 415 тов. коне | " 85 ездачи || " " " " " | 25 ездачи | " 235 тов. коне |
" " " " "	230 пешаки	" 25 ездачи
" " " " "	485 тов. коне	" 85 пешаки
Отъ Шарен. висоти за Коруна	485 тов. коне	" 235 тов. коне
" " " " "	185 ездачи	" 355 ездачи
" " " " "	285 пешаки	" 405 пешаки

Забележка. Наблюденията сж правени за 28 добри дни. Южно отъ Черешевия ридъ се произвежда учение отъ около една дружина, а на Чуба Кодра до 2 роти; теглене кола съ три впряга; издигане привързанъ балонъ; пристигане на гара Карасули тренъ тегленъ отъ две машини съ 40 вагони и вторъ тренъ съ една машина и около 20 вагона; пасение

коне южно отъ Ошинъ; работене пѣтъ южно отъ с. Кула и западно отъ Куруна.

Отъ 1 до 28 май

Отъ Изворъ за Кула и Ч. Кодра	4480 камиона	Обр. 3070	камиона
" " " "	135 авт.моб.	"	75 авт.моб.
" " " "	555 каруци	"	190 каруци
" " " "	2890 тов.коне	"	1140 тов.коне
" " " "	215 ездачи	"	50 ездачи
" " " "	185 пешаци	"	120 пешаци

Отъ Мала Проза за Гондачъ, Кула и Чуба Кодра	405 тов. коне	Обр.	650 тов.коне
По сѣщитѣ пѣтица и мѣста	45 каруци	"	70 каруци
" " " "	625 ездачи	"	100 ездачи
" " " "	1250 пешаци	"	100 пешаци

Забележка. Наблюденията сѣ правени за 28 добри дни. Увеличени сѣ бивацитѣ южно отъ Люмнишка китка; теглене орждия сѣ петь вляга; връщане орждейни предници; южно отъ Черешвейя ридъ се произвежда учение отъ около една дружина; произвеждане учение между Чуба Кодра и Ошинъ сѣ около една рота; увеличаване числото на батареитѣ отъ групата Чуба Кодра; движение на войници около с. Бори-славъ и движение на автомобили отъ Чуба Кодра за Мала проза, когато по-рано такава движение не се забелязваше; произвеждане конно учение между Чуба Кодра и Мала Проза.

Обща забележка. Презъ горния периодъ е забележано единично движение по окопитѣ; работене по пѣтицата и паление на огънове.

Движението на едно такава голѣмо число камииони, каруци и пр. ясно показваше, че се превозватъ хранителни и бойни припаси за една атака, която въ скоро време щеше да се произведе. Разполагало ли е Вишето командване съ свободна артилерия и пехота за да засили войскитѣ въ Хумския участък, когато всѣкидневно се донасяше, колко голѣмо е това движение и каква артилерийска и аеропланна дейность развива противника, тогазъ нѣмахме сведения, но видѣхме, че следъ завладаването на Голѣма Яребичина въ Хумския участъкъ пристигна 1/11 пех. бригада, 54 п. полкъ, нѣколко батареи — леки и тежки и цѣло камиионно отдѣлене за превозване бойни припаси и инженерни материали.

*

Следъ като разгледахме по кактѣвъ начинъ е уредено наблюдението за противника, нека видимъ какъ е уредена и връзката между разнитѣ артилерийски командири въ Хумския участъкъ (гледай скица № 1).

Всички батареи отъ участъка се намиратъ далечъ отъ наблюдателнитѣ пунктове на батареитѣ командири и се командватъ съ телефонъ. Освенъ телефона — командването на батареитѣ се осигуряваше, чрезъ флаговъ, трѣби, гелиографи и предавачи на командитѣ. Всѣка батарея се стараше да има и втора телефонна линия, обаче по липса на телефонни кабели, нѣкои отъ батареитѣ, можеха да си уредятъ втората линия, чрезъ голи жици.

Гелиографнитѣ апарати, които имаха батареитѣ бѣха отъ 8 с/м диаметръ; на гелиографитѣ не се разчиташе много, защото елементитѣ скоро се изтощаваха, а за подмѣняването имъ не се испращаха толкова батареи, колкото се искаха. Голѣми 13 с/м гелиографни апарати имаха само артилерийскитѣ и пехотнитѣ полкове отъ участъка. Освенъ специалната гелиографна станция — скривалище на Голѣма Яребичина и другата срещуположна нейна станция — нахождаща се въ наблюдателния пунктъ на сборното гауб. отдѣление на Гърбата всички други гелиографни артилерийски станции нѣмаха скривалища съ съответнитѣ амбразури, а гелиографитѣ имъ трѣбваше да работятъ въ единъ бой на открито, като застанатъ въ нѣкой окопъ или ходово съобщение.

Връзката на командиритѣ на отдѣленията и на батареитѣ, които се намиратъ далечъ отъ командиритѣ на групитѣ и отдѣленията бѣше уредена чрезъ телефонни линии и ординарци.

Командира на 1/27 план. гауб. отдѣление, нахождащ се на в. Рошава, като дѣснофлангово отдѣление отъ лѣвата група и командира на сборното гаубично отдѣление, нахождащ се на Гърбата — кота лѣвофлангово отдѣление отъ дѣсната група бѣха помежду си съединене съ отдѣлна телефонна линия.

Командиритѣ на лѣвата и дѣсната артилерийски групи нахождащи се на в. Князь Кирилъ и Каменна верига и командиритѣ на 1/27 пл. габ. и 1/1 пол. с. с. отдѣления — нахождащи се на в. Рошава и к. 560 бѣха съединени чрезъ телефонъ и гелиографъ съ началникѣтъ на артилерията отъ участъка. По липса на кабели, командира на сборното гаубично отдѣление не можа направо да се съедини съ телефонъ съ началникѣтъ на артилерията въ участъка.

Началникѣтъ на артилерията въ участъка се намира въ шаба на 3/5 пех. бригада и чрезъ този шабъ бѣше свързанъ съ командира на 5-а артилерийска бригада, началникъ на артилерията въ 2/5 пех. бригада — при Гевгели и командира на планинското артилерийско отдѣление — разположено на Кожухъ планина.

Командира на 3/5 пех. бригада е свързанъ съ телефонни линии и съ 13 с/м гелиографни апарати съ Командиритѣ на

мърения и да ни попречи да ги осъществимъ. За да се предпазимъ отъ тази опасностъ, още презъ октомврий 1917 год. изпратихме на всички артилерийски командири и преднитѣ наблюдатели специаленъ шифрованъ речникъ, съ които да си служатъ при разговоритѣ.

За поддръжането въ редъ и изправностъ телефоннитѣ апарати и нумератори, а също и телефоннитѣ линии, къмъ щабоветѣ на артилерийскитѣ полкове имаше и специално назначени офицери, наречени „телефоненъ“, задачата на които бѣше да обхождатъ и проверяватъ правилно ли сж прекарани телефоннитѣ линии на окопитѣ и входоветѣ за съобщения, да изправятъ повреденитѣ телефони и да даватъ нужнитѣ улжтвания на телефониститѣ, за отстранение отъ тѣхъ на по-лекитѣ повреди въ апаратитѣ.

За бързо работене съ гелиографитѣ, гелиографиститѣ се ползуваха отъ изпратения имъ специаленъ шифръ.

Съ шифра за гелиографитѣ и шифра за телефоннитѣ разговори си служеха артилерийскитѣ командири, наблюдатели, и телефониститѣ, — гелиографисти—до 1. май 18 год., когато за еднообразие се въведе „общъ речникъ“ за водене разговоритѣ въ 5. пех. дивизия. Къмъ този общъ речникъ имаше приложена и таблица за дешифриране гелиограмитѣ.

За да се свикнатъ началницитѣ да се ползуватъ и отъ другитѣ видове връзки, всѣки четвъртъкъ, по заповѣдь отъ дивизията, се прекратяваха всѣкакви разговори по телефонитѣ. Въ тѣзи дни се виждаха всичкитѣ мжчноти за командването и управлението огъня отъ началника на артилерията и командующитѣ групитѣ, отдѣленията и батареитѣ, както по причина, че разнитѣ артилерийски командири се намиратъ далечъ единъ отъ другъ, тъй и защото батареинитѣ командири сж далечъ отъ батареитѣ си.

Положението въ което изпадаха всички началници въ тѣзи четвъртъци, наподобяваше положението въ което ще изпаднатъ началницитѣ въ единъ голѣмъ бой съ тази само разлика, че въ четвъртъцитѣ батареитѣ и наблюдателнитѣ пунктове не се обстрелватъ, та ракетитѣ, флаговетѣ, тржбитѣ и гелиографитѣ могатъ да работятъ, а предавачитѣ на командитѣ и ординарцитѣ сигурно да стигнатъ или предадатъ даденитѣ имъ заповѣди и команди.

Въ единъ голѣмъ позиционенъ бой, при силното обстрелване на пехотнитѣ позиции, батареи и наблюдателни пунктове, когато телефоннитѣ линии се скжсатъ, а гелиографиститѣ, за които нѣма специално приготвени скривалища, не могатъ да работятъ на открито, искането на преграденъ огънь може да стане, чрезъ ракета, факелъ или тржба, а предаването на заповѣдитѣ, командитѣ и донесенията може

49, 50 и 2 пех. полкове и съ гелиографъ съ Командира на дружината на Дунавска китка и подофицерския наблюдателенъ постъ на в. Лѣха. Командиритѣ на пехотнитѣ полкове сж съединени съ телефонна линия съ дружиннитѣ си командири, а тия последнитѣ съ ротитѣ на охранението.

Командиритѣ на пехотнитѣ полкове чрезъ телефонни линии или чрезъ лична връзка, сж свързани съ нѣкои отъ артилерийскитѣ командири така: Командира на 49 пех. полкъ се намира на в. Гърбата и има лична връзка съ Командира на Сборното Гаубично отдѣление; Командира на 50-й пех. полкъ се намира на к. 560 и е близо до Командира на 1/1 п. с. с. отдѣление, а Командира на 2-и пех. полкъ съ телефонъ е свързанъ съ Командира на дѣсната артилерийска група.

Всички наблюдатели, които бѣха въ преднитѣ линии имаха задача да наблюдаватъ за противника и своевременно да искатъ откриване на преграденъ огънь вслучай че последния настѣпи. Исканието на преграденъ огънь можеше да се извърши, чрезъ хвърляне ракети, телефонъ, гелиографъ, тржбни сигнали и факли.

За следене дали отъ преднитѣ части се иска преграденъ огънь, чрезъ ракети и гелиографъ при всѣки батаренъ наблюдателенъ пунктъ бѣше уреденъ наблюдателенъ постъ съ началникъ подофицеръ и двама добра помощници бомбардири или канонири. Посоката отъ която се очакваше ракета се опредѣляше съ две колчета или една алидада прикрепена къмъ една дѣска на която съ гвоздеи сж обозначени направленията до разни пунктове.

Искането на преграденъ огънь съ ракети и гелиографи не бѣше сигурно въ дни, когато въ Хумския участъкъ падатъ гъсти и непроницаеми мъгли, презъ които свѣтлината не може да си пробие път; поради тази причина за искане преграденъ огънь въ такива случаи се употребяваха още факли, тржбни сигнали и камбани.

Отъ опититѣ които се направиха се указа, че факела е добъръ и може да се види свѣтлината му, а камбаната, която имаше на Голѣма Яребица не бѣше сигурна връзка, понеже звука ѝ можеха да чуятъ само близкитѣ батареи на в. Рошава и Гърбата. Сигналнитѣ тржби се указаха добри само, когато нѣма силни виелици и вѣтрове. За такива вѣтровити дни трѣбваше Хумския участъкъ да разполага съ нѣколко силни сирени, обаче такива нѣмаше.

Отъ всички видове връзки най-много се употребяваше телефона, обаче той имаше тази лоша страна, че противника разполагаше съ подслушвателни станции и можеше да прихваане разговоритѣ, които водимъ по тѣхъ, да открие нашитѣ на

тветъ на унищожителния огънь, а въ батареитъ, освенъ горното, имаше и планшети за насочване оръждията.

Следъ проучването характера на мѣстността въ участъка и задачата на артилерията — подгрупи и батареи, наравихме нѣкои измѣнения въ досегешния планъ на артилерийската отбрана, съ целъ да подобримъ последната, но поддѣленията, които бѣха направени въ плана запазихме.

Нѣкои отъ по-важнитъ подобрения сж тѣзи: 1. Размѣститиме зонитъ на нѣкои батареи за по-доброто имъ обстрелване. 2. Опредѣлихмѣ точно зонитъ за които ще отговаря всѣка батарея, защото имаше, такива които едновременно трѣбваше да даватъ преграденъ огънь въ две зони. 3. Отмѣнихмѣ така наречения огънь за съдействие, който се състоеше въ това, че батареитъ даваха по нѣколко изстрела предъ охранението и наредихмѣ да се дава преграденъ огънь. 4. Наредихмѣ да се произвеждатъ занятия — „действие при оръдията“ — защото батареитъ не можеха да развиятъ бръзъ огънь, както при огневитъ нападения, тѣй и при преградния огънь. За да бжде преградния огънь бръзъ и силенъ, при всѣко оръдие наредихмѣ да има толкова готови снаряди, колкото оръдието може да изстреля въ първитъ 3-4 минути. Усилията ни, щото при нощната отбрана да се развива необходимата бързина не можаха да се изплънятъ, защото елементитъ на електрическитъ фенерчета, съ които се работеше, се изтощаваха скоро и батареитъ си служеха съ обикновени газени и светени фенери, които при изстрела гаснеха. Произвеждаха се действия при оръдията съ маски и редовно се провѣряваха последнитъ. 5. Дадохме упътвания за използване „влиятелно на деѣя“, за да не се изразходватъ много снаряди, за провѣрката на преграднитъ и унищожителни огънове и за нуждата да се провѣрява преградния огънь и нощно време. 6. За намаление числото на унищожителнитъ пунктове отъ 160 на 45, защото много отъ изброенитъ пунктове имаха повече значение за ориентировка, отколкото за пунктове по които трѣбва да се води огънь. 7. За промѣняне отъ нѣкои батареи заеманитъ до тогава позиции, за да се използватъ по-добре оръдията и даде възможностъ на чиноветъ отъ батареитъ да взематъ участие въ отбраната на позициитъ. 8. За провѣрката на оръдейнитъ мѣрни линии и прибори, за правилното и безукоризнено мѣрене и други въпроси.

На 4. IX. 17 год. при воденето на обезслокоителния огънь по близкото неприятелско разположение предъ Голѣма Яребична, единъ нашъ 10 1/2 см. снарядъ презъ деня попадна въ едно скривалище и уби и рани български войници и офицери, а по-после другъ 75 см. пол. Шкодовъ снарядъ при нощна стрелба попадна предъ секретния постъ на Босилова китка и уби единъ отъ войницитъ. Имаше и

да се извърши съ ординарци, предавачи и летяща поща. Въ последнитъ случаи обаче, съобщенията, вследствие силното обстрелване на известни мѣста ще пристигатъ по-късно, или може съвсемъ и да не пристигнатъ, ако ординареца бжде раненъ или убитъ.

Безжизнитъ станции сжщо не сж сигурно средство за бързо съобщение, защото и тѣ въ такива случаи могатъ да бждатъ разрушени.

Единствената най-надежна връзка, която осигурява своевременно предаване заповѣдитъ и донесенията и каквито връзки германцитъ сж имали на западния фронтъ е земния телеграфъ — при който се работи сжщо съ шифръ; Хумския участъкъ нѣмаше таквъ.

XI. Подготовката на личния съставъ отъ артилерията и минохвъргачкитъ за отбраната на позицията.

До раздѣленieto артилерията на 3/5 пех. бригада на две артилерийски групи, началника на артилерията въ участъка бѣше приготвилъ: А) планъ за артилерийската отбрана на позицията. Въ този планъ се разглеждаха следующитъ въпроси: 1) описание и оценка на разнитъ участъци отъ позицията, важнитъ пунктове по позицията и по каквъ начинъ се заема за отбрана позицията отъ пехотата; 2) съображения по които артилерията е разположена на главната позиция, нейното командване и управление, задачи на артилерията, запасни и фалшиви батареи; 3) наблюдателна и разузнавателна служба и връзки; 4) спомогателна служба за снабдяване съ бойни припаси, храна и вода; 5) санитарна служба и б) изправление материалната частъ. Б) планъ на позицията, върху който бѣха отбелѣзани нашитъ и неприятелски позиции, а сжщо и пунктоветъ за унищожителния огънь, запаснитъ и фалшиви батареи, мѣстата на батареинитъ резерви и складове съ бойни припаси. В) Планъ за преградния огънь при атака на цѣли участъкп и таблица за пунктоветъ на унищожителния огънь, съ обозначение кои батареи могатъ да стрелятъ по тѣхъ. Г) Планъ на позицията върху който бѣха нанесени батареитъ отъ участъка, при предположение че се отбранява преградната позиция и Д) Таблица за числото на неприятелскитъ батареи и нѣкои още други сведения, които сж необходими на началника на артилерията.

Артилерийскитъ подгрупи и батареи имаха плановетъ на позициитъ, скици за преградния огънь и таблица за пунк-

други такива случаи, отъ български и германски батареи обаче, за щастие, тѣ не убиха и не раниха никого.

При проучването причинитѣ за попадането и второто нещастие се убедиохме, че причинитѣ за попадането на снарядитѣ въ нашето разположение бѣха не основното познаване отъ стрелящитѣ офицери, правилата за прехвърлената стрелба, поради което дадохме нужнитѣ ултвани; искахме и настояваме командиритѣ на артилерийскитѣ отдѣления сериозно да се заематъ съ подготовката на батареинитѣ командири, които сж млади и неопитни и имаха нужда отъ постоянно ржководство, за да станатъ добри батареини командири.

Въ тѣзи наши искания не срещнахме противодействиє, но нѣкои отъ артилерийскитѣ командири ми говорѣха, а нѣкои и донесоха, че причинитѣ за попадението на снарядитѣ въ нашето разположение не трѣбвало да диримъ въ стрелящитѣ офицери, а въ лошата фабрикация на снарядитѣ и износване орждията, защото българскитѣ командири били вече участвували 1 1/2 — 2 год. въ войната и съ своитѣ добри действия въ боеветѣ сж възбуждали възторгъ въ пехотата.

При все че износването на орждията и фабрикацията на снарядитѣ указватъ голѣмо значение за добритѣ стрелби, все пакъ намирахме, че участието на артилерийскитѣ офицери въ продължителната позиционна война, която разширитѣхнитѣ познания, не е гаранция и че ако не се работи по-тепенно върху тѣхъ за основателно използване и прилагане правилата за стрелбата, тѣ ще правятъ груби грѣшки, каквито бѣха попаденията на снарядитѣ въ нашето разположение, та изискваше се да взематъ мѣрки за подготовката, както на батареинитѣ командири, тѣй и младшитѣ офицери, офицерски кандидати и подофицери, като се откриятъ задъ фронта на бригадата или дивизията артилерийски курсове.

Нуждата отъ такива артилерийски курсове се съзнаваше и отъ началника на дивизията, който разпореди да се формира общъ за всичката артилерия отъ дивизията курсъ въ с. Кованецъ, при щаба на дивизията. Артилерийския курсъ се завеждаше отъ командиръ на артилерийско отдѣление и него го свършиха повечето отъ младитѣ батареини командири, младши офицери и частъ отъ подофицеритѣ.

За изучаването стрелбата отъ гаубицитѣ, по разпорєждане на Висшето артилерийско командване, въ с. Серменли се формира общъ за I-ва армия офицерски гаубиченъ курсъ, който се завеждаше отъ командиръ на 27 план. гаубиченъ полкъ, подполковникъ Дренски, презъ който преминаха всичкитѣ командири на гаубичнитѣ батареи и тѣхнитѣ помощници.

Грижата за техническата подготовка на артилерийскитѣ офицери отъ цѣлата наша армия бѣха голѣми и до започването боя на 30. май 18 год., нѣкои отъ младитѣ офицери — поручици, свършиха общо-армейския артилерийски курсъ по стрелбата, уреденъ въ с. Сливница — Софийско.

Предъ видъ на това, че Съгласението правеше голѣми приготовления за започване неприятелски действия по цѣлия нашъ юженъ фронтъ, Висшето артилерийско командване разпореди да се произведатъ учебни стрелби съ младшитѣ офицери, офицерскитѣ кандидати и нѣкои отъ подофицеритѣ.

Учебнитѣ стрелби се произвеждаха презъ м. априль 1918 год., подъ ржководството на командиритѣ на артилерийскитѣ отдѣления и командиритѣ на групитѣ. На нѣкои отъ тия стрелби присжтствахме. Стрелбитѣ се произвеждаха по неприятелското разположение.

Добре ржководенитѣ стрелби излѣзоха сполучливи, но имаше и стрелби несполучливо ржководени, защото нѣкои отъ батареинитѣ командири бѣха още млади, не познаваха добре и основателно наставлението за стрелбата и не бѣха проникнали въ всички тънкости на последната. Тѣзи учебни стрелби убедиха и всички артилерийски командири, че действително батареинитѣ командири иматъ нужда отъ постоянно ржководство за да познаватъ добре стрелковото искусство.

Следъ свършването на тѣзи учебни стрелби, за подржане и повдигане техническата и тактическата подготовка на артилерийскитѣ офицери отъ Хумския участъкъ, искахме не само при воденето на действителнитѣ стрелбѣ по неприятелското разположение — стрелящитѣ офицери да се придржатъ въ Наставлението за Стрелбата и Наставлението за употреблението на артилерията въ боя, но и да се произвеждатъ въображаеми стрелби подъ ржководството на Командиритѣ на батареитѣ и артилерийскитѣ отдѣления. Въ ползата, която принася произвеждането на въображаеми стрелби бѣхме дълбоко убедени още отъ мирно време, но при условия, че запискитѣ по стрелбата ще се преглеждатъ и отъ по-горнитѣ артилерийски командири, тѣй като това ангажира по-младия командиръ-ржководителъ, и той сериозно се отнася къмъ длѣжноститѣ си.

При произвеждането на тия занятия искахме: а) презъ течението на една седмица всѣки батареенъ командиръ да реши най-малко една задача по стрелбата, съставена отъ командира на отдѣлението, комуто той е оперативно подчиненъ и последния да му дава наблюденията за попаденията на снарядитѣ; б) презъ течението на една седмица всѣки отъ младшитѣ офицери и подофицери да реши по три задачи съставени отъ батареиния командиръ, а въ отсъствието му

служба на минохвъргачните роти, в което сж изброени какви бойни учения да се произведат в минохвъргачните групи, по какъв начин да се водят занятията и каква бързина да развиват минохвъргачките, та да могат чиноветъ отъ групитъ да се подготвят за предстоящата имъ работа въ боя.

При бързия огънь отъ лекитъ минохвъргачки, забелъзахме че прислужниците се стараеха да развиятъ една много голъма скоростъ — 20 изстрела въ една минута, отъ която скоростъ нѣмаше нужда, тъй като въ такива случаи сж възможни нещастия. Минохвъргачното училище бѣше установило щото скоростта на огъня въ една минута да бжде само 6 изстрела, поради което и минохвъргачните групи отъ Хумския участъкъ се обучаваха така. За избѣгване възможнитъ нещастия отъ преждвременни разпръсвания на минитъ, зацъ всѣка минохвъргачка се приготвиха предпазителни стени.

Основнитъ начала отъ които се ржководихме при съставленіе — „уплжване“ за бойната служба на минохвъргачните роти бѣха, щото началника на една минохвъргачка и прислужниците при нея да свикнатъ да дѣйстватъ самостоятелно и да проявятъ инициатива, тъй като минохвъргачките се намиратъ най близо до пехотните позиции и въ самитъ позиции, обстрелватъ се най силно отъ артилерийския и минния огънь на противника и най често ще бждатъ откъснати отъ своитъ командири на групи или роти.

Въ „уплжванието“ разглеждахме разнитъ случаи, при които минохвъргачките могатъ да дѣйстватъ и избрахме за всѣки моментъ отъ боя, какви задачи трѣбва да се даватъ на началниците на минохвъргачките и прислужниците, за да свикнатъ първитъ да разпореждатъ, а вторитъ да вършатъ онава, което се случва въ боя.

Уплжванията за бойната служба въ минохвъргачните роти испратихме въ минохвъргачните роти, артилерийски отдѣления и групи за да имъ служи за ржководство при проивеждания на занятията въ минохвъргачните групи.

Съ оперативна наредба по 5-а пех. Дунавска дивизия № 11 отъ 18 III. 18 год. уплжванието е дадено за общо ржководство въ минохвъргачните части на дивизията.

За отбраната на позицията въ Хумския участъкъ щабъ на 3/5 пех. бригада бѣше направилъ петъ предположения, при които е възможнона атаката: А) атакуванъ е цѣлия участъкъ на 3/5 пех. бригада; Б) атакуванъ е участъка Рошава, Голъма Яребична и Гърбата въ зонитъ отъ 77 до 84; В) атакуванъ е участъка Емине Боруну, Босилова китка и Голъма Яребична въ зонитъ 78, 79, 80 и 81; Г) атакуванъ е участъка отъ в.

отъ командира на отдѣлението — който и да дава наблюденията за попаденията на снарядитъ и в) изброихме подробно какви задачи трѣбва да се даватъ на обучаемитъ, за да се изучатъ — Наставленията за стрелбата и Уплжблението на артилерията въ боя.

Освенъ горното, искахме: задачитъ, командитъ и наблюденията да се записватъ на единъ листъ и следъ свършването на въображаемата стрелба — ржководителя да отбелзва въ листа: 1) върно ли сж опредѣлени даннитъ за стрелбата; 2) избранъ ли е подходящия начинъ за насочване; 3) правилно ли е схваната задачата въ тактическо отношение; 4) избранъ ли е съответния снарядъ и зарядъ за поражамата целъ; 5) правилно ли е произведена престрелката; б) правилно ли подава командитъ, спокоенъ ли е обучаемия и др. Така попълненитъ листове да се представляватъ и на по-горнитъ артилерийски командири, които следъ като направятъ своитъ белѣжки, изпращатъ листоветъ за стрелбата въ щабъ на 14-й артилерийски полкъ.

До започването на боеветъ на 30. V. 18 год. занятията въ групитъ се водиха по този начинъ, обаче не толкозъ обстановката, колкото обстоятелството, че нѣкой отъ артилерийскитъ командири мислеха, какво щомъ има бойни припаси, трѣбва обучението да се води съ бойни снаряди — стана причина, щото младшитъ офицери всѣка седмица да не могатъ реши по три задачи.

При прегледане нѣкои записки — се убедихме, че нѣкой отъ командиритъ на батареитъ се отнасяха сериозно, а други по небрежно къмъ възложеното имъ поржчение — подготовката на офицеритъ отъ батареитъ имъ.

*

При разглеждането организацията на артилерията при насме, че минохвъргачните роти се подчиниха на началника на артилерията въ участъка. Това подчинение, както тогазъ тъй и сега, намираме че бѣше правилно, тъй като минохвъргачките сж единъ видъ артилерия, която въ боя се употребява по сжщитъ принципи, както и истинската артилерия. Следъ свършването на войната въпроса за подчинението на минохвъргачките на артилерията е окончателно рѣшенъ въ смисълъ, че среднитъ минохвъргачки се подчиняватъ на артилерията, а лекитъ оставатъ въ подчинение на Командиритъ на пехотнитъ дружини.

Като началникъ на минохвъргачнитъ роти и групи въ оперативно отношение, налагаше ни се грижата и за тѣхната техническа и тактическа подготовка, поради което следъ заръщането ни отъ гр. Скопие, гдѣто бѣхме командированъ заедно съ други офицери да се запознаемъ съ стрелбата отъ минохвъргачките, съставихме едно „уплжване“ за бойната

Лъха до Голъма Яребична и Д) атакуванъ е участъка отъ к. 560 до в. Князь Кирилъ (вкл.)

За да може предъ позиционната мѣстность добре да се обстрелва съ артилерийски огънь, раздѣлили сме я на зони отъ различна голъмина (въ зависимостъ отъ характера на мѣстността) и сме гледали всѣка зона да се отбранява отъ полски, планински и гаубични орждия. Ако това нѣкъжде не е достигнато, причинитъ сж, че числото на разнитъ родове видове орждия съ които разполага участъка сж малко.

За горнитъ петъ предположения съставихме „легенди“ въ които е показано, кои батареи въ кои зони даватъ основенъ и въ кои спомагателенъ преградненъ огънь, а отъ легендитъ съставихме и скици за преградния огънь.²⁸

Изработенитъ скици и легенди испратихме до всички артилерийски командири за да ги проучатъ, да взематъ мѣрки за оширочаване площадкитъ на орждията, за да могатъ батареитъ да даватъ спомагателенъ преградненъ огънь и да произведатъ пристрелки въ зонитъ, гдето ще засилватъ огъня.

Скицитъ и легендитъ за преградния огънь испратихме и на пехотнитъ полкови командири за сведение (Скица № 1 и легенди 1, 2, 3 и 4).

Задѣлата на 3/5 пех. бригада бѣше не само най-упорно и съкрушително да отбранява дадената ѝ позиция, но и да се готви за едно евентуално настѣпление на югъ, вслучай, че неприятеля доброволно би напусналъ позицията си, или за една атака на неприятелската позиция.

Щабътъ на бригадата въ края на м-цъ ноемврий 1917 г. направи своитъ съображения за действието на бригадата въ тѣзи два случая, а ние попълнихме тия съображения съ разпредѣлението на артилерията и отъ какви калибри ще е необходимо, ако се заповѣда атакуването на неприятелската позиция отъ Шапката до Мала Яребична (вкл.) по единъ фронтъ широко отъ около 7 километра.

При изпълнението на първата частъ отъ задача — „наупорно и съкрушително да отбранява позицията“, щабътъ на 3/5 пех. бригада въ началото на м. декемврий 1917 год. испрати съставенитъ отъ него съображения за отбраната на преградната позиция, а къмъ края на м-цъ декемврий 1917 год. — съображенията си за отбраната на втората главна позиция и искаше да се направятъ и съображения за артилерийската отбрана на тия позиции, при предположение, че противника атакува цѣлия участъкъ.

За артилерийската отбрана на преградната позиция успѣхме, да направимъ следующото: проучиха се и се избраха позиции за батареитъ и наблюдателни пунктове. 2) опредѣ-

лиха се мѣрвитъ пространства предъ батареитъ. 3) приготвихме скица за преградния огънь. 4) Опредѣлихме пунктотетъ за унищожителния огънь. 5) Установихме задачитъ на батареитъ и отдѣленията. 6) Проучиха се новитъ пжтища, които трѣбваше да се прокаратъ за батареинитъ позиции и 7) съставиха се сведения — за количеството на инженерния материалъ, който е необходимъ за изграждане новитъ позиции.

За артилерийската отбрана на втората главна позиция, презъ месець априль, успѣхме да направиме следующото: 1) избраха се позиции за батареитъ и наблюдателнитъ пунктове и 2) опредѣлиха се мѣрвитъ пространства предъ батареинитъ позиции, обаче скица за преградния огънь и пунктотетъ за унищожителния огънь не можаме да приготвиме, защото започнаха боеветъ презъ м. май, които ни попречиха да довършимъ започната работа.

Освенъ изброенитъ по-горе предположения за отбраната на позицията, щаба на 3/5 пех. бригада състави въ края на м. януарий 1918 г. още други три предположения за атакуване части отъ позицитъ, а именно: I) Атакува се едновременно Голъма Яребична въ зонитъ 78, 79, 80, 81 и 98 и к. 560 въ 71, 72 и 73; II) атакува се к. 560 въ зонитъ 71, 72 и 73 и противника ни приковава къмъ Голъма Яребична и III) атакува се Голъма Яребична въ зонитъ 78, 79, 80, 81 и 98 и противника ни приковава къмъ к. 560.

За тия три предположения съставихме „легенди“ за преградния огънь по образеца на легендитъ № 1, 2, 3 и 4, въ които е показано, какъ е засиленъ и преградния огънь на артилерията отъ минохвъргачкитъ и ги испратихме на артилерийскитъ и минохвъргачни командири за проучване. Сжитъ легенди испратихме и на пехотнитъ командири за сведение. Какъ минохвъргачкитъ засилватъ огъня въ разнитъ зони се вижда отъ скица № 1

Смѣняването отъ нѣкои батареи заеманитъ отъ тѣхъ позиции, наложи да се измѣнятъ задачитъ на батареитъ, поради което направихме „Разпредѣление на задачитъ“ (приложение № 1), съставихме нова скица за преградния огънь (скица № 1) и таблица за пунктотетъ на унищожителния огънь (приложение № 2), като въ последната указахме пунктотетъ отъ нашето разположение, които ще се обстрелватъ, ако бждатъ случайно заети отъ неприятеля.

Отъ всички предположения, които щаба на 3/5 пех. бригада бѣше направилъ, най-вѣроятното бѣше, че противника ще атакува Голъма Яребична. За да покажемъ по какъвъ начинъ ще действа артилерията отъ участъка при това предположение, съставихме единъ проектъ за учение въ който сж предвидени седемъ разни моменти. Съобразно

съ обстановката, която ни е наложена отъ всѣкий моментъ, даваме решение за действията на артилерията и заповѣдитъ до командиритъ на групитъ.

Атакуването на Голѣма Яребишна бѣше предстоящо и трѣбваше да се подготви огнева преграда и предъ линията Дунавска китка-Победа.

За тази целъ презъ м. мартъ разпоредихме, батареитъ, които ще дадатъ преграденъ огънь предъ тази линия да си подготвятъ даннитъ за стрелбата и когато бжде заповѣдано, да се пристрелятъ въ даденитъ имъ зони; пристрелването обаче на батареитъ не можа да се направи, защото, когато щаба на бригадата разпореди презъ м. априль да се оттегли 1/49 дружина (която заемаше Голѣма Яребишна), отъ командира на 49-и пех. полкъ се изгъкнаха много голѣми пречки, които не позволяватъ очистването на Голѣма Яребишна.

Командира на 3/5 пех. бригада призна за уважителни доводитъ, които му се изгъкнаха и батареитъ отъ дветъ артилерийски групи си подготвиха даннитъ за преградния огънь само по плѣна. Кои батареи щѣха да дадатъ преграденъ огънь предъ Дунавска китка-Победа се виждаха въ скица № 1

Щаба на 3/5 пех. бригада не само че очакваше атаката на Голѣма Яребишна, но си приготви планъ и съображения за контръ-атакуването било изцѣло на Голѣма Яребишна, било поотдѣлно на Емине Буруну, Босилова китка и Голѣма Яребишна, ако евентуално бждатъ завладѣни. Тия съображения интересуваха и артилериститъ — командири, поради което имъ ги изпратихме за проучване.

Споредъ съображенията на бригадата, контръ-атака, проведена съ части, силата на които достига до дружина вклучително, се произвежда безъ артилерийска подготовка, а контръ-атака на полкъ и бригада — съ артилерийска подготовка, която трѣбва да трае 20 минути. Една минута преди пехотата да тргне въ атака, тя се групира близо до съседнитъ позиции и по контръ-атакуемия пунктъ се открива осъществява атакува въ три вълни, които се движатъ вънъ отъ ходоветъ на съобщения и скопитъ и, като предъ атакуващата вълна се движи артилерийския, минния и картеченъ огънь. Следъ завладѣването на пункта пехотата преследва противника съ огънь.

Ако неприятеля е завладѣлъ изцѣло Голѣма Яребишна и трѣбва да се контръ-атакува, първо удара се насочва срещу Голѣма Яребишна и се заема тя, после се заема Емине Буруну и най-после Босилова китка.

Въ духа на изроенитъ до тукъ указания и заповѣди, артилерийскитъ части и минохвъргачнитъ роти се готвиха и очакваха боя на 29 и 30 май.

ХII. Бойна дейность на дветъ противникови страни въ периода отъ 1. IX. 17 год. до 28. V. 18 год.

Следъ неуспѣшния опитъ на 3/5 пех. бригада да завладѣе и задържи Буруна (бой на 30. VII. 17 год.), както пихасане и по-напредъ (стр. 27) въ Хумския участъкъ настана едно сравнително затихане, което и дветъ страни използваха за да доукрепятъ позицитъ си, и въ артилерийска дейность, която се изразяваше отъ *наша страна*: а) въ водене обезпокоителенъ, отжстителенъ и разрушителенъ огънь; б) извеждане пристрелки за проверка на преградния и унищожителния огънь; в) подготовка и участие въ патрулни нападения за залавяне пленници; г) отбиване нападенията на противника срещу в. Августова и д) обстрелване неприятелскитъ аероплани, а отъ *страна на противника*: а) въ водене обезпокоителенъ, отжстителенъ и разрушителенъ огънь; б) пристрелка на разни пунктове; в) съдействие на грѣцката пехота за завладѣване на в. Августова и г) подготовката на позицитъ за атака отъ 20. до 28. май.

Да разгледаме поотдѣлно дейността на дветъ страни презъ горния периодъ.

А. Отъ нашата страна

1. Обезпокоителния, отжстителния и разрушителния огънь, който артилерията на 3/5 пех. бригада водеше по неприятелскитъ позиции, преследваше целта: да затрудни укрепването на позицитъ, да попречи на подвоза на бойни припаси и инженерни материали, да пречи на свободното движение въ тила на позицитъ, да разрушава позицитъ и най-после да поразява и угнетява защитницитъ на позицитъ.

Обезпокоителния огънь се водеше: а) Най-често и по силно по близкото неприятелско разположение по окопитъ: Затворения — унищ. пунктъ 20, Съединителния, Гръцкия — унищ. пунктъ 21, Изгорѣлата нива и Буруна — унищ. пунктъ 27, Сухото дере — унищ. пунктъ 28, Маскирания ходъ — унищ. пунктъ 29, Малка Яребишна — унищ. пунктъ 32, Човкатата, Наблюдателната застава — унищ. пунктъ 37, Французката висота — унищ. пунктъ 43, Черната скала — унищ. пунктъ 57, в. Августова, Сомуня и Крушитъ; б) По-слабо се обстрелваха пехотнитъ окопи отъ втората позиция: окопитъ источно отъ с. Лугунци, в. Картофеля — унищ. пунктъ 33, Кирилъ и Методий — унищ. пунктъ 58 и Шапката — унищ. пунктъ 55; в) По-близкитъ батареи, около с. Ошинъ, Чуба Кодра, Люмнишка китка, Люмница и Шаренитъ висоти: г) По селата Логунци, Ошинъ и Люмница; д) По лагеритъ. бивацитъ и долинитъ, въ които се предполаташе, че има разположени неприятелски войски

лжти и изразходваха 163 мини. Причинитъ за изстрелването на толкова малко мини сж: първо — трудния превозъ и второ нежеланието на пехотата отъ Голъма Яребична да стрелятъ разположенитъ по нея минохвъргачки, защото щомъ последнитъ откриваха огънь, неприятелската артилерия, започваше по силно да обстрелва Голъма Яребична и пехотата страдаше и се измъчваше отъ тоя огънь. Пехотата, която отбраняваше Голъма Яребична искаше обезпокоителния огънь да се води отъ батареитъ които сж назадъ и отъ батареята която е на в. Лъха и бие надлъжно неприятелската позиция.

Отмъстителния огънь, като огнево нападение се произвеждаше отъ една или повече батареи съ урагани, но обикновено се гледаше да не се изразходватъ много снаряди. По голъмо нападение отъ всичкитъ български батареи на участъка се произведе на 21.IV.18 г. по заповѣдъ на Началника на дивизията. При това огнево нападение обстрелвахме близкото неприятелско разположение и нѣкои отъ батареитъ му. Батареитъ отъ участъка откриха едновременно въ 22 1/2 часа и изстрелваха 855 снаряда, 18 леки и 4 средни мини. (На полска и планинска Шкода батарея по 80 снаряда, а на 10 1/2 и 12 с/м гауб. батареи по 40 снаряда).

Следъ прекратяването на огъня отъ нашитъ батареи, противника веднага обстреля Голъма Яребична съ 500 снаряда отъ разни калибри и Обла съ 300 снаряди сжщо отъ разни калибри.

На всѣко наше огнево нападение противника всѣкога почти отвърщаше съ огънь и изстрелваше повече бойни припаси отъ насъ. Въ това огнево нападение герм. батареи не взеха участие, защото имаха малко снаряди. Въ единъ разговоръ съ началника на германската артилерия, той ми каза: „всички снаряди се изпращатъ на западния фронтъ, кждето имъ било сега обрънато вниманието, поради което батареитъ ми ще откриватъ огънь само при искане преградяи и ще обстрелватъ съ нѣколко само снаряди, ония неприятелски батареи, които немогатъ българскитъ батареи да достигнатъ“.

За тоя разговоръ донесохме на командира на 5 артилерийска бригада, обаче и следъ това тѣхната дейность остана малка, както и по-преди.

Разрушителния огънь се произвеждаше отъ 10 1/2 и 12 см. гаубици и среднитъ минохвъргачки разположени на Голъма Яребична. Германскитъ 15 см. полски гаубици, макаръ и най подходящи за целта не се употрѣбяваха защото имаха малко бойни припаси.

и е) По лжтищата, които водеха къмъ горнитъ села, биваци и позиции.

Отмъстителния огънь се произвеждаше по всички пунктове изброени въ точкитъ а, в, г и д — отъ тия за обезпокоителния огънь.

Разрушителния огънь се произвеждаше по пунктоветъ а и в отъ тия за обезпокоителния огънь.

При воденето на тѣзи три вида огънь, Командиритъ на групитъ и отдѣленията и Командиритъ минохвъргачнитъ групи се ржководеха отъ заповѣдитъ по артилерията на 3/5 пех. бригада № 3 и № 7084, за които писахме по-напредъ (стр. 52 и 54).

Обезпокоителния огънь се произвеждаше съ урагани отъ по 2 и повече вистрели отъ орждие, или минохвъргачка. За водене този огънь, въ всѣка артилерийска група назначаваше дежурни батареи, а отъ минохвъргачкитъ — групата на Самодивска поляна (между Голъма Яребична и Босилова китка).

Дневния разходъ на бойнитъ припаси за всички полски и планински Шкода батареи — бѣше опредѣленъ — по 30 снаряда на батарея, а за планинскитъ и полскитъ гаубични батареи по 15 снаряди на батарея

При воденето на обезпокоителния огънь отъ батареитъ, неможеше едновременно съ него, да се палятъ и димки (блѣсъци) отъ позицитъ на фалшивитъ батареи за заблуждаване противника, едно, че блѣсъцитъ не бѣха добри и се познаваше че тѣ сж отъ фалшиви батареи, (второ, че въ цѣлия участъкъ имаше 200 блѣсъци и трето, защото за уреждането на една добра служба по заблуждаването на противника, бѣха необходими: 11 телефонни апарати, 28 километра кабелъ и около 3000 добри блѣсъци, които да наподобяватъ блѣсъкъ отъ орждията — а такива не се отпущаха.

Съ опредѣления по-горѣ дневенъ разходъ снаряди, за цѣлата група, дежурнитъ батареи водеха обезпокоителния огънь денемъ и нощемъ. Когато обстановка изискваше, дневния разходъ можеше да се увеличи или намали по заповѣдъ на Командиритъ на артилерийскитъ групи.

За водене обезпокоителния огънь отъ лекитъ минохвъргачки, не бѣха опредѣлили дневния разходъ на минитъ. Командира на групата трѣбваше да помни, че той е длъженъ съ минохвъргачкитъ си да пречи на околнитъ работи на противника, да му нанася загуби и да държи смѣтка за трудния превозъ на минитъ.

Презъ периода отъ 1. IX. 17 год. до 28. V. 18 год. лекитъ минохвъргачки отъ Самодивска поляна стрелваха само 44

Срѣдните минохвъргачки сж употрѣбавани малко, защото тѣхния подвозъ е много труденъ. Презъ горния периодъ минохвъргачките сж стреляли 7 пжти и сж изразходвали 27 мини.

Презъ цѣлия периодъ отъ 1.IX 1917 г. до 29.V 1918 батареитъ и минохвъргачките сж изразходвали — за водене обезпокоителенъ, отжстигеленъ и разрушителенъ огънь 49165 снаряди и 190 мини. Въ числото 49165 влизатъ и снарядитъ, които батареитъ сж похарчили за провъзка на граднитъ и унищожителнитъ огънове, но не влизатъ тѣзи, похарчени за подготовката на патрулнитъ нападения и отбиване нападенията на противника.

Отъ изстрелянитъ 49165 снаряда най-много сме хвърлили по: Малка Яребична (унищ. пунктъ № 30), после по Човката (между унищ. пунктове № 30 и 37), наблюдателната застава (унищ. пунктъ № 37), Чатала (унищ. пунктъ № 30), Боруна (унищ. пунктъ № 27), Сухото дере (унищ. пунктъ № 28), Маскирания ходъ (унищ. пунктъ № 29), Французката (унищ. пунктъ № 43), Черната скала (унищ. пунктъ № 57), в. Августово (южно отъ унищожителния пунктъ № 61) и останалитъ други пунктове по близки до нашето разположение, следъ това идатъ по редъ неприятелсоитъ батареи, биваци, села, долища и пжтища.

*

II. Престрелкитъ за провържането на основнитъ и спомагателни преградни и унищожителни огъне, които батареитъ даваха, се произвеждаха, когато атмосфернитъ условия рѣзко се промѣняваха и при смѣна на позицията предизвикана, било че батареята заема нова бойна позиция, или че заема за известно време запасната си позиция.

Специални престрелки по известни пунктове или зони, батареитъ произвеждаха, когато получеа задача да обстрелятъ горнитъ цели, а въ близость до тѣхъ, тѣ нѣмаха пристрелни пунктове и трѣбваше чрезъ хвърляне по нѣколко снаряди да си подготвятъ стрелбитъ. Престрелкитъ се извършваха обикновено чрезъ лично наблюдение отъ батареинитъ командири и тѣхнитъ помощници наблюдатели. Нѣкои отъ престрелкитъ по неприятелскитъ батареи се произвеждаха съ помощта на 11 звукоизмѣрвателна команда.

Нашитъ батареини командири се бѣха престреляли по твърде много пунктове и таблицитъ имъ за целитъ бѣха отъ 2—3 страници, а германскитъ батареини командири не бѣха се престреляли по всички цели и неприятелски батареи, по които трѣбваше да стрелятъ — първо, че нѣмаха достатъчно снаряди, второ защото не проявяваха голѣма дейность и

трето защото чакаха да намѣрила време звукоизмѣрвателната команда, за да ги пристреля.

На 23 априль командующия I-а армия по телефона отъ щаба на 5 пех. дивизия заповѣда да се обстрелятъ нѣкои по-далечни противникови батареи, обаче отъ сведението което бѣше ми дадено отъ началника на германската артилерия се виждаше, че тѣ не бѣха се пристреляли по тѣхъ, вследствие на което и заповѣдта не можеше да се изпълни.

Командующия армията остана недоволенъ отъ неготовността на германската артилерия да брани позицията и заповѣда на командира на 5-а артилерийска бригада, да вземе мѣрки и накара германскитъ батареи да се пристрелятъ по всички неприятелски батареи и да проявятъ по-голяма дейность и готовность.

Престрелкитъ за преградния и унищожителния огънь макаръ и да не се водеха бързо, както обезпокоителния огънь, все пакъ обезпокояваха противника; изразходванитъ за тази цель снаряди влизатъ въ общото число на снарядитъ, които артилерията на 3/5 пех. бригада изстреля въ периода отъ 1.IX 1917 г. до 28.V 1918 г.

*

III. За поддържане настѣпателния духъ въ пехотата и за заяване пленници, полковетъ на 3/5 пех. бригада произведеха петъ патрулни нападения.

Първото патрулно нападение за залавяне пленници се произведе на 10.X 1917 г. отъ 3/50 дружина срещу грѣцкия постъ разположенъ по мѣстността „Корунитъ“ южно отъ к. 560 и отъ 1/49 дружина срещу „Боруна“, юго западно отъ Голѣма Яребична (гледай планъ Хумски участъкъ).

Плантъ за действително на батареитъ, които щѣха да подготовляватъ и покривителствуватъ патрулното нападение на 3/50 дружина направихме, при предположение, че въ този день въ другитъ участъци на бригадата и дивизията нѣма да се произвеждатъ такива нападения, поради което за разсѣйване вниманието на противника въ помощъ на артилерията отъ лѣвата артилерийска група, се взе една батарея отъ 2/5 пех. бригада, която трѣбваше да обстреля неприятелскитъ окопи источно отъ пункта на нападението.

Въ назначеня день обаче за извършване патрулното нападение, щаба на 5-а пех. дивизия, решава да се произведатъ и патрулнитъ нападения отъ 18 и 20 пех. полкове съ цель да се разсѣе вниманието на противника по цѣлия фронтъ.

Подготовката на пункта на нападението се произведе безъ предварителна дълга артилерийска подготовка, тѣй като

пункта на нападения е слабъ и можеше да избиемъ защитницитъ му; не трѣваше да откриваме намеренията си и да се харчатъ много снаряди и защото, ако теленитъ мрежи не бждатъ разкъсани въ време на самото нападение отъ артилерийския огънь, то за рѣзание на мрежитъ въ патрула имаше предвидени и специално назначени телерезачи.

Въ плана за подготвяне патрулното нападение отъ 3/50 дружина, показahme: 1) кои батареи ще държатъ подъ огънь пункта на нападения и съседнитъ окопи, за да не стрелятъ защитницитъ имъ; кои ходове на съобщенията, за да не пристигатъ подкрепления; кои ще образуватъ огнена преграда задъ пункта, за да не избѣгатъ защитницитъ; кои ще обстрелватъ нѣкой пунктове, находящи се малко по далечъ отъ пункта на нападения, съ цель за демонстрация и кои неприятелскитъ батареи, които съ своя преграденъ огънь биха се опитали да попречатъ на патрула да извърши нападения; 2) продължителността на огъня и неговата скоростъ, количеството на снарядитъ, които ще се изстрелятъ, часоветъ и минутитъ въ които ще откриватъ огънь батареитъ и докога ще го продължаватъ.

Въ полка за действието на батареитъ се предвиждаше, че артилерийския огънь ще трае 20—25 минути, време достатъчно за настъпване на патрула и завръщането му назадъ до влизането въ зоната на нашето разположение; горния планъ се проучи отъ командира на 50-и пех. полкъ и дружинния командиръ и утвърди отъ Командира на 3/5 пех. бригада.

Отъ началото на месецъ октомврий до 10 октомврий, деня въ който се произведе нападения, батареитъ отъ лѣвата група, незабелязано за противника, започнаха да се престрелватъ по пунктоветъ по които щѣха да стрелятъ.

Презъ нощта на 9 срещу 10 октомврий, патрула се приближава къмъ политъ на „Корунитъ“ — склоноветъ на които сж стрѣмни около 25° до 30° и тамъ прикритъ отъ храсталачитъ очакваше 23 часа отъ 10 октомврий, когато батареитъ ще откриятъ огънь.

На 10 октомврий въ 26 часа, батареитъ откриха огънь. 3/1 пол. 10¹/₂ с/м гауб. батарея съ две орждия обстреля пункта на нападения въ продължение на 5 минути, следъ което пренася огъня задъ пункта и стреля тамъ въ продължение на още 15 минути; презъ време на това обстрелване пункта, патрула настъпва и щомъ огъня се пренася задъ пункта, патрула се нахвърля въ последния; другитъ батареи, които участвуватъ въ патрулното нападение (гледай таблица — за количеството и продължителността и пр.) откриватъ сжщо огънь въ 23 часа по посоченитъ имъ обекти и го водятъ първитъ 10 минути по бързо, а последнитъ по бавно.

Патрула отъ 3/50 дружина смѣло и енергично настъпва подъ командата на своя офицеръ, нахвърля се въ грѣцкия постъ и пленява раненъ единъ подофицеръ; другитъ войници отъ поста успѣватъ да избѣгатъ.

Благодарение на това, че предварителната пристрелка отъ батареитъ се извърши правилно и незабелязано за противника, а въ деня на нападения батареитъ действаха правилно, патрула добре ръководенъ, противника не можа да схване, кой неговъ пунктъ е нападнатъ, та батареитъ му открия преграденъ огънь не срещу Коруна, дега действително се извърши нападения, а срещу в. Августова, дега нашитъ и неприятелскитъ постове сж близко идето отъ наша страна се правеше само демонстрация.

Кои окопи отъ Коруна, батареитъ отъ лѣвата група държаха подъ огънь, се вижда отъ плана — Хумски участъкъ.

Батареята отъ 2/5 пех. бригада, която трѣваше да произведе демонстрация по нападение източно отъ Коруна, не обстрелва предвиденитъ окопи, защото 18-и пех. полкъ произведе по сжщото време патрулно нападение предъ своя участъкъ.

За подготовката и покровителстването това нападение, батареитъ отъ лѣвата артилерийска група изстреляха около 1290 снаряда.

Плана за патрулното нападение отъ 1/49 дружина се съставя отъ Командира на 49 пех. полкъ и утвърждава отъ Командира на бригадата, който назначава 10 октомврий — денъ, въ който ще се произведе нападения. За успѣха на това патрулно нападение и двамата пехотни командири сж разчитали повече на изненадата и на разрушителния огънь отъ среднитъ минохвъргачки, за разкъсване на теленитъ мрежи.

Споредъ приготвения планъ на 10 октомврий презъ дена среднитъ минохвъргачки, които по това време бѣха подчинени направо на Командира на 3/5 пех. бригада, трѣвало да разкъсатъ теленитъ мрежи предъ окопитъ на Буруна, а отъ дѣсната артилерийска група презъ нощта щѣло да се иска едно малко съдѣйствие; това съдѣйствие трѣвало да се даде отъ две батареи на групата, като изстрелятъ по 10 снаряда и обстрелятъ съседнитъ на Буруна окопи, подиръ което патрула трѣвало да се нахвърля въ неприятелскитъ окопи и залови пленици (гледай планъ Хумски участъкъ).

Това патрулно нападение отъ 1/49 дружина излезе не успѣшно, защото следъ хвърленитъ презъ дена 8 срѣдни мини, които сж разкъсали теленитъ мрежи, Командира на 49 п. полкъ се разколебава че по приготвения неговъ планъ ще може да се извърши нападения и поисква съдействието

на Командира на дѣсната група за разкъсване теленитѣ мрежи и покровителстване нападението съ артилерийски огънь.

Последния, безъ да докладва за това, се съгласява. Започва артилерийската подготовка на пункта Буруна съ 12 с/м гаубици и пристрелката на две — отъ 75 с/м полски с. с. батареи по съседнитѣ на Буруна окопи.

Обстрелването на пункта „Буруна“ съ 8 мини и 10—12 см. гранати не разкъсва теленитѣ мрежи, но открива нашитѣ намерения и противника презъ нощта пази пълна бойна готовностъ, отстъпва първия окопъ и очаква нашия патрулъ въ единъ по заденъ окопъ.

На 10. X. 17 год. въ 23 часа, три отъ батареитѣ на дѣсната група откриватъ огънь за подготовка и подържане патрулното нападение. Една 75 см. полска с. с. батарея открива огънь по „Буруна“, а другата 75 см. пол. с. с. батарея — по съседния окопъ, нареченъ „Затворения окопъ“ — трета една 10½ см. план. гауб. батарея открива огънь по Малка Яребична. Следъ петъ минутно обстрелване „Буруна“, полската с. с. батарея пренася огъня задъ окопа и патрула настъпва къмъ неприятелския окопъ, обаче бива посрещнатъ съ огънь отъ ржични бомби и повърнатъ назадъ, като всъчки чинове отъ патрула били ранени.

За подържане и подготовка това нападение, батареитѣ отъ дѣсната група изразходваха 217 снаряди.

*

Другитѣ две патрулни нападения се произведоха въ 1 часа на 25. XI. 17 год. — това отъ 49 пех. полкъ срещу неприятелския окопъ нареченъ „Сърцето“, юго-западно отъ в. „Обла“, а това на 8 пех. полкъ — по окопитѣ на противника южно отъ Ахмаджа (гледай — плана Хумски участкакъ). Плановетѣ за употреблението на артилерията при подготовката и подържането патрулнитѣ нападения направихме така, както и плана за патрулното нападение на 3/50 дружина.

До деня на нападението, батареитѣ отъ двете артилерийски групи водеха обикновена дейностъ и се престрелваха по разнитѣ пунккове. Въ 1 часа на 25. XI. 17 год. батареитѣ откриха огънь по назначенитѣ имъ пунккове и патрулитѣ излизатъ отъ изходното си положение. Следъ петъ минутно обстрелване пунктоветѣ за нападението и пренасяне огъня задъ окопитѣ, патрулитѣ трѣбваше да се навърлятъ въ неприятелскитѣ окопи и да заловятъ пленници.

Тѣзи две патрулни нападения не излѣзоха сполучливи, макаръ и артилерийския огънь отъ двете групи да се води правилно и методично, защото патрулитѣ настъпвали неохотно и непредпазливо, вследствие на което, биватъ открити, обстреляни съ пехотенъ и картеченъ огънь и повърнати назадъ. Потрула отъ 49-й пех. полкъ успѣва да се приближи

близо до пункта на нападението, но посрещнатъ отъ силенъ огънь се разпръсва и повръща, като нѣколко отъ войнитѣ биватъ ранени, а началника на патрула поручикъ Ивановъ пропада безъ вестъ. Патрула отъ 8 пех. полкъ бива откритъ много по отдалечъ и следъ като бива обстрелянъ се повръща назадъ, безъ да понесе нѣкой загуби.

За подържане и подготовка тѣзи две патрулни нападения се изразходваха 2700 снаряди.

Петото патрулно нападение се произведе на 20. I. 18 год. отъ 8-в пех. полкъ, подържано отъ батареитѣ на дѣсната артилерийска група, които изразходваха — 1100 снаряди — то излезе сполучлива и се залови въ пленъ единъ гръцки войникъ.

Щаба на 5-а пех. дивизия искаше всѣки месецъ да се произвежда по едно патрулно нападение отъ всѣки полкъ и Командира на бригадата бѣше разпоредилъ следующитѣ патрулни нападения да се произведатъ къмъ края на месецъ февруарий. Плановетѣ за тия патрулни нападения се приготвиха, обаче пехотнитѣ полкове подъ разни предлози отлагаха нападението, до като най-сетне тѣ се забравиха и не се произведоха.

Германскитѣ батареи отъ участка на 3/5 пех. бригада вземаха участие въ произведенитѣ патрулни нападения, като се назначаваха — заедно съ нѣкой отъ българскитѣ батареи да биятъ ония противникови батареи, които предполагаме, че съ своя преграденъ огънь ще попречатъ на патрулитѣ да изпълнятъ задачата. Колко снаряда сж изразходвали германскитѣ батареи нѣмаме сведения, но като имаме предъ видъ че подвоза на снарядитѣ имъ се намаляваше отъ втората половина на 1917 год., можемъ да заключимъ, че тѣ не ще да сж изстреляли много снаряди.

Всичко за подържане и покровителстване петтѣ патрулни нападения българскитѣ батареи изразходваха около 5400 снаряди отъ които $\frac{3}{4}$ сж 75 см. полски и $\frac{1}{4}$ — 10½ и 12 см. гаубични снаряди. Германскитѣ батареи презъ време на тѣзи патрулни нападения сж изразходвали не повече отъ 300—350, снаряди отъ които 70—90 — 15 см. снаряди, а останалитѣ 230—260 — 10½ см. снаряди.

*

IV. Малки неприятелски групи на нѣколко пжти се опитаха да се приближатъ до нашето охранение, обаче своевременно биваха открити и повръщани назадъ съ артилерийски, пушеченъ и бомбовъ огънь.

Имаше случай, гдето неприятелскитѣ войници нощно време скрито да се приближаватъ до окопитѣ и хвърляха брошури написани на български езикъ. Въ тѣзи брошури се осждаше водената до тогава политика отъ Българското

правителство, подканяха се войниците да измънят на дълга си, да провъзгласят България за Република и да оставят Сълашението да уреди съдбините на България, съобразно съ провъзгласените от него принципи за справедливостта и самоопределянето на народа.

Нападения съ по голъми сили отъ рота и до дружина — неприятеля — Гърцитъ, предприеха на 5, 7 и 11 мартъ 1918 год, срещу предните позиции на 50-и пехотен полкъ и „Облата“ (гледай — планъ — Хумски участък).

За тия нападения неприятелскитъ леко и срѣдно калибрени батареи отъ Зеления ридъ, Люмница и Шаренитъ висоти всѣкидневно, начиная отъ 26 февруарий до 5 мартъ, откриваха огънь по окопите, съ цель да ги разрушатъ и да направятъ прелези въ теленитъ мрежи, а гръцката пехота нощно време постоянно съ пушеченъ и картеченъ огънь обстрелваше сжщитъ позиции, за да пречи на войниците отъ охранението да поправятъ разрушенията, които артилерията правеше презъ деня. За горната цель неприятелската артилерия изразходва около 2600 леко и средно калибрени снаряди.

Въ отговоръ на този неприятелски артилерийски огънь, батареитъ отъ лѣвата група обстреляха срещуположното противниково разположение, като изразходваха около 360 снаряди.

На 4 мартъ предъ пладнѣ, наблюдавайки стрелбата на неприятелската артилерия отъ наблюдателния пунктъ на командира на 3/1 пол. гаубична батарея — находящъ се на в. Князь Борисъ, предадохме на командира на групата подполковникъ Икономовъ, да засили в. Августова, като използва орждията, които отбраняватъ по-далечни зони, тъй като тукъ охранителнитъ постове № 5 и № 6 се намиратъ на около 200—250 метра далечъ отъ неприятелскитъ окопи, находящи се по сжщата висота и най-вѣроятно е противника да атакува тѣхъ.

На 5 мартъ неприятелската пехота атакува в. Августова. Нападението се извърши така: презъ дѣна на 5 мартъ неприятелскитъ батареи обстреляха предните позиции — Облата, Скалиста, Геройската и в. Августова, както това правеха всѣкидневно, а въ 21 ч. и 57 м, при облачно време по сжщитъ пунктове откриха „ураганенъ огънь“, подъ прикритието на който гръцката пехота съ сила не повече отъ рота настъпва срещу в. Августова, а съ друга по-малка група, срещу в. Обла. Постоветъ предугаждатъ нападението и започватъ да освѣтляватъ мѣстността съ бѣли ракети; въ 22 ч. и 2 м. отъ в. Августова се подаватъ червени ракети и батареитъ отъ лѣвата група веднага откриватъ преградненъ огънь предъ охранението и унищожителенъ огънь по неприятелското разположение по в. Августова. Въ 22 ч. и 5 м. се забелезва настъплени-

ние и срещу Облата и се подаватъ червени ракети. Батареитъ отъ лѣвата група откриватъ преградненъ огънь предъ Облата и унищожителенъ по Французката висота.

Благодарение своевременото откриване настъплението на гърцитъ и откриването на преградния и унищожителния огънь, гърцитъ сж повърнати назадъ, но какви загуби сж понесли не е известно. Загуби въ частитъ които охраняватъ в. Августова нѣма.

Въ 22 ч. и 10 м. артилерийския огънь отъ двете страни постепено започва да намалѣва и следъ 5—10 минти се прекратява. Рѣдкия пушеченъ, картеченъ и бомбовъ огънь отъ двете страни продължава дълго време следъ това.

За отбиването на това нападение, батареитъ отъ лѣвата група изстреляха: 555 — 7.5 см. полски и планински, 155 — 10½ см. и 30 — 12 см. снаряди, или всичко 745 снаряди, е противниковата артилерия изстреля около 1000 снаряда.

*

На 6 мартъ къмъ 22 ч. и 33 м. при дъждовно и мъгливо време, гърцитъ се опитаха да настъпятъ срещу охранението, което е юго-западно отъ голѣма Яребична и за отвлечане вниманието на охранителнитъ части въ друго направление, откриватъ силенъ пушеченъ и картеченъ огънь отъ Буруна и „Затворения окопъ“, а батареитъ му отъ Чуба Кодра откриватъ огънь по Голѣма Яребична и Будний. Подъ прикритието на този огънь гръцката пехота настъпва срещу заста-витъ, юго-западно отъ Голѣма Яребична, но последнитъ своевременно откриватъ настъплението и подаватъ червени ракети.

Батареитъ отъ дѣсната артилерийска група веднага откриватъ преградненъ огънь и гърцитъ повръщатъ назадъ. Следъ отбиване на нападението, огъня и отъ двете страни се прекратява.

За отбиване това нападение батареитъ изстреляха: 105 — 7.5 см., 110 — 10½ см. и 65 — 12 см. снаряди или всичко 290 снаряда.

*

На 7 мартъ гръцката пехота атакува втори пътъ „в. Августова“ по следующия начинъ. Въ 4 ч. 25 м. при гжста мъгла, гърцитъ се опитаха отново да настъпятъ срещу в. Августова, обаче тоя пътъ за да отвлечатъ вниманието на охранението въ друга посока, батареитъ отъ Люмница, Зелени ридъ и Шаренитъ висоти, откриха огънь по в. Обла и заставитъ западно отъ нея. Въ сжщото време гърцитъ откриватъ пушеченъ и картеченъ огънь по в. Августова. Въ отговоръ на това, батареитъ отъ лѣвата група действатъ така: една батарея дава рѣдъкъ преградненъ огънь предъ в. Августова, други батареи адвотъ унищожителенъ огънь по Фран-

цузката и обстрелват една от близките неприятелски батареи.

Въ 4 ч. и 27 м. гърците въ съставъ около 2 роти, безъ артилерийска поддръжка, настъпватъ срещу в. Августова; охранението открива настъплението, подава червени ракети и тръжни сигнали за искане преграденъ огънь. Батареитъ чуватъ сигнала "Тревога" и даватъ преграденъ огънь въ падната зона, а нѣкои батареи даватъ унищожителенъ огънь по неприятелските окопи по Августова и съседнитъ до нея пунктове. Преградния огънь се повтаря нѣколко пѣти, тъй като тръбачитъ продължаватъ да свирятъ "Тревога".

Благодарение на своевременно открития преграденъ и унищожителенъ огънь, гърцитъ биватъ отбити и повръщатъ назадъ, но какви загуби сж понесли не е известно. Загуби въ охранението сжщо нѣма.

Отъ стрелбата едно 7.5 см. полс. с. с. оръдие се поврежда и изпраша въ работилницата въ с. Конско за изправление, а на мѣстото му се постави едно отъ противоаеропланнитъ оръдия — и взвода остана временно съ едно оръдие.

Въ 5 ч. и 10 м. огъня и отъ двете страни постепенно започва да намалява и къмъ 5 ч. и 45 м. окончателно се прекратява.

За отбиване това нападение, батареитъ отъ лѣвата група изстреляха: 1530 — 7.5 см., 240 — 10 $\frac{1}{2}$ см. и 130 — 12 см. снаряди или всичко 1910 снаряди, а неприятелскитъ батареи изстреляха около 2200 снаряди.

*

На 11 мартъ гърцитъ се опитаха да завладѣятъ в. Августова по следующия начинъ: при тъмна нощъ въ 0 ч. и 30 м. гръцката пехота открива силенъ пушеченъ и картеченъ огънь срещу в. Августова, а въ 0 ч. и 32 м. пехотата имъ въ сила око 4 роти, безъ артилерийска поддръжка, настъпва не само срещу в. Августова, но и срещу Пресечния Конусъ. Защитнитъ откриватъ настъплението и подаватъ червени ракети. Батареитъ отъ лѣвата група даватъ на нѣколко пѣти преграденъ огънь и къмъ 0 ч. и 50 м. гърцитъ сж отбити предъ Августова, а натиска срещу Пресечния Конусъ продължава. Обаче и тукъ гърцитъ биватъ отбити. Следъ отбиването на нападението огъня на батареитъ отъ лѣвата група започва постепенно да намалява и се прекратява.

Въ 1 ч. и 30 минути батареитъ отъ лѣвата група произведоха огнево нападение по неприятелскитъ окопи на в. Августова, като всѣка батарея изстреля по 10 снаряди. Неприятелската артилерия не отвърна на нашия огънь и по бойното поле настана затишие.

Какви загуби е понесълъ противника не е известно. Загуби въ охранението нѣма.

За отбиването на това нападение батареитъ отъ лѣвата група изстреляха: 885 — 7.5 см., 240 — 10 $\frac{1}{2}$ см. и 35 — 12 см. снаряди, или всичко 1170 снаряда.

*

Следъ свършването на боеветъ, за удържането в. Августова, командира на 3/5 пехотна бригада изпрати своя началникъ щаба да обходи преднитъ охранителни части и на самото мѣсто да изучи по каквъ начинъ се е водилъ боя отъ двете страни.

Началникъ щаба на бригадата въ рапорта си отъ 13 мартъ донасяше, кои сж причинитъ за нашия успѣхъ и отъ тоя рапортъ заемаме долнитъ редове: "Отъ наша страна нѣма нито една жертва главно поради това, че неприятеля въ време на атаката е хвърлялъ бомби, които не достигнали до нашитъ окопи и се прѣскали нагоре. Неприятелтъ бива отбитъ, благодарение бодростта и храбростта на нашия войникъ, на временното откриване неприятеля, умѣлото употрѣбление на бомбата и пушката отъ наша страна, наременното откриване на нашия мощенъ артилерийски огънь, изненадата на неприятеля, който е билъ увѣренъ, че прелезитъ презъ телената мрежа ще бждатъ отворени и презъ нощта."

По-нататкъ въ рапорта си началникъ щаба излага разговоритъ които е водилъ съ фелдфебели, подофицери, ефрейтори и редници отъ охранението, отъ които се виждало, че всички били доволни отъ отличното съдействие, което имъ дала артилерията и завършва така: "всички останали войници почти съ сжщитъ думи подчертаха вѣрбата си въ нашата артилерия."

За отбиването на гръцкитъ нападения на 5, 7 и 11 мартъ, освенъ близкитъ виши пехотни началници, нои Командующия 1-а армия съ заповѣдъ по армията №203 отъ 21. III. 18 год. искаша благодарностъ и похвала на пехотата и артилерията че на време сж открили настъплението на противника, поврънали сж го съ огънь и сж удържали позициитъ си.

*

V. За обстредването неприятелскитъ аероплани артилерията на 3/5 пех. бригада имаше само единъ 7.5 с/м пл. с. с. противоаеропланенъ взводъ, поставенъ на импровизирана дървена платформа и разположенъ на позиция югоисточно отъ в. Иосифовъ. Взвода се командваше отъ единъ запасенъ подпоручикъ свършилъ курса по противоаеропланната стрелба въ София, който свършваха и всички други офицери, назначени да командватъ противоаеропланни взводове.

Хумския участък дълъг по права линия 14 километра, а във дълбочина до 9 километра имаше нужда не от един, а от повече противоаеропланни взводове, поставени във две линии, обаче съ такава взводове артилерията не е разполагала и когато през февруарий поискаме да се изпрати още един взвод, това ни искане не се удовлетвори.

Съ колко точно противоаеропланни батареи разполагаше противника не може точно да се определи, защото охранението на позициите си той, бѣше възложилъ повечето на аеропланите, които ежедневно летѣха надъ нашите позиции и не допушаха нашите аероплани да минатъ въ тѣхната страна, отъ колкото на стрелбата отъ противоаеропланните батареи. За всѣки случай обаче, той имаше противоаеропланни батареи при с. Кула и въ „Тритѣ долини“ (3½ километра югоизточно отъ с. Люмница).

Насочването по бързо движущите се аероплани истрелбата по тѣхъ, дори и съ специално приготвените противоаеропланни оръжия, каквито имаха нашите противници и Германците е много трудно и мъчно се удава и на старите и познавающите тънкостите на стрелбата батареини командири, тъй като трѣбва да се взема подъ внимание бързината на летението и измѣнението на посоката, вѣтра и висотата на летението, а насочването по сжитите бързодвижущи аероплани и стрелбата отъ импровизирани 7-5 с/м противоаеропланни взводове, рилата на оръжията на които се мѣстятъ съ ржце е още по трудно и мъчно се удава на млади запасни подпоручици, които трѣбва да взематъ подъ внимание горните фактори, за назначението на мѣрника.

Вследствие на това обстоятелство, а сжщо и на това, че неприятелските аероплани обикновено летяха на висота 2000—3000 метра и повечето пжти вънъ отъ сферата на досегаемостта на артилерийския огънь, стрелбата на противоаеропланния взводъ отъ участъка бѣше недействителна и нему не се удаде случай да свали нѣкой неприятелски аеропланъ, когато тѣ летяха и на по малка висота.

Когато неприятелските аероплани летяха надъ нашите позиции и противоаеропланния взводъ откриша огънь по тѣхъ, тѣ измѣняваха посоката на движението, излизаха отъ сферата на артилерийския огънь и тѣхните наблюдатели продължаваха своето разузнаване, фотографирани на позициите ни, или корегираше стрелбата на батареите си.

Само когато надъ участъка вѣха силни вѣтрове и виелицы, имаше дъждъ или гъста мъгла, тогава неприятелски аероплани не летяха и не се очакваше, че може отъ аероплана да се хвърлятъ бомби.

Летението на неприятелските аероплани надъ участъка пречеше на батареите да обстрелватъ въ това време неприятелското разположение, тъй като при стрелбата най лесно се

откриватъ и фотографиратъ нашите батареи отъ неприятелските авиатори. Началникътъ на артилерията въ действующата армия по този случай предупреди артилерийските командири още презъ лѣтото на 1916 год., като писа „батареите“ да се пазятъ да не стрелятъ, когато летятъ аероплани, защото тогава най лесно и най точно могатъ да бждатъ фотографирани (№ 5570 отъ 17. VI. 16 год.).

Ако обаче въ периода на сравнителното затишие, стрелбата отъ нашите батареи можеше да закѣснѣе, или даже съвсемъ да не се произведе, щомъ надъ позицията ни летятъ противникови аероплани, сжщото не можеше да се направи въ единъ сериозенъ и голѣмъ бой, какъвто бѣ тоя на 29. и 30. май, тъй като мълчанието на нашата артилерия понижава и безъ това упадналия духъ на защитниците, които щѣха да търпятъ загуби отъ неприятелския артилерийски огънь, безъ противника да изпитва сжщото отъ нашия.

Презъ периода отъ 1. XI. 17 год. до 28 V. 18 год. надъ Хумския участъкъ летяха кога единъ, два или три до четире неприятелски аероплани. За времето отъ 1. IV 18 год. до 28. V. 18 год. за 35 добри дни, надъ позицията е преброено че сж летѣли 315 малки и голѣми аероплани, или срдно, всѣки день сж летѣли по 8—9 аероплани, или нитѣ не летѣха изведнежъ, а различно, по частично или на групи отъ 2, 3 до 4 аероплани — при това преди и следъ пладне. Голѣмите аероплани всѣкога се охраняваха отъ единъ или два малки аероплана.

Всѣкога, когато надъ нашите позиции летяха неприятелски аероплани, докладваше се по телефона въ Щаба на 5. артилерийска бригада и се искаше да се явятъ и наши аероплани за да прогонятъ противниковите, обаче такава не се явяваха, тъй като противника имаше превъзходство и въ въздушното разузнаване и охранение.

За обстрелване неприятелските аероплани противоаеропланния взводъ отъ Хумския участъкъ за времето отъ 1. XI 17 год. до 27 V. 18 год. включително, е изразходвалъ показаното число шрапнели: септемврий 600, октомврий 740, ноемврий и декемврий 300, януарий 500, февруарий 620, мартъ 500, априль 1340 и май 2040 снаряда, или всячко 6,600 снаряда.

Б. Отъ неприятелска страна

Неприятелската артилерия обстрелваше нашите позиции съ целъ: а) за обезспокояване войските, за разрушаване позициите и за отмъщение, като отговоръ на нашия огънь;

б) за пристрелване батареитъ по разни пунктове; в) за съдействие на гръцката пехота да завладѣе нашитъ окопи по в. Августова и г) да подготви позициитъ за атака на 30 май 1918 год.

Обезпокоителния, отмъстителния и разрушителния огънь бѣше насоченъ най-главно по Голѣма Яребична и по пунктоветъ отъ праградната позиция—по дветъ страни на Голѣма Яребична: отъ източна страна — Гръцкии постъ, Сомуна, Августова, Пресечения конусъ, Геройската, Скалиста, Обла, заставитъ западно отъ Обла и Будний, Атаджа и Орлина отъ западна страна. По-слабо неприятелската артилерия обстрелваше пунктотъ на Главната позиция — к. 560, в. Князь Борисъ, Князь Кирилъ, Рошава, Гърбата, втората пехотна позиция северно отъ Голѣма Яребична, Дунавска китка-Победа, пунктотъ капитанъ Бояджиевъ и хр. Страхилъ, а още по-слабо батареитъ, разположени по Главната позиция, бивацитъ и село Хума, долищата, гдето предполагаше, че има наши войски и пжтищата, които водятъ за к. 560, Князь Кирилъ, в. Рошава и в. Гърбата.

Обезпокоителния огънь неприятелската артилерия водеше обикновено съ урагани отъ лекитъ батареи (5, 6 $\frac{1}{2}$ 7 $\frac{1}{2}$ см.) полски, планински и окопни орждия; отмъстителния отъ лекитъ, сръднитъ и тежко-калибрнитъ батареи (15 $\frac{1}{2}$ и 20-3 см. орждия) и сръднитъ минохвъргачки.

За пръвъ пжтъ неприятеля обстреля Голѣма Яребична съ 18 сръдни мини на 10. IX. 17 год.; втори пжтъ на 29. X. 17 год., като хвърли 30 мини, и трети пжтъ на 3. XI. 17 год. — съ 64 мини. Презъ другитъ дни по Голѣма Яребична сж хвърлени по-малко мини, а нѣкогашъ даже и по една-две. До 20. май, когато започва артилерийската подготовка на позицияитъ за атаката на 30. май по Голѣма Яребична наблюдателитъ сж преброили, че сж паднали 170 мини. Възможно е, числото на падналитъ мини да е по-големо отъ 170, тъй като нѣкои отъ тѣхъ сж влѣзли въ числото на падналитъ по Голѣма Яребична голѣмо-калибрни снаряди.

Въ периода на сравнителното затишие неприятелската артилерия не обстрелваше само позицияитъ, бивацитъ, селата и пжтищата, но и нашитъ батареи. Така на 28., 29. и 30. септемврий и 11. октомврий артилерията му обстреля I-ви взводъ отъ 1/14 пл. с. с. батарея и 2/1 12 см. гаубична батарея и имъ нанесе нѣкои повреди.

Обстрелването на I-ви взводъ отъ 1/14 батарея, разположенъ на в. Рошава се извърши пр. пл. на 28. IX. 17 год. отъ две тежки батареи съ аеропланно наблюдение. По взвода противника хвърли 100 фугасни гранати, нѣкои отъ които попаднаха въ двора на батареята и едно отъ орждията бѣ

ударено отъ гранатно парче, сбаче повредата бѣше малка и орждието се поправи на самата позиция. Вследствие успешното обстрелване на взвода, презъ ншята срещу 29 септемврий, той се премѣсти на запасната си позиция, която е на около 200-250 метра източно отъ бойната позиция.

На 29. IX. 17 год. пр. пр. неприятелската артилерия безъ аеропланно наблюдение обстреля напуснатата позиция съ около 25-30 снаряда, нѣкои отъ които попаднаха въ орждийнитъ площадки, и ако взвода бѣше останалъ на сжщата позиция сигурно орждията му щѣха да бждатъ повредени.

На 30. IX. 17 год. пр. пл. една тежка неприятелска батарея съ аеропланно наблюдение обстреля 2/1 12 см. гауб. батарея, находяща се на в. Князь Борисъ и хвърли по нея 105 фугасни гранати. Стрелбата бѣше сполучлива и съ едно парче бѣ ударенъ повдигателния механизъмъ на една гаубица, обаче поправката можа да се извърши на самата позиция. Батареята не промѣни позицията си следъ това обстрелване, защото послѣдната бѣ изградена много по-добре.

На 11. X. 17 год. съ аеропланно наблюдение неприятелската артилерия за втори пжтъ обстреля напуснатата позиция отъ I взводъ на 1/14 полска с. с. батарея, защото тѣзи батареи (I и II взводове) водеше най-много обезпокоителенъ огънь по неприятелскитъ пехотни позиции и близки батареи. Стрелбата бѣше сполучлива, но безъ резултатна, защото взвода бѣше напусналъ отдавна тази позиция.

На 20. X. 17 год. неприятелската артилерия предприе едно по сериозно обстрелване на Голѣма Яребична и преднитъ позиции. Въ 11 часа при облачно време и валене на слабъ дъждъ неприятелскитъ батареи откриха разрушителенъ огънь по Голѣма Яребична, Заставитъ западно отъ Облата, Облата и Скалиста, който продължи до 16 часа и 30 минути. Усиленото обстрелване на позицияитъ даде основание на по-висшитъ началници да предполагатъ, че противника ще приеме и пехотна атака, обаче такава не последва нито презъ деня, нито презъ нощта. Сжщия денъ неприятелската артилерия обстреля и позицияитъ на 2/5 пех. бригада при гр. Гевгели и изглежда че е преследвалъ целта, не само да разруши позицияитъ и теленитъ мрежи, но и да прикове вниманието на командването въ тоя участъкъ.

Деятелността на неприятелската артилерия презъ м. ноемврий, декемврий и януарий е обикновена и не дава основание да се подозира, че противника ще атакува позицияитъ южно отъ Хума.

Деятелността на неприятелската артилерия презъ втората половина на месецъ февруарий 1918 год. се засилва и

Отъ всичко изстрелянитъ 2625 снаряди — 1425 сж 7·5 см. полски и планински, 700 — 10 1/2 см. и 500 — 12 см. снаряди.

Презъ времето на деветъ дневното обстрелване позициитъ ни южно отъ Хума — германската артилерия отъ участка, предъ видъ изявленята, които нейния началникъ на артилерията бѣше направилъ и за които писахме въ отдѣлъ XII пунктъ I стр. 77 взе много малко участие въ обстрелване противниковитъ позиции, но и колко снаряди е изхвърлила нѣмаме сведение.

Отъ проучване сведението може да се направи заключение, до колко сж били угнетени защитниците на позициитъ и дали тѣ при тия условия сж могли да иматъ нуждната почивка

В. Паралелъ между дейността на нашата и неприятелската артилерия въ периода отъ 1. IX. 17 год. до 28. V. 18 год.

Количеството на снарядитъ, които е изстреляла нашата артилерия презъ горния периодъ е взето отъ дневника на Началника на артилерията, гдето е отбелезано, коя батарея кой пунктъ е обстрелвала, съ колко снаряди и въ кое време — презъ деня или нощта; съ колко снаряди сж обстреляни неприятелскитъ аероплани, колко мини е изразходвано и пр.; въ сжщия дневникъ сж отбелезани и съ колко снаряди противника е обстрелялъ нашето разположение.

(Гледай сведение II, стр. 97).

Отъ сведението виждаме, че отъ февруарий неприятелския артилерийски огънь се постоянно засилва и подсказва че противника се готви да атакува позициитъ ни, а нашата артилерийска дейность намалява: 1) защото подвоза на бойнитъ припаси става труденъ, тъй като конетъ и добитъка изгладняха и започнаха да мратъ; 2) нѣколкого предупредения отъ вишето артилерийско командване за пестеливото харчене на бойнитъ припаси особено тия отъ 10 1/2 и 12 с/м калибъръ, тъй като трудно се доставявали отъ Германия и 3) поради постоянното летенне на неприятелткитъ аероплани надъ нашитъ позиции, които пречеха на батареитъ да стрелятъ.

на 1/1 пол. гавб. отбн. и к-ра на
2/1 п. гавб. батареи
на 1/3 п. Шк. бат., 3/3 п. гавб. ба-
тареи и 5/9 реп. гавб. бат.
на 1/4 пол. с. с. батареи и к-ра на
5/209 реп. г. батареи
на III/1 пол. гавб. о дѣление и 2/3
п. гавб. батареи
на II впа. отвъ 1/14 п. с. с. батареи
на III/1 п. Шк. отблещет; к ра 6/3
п. и к ра 1/1 пол. с. с. 6/209 г. б.
на 5/1 пол. с. с. батареи
на II/1 пол. с. с. батареи
на 4/1 п. с. с. и к ра на II пол. отб. отб.
п. Шк. батареи
на 6/1 п. с. с. и к ра на II впа. отвъ
10/1 п. Шк. батареи
отбн. на естественн. отб. отб. отб.
и ра на 5/9 п. батареи

СТЫНЪ

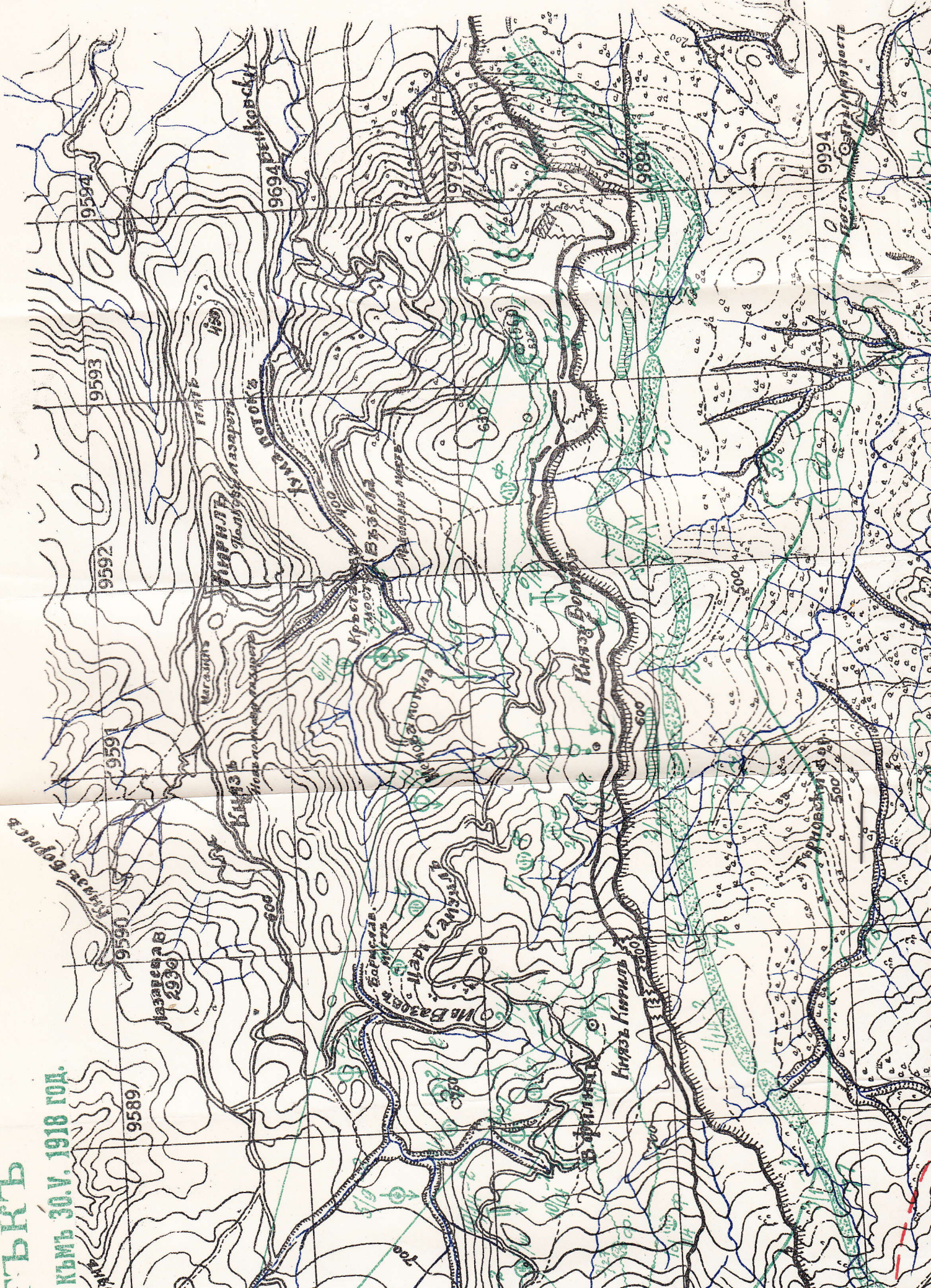
КИТЬ КЪМЪ I.X. 1917 год.

2.3.1917

ТЬКЪ

КЪМЪ 30.V. 1918 ГОД.

9594

9593

9592

9591

9590

9589

9694

9794

9894

9994

150

100

50

50

50

50

50

50

50

50

50

50

50

50

50

50

Лазаревъ В
2936

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

Ильинъ
Иванъ Ивановичъ

за изразходванитѣ счръди и мини отъ нашата и мини отъ нашата и неприятелската артилерии за времето отъ 1.IX 1917 г. до 28.V 1918 г.

свѣдѣния II

А Р Т И Л Е Р И И		Българска		Противника	
		леки — 75 см. . . .	сръбни — 101/2 и 12 см.	леки	сръбни и тежки
Септемврий	7353	1719	9072	6100	6818
Октомврий	7708	3360	11068	10550	12510
Ноемврий	3104	4538	10172	5120	5284
Декемврий	3399	1140	4538	3500	3608
Януарий	5068	1830	6898	2820	2950
Февруарий	3303	1225	4527	4890	5170
Мартъ	5498	1320	6818	9830	10710
Априль	3283	1275	4558	7730	9390
Май 7—19	2068	930	2998	3070	5810
Май 20—28	2265	1070	3335	7875	15415
Всичко	47012	16973	63985	61485	77665

XIII. Снабдяването на батареите със бойни припаси и вода.

Когато през 1916 год. се започва укрепването на позицията южно от Хума, като се имало предвид планинският характер на местността и че разхода на бойните припаси във боевете ще бъде голъфмъ, а от друга страна че подвоза ще бъде труден, Вишето артилерийско командване установява, щото въ ништите при орджията и въ запасните ниши на батареината позиция да има складирани по 600 снаряда за всъко полско и планинско Шкода орджие и по 500 снаряда за всъка 105 с/м и 12 с/м гаубица; а въ батареините резерви и междинни складове, на 2—3 и 4 километра задъ позицията около с. Конско и в. Лазарегна, за всъко орджие и гаубица да има складирани още от 400—200 снаряди.

Парковите взводове от дивизионния парк на всички артилерийски отделения от дъсната артилерийска група и на 1/27 планинско гаубично отделение се разполагат между селата Конско и Серменлии, а тия на лъвата артилерийска група—между ръките Конска и Серменлийска и се заемат съ уредането на своите стоенки и пренасяне на бойни припаси от гарата Серменлии (на дековилната линия) и гара Милетково (на широколинейната линия), до пунктовете гдето тръбвало да се складират снарядите — батареини позиции, батареини резерви и разходни складове.

Парковите взводове от армейската паркова колона бѣха разположени около Бурлово — устроават своите стоенки и пренасят бойни припаси от гарите до складовете.

От септемврий 1917 год. до към 15 април 1918 год., батареите съ конетѣ и добитѣка, които имаха на лице и санитарното състояние на които ще видиме въ отдѣлъ XV, мачарѣ и лошо се стараета да полъават бойните си припаси и да имат на позицията си предвиденото по нормите число снаряди.

Когато здравословното състояние на конетѣ и добитѣка на цѣлата наша армия на южния фронт се влоши твърде много, Началника на артилерията въ действащата армия, за да не изпадна батареите въ трудно положение, по липсана снаряди, установи щото за всъко полско и планинско Шкода орджие въ орджейните ниши и въ ништите на батареината позиция да има по 1200 снаряда, а за всъка 10¹/₂ с/м и 12 с/м гаубица да има по 1000 снаряда и батареите трѣваше да си подвоават опредѣленото количество снаряди.

Да се пренесат за всъко орджие и гаубица още от 500—600 снаряди, съ батареините средства, бѣше невъзможно, поради което на нѣколко пжти искахме да се отпуснат нѣколко камиони, които да се заемат съ пренасянето на бойни припаси. Към сръдата на месец април за тази цел се отпуснаха на началника на артилерията два камиони, а на Командира на 3/5 пех. бригада трети камионъ, за пренасяне инженерни материали.

Камионите пристигнаха до с. Конско, обаче за да се качат до с. Хума стана нужда на нѣколко мѣста да се разшири пжтя и се намайят стрѣмнините му. Двата камиона бѣха недостатъчни да разрешатъ задачата—попълването батареите съ бойни припаси, тъй като вследствие планинския характер на мѣстността въ Хумския участък превозособността, както на конските и волските кола, а така също и на камионите, е по-малка от колкото на сжитите при една равна мѣстность.

Завеждането службата по подвоза на снарядите съ камионите се възложи на запасния поручик от пехотата Кочевецъ, деятелен и добросъвестен офицеръ, който често придружаваше камионите. На заведущий камионите дадохме сведение — въ което указахме не само по колко снаряди трѣба да се занесат на батареите, но и въ кой ден да се занесат тѣзи снаряди, съ целъ последните да имат приблизително еднакво количество бойни припаси.

Работата по превоза на бойните припаси отиваше доста бавно по следущите причини: 1) Камионите не носеха пълень товаръ, 2) въ дъждовно и кално време колетата букасираха и неможеха да се движат камионите; 3) Камионите често се повреждаха и трѣваше да се испращат въ автотомобилната работилница въ с. Валандово; 4) Бензина, маслото и греса се оказаха недостатъчни за да направят камионите по два рейса въ ден, та едина отъ тѣхъ се изпрати да донесе разни масла; 5) Едина отъ камионите, вследствие малкия завои при моста на р. Конска (южно от с. Конско) падна отъ моста въ рѣката и неможе да се извади, като уби един отъ войниците, и 6) защото шафьорите като лошо облечени често боледуваха и камионите не работеха.

Към 13. V. 18 год. общата тежестъ, която трѣваше още да се пренесе възлизаше на 223000 кгр. За пренасянето на тази тежестъ, за един ден, при един рейс, трѣватъ 154 камиони, а ако се работи съ два камиона при два рейса въ един ден трѣватъ 31 ден, а ако се работи съ четири камиони при два рейса въ ден трѣватъ 15—16 дни.

Предвид на това, че изгледите за скорошното започване на атаката всъкой ден се увеличаваха, искахме да се

отпуснатъ повече камиони за да пренесатъ голъмитъ тяжести, да се изпратятъ за камионитъ запасни части, да се образува въ с. Конско складъ отъ бензинъ и други масла, и да се поправи единъ механикъ, който да раздава бензина и определя дали повредения камионъ за изправление трѣбва да се направи въ работилницата на 1-и артилерийски полкъ въ с. Конско. Последното искане се наложи отъ обстоятелството, че и при малки повреди, шофьоритъ искаха камионитъ имъ да се връщатъ за изправление въ с. Валандово.

Исканието ни да се отпуснатъ повече камиони, не се удовлетвори напълно, защото се отпуснаха само още два камиона. Съ пристигането на тия камиони — последнитъ станали четири, но тъй като по разни причини едина, а често и двата камиони не работиха, въ движение оставаха само два камиона. На 29 май въ движение остана само единъ камионъ, тъй като другитъ три по разни причини не можеха да работятъ.

Разполагало ли е Вишето Командване съ свободни камиони, за да изпрати повече такива тогазъ не знаеме, но видѣхме, че следъ завладяването на Голъма Яребична, въ участъка пристигнаха много български и Германски камиони за да пренесатъ бойни припаси и инженерни материали за укрепяване на новитъ позиции.

Къмъ 28. V. 18 год. споредъ даденитъ отъ батареитъ сведения — при орждията въ нишитъ и въ близость до позицията е имало долното количество снаряди:

1/27	10 1/2 см. пл. гауб. батарея за 2 орждия	1806	снаряда
2/28	" " " " 2	2542	" "
3/27	" " " " 2	1975	" "
1/14	10 1/2 см. пол. гауб. батарея за 2 орждия	1500	снаряда
3/1	" " " " 4	3050	" "
1/1	12 см. пол. гауб. батарея	1958	снаряда
2/1	" " " " 2	1560	" "
1/1	7.5 см. пол. с. с. батарея	2221	" "
2/1	" " " " 4	2875	" "
4/1	" " " " 4	4067	" "
5/1	" " " " 4	4552	" "
6/1	" " " " 4	3395	" "
9/1	7.5 см. пл. Шкода батарея	3867	" "
10/1	" " " " 4	3170	" "
6/14	" " " " 4	3254	" "
10/14	" " " " 4	2900	" "

Или всичко въ батареитъ има: 30,101 7.5 см. пол. и пл. снаряди, гранати и шрапнели; 10,773—10 1/2 см. и 3518—12 см. фугасни гранати и шрапнели, или всичко 44,392 снаряди. Въ батареитъ нѣма газови снаряди за облагане противника съ газъ.

Отъ това сведение се вижда, че 1/14 пол. гауб. и 2/1—12 см. пол. гауб. батареи иматъ по за дветъ си орждия много по-малко снаряди, отколкото предвиждаше нормата — 1000 снаряда на орджие; сжщо така и по-малко снаряда отъ опередѣлената норма иматъ всички полски и планински батареи и 1/1—12 см. полска гауб. батарея.

Снарядитъ съ които разполагаше 2/1—12 см. пол. гауб. батарея се оказаха много малко, тъй като презъ нощта на 29 срещу 30 май се върнаха въ батареята си дветъ гаубици, които бѣха при гр. Гевгели и батареята действава съ четири гаубици. Сжщо така малко се оказаха и снарядитъ на 1/14 пол. гауб. батарея, на която на 30. май 18 год. въ 8 часа пристигна една гаубица отъ гр. Гевгели и батареята действава съ три гаубици.

Освенъ снарядитъ, показани въ горното сведение, повече отъ батареитъ имаха при батареитъ резерви, които бѣха отъ 1 1/2—2 и до 3 клм. задъ батареитъ, показаното по долу количество снаряди.

1/27—10 1/2 см. пл. гауб. батарея	400	снаряда
3/1 " " " "	1516	" "
1/1 12 см. " " " "	1000	" "
1/1 7.5 см. пол. с. с. батарея	400	" "
2/1 " " " "	688	" "
4/1 " " " "	1610	" "
5/1 " " " "	1156	" "
6/1 " " " "	1500	" "
9/1 7.5 см. пл. Шкода батарея	862	" "
6/14 " " " "	700	" "
10/14 " " " "	1700	" "

Какво количество снаряди имаха германскитъ батареи нѣмаме сведение.

Когато на 29. май сутринта, неприятелската артилерия започна подготовката на позициитъ за атака, батареитъ започна по-усилено да пренасятъ снаряди, както презъ деня, тъй и презъ нощта срещу 30. май и въ зависимостъ отъ числото на конетъ и тѣхното здравословно състояние, разстоянието на което се пренасятъ снарядитъ и енергията,

Пренасянето на минитѣ отъ складоветѣ при с. Хума и с. Серменлии се извършваше съ обикновени волски кола. Попълването на минохвъргачнитѣ групи по Голѣма Яребична ставаше трудно, защото 1/5 и 2/5 ротѣ нѣмаха товарни коне и минитѣ трѣбваше да се носятъ на голѣми разстояния на ржце.

Преди започването на боя на 30 май минохвъргачнитѣ групи имаха следующото количество мини: Въ леката група „Приморець“ — за две минохвъргачки — 800 мини; въ леката група „Безименна“ за две минохвъргачки — 700 мини; въ леката група „Самодивска поляна“ за четири минохвъргачки 980 мини; въ лекитѣ групи на Емине Буруну и Дунавска Китка по за две минохвъргачки — 800 мини. Въ сръдната група на Голѣма Яребична за две минохвъргачки—388 мини. Дали въ складоветѣ въ с. Хума и с. Серменлий е имало по 250 сръдни и 500 леки мини за всичкитѣ минохвъргачки, които имаше въ Хумския участъкъ нѣмаме сведения,

*

Снабдяването на батареитѣ и минохвъргачнитѣ групи съ вода за пиене и готвене храна ставаше отъ близкитѣ до тѣхъ чучури и чешми, а гдето такива на близо нѣмаше, водата се донася съ водоноски и пази въ каци, Водата е чиста и незаразена. По сѣщия начинъ ставаше снабдяването съ вода и другитѣ части.

Готвенето храна за войницитѣ отъ бойната частъ въ батареитѣ се извършваше въ готварницитѣ, които имаше приготвени по позициитѣ. Всѣка батарея на позицията си държеше хранителни припаси за 4 дни, а въ батареинитѣ резерви за 2 дни. На позицията се държеше хлѣбъ и сухаръ по за 2 дни, а сжщо варива, сирене и кашкавалъ,

Месо батареитѣ получаваха отъ специално дадения имъ добитѣкъ и овци; клането на добитѣка и овцетѣ се извършваше въ батареитѣ.

Хранението на войницитѣ отъ батареинитѣ резерви ставаше по сѣщия начинъ, както и тия отъ бойната частъ.

Хранението на войницитѣ отъ минохвъргачнитѣ групи и пехотнитѣ ротѣ ставаше по сѣщия начинъ, както и въ батареитѣ.

XIV. Поправка на материалната частъ

Отъ всички 58 орждия съ които бѣше въоръжена българската артилерия, само 28 — а именно: 16 — 7.5 см. пл. Шкода, 6 — 10 1/2 см. план. гаубици, 4 — 10 1/2 см. Д/12 и 2 — 10 1/2 см. Д/20 полски гаубици сж нови, получени презъ

която сж похарчили началницитѣ и чиноветѣ, натоварени съ грижата да снабдяватъ батареитѣ съ бойни припаси, успѣватъ да пренесатъ долното количество снаряди:

1/27 пл. гауб. батарея съ 25 коня	100 снаряда
2/27 " " " съ 25 товарни коня, 2 конски и 2 волски кола	348 снаряда
3/27 " " " съ 60 товарни коня	546 "
1/14 " " " съ 5 вол. и 2 кон. кола	180 "
3/1 " " " съ 11 конски кола	178 "
1/1 12 см. пол. гауб. батарея съ 7 тов. коня	104 "
2/1 " " " съ 4 кон. кола	35 "

На 29 май единъ камионъ стоварва при моста Бориславъ на два пкѣти по 80 снаряда, които презъ деня и нощта се пренасятъ на ржце отъ войницитѣ на едно разстояние около 250-300 метра. Бсичко батареята получава 195 снаряди.

1/1—7.5 см. пол. с. с. батарея съ 8 конски кола и 10 товарни коня, взети отъ 3/37 пл. гауб. батарея. пренася 150 снаряда, които се разтоварватъ на около 1000 метра далечъ отъ I ви взводъ, находящъ се при куполитѣ и други около 300 снаряда, които се разтоварватъ на около 300 м. до II-и взводъ, находящъ се на в. Рошава.

2/1—7.5 см. пол. с. с. батарея съ 3 конски кола и 6 товарни коня—146 снаряда.

4/1 и 5/1 пол. с. с. батареи не пренасятъ никакви снаряди.

6/1 пол. с. с. батарея съ 16 конски кола и 8 товарни коня 146 снаряда.

9/1 пл. Шкода батарея съ 20 товарни коня	192 снаряди.
10/1 " " " съ 58 "	948 "
6/14 " " " съ 10 "	737 "
10/14 " " " съ 14 "	788 "

Липсата на превозни средства действаше утнегяюще върху всички артилерийски командири, които се страхуваха да не останатъ въ очаквания голѣмъ бой безъ снаряди и не имъ даваше нужната свобода на духа, за да действуватъ и харчатъ снарядитѣ, които обстановката и вида на целитѣ изискваха.

*

Грижата за попълването на минохвъргачнитѣ групи съ мини лежеше върху командиритѣ на групитѣ и ротитѣ. За всѣка една лека минохвъргачка на позицията въ нишитѣ и въ близостъ до групата трѣбваше да се пазятъ по 500 мини, а на всѣка сръдна минохвъргачка по—280 мини.

време на войната въ батареитъ, обаче 6 планински гаубици, макаръ и нови, вследствие несвършенството въ тѣхната конструкция, често се повреждаха и имаха нужда отъ посто-яни поправки; останалитъ 30 орждия — 24 — 75 см. полски с. с. и 6 — 12 см. Д/13 полски гаубици сж стари и изно-сени. Всѣко отъ тия орждия е изстреляло по нѣколко хиляди снаряди и често при по-продължителни стрелби се повреж-даха и имаха нужда отъ поправки.

Малкиятъ поправки се извършваха отъ батарейнитъ сле-сери подъ надзора на артилерийскитъ техници — на самитъ позиции, а по-големитъ — въ артилерийскитъ работилници на 1-и артилерийски полкъ въ с. Конско и на 1/27 пл. гаубично отдѣление — разположена юго-западно отъ с. Серменли, гдето се откарваха снегитъ отъ позицията орждия.

Голѣмитъ повреди, които изискваха арсеналио изправ-ление се извършваха, или въ армейската работилница въ с. Пирава, или въ Софийския артилерийски арсеналъ.

За следение дали материалната частъ и ржчното орж-жие въ батареитъ се пази и изправлява своевременно и съ-гласно инструкциитъ, а тѣй сжщо за провѣряване орждеинитъ мѣрни линии, артилерийския техникъ отъ 1 артилерийски полкъ технически поручикъ Минчевъ (убитъ презъ м-цъ септемварий на позициитъ), завеждаше службата въ дѣсната артилерийска група, а артилерийския техникъ отъ 14-и артилерийски полкъ, технически подпоручикъ Христосковъ, завеждаше службата въ лѣвата артилерийска група.

Благодарение на това, че техницитъ познаваха добре устройството на материалната частъ, съ която бѣха въорж-жени батареитъ и изправляваха много отъ повредитъ по по-зициитъ, батареитъ оставаха съ по-малко орждия 3 или 1, само тогава когато повредитъ биваха голѣми и поправката трѣб-ваше да се извърши, или въ полковата работилница, или въ армейската работилница въ с. Пирава.

XV. Прехраната на войсковитъ части, санитарно състояние и маневрена способностъ.

Всички добри военнопочалници, като сж знаели, че глад-ния войникъ е раздрознителенъ и че нему сж неприятни дори ония впечатления, които въ сито състояние му правятъ удоволствие, че жаждата е по-страшна отъ глада, а умората предвестникъ, че организмъма е дошълъ до своето исто-щение, сж полагаги най-големъ грижи, щото частитъ имъ не само на време да бждатъ нахранени и напоени, но сж

гледали да имъ дадатъ и нужнитъ почивки, за да се възста-новятъ тѣхнитъ сили.

Българскитъ офицери много добре знаеха, че въ здраво тѣло има и здравъ духъ, поради което всѣкога сж се ста-рали да нахранятъ и напоятъ войницитъ си, които въ това отношение не сж толкозъ претенциозни; само здравия и добре нахранения войникъ може да развие ония физически и нравствени сили, които сж необходими въ време на са-мия бой.

Всички артилерийски и пехотни началници отъ Хумския участъкъ, полагаха грижи за доброто нахранване на повѣре-нитъ имъ части и ако това не всѣкога имъ се отдаваше, или ако ги хранеха едва удовлетворително, а нѣкогашъ и лошо, причината не трѣбва да диримъ въ това, че органиитъ на прехраната не развиваатъ нуждната дейностъ, а въ редъ други неблагоприятно стекли се за България обстоятелства, които пречеа на последнитъ да доставятъ на частитъ онова що имъ бѣ необходимо.

Причинитъ за лошата прехрана на частитъ бѣха сжщитъ, които затрудняваха прехраната на цѣлата армия, а именно: липсата на достатъчно количество храни и други продовол-ствени припаси, вследствие слабого производство и намаля-ване и тѣй малкото имъ количество чрезъ контрабандния износъ правенъ отъ българии, които смѣтаха че войната се води не за обединението на българския народъ, а за тѣхното по-лесно забогатяване; липсата на вагони за пренасяне хра-нитъ отъ вжтрешността на България до бойнитъ фронтове; голѣмитъ формалности по купуването и оправдането раз-ходитъ за издържане войскитъ предъ Счетоводството и пре-читъ, които създаваше Дирекцията на Обществената пред-видливостъ, която опредѣляше ценитъ на известни предмети, безъ да има власть да застапи притежателитъ имъ да ги изкаратъ на лазаря. Съ това Дирекцията на обществената предвидливостъ не даваше необходимата свобода на органиитъ на прехраната, които бѣха по предпазливи, а по-смѣлитъ ка-раше да обхождатъ законитъ, което действаше лошо върху духа и дисциплината на частитъ; залочна да се говори, че се вършатъ кражби и злоупотребления.

За Хумския участъкъ въ частностъ се прибавиха и нѣкои условия, които още повече затрудняваха прехраната, като лошитъ пжтища и малката превозоспособностъ, както на обикновенитъ конски и волски кола, тѣй и на камионитъ, а сжщо така и на дековилната линия, която съединяваше гара Милетково съ гара Серменли (6—7 километра северно отъ с. Конско).

Грижата за прехранването частитъ, които влизаха въ състава на 5-а пех. Дунавска дивизия, бѣше възложена на

дивизионното интенданство; последното разпредели работата си между органите на прехраната на всички отдълни части и им възложи задачите, тъй да се грижат и събират сѣно и слама отъ опредѣления за всѣка часть районъ, входящъ се въ Сърбия или Македония, да приготвяватъ сирене, масло, кашкавалъ и да закупватъ добитъкъ за смѣтка на интенданството, обстоятелство което водеше подиръ себе си изпращане назадъ въ тила отъ 6—10 войници отъ всѣка батарея.

За подобрене храната на войниците, всички батареи, полкове и дивизионното интенданство имаха свои зеленчукови градини, гдето работеха войници.

Брашното и разнитъ други колониални продукти се получаваша отъ складоветъ на интенданството, находящи се на гара Милетково.

За приготвление хлѣба и опичането му се грижеше дивизионното интенданство, което въ с. Конско, освенъ че бѣше разположило часть отъ подвижнитъ си фурни, но бѣше приготвило и нѣколко неподвижни фурни.

Прехраната на войниците презъ зимата до м. мартъ, макаръ че хлѣба още презъ м-цъ ноември да бѣше намалень по тегло, което войниците чувстваша, може да се каже е задоволителна, обаче отъ месецъ априлъ прехраната е слаба, а хлѣба лошъ, кукурузень и недоброкачественъ и отъ срѣдата на м-цъ май теглото му става 600 грама.

Щаба на 5 дивизия знаеше добре какво е състоянието на частитъ и каква имъ е прехраната и затова на 16 май предупреждаваше началницитъ, че дажбата отъ 600 грама хлѣбъ, може още да се намали и че „гладната криза приближава“.

Облѣклото на войницитъ, поради лошитъ условия при които живѣятъ и работятъ тѣ, е окжсано и износено — особено много сж окжсани панталонитъ. Ботушитъ сж скжсани и се срещатъ боси войници, а сжщо и такива на които ботушитъ сж привързани съ тель и канапъ.

Поради липса на ботуши, за да се смѣнятъ скжсанитъ, за войницитъ отъ нестроевитъ взводе, батареинитъ резезви и нѣкои отъ бойната часть се приготвиха налѣми, съ които войницитъ ходеха въ обикновено време.

При срѣдна храна, лошия хлѣбъ и окжсано облѣкло, санитарното състояние на войницитъ може да се каже че бѣше едва удовлетворително.

За запазване здравето на войницитъ, освенъ добрата храна, облѣкло сънь и почивка, бѣше необходимо частитъ да иматъ и полагаемия имъ се санитаренъ персоналъ — ле-

кари, фелдшери и носачи съ нужнитъ лѣкарства и превързочни материали.

1-и и 14-и арт. полкове нѣмаха медицински лѣкари, а само санитарни фелдфебели.

Батареитъ имаха медицински фелдшери и носачи. Войницитъ отъ бойната часть и батареинитъ резерви бѣха снабдени съ превързочни пакети и маски противъ отровнитъ газове.

Лѣкуването на обикновено болнитъ войници отъ батареитъ се извършваше отъ дружиннитъ и полковитъ пехотни лѣкари, въ зависимостъ отъ това до кои превързочни пакети се намираха батареитъ и артилерийскитъ отдѣления.

Превързването на раненитъ войници се извършваше на позициитъ отъ фелдшеритъ и носачитъ, които се намираха при бойната часть, а следъ това сами, или чрезъ носачитъ отиваха до дружиния или полковия превързоченъ пунктъ, и отъ тамъ въ дивизионния лазаретъ, приладенъ къмъ бригадата, който се намираше до в. Лазаретна.

Изправността на противогазовитъ маски често се проверяваше отъ специално подготовенитъ за тая цель офицери и подофицери, а войницитъ се обучаваха да действатъ съ маскитъ при орждията.

За предупреждаване на време частитъ за благоприятната посока и сила на вѣтъра за газово нападение отъ страна на противника и за събирание данни за благоприятни условия за газови нападения отъ наша страна, въ 5-а дивизия (оперативна наредба № 14 отъ 1.IV 18 год.) бѣше наредена и наблюдателна газова служба. Последната служба се извършваше отъ наблюдателни станции, метеорологически станции и газови офицери — по единъ въ дивизия и пехотна бригада.

Въ Хумския участъкъ имаше седемъ наблюдателни станции, а въ с. Хума имаше и метеорологическа станция.

Хранението на конетъ и добитъка въ Хумския участъкъ още презъ лѣтото на 1917 год. се влошави по липса на паша и не достатъченъ подвозъ отъ тила.

За да не отслабнатъ конетъ и добитъка, една часть се изпрати на паша на Кожухъ планина, обаче цельта не се достигна, защото планинската трѣва не е така хранителна, както обикновеното ливадско сѣно, понеже се испраша много малко зърненъ фуражъ, освенъ това въ планината рѣдко се промѣнява времето, вѣятъ силни вѣтрове, вали дъждъ и снѣгъ. Конетъ и добитъкъ останаха на планината до края на месецъ септември, когато времето се развали и завалиха дъждове.

Възвръналитъ се въ батареитъ коне и добитъкъ бѣха слаби и като не намериха добра и изобилна храна въ батареитъ, започнаха още повече да слабѣятъ и да мрѣтъ.

Хранението на конетъ и добитъка, които оставагъ въ батареитъ при липса на паша и голѣмъ подвозъ отъ тила, продължава да се влошава, тъй като всѣкидневно тѣ трѣбвало да работятъ и превозватъ всѣкакви видове материали и бойни припаси по пѣтица съ голѣми стрѣмнини.

Хранението на конетъ и добитъка отъ края на месецъ октомври 1917 год. до започване боя на 29 и 30 май 1918 година е лошо, защото подвозения фуражъ е малко и защото работата по превоза на материали продължава. Хранението е лошо и има месеци, гдето на единъ конъ се отпуска само 20% ечмикъ, 40% сѣно и 33% слама отъ полагаемата му се дажба. При такова хранение и постоянна работа, конетъ постоянно слабѣха и започнаха да мрѣтъ.

Хранението на конетъ и добитъка въ пехотнитъ части е такова, каквото въ артилерийскитъ. Нѣкой роты отъ 49 полкъ пренасятъ хлѣба си на позициитъ не съ коне — а съ войници, които го носятъ на грѣбъ въ чували.

Конетъ на германскитъ батареи бѣха по-добре запазени, защото получаваша повече зърненъ фуражъ и сѣно.

Усилията на ветеринарнитъ лѣкари на 1-й и 14-й артилерийски полкове и фелдшери да лѣкуватъ болнитъ коне и добитъкъ въ полковитъ лазарети и усилията на интенданството и органиитъ на прехраната за събиране повече фуражъ за да изхранятъ конетъ и добитъка презъ зимата и пролѣтъта, не се увенчаха съ успѣхъ и последнитъ постоянно слабѣха, ищощаваха се отъ работа и започнаха да мрѣтъ.

При това положение, съ разрешение на Вишето Командване, по-голямата частъ отъ конетъ на батареитъ, които бѣха слаби и изтощени се изпратиха въ вѣтрешността на България и дѣлбокия тилъ за охранване, обаче нѣкои бѣха толкова отслабнали че по пѣтя умрѣха.

Когато презъ месецъ май стана явно, че скоро противника ще атакува позициитъ ни южно отъ Хума, направиха се разпорѣждания, — конетъ да се върнатъ въ батареитъ, но тъй като конетъ бѣха далечъ — въ Разградска и Русенска околии, не всички успѣха да се върнатъ въ батареитъ преди да се започне боя на 29 и 30 май.

Естествено при такова хранене и санитарно състояние на конетъ и добитъка не можеше и дума да става за маневренна способностъ отъ батареинитъ и пехотнитъ части.

Когато презъ месецъ априлъ заповѣдахме да се премѣстятъ отъ всѣка батарея по едно или две орждия на запас-

нитъ позиции, за пристрелване и заблуждаване на противника, командиритъ на артилерийскитъ групи донесоха — тоя на дѣсна група: „по причина на слабитъ коне не могатъ да се запрегнатъ две полски с. с. гаубични орждия, но 5/1 и 6/1 полски с. с. батареи ще закаратъ орждията си по запаснитъ позиции на ржце; 10/1 пл. Шкода батарея може да наговори само едно орждие; 1/27 пол. гаубич. батарея може да даде само 20 коня за премѣствания орждията си въ возилень строй; 2/27 пол. гауб. батарея има само 9 коня, съ които може да премѣсти само едно орждие и 1/1 пол. гауб. батарея нѣма коне“; а на лѣвата група: „3/1 пол. гауб. батарея може да запрегне само едно орждие; 2/1 пол. с. с. батарея не може да запрегне нито едно орждие по липса на добитъкъ; 1/1 полска с. с. батарея не може да запрегне нито едно орждие поради извънредно слабитъ коне; 3/27 пл. гауб. батарея, поради слабия добитъкъ не може да наговори ни едно орждие, обаче въ возилень строй може да премѣсти едно орждие; 9/1 планин. Шкода батарея може въ возилень строй да запрегне едно орждие; 1/14 пол. гауб. батарея и 2/1 пол. гауб. батарея не могатъ да запрегнатъ нито едно орждие“.

Пристигналитъ на 9 и 10 май — 6/14 и 10/14 пл. Шкода батареитъ Дойранския участъкъ за да смѣнатъ 1/3 и 2/3 пл. Шкода батареи, по причина на лошата храна, имаха само по 30 слаби коне способни да влачатъ орждията, само въ возилень строй, но тъй като за пренасяне на имуществата на батареитъ вмѣсто да се отпуснатъ камIONI, тази работа се възложи пакъ на тѣзи слаби коне, то последнитъ още повече отслабнаха, следъ което маневрената способностъ на батареитъ стана такова, каквото имаха и другитъ батареи отъ участъка.

Когато отъ всичкитъ подготовителни действия на противника се видя, че той скоро ще атакува позициитъ ни, направи се разпорѣждане конетъ, които бѣха изпратени въ България или дѣлбокия тилъ, да се върнатъ въ батареитъ си. Конетъ започнаха да се връщатъ, обаче тѣ не бѣха успѣли да се поправятъ, защото за това трѣбваше време и храна, която липсваше, както въ България тъй и въ тила.

За да видиме въ какво положение се намираха батареитъ по отношение числото на конетъ съ които трѣгнаха на война, ще покажемъ какво число коне имъ се полагаше тогазъ по щата и какво имаха къмъ 28. V. 18 год. Така: една 7.5 с/м пол. с. с. батарея, която е трѣгнала въ походъ съ 177 коня остава съ 15—20 коня; една пл. Шкода батарея трѣгнала въ походъ съ 142 коня остава съ 10—30 коня; една пл. гауб. батарея трѣгнала въ походъ съ 160 коня остава съ 25—60 коня и една 12 с/м пл. гауб. батарея трѣгнала въ походъ съ 208 коня, остава съ 10 коня или вола.

При това положение, когато на 30 май противника завлада Голѣма Яребична и батареитъ трѣбваше да се отте-

лять на преградната позиция, това тѣ не можеха да извършатъ съ своитѣ средства, а съ помощта на конетѣ на 11 артилерийски полкъ.

Конския съставъ и на пехотоитѣ полкове отъ 3/5 и 1/5 п. бригади бѣше такъвъ, какъвто и на батареитѣ, поради което и пехотнитѣ части нѣмаха никаква маневрена способностъ, а безъ такава войскитѣ не сж способни да водятъ боеве и да маневриратъ по бойнитѣ полета.

XVI. Духа на войскитѣ отъ Хумския участъкъ

Духа на войскитѣ се изразява въ степенъта на тѣхната решимостъ съ честъ да загинатъ въ борбата. Колкото повече едни войски сж готови съ честъ да загинатъ въ борбата, толкова тѣхния духъ е по високъ и обратното. Войски съ високъ боевъ духъ биватъ обикновено бодри, весели, изпълнителни и спретнати.

За поддържане високия духъ на войскитѣ трѣбва да се грижимъ и за запазването здравината на тѣлото, защото както знаемъ, между душата и тѣлото сжествува пълна зависимость. За постигане на горното трѣбва да се заематъ всички мѣрки, щото войскитѣ да не изпитватъ излишни лишения, като продължителенъ гладъ, извънредно уморяване, живѣние при лоши хигиенични условия и пр. иначе съ отпадане на тѣлото, неминуемо ще отпадне и духа на войскитѣ.

Нравствената или морална сила на една войска се определя отъ духа на народа, възпитанието на войницитѣ и дисциплината въ армията.

Българската армия, като произхожда отъ българския народъ, твърде естествено е, че носеше въ себе си и всички положителни качества, които има нашия народъ, че е уменъ, трезвенъ, пестеливъ и трудолюбивъ, но има и свои недостатъци, че е затворенъ, недоверчивъ и подозрителенъ.

Съ изброенитѣ по-горе положителни и отрицателни качества, новобранецъ постъпваше въ редоветѣ на нашата постоянна армия. За да получи военно обучение и възпитание. Започата на българския офицеръ не бѣше лека, защото той трѣбваше чрезъ казармата и военната дисциплина да присади въ нашия войникъ ония добродѣтели, които малко или никакъ не бѣха развили семейството и училището, но които създаватъ моралната сила на всѣка една армия.

Ако презъ редоветѣ на войската биха минали всички граждани и ако въ всѣкой единъ войникъ бѣдеха напълно или макаръ и въ зародиша си, развити военнитѣ добродѣтели каквито сж: любовь и преданостъ къмъ Царя и Отечеството

и готовността да се жертва за тѣхъ, храбростъ, мъжество, самообладание, търпение, честностъ, другарство, любовь и преданностъ къмъ началството и человекѣкобие, тогава нашата армия не щѣше тъй лесно да бѣде победена презъ 1918 год. както за голѣмо съжаление стана.

Благодарение на обстоятелството, че въ войната 1915—18 год. българския народъ прояви най-голѣмо напряжение и въ началото на 1917 год. взе въ армията всяко годно и полугодно мъжко население — българи, турци и др. Въ нейнитѣ редове имаше войници, които изслужваха действителната си служба, запасни служили 3, 2 и 1/2 години, възпитани въ воененъ духъ и взели участие въ войната 1912—13 год.; войници служили отъ 2 до 6 месеци, млади войници попитани презъ време на войната, на които обучението и воспитанието не се водеше съ оная методичностъ и настойчивостъ, както въ мирно време; и най-после граждани, които съсемъ не бѣха служили въ войската — не обучени не възпитани и не дисциплинирани като войници, поради което българската армия представляваше сборъ отъ хора — въ едни въ които бѣха присадени военни добродетели, а други напотивъ съ малко развити добродетели, или безъ никакви войнишки добродетели, та армията по това време загуби военния духъ, безъ който не може да се печелятъ никакви победи.

При голѣмото развъртане на нашата армия, мирновремения офицерски кадръ се загуби между запаснитѣ офицери, и около освенъ полковитѣ командири, дружинитѣ командири и около половината ротни командири, които бѣха свършили военното училище — всички останали офицери бѣха свърдени отъ подофицери презъ войната 1912—13 год., имаха по малка военна подготовка и имаха различни политически убеждения. Сжщо и мирновремения подофицерски кадръ се загуби между запаснитѣ подофицери, които имаха по малка подготовка и се числеха въ разни политически партии.

Обявената презъ 1915 год. война не бѣше популярна и не можа да подигне патриотизма на всички слоеве отъ нашето общество, както това стана презъ Балканската война — 1912 год.

Следъ започването на военнитѣ действия, нашата армия макаръ и съ нисъкъ духъ сравнително тоя отъ 1912 год., успя къмъ 28. XI. 15 год. да отхвърли остатѣцитѣ отъ сръбската армия и тѣхнитѣ съюзници — англо-френскитѣ войски въ Гръцка Македония и спря преследването на разбития противникъ по причина, че официална Гърция не била въ война съ Германия и България.

Отъ крайния резултатъ на войната се видя, че съ непре- следването на неприятеля се направи голѣма грѣшка, защото на българската армия съ малката помощъ, що съюзниците ѝ дадоха, се възложи непосилни задачи — да отбранява южния и северния фронтове. Тукъ нашата армия действуваша срещу противникъ, който имаше превъзходство въ сили и средства; води много подвижни и позиционни боеве презъ 1916 и 1817 год., постепено изхаби своитѣ нравствени и материални сили и загуби прежния нападателенъ духъ, съ които спечели много славни побѣди — въ войната 1912—13 год. и 1915—16 год., та българския народъ презъ 1918 год. достигна до таква душевно състояние, че той считаше по нататъшното продъл- жение на войната за безцелно.

За понижение духа на народа и разклатяване дисципли- ната въ нашата армия спомогнаха още: 1) Незадоволството отъ сключения въ Букурещъ миръ съ Румъния и повдигането Маришкия въпросъ отъ турците; 2) пжтуването на герман- скитѣ войници съ голѣми удобства по желѣзницитѣ, когато българскитѣ войници, пжтуваха съ обикновени прости вагони; хранението на германцитѣ съ по добъръ пшениченъ хлѣбъ, когато нашитѣ войници получаваха намалена дажба хлѣбъ, когато нашитѣ войници получаваша брашно; оттеглованато на герман- размѣсенъ съ кукурузено брашно; оттеглованато на герман- цитѣ части въ тила за да си отпочинатъ, когато българскитѣ части зиме и лѣте стояха на една и сѣща позиция, незнаеа що е почивка и спокоеиъ сънъ; 3) Засилване силитѣ на съ- глашението съ намѣсване въ войната на северо-американскитѣ глашението съ намѣсване въ войната на северо-американскитѣ щати и съ постоянното засилване съгласенскитѣ войски на южния фронтъ съ вкарването на Кралската грѣцка дивизия; 4) Намаляване силитѣ на нашата армия, която отбраняваше южния фронтъ, чрезъ постепенното оттегловане на герман- скитѣ части назадъ и изпращането имъ на западния фронтъ; разширяването фронта на българската армия съ заемане по- зиции и въ Албания, което накара българския войникъ да мисли, че на малка България съ нейнитѣ малки сили и сред- ства е възложена сама да отбранява южния фронтъ срещу войскитѣ на цѣлото Съгласение; 5) Изгубване надеждата отъ българския войникъ, че съ започването отъ германцитѣ подводната война последната ще донесе победа на съюза; 6) Умората и изтощението отъ постоянното работене по укрепяването на позициитѣ и пренасянето много инженерни и бойни материали на ржце по липса на коне и добитѣкъ; заплашвания последнитѣ да бждатъ съборени отъ тежката неприятелска артилерия и защитницитѣ да немерятъ смъртъ- та си въ тѣхъ; 7) Лошото хранене и обличане на войници- тѣ; незадоволството отъ мжчното изхранване и обличане на- селението въ вжтрешността на България; кражбитѣ и не- справедливоститѣ, които се вършеха при реквизирането хра-

нитѣ отъ органиитѣ на властѣта и най-после спекулитѣ съ хранитѣ и тютюнитѣ, които вършеха не само търговцитѣ, но и частъ отъ интелигенцията; VIII) Повърването на българския народъ, че чрезъ прокламиранитѣ отъ Уилсона 14 принципи, той ще може да достигне по-миренъ пжтъ своя идеалъ—обе- динението на българското племе, тѣй като народитѣ сами ще се самоопредѣлятъ, справедливостѣта ще зацари по цѣлия свѣтъ, та по нататъшното продължаване на войната се явява безцелно; IX) Безнадеждието и недоверието къмъ партиитѣ, които управляваха държавата, че тѣ водятъ България по правия пжтъ, който най-скоро ще доведе много очаквания отъ цѣлия български народъ миръ и още много други причини.

Като знаеиъ, че всѣка една отъ изброенитѣ тукъ при- чини понижаваша духа на нашитѣ войници виждаме, че ко- гато всичкитѣ тия причини действатъ заедно, почвата става благоприятна за да могатъ въ нея да заработятъ крайнитѣ елементи — сторонницитѣ на социализма, болшевизма, анар- хизма и пр.

При тия условия духа на народа и войската започна да упада а дисциплината въ частитѣ да се разклатява.

Нападателния духъ, който караше българскитѣ войски да дирятъ неприятеля и да го атакуватъ гдето го намѣратъ, по изложениитѣ причини бѣше упадналъ, за да не кажемъ изчезналъ.

Войскитѣ отъ Хумския участъкъ сжщо нѣмаха нападател- нень духъ, защото бѣха приковани къмъ позициитѣ, които отбраняваха и нѣмаха никаква маневрена способностъ.

Като изброихме разнитѣ условия и причини, които влия- еха върху духа на войскитѣ, не трѣбва да изпускаме изъ видъ и какъвъ е духа на офицеритѣ отъ частитѣ, защото какъвто е тѣхния духъ, такъвъ е и духа на частитѣ имъ. Голѣмо значение има подофицерския съставъ, а сжщо и по какъвъ начинъ и съ какви войници сж попълнени частитѣ, поради което ще разгледаме какъвъ е офицерския, подофицерския и войничкия съставъ на частитѣ отъ Хумския участъкъ.

Офицерския съставъ въ 1/5 и 3/5 пех. бригада (2-й пех- полкове — 6 дружини 5-й пех. полкъ 2 дружини; 49 и 50-и пех. полкове — 6 дружини) е такъвъ: полковитѣ, дружиннитѣ и блязо полковитѣ отъ ротнитѣ командири, сж свършили во- емното училище и сж офицери на действителна служба, а останалитѣ ротни командири сж запасни офицери отъ шко- лата на запаснитѣ подпоручици и офицери на действителна служба, но произведени отъ подофицери и фелдфебели. Млад- шитѣ офицери повечето сж свършили школата на запаснитѣ подпоручици и само нѣкои съкратения курсъ на военното училище.

Подофицерския състав на пехотният полкове е такъв, че повечето подофицери и фелдфебели сж запасни, а отъ мирновременния кадръ свърхсрочно служащи подофицери има много малко.

Полковетъ отъ 1/5 и 3/5 пех. бригади сж попълнени: а) съ много малко войници служили въ постояннитъ кадри; б) съ запасни войници отъ разна възраст — въ резервнитъ полкове 49 и 50 има по стара възраст; в) съ млади войници подготвявани презъ време на войната; г) съ данъчни не служили; д) съ не обучени запасни турци отъ източна България и е) отъ войници ранявани веднажъ или дваждъ и повръщани въ строя следъ оздравяването имъ.

Офицерския съставъ въ минохвъргачнитъ роти е такъв: единия ротенъ командиръ е пехотенъ капитанъ отъ действителна служба, а другия — запасенъ поручикъ отъ пионеритъ; младшитъ офицери сж запасни офицери отъ школата на запасни подпоручици.

Войницитъ отъ 1/5 и 2/5 минохвъргачни роти и всички подофицери сж събрани отъ всичкитъ пехотни полкове на дивизията и при това отъ разни възрасти.

Офицерския съставъ на артилерийскитъ части е такъв: командиритъ на артилерийскитъ полкове, на артилерийскитъ отдѣления и командиритъ на 11 батареи сж офицери свършили военното училище и сж офицери на действителна служба; 4 батареини командири сж запасни офицери отъ школата на запаснитъ подпоручици и 1 батареенъ командиръ е офицеръ на действителна служба, но произведенъ отъ подофицеръ презъ войната 1912—13 год.

Отъ младшитъ офицери 5 сж свършили пълния курсъ на военното училище а останалитъ сж свършили школата на запаснитъ подпоручици и само нѣкои сж свършили съкратеня курсъ на военното училище.

Подофицерския съставъ въ батареитъ е такъв: въ всички батареи има отъ 1 до 2 свърхсрочни служащи подофицери отъ мирно времена кадъръ, а другитъ подофицери и фелдфебели сж отъ запаса.

Въ батареитъ войницитъ сж попълнени така: въ всички батареи има доста войници отъ мирно времена кадръ, запасни войници отъ по младитъ възрасти и малко отъ старитъ възрасти, млади войници подготвявани презъ време на войната и много малко данъчни неслужили.

Командира на пионерната рота и младшия офицеръ сж офицери отъ действителна служба.

Духа на войскитъ се намира въ зависимостъ отъ продължителното имъ стоение по бойнитъ позиции, и ето защо ще

разгледаме и кога, полковетъ отъ 3/5 и 1/5 пех. бригади сж пристигнали въ Хумския участъкъ, кои бойни участъци сж заемали, и оттегловани ли сж на почивка.

49-й пех. полкъ пристигналъ въ края на месецъ май 1917 год. Заема позиция по Голѣма Яребична и Обла, които най-много се обстрелватъ отъ артилерийски и миненъ огънь, и до започването боя на 29 и 30 май не е оттеглованъ на почивка.

50-и пех. полкъ пристигналъ презъ месецъ ноемврий 1916 год. Съ слаби части заема въ предната позиция Скалиста, Пресечения конусъ, Геройската, Пещеритъ Августова и Со-муня, които сравнително по слабо се обстрелватъ отъ колкото позицитъ на 49-и пех. полкъ и съ по силни части — к. 560, в. Князь Борисъ и Князь Кирилъ. На почивка не е оттеглованъ.

2-и пех. Искърски полкъ и 5-и пех. Дунавски полкъ пристигнаха въ участъка на на 5-а пех. Дивизия въ началото на месецитъ априль и май и преди да пристигнатъ въ Хумския участъкъ имаха отъ 15—20 дни почивка около с. Кованецъ.

2-и пех. полкъ пристигна въ Хумския участъкъ и на 19, IV, 18 год. зае позицията в. Капитанъ Бояджиевъ, хребетъ Страхиль и заставитъ до в. Лѣха, които до това време се заемаха отъ 8-и пех. Приморски полкъ. Позицитъ в. Капитанъ Бояджиевъ и хр. Страхиль сравнително по слабо се обстрелватъ отъ колкото позицитъ на 49-и пех. полкъ.

Дветъ дружини отъ 5-и пех. Дунавски полкъ, които образуваха дивизионна подръжка, пристигнаха въ участъка два — три дни преди започване боя на 29 и 30 май.

2-и и 5-и пех. полкове до пристигането си въ състава на своята дивизия се намираха на позиция въ участъка на Х-а армия и отбраняваха участъкъ, който усилено се обстрелвалъ отъ неприятелската артилерия. Когато полковетъ пристигнаха въ Хумския участъкъ, тѣ останаха разочаровани, защото сж очаквали, че като се върнатъ въ дивизията, ще попаднатъ на единъ по-спокоенъ участъкъ, гдето ще могатъ да си отпочинатъ, а се случва тъкмо обратното — заематъ позиция въ участъкъ, който усилено се обстрелва отъ неприятелската артилерия, а въ добавкъ на това, въ скоро време тукъ се очаква да се развиятъ сериозни боеве.

Минохвъргачнитъ роти пристигатъ: 1/5 презъ пролѣтѣта на 1917 год. и три групи заематъ позиции по Голѣма Яребична, Самодивска поляна и Дунавска китка (гледай планъ — Хумски участъкъ), които най-много се обстрелватъ, а 2/5 презъ месецъ декемврий 1917 год. и две отъ групитъ заематъ позиции по Емине Буруну и Дунавска китка, които най-много се

обстрелват; другитѣ групи отъ дветѣ роти заематъ позиции по назадъ — по главната позиция.

Артилерийскитѣ части пристигатъ: 1-и артилерийски полкъ презъ месецитѣ ноември и декември 1915 год; 1/27 пол. гауб. отдѣление и 1/1—12 с/м пол. гаубично отдѣление и 1/14 пол. с. с. батарея въ средата на месецъ априль 1917 г. а 6/14 и 10/14 план. Шкода батареи пристигнаха на 9 и 10-и май 1918 год.

Презъ всичкото време, нито една батарея или минохвъргачна група не е отеглювана назадъ на почивка. Отъ германскитѣ батареи само една бѣше оттеглена на почивка въ края на месецъ априль 1918 год.

Пионерната рота е пристигнала въ участъка заедно съ 5-а дивизия презъ месецъ ноември 1915 год.

Отъ изложението виждаме, че презъ всичкото време българскитѣ части сж се намирали на позиции, нѣкои отъ които по малко, а други повече сж се обстрелвали отъ артилерийския огънь на противника, поради което защитницитѣ имъ не сж имали нито почивка, нито спокоенъ сънь.

Постоянно засилващата се артилерийска и аероплана дейностъ на противника и голѣмото движение на камюнитѣ въ тила на противника, не можеше да не окаже влияние върху духа на войскитѣ, които започнаха да чувстватъ превъзходството му. Неприятелската пехота почна да става по дрѣзка, взе инициативата въ своитѣ рѣце, започна съ пушки и картечници да обстрелва нашитѣ позиции и застави нашата пехота повече да стои въ окопитѣ и скривалищата и по малко да си служи съ своитѣ пушки и картечници.

Духа и дисциплината въ артилерийскитѣ части отъ Хумския участъкъ бѣше по високъ отъ тоя на пехотнитѣ части. защото батареитѣ не бѣха изложени на постоянна артилерийска огънь на противника, артилерийскитѣ войници бѣха прекарали по дълга служба въ казармата въ мирно време, между тѣхъ имаше малкъ % млади войници и много малкъ % данъчни не служивши и защото службата въ батареитѣ е сравнително по лека отъ службата въ преднитѣ пехотни части.

Съ показания тукъ духъ войскитѣ отъ Хумския участъкъ посрещнаха боя на 29 и 30 май въ който противника имаше голѣмо превъзходство въ сили и средства, артилерията му разви не вижданъ до тогава силенъ огънь, какъвто и най дисциплиниранитѣ и съ високъ духъ части едвали сж въ състояние да издържатъ.

БОЯ НА 29 И 30 МАЙ 1918 ГОД.

Сили и средства на противника и плана за действията му.
— Планъ за отбраната — Обстановката преди започването на боя. — Хода на боя. — Заключение.

Отъ изложението, което вече направахме, видѣхме, че отъ средата на месецъ ноември 1917 год. грѣцкитѣ войски смѣниха на всѣкжде французитѣ, които заема позиции срещу Хумския участъкъ и се опитаха да завладѣятъ позициитѣ ни по в. Августова, поради което тукъ ще разгледаме, каква бойна стойностъ е имала грѣцката армия по онова време и какви задачи ѝ е възложило Вишето Съглашенско Командване.

Когато официална Гърция подъ натиска на Съглашенито се намѣси въ войната на негова страна, споредъ автора на съчинението „Съюзническата победа на изтокъ“ — К. Фотисадисъ, черпилъ сведенията си отъ щаба на Вишето Съглашенско Командване на изтокъ, мнозина по онова време не давали вѣра, че грѣцката армия може да има голѣма бойна стойностъ, тъй като три годишнитѣ политически борби и германската пропаганда разединили грѣцитѣ, а главно защото тази армия не била обучена и свикнала да действа при съвременитѣ условия за борбата — подъ масовия артилерийски огънь.

Предъ видъ на горната оценка, главното Съглашенско Командване за да избѣгне риска, решило да използва грѣцката армия, като я постави да действа на пасивни участъци а за повдигане нейния моралъ и самоувърреностъ генералъ Гюйома замислилъ частична операция срещу Яребична (Скради Легенъ), въ която заедно съ грѣцитѣ ще участватъ и француски части съ артилерия и други технически средства съ таква размѣри, които непременно да докаратъ до успѣшенъ край операцията (Воененъ Журналъ книжка I-a, 1920 год. „Пробивътъ на фронта“ отъ Г.)

Дали този планъ е билъ само да се завладѣе Яребична, или плана се е обърналъ въ частиченъ, следъ като грѣцитѣ при завладяване нашитѣ позиции при Яребична понесоха доста жертви, които сломиха тѣхния устремъ, ние не знаеме. Допускаме обаче, че ако за една друга армия съ голѣма бойна стойностъ, понасянето на значителни загуби въ единъ бой може още да не разколебае нейния духъ, за грѣцката армия, която прѣвъ пѣтя влизаше въ боя, понасянето на такива жертви ще да е подействало лошо, поради което и Вишето Командване се задоволи само съ завладяването на Голѣма Яребична, макаръ и това да не доведе до голѣми тактически и стратегически последици. Този бой Вишето съглашенско Командване използва, не само за подбодряване на грѣцкитѣ дивизии, но и на тия отъ останалитѣ части на съглашенскитѣ армии на Изтокъ, особено на сръбската армия, която поради

дългата съпротива и уморителна война във окопитъ, почнала да проявява явни признаци на морален упадък и истощение.

Според сведенията, които щаба на 5-а пех. дивизия бѣше събралъ къмъ края на м-цъ ноемврий 1917 г. и обявилъ оперативната заповѣдь № 55 отъ 17 декемврий, противника разполагаше по това време съ 17 дружини, 22 леки, 23 сръбни и 4 тежки орждия, а споредъ автора на книгата "Съюзническата победа на Истокъ" атаката срещу Голѣма Яребишна на се е ржководила отъ началника на I група дивизии генералъ Жеромъ и въ нея участвали Серската, Критската и Архипелгската дивизии, 16 колониална французка дивизия и 1-и пех. полкъ африкански стрелци, подкрепени отъ *мощна артилерия* и авиация.

Като приемемъ, че всѣка грѣцка и френска дивизия има по 3 пехотни полка — 9 дружини, виждаме, че въ атаката сж участвували 13 пехотни полка или 39 дружини, т. е. съ 11 дружини повече отъ онова, което щаба на 5-а пех. дивизия предполагаше, че има противника въ края на 1917 год.

Отъ колко орждия и отъ какъвъ калибъръ е била тази мощна артилерия не е написано въ статията "Пробивътъ на фронта", защото въ съчинението "Съюзническата победа на Истокъ" въ отдѣла "Подготвителния процесъ на офанзивата" се разглежда въроятно само на кратко завладяването на Голѣма Яребишна, което е дало идея на Главното командване да замисли и за пробива на нашия юженъ фронтъ. Съ думитъ "мощна артилерия и авиация" автора на горното съчинение К. Фатгадись е искалъ да подчертае, че действително, както по число, тъй и по калибъръ, артилерията е била мощна и силна, поради което ще се постареемъ да определимъ числото на орждията въ тази "мощна артилерия" като използваме сведенията, съ които до сега разполагаме.

Споредъ наблюденията на 11 звукоизмѣрвателна команда, къмъ сръдата на м-цъ май, противникътъ имаше срещу Хумския участъкъ 39 батареи отъ разни калибри. Тази артилерия противника засили преди да почне артилерийската подготовка на позициитъ ни съ още нови батареи, които наблюдателитъ забелязаха да пристигатъ и да откачатъ орждията си отъ предницитъ. Основавайки се на наблюденията на командата, сведенията ни отъ другитъ наблюдатели и донесенията на артилерийскитъ командири и нашии лични наблюдения за дейността на неприятелската артилерия въ боя на 29 и 30 май, ние заключихме, че за да може противника да развие силенъ барабаненъ огънь по атакуемия участъкъ — Обла—Голѣма Яребишна и Страхилъ, да обстрелва почти всички наши батареи и да държи подъ огънь пжтищата за подвоза, той е трѣвало да има най-малко 60—4 орждейни

батареи или 240 орждия, съ калибъръ отъ 6.5 до 20.3 см. калибъръ и далекобойност отъ 6—14 клм.

Съ колко минохвѣргачки е разполагалъ противника въ боя на 29 и 30 май не можемъ да се произнесеимъ, защото не наблюдавахме тѣхната стрелба, която се водеше по най-близкитъ до него наши окопи.

Началника на звукоизмѣрвателнитъ команди въ 5-а пех. дивизия, съ когото съмъ говорилъ по този въпросъ, ми е казалъ, че споредъ неговитъ наблюдения и тия на наблюдателитъ му, противника за да подготви и води атаката на 30 май е разполагалъ съ около 480 орждия и минохвѣргачки. За тия свои наблюдения той е докладвалъ своевременно въ щаба на дивизията и началника на артилерията въ I-а армия, обаче сж му казалъ, че съ подобни сили противника не може да разполага и че сведенията му сж невѣрни.

Следъ свършването на войната, началника на звукоизмѣрвателнитъ команди въ 5-а пех. дивизия е ималъ случая да свѣри своитъ наблюдения за числото на неприятелскитъ батареи съ началника на артилерията въ противниковата страна и се е увѣрилъ, че неговитъ наблюдения и тия на командитъ му сж много вѣрни и че противника срещу 5-а дивизия е разполагалъ съ около 600 орждия и минохвѣргачки, отъ които срещу Хумския участъкъ е имало около 480 орждия и минохвѣргачки, а останалитъ сж действували срещу гр. Гавгели.

По случай тригодишнината отъ боя при "Скра" (бой за завладяването Голѣма Яребишна) въ излъзлия по тоя случай юбилеенъ грѣцки вестникъ "Проя" е напечатана статия, целъта на която бѣше да повдигне духътъ на грѣцкия народъ, който въ това време воюваше безуспѣшно въ Мала Азия, като хвалеше грѣцката армия и нейната храбростъ съ най-хубавитъ думи, които може да се кажатъ въ такъвъ случай.

Споредъ автора на статията, която изглежда че е излъла отъ перото на нѣкой грѣцки поетъ, грѣцката армия е разполагала съ 19 дружини пехота — отъ които 11 дружини грѣци и 8 дружини французи, 12 картечни роти и 203 орждия отъ различенъ калибъръ: 8 — 37 мм. окопни; 44 плавнински — отъ тѣхъ 24 сж французски; 48 пол. французски и 101 тежки — отъ които 86 французски, 13 грѣцки и 2 английски.

Автора не пише че въ боя сж участвали минохвѣргачки, когато отъ сведенията които имахме до боя и получихме въ деня на боя се знае положително, че противника разполагаше и съ нѣколко минохвѣргачки отъ сръденъ калибъръ.

Като вземемъ подъ внимание, че сведенията, които дава вестникъ "Проя" за убититъ и раненитъ офицери и войници, а сжщо и сведенията за плененитъ български и германски конто се

различават много от официалните бюлетени дадени във време на войните, можем да заключамъ, че статията е написана съ тенденция, да се покаже на гръцкия народъ, че победата при „Скра“ е спечелена съ малки сили и средства, отъ страна на гръцката армия, като е загубила 80 офицера и 700 войника — убити и 1000 ранени, а пленила 2700 българи и германци.

Споредъ официалните бюлетени, издадени на скоро следъ завладяването на Голъма Яребична, гръците загубиха: 23 офицери и 508 войника убити и 87 офицери и 1687 войници — ранени или всичко загубиха 2305 офицери и войници, а плениха 26 офицери и 1700 войници — българи и германци.

Подъ думите „мощна артилерия“ разбираме много орджия, въ които има и много далекобойни и съ голъмъ калибъръ орджия; числото 203 орджия не е малко, но за една операция, която имаше за целъ непременно да даде успѣхъ на гръците, числото на орджията не може да бжде по-малко отъ 300 орджия и минохвъргачки, а възможно е, числото на орджията и минохвъргачките да бжде и около 480 орджия.

Независимо отъ мощната артилерия противника разполагаше и съ много аероплани и други технически средства за водене борбата. Пехотата и артилерията мусж снабдени съ много бойни припаси които той може най-разточително да разходва, батареите му разполагатъ съ газоваи снаряди. Войниците на противника сж много добре нахранени и облечени и духътъ имъ е повдигнатъ.

Противника има въ всѣко отношение превъзходство надъ насъ.

Задачата на Съглашенското командване споредъ К. Фотиадисъ, е много ограничена — да завладѣе на всѣка цена нашите позиции южно отъ с. Хума съ целъ да повдигне морала и самоувѣреността на гръцката армия, която за пръвъ пжтъ се намѣси въ войната, а заедно съ това да подбодри и всички съюзнически войски, които действуватъ на Истокъ.

Плана на действието на противника се открива, отъ начина по който се води боя на 29 и 30 май; той е простъ и се състои въ това: подъ закрилата на много аероплани и силенъ артилерийски огънь, какъвто отбраната не е виждала, пехотата да настъпи въ три вълни и завладѣе едновременно не само предните позиции и Голъма Яребична, но и втората пехотна позиция по Дунавска Китка — Победа.

По какъвъ начинъ се приведе въ изпълнение плана за атаката ще разгледаме при описанието хода на боя на 29 и 30 май.

Следъ като разгледахме съ какви сили и средства разполагаше противника и какъвъ е неговия планъ за действие,

нека видиме, каква бѣше задачата на усилената 3/5 пех. бригада, която заемаше позицията въ Хумския участъкъ.

Споредъ оперативната заповѣдъ по 5-а пех. Дунавска дивизия № 55 отъ 17. XII. 17 год., задачата на бригадата е: „Да отбранява най-упорито и съкрушително за противника, позициите отъ в. Лѣха до Цирейтъ“; „Да продължава да укрѣпява в. „Обла“, „Скалиста“, „Геройска“ и северно отъ „Августова“, съ целъ да създаде солидна упора на охраняващите части, за да могатъ да се бранятъ до гдѣто тактическите условия допускатъ и изискватъ“, и още нѣколко други задачи, които може да се видятъ въ отдѣлъ IX, стр. 29.

Задачата на артилерията отъ 3/5 пех. бригада е: „Да съдейства за отбраната на позицията, като организира действителенъ преграданъ огънь предъ позицията и предъ постовете западно отъ Голъма Яребична, Обла, Скалиста, Геройска, Пещерите и северно отъ Августова“ и още нѣколко други задачи, които може да се видятъ въ отдѣлъ IX, стр. 52.

Отъ тия задачи произхожда и плани за действие на усилената 3/5 пех. бригада: Да отбранява най-упорито и съкрушително за противника дадената и позиция, да укрѣпява предните позиции съ целъ да създаде солидна упора на охраняващите части, за да могатъ тѣ да се бранятъ до като тактическите условия допускатъ и изискватъ, а какъ да се отбранява Голъма Яребична, която се заема отъ цѣлия 49 пех. полкъ, дали и тя да се държи до гдѣто тактическите условия изискватъ и позволяватъ не е казано. Трѣбва да се разбере, че тоя въпросъ ще бжде решенъ, отъ началника на дивизията съобразявайки се съ развитието на боя.

Отъ изложението, което направихме въ отдѣла IX, стр. 27 и 52, се знаеше, че плана за отбраната на позицията е съставенъ, като се имаше предъ видъ, че както пехотната и артилерийската отбрана ще се водятъ активно (нападателно), т. е. че пехотата, чрезъ контръ-атака ще си заеме отново пунктовете, които противника би успѣлъ да завладѣе а артилерията на всички неприятелски артилерийски подготовки ще отговаря съ сжщо такива контръ-подготовки; на всѣко усилване неприятелския артилерийски огънь върху известенъ нашъ пунктъ, ще отговаря съ сжщо такава засилване на нашия огънь върху отстрѣния пунктъ и на всѣка негова стрелба по нашите батареи, ще отговаря съ обстрелване неговите батареи, съ целъ да ги разруши или поне задуши.

*

Преди да пристъпимъ къмъ описанието на самия бой, нека да видиме, каква е обстановката следъ деветъ дневното обстрелване на позициите въ Хумския участъкъ.

Отъ неприятелския артилерийски и миный огънь, опитите по предните позиции и Голъма Яребична на много

мѣста сж засипани, теленитѣ мрежи разкъсани и защитницитѣ не съ въ положение да ги поправятъ. Въ пехотнитѣ роти и миновѣргачни групи има ранени и убити нѣколко войници.

Засилено е наблюдението и бойната готовност. Подръжнитѣ които работеха по преградната позиция заеха бойнитѣ си мѣста — бригадната на в. Рошава, а дивизионнитѣ при „Бороветъ“ — северно отъ в. Иосифовъ и в. „Лазаретна“. Отъ полковитѣ подрѣжки на 49 и пех. полкъ е взета една рота и испратена на в. Голѣма Яребична — за дружинна подрѣжка.

Повърнати сж въ частитѣ си всички войници, които бѣха испратени за домакински работи въ близкия тилъ. Връщането на конетѣ, които бѣха изпратени въ България за охранение и за които бѣше направено разпоредение, преди десетина дни продължаваше, обаче не бѣха успѣли да се върнатъ всички коне въ батареитѣ си.

*

При започването на боя на 29 и 30 май, началника на дивизията генералъ Бончевъ се намира въ наблюдателния пунктъ на дивизията—юго-източно отъ с. Кованецъ и при него се намира командира на 5-а артилерийска бригада полковникъ Тодоровъ Г.. Началникъ щаба на дивизията полковникъ отъ генералния щабъ К. Георгиевъ е въ домашенъ отпускъ отъ 23 май. Началника на инженернитѣ войски, командира на 5-а пионерна дружина, подполковникъ Ганчевъ е въ домашенъ отпускъ отъ 23 май.

Войскитѣ отъ Хумския участъкъ се командватъ не отъ Командира на 3/5 пех. бригада полковникъ Иосифовъ, който познаваше участъка въ всѣко отношение, а отъ командира на 1/5 пех. бригада полковникъ Вапцаровъ, тъй като полковникъ Иосифовъ отъ 18 май замина въ домашенъ отпускъ.

Полковникъ Вапцаровъ съ своя щабъ пристигна въ щаба на 3/5 пех. бригада на в. Иосифовъ на 21 май, когато позицитѣ се обстрелваха съ артилерийски огънь и не успя да обходи всички позиции, да се запознае съ въоръжението и организацията на пехотната и артилерийската отбрана, съ духа на войскитѣ и началницитѣ, съ които щѣше да се работи въ боя.

Заеътъ съ службата въ щаба, той отиде до щаба на 2-и пех. Искърски полкъ, находящъ се на 1 километъръ юго-източно отъ Каменна верига и при командира на 1/50 дружина на в. Князь Кирилъ и отъ тамъ огледа позицитѣ, които щѣше да отбранява.

Началникъ щаба на 3/5 пех. бригада отъ генер. щабъ подполков. Добружански изпълнява длъжността началникъ щаба при командира на 1/5 пех. бригада, тъй като неговия

началникъ щабъ майоръ отъ генералния щабъ А. Буковъ е въ домашенъ отпускъ.

Пехотата отъ 3/5 пех. бригада заема позицитѣ си както сме изложили въ отдѣлъ IX стр. 32 и 33, артилерията както сме изложили въ отдѣлъ VI стр. 13 и миновѣргачнитѣ както сме изложили въ отдѣлъ IX стр. 41 и 42.

Командиритѣ на 2-и, 46 и 50 пех. полкове сж въ своитѣ наблюдателни пунктове.

Командира на 1/49 дружина подполковникъ Радковъ който съ дружината си отбранява Голѣма Яребична, е въ домашенъ отпускъ и го замѣства старшия ротенъ командиръ.

Хода на боя на 29 и 30 май.

29 май бѣше хубавъ день. Слънцето бѣше изгрѣло и осветило върховетѣ на висотитѣ по които се намираха нашитѣ позиции, когато изведнажъ въ 5 часа неприятелската артилерия откри силенъ разрушителенъ огънь по преднитѣ позиции и Голѣма Яребична.

Съ този силенъ огънь противника единъ видъ ни съобщилъ предвирителното деветъ дневно обстрелване, което започна на 20 май (гледай отдѣлъ XII буква б) е свършено и започва артилерийската атака, която е предвестникъ на пехотната атака за която неприятелскитѣ войници действуваша срещу 2/5 пех. бригада при Гевгели сж съобщили, че ще почне на 30 май (гледай планъ Хумски участъкъ и скица № 1).

При този необикновено силенъ огънь веднага отидохме въ наблюдателния пунктъ, за да се ориентираме върху положението и влезохме въ връзка съ командиритѣ на артилерийскитѣ групи, които сжщо бѣха въ наблюдателнитѣ си пунктове.

Отъ наблюдателния пунктъ видѣхме, че неприятелската артилерия отъ среденъ и тежкъ калибъръ обстрелва в. в. Скалиста, Обла, заставитѣ западно отъ Обла, Емине Буруну, Босилова китка, Самодивска поляна (между Босилова китка и в. Голѣма Яребична), Голѣма Яребична, Безименна, Дунавска и Българска китки, Победа и Капитанъ Бояджиевъ, а отъ докладитѣ на командиритѣ на артилерийскитѣ групи, четивника, въ сжщото време, съ леки и тежки калибрани оръдия обстрелва по слабо в. Сомуня, Августова, Пресечения конусъ Геройска — находящи се южно отъ Скалиста, а Будни (срещу унищ. пунктъ № 27 Буруна) Атмаджа и хр. Страхилъ, находящи се западно отъ Голѣма Яребична. Преднитѣ пунктове Августова, Скалиста, Обла и Голѣма Яребична се обстрелватъ, освенъ отъ артилерийски огънь, още и съ миненъ отъ среденъ калибъръ.

Едновременно съ започването на разрушителния огън, се появиха изъ първо 9 неприятелски аероплани; последните по-късно станаха 11, които презъ цѣлия день летѣха надъ нашитѣ позиции, корегираха стрелбата на батареитѣ си, разузнаваха нашето разположение и не даваха възможност на нашитѣ батареи спокойно да обстрелятъ противниковото разположение, защото щѣха да бждатъ открити отъ авиаторитѣ.

Силния артилерийски огънъ на противника обърна вниманието на командира на 1/5 пех. бригада полковникъ Вадцеровъ, началникъ щаба на 3/5 пех. бригада полковникъ Добружански и началника на Германската артилерия въ участъка, които веднага дойдоха въ наблюдателния пунктъ, за да се ориентиратъ върху положението и да наблюдаватъ стрелбата.

Въ 5 ч. 5 м. заповѣдахме по телефона на командиритѣ на лѣвата и дѣсната артилерийски групи да обстрелятъ неприятелското разположение и ония негови батареи, които нашитѣ батареи могатъ да достигнатъ, а на началника на Германската артилерия предадохме батареитѣ му, назначени за водене артилерийска борба, да откриятъ огънъ по неприятелскитѣ батареи. Въ 5 ч. 30 м. заповѣдахме на командирана лѣвата група, да назначи една батарея, която да обстрелва Малка Яребична, за да пречи на противниковитѣ наблюдатели да извършватъ спокойно наблюдението.

Освенъ пунктветѣ които изброихме по горе неприятелската артилерия презъ дена въ разни часове обстрелваше нѣкои участъци отъ главната позиция, а именно: к. 560 в. в. Князь Борисъ и Князь Кирилъ, Филипъ, Рошава. Каменна зерига и в. Лѣха, а заедно съ това наблюдателнитѣ пунктове на командиритѣ на 1/1 и 1/27 пл. отдѣления, командиритѣ на 1/14, 10/14, 1/1, 3/27 батареи, командира на дѣсната артилерийска група и командиритѣ на 4/1, 6/1 и 10/1 батареи, които се намиратъ по тия висоти и 1-и взводъ отъ 1/1 пол. с. с. батарея (при Куполиътъ). Тоя взводъ, противника държа подъ огънъ почти цѣлия день и не му даде възможностъ да открие огънъ.

Въ 7 ч. 40 м. една 12 с/м неприятелска батарея започва съ урагани отъ време на време, да обстрелва 2/1—12 с/м гауб. батарея, обаче не ѝ нанаса никаквакви загуби, защото стрелбата не е била точна. 3/27 пл. гауб. батарея почти презъ цѣлия день е държана подъ огънъ отъ сръдно калибрена неприятелска артилерия, безъ обаче да ѝ нанесе нѣколко загуби. При обстрелването к. 560 огъня е насоченъ близо до 9/1, а при обстрелването в. Князь Борисъ — близо до 3/1 полска гауб. батарея, вследствие на което връската съ командира на 1/1 пол. с. с. отдѣление постоянно се прекъсва.

Методичното обстрелване на позициитѣ задържа командира на бригадата и началникъ щаба въ наблюдателния пунктъ, повикаха тукъ двамата офицери за поръчки при щаба на бригадата, за да помагатъ на началникъ щаба въ писменната работа, тъй като стана явно, че следъ артилерийската атака ще последва и пехотна атака.

Въ наблюдателния пунктъ дойдоха — адютанта запасенъ поручикъ Апостоловъ, офицера - ординарецъ и техническия офицеръ отъ 14 артилерийски полкъ, за да ни помагатъ въ наблюдението, въ отбелезване заповедитѣ, донесенията, запитванията и съобщенията които давахме, или получавахме отъ артилерийскитѣ командири и дежурство презъ нощта на 29 срещу 30 май.

Въ изпълнение заповѣдта — да обстрелятъ неприятелското разположение, командиритѣ на артилерийскитѣ групи, даватъ указания на командиритѣ на отдѣленията, по кои цели да насочатъ огъня на батареитѣ и последнитѣ започватъ да стрелятъ.

Презъ дена на 29 май и до започване преградния огънъ — къмъ 5 часа на 30 май, батареитѣ въ разни часове обстрелватъ: окопитѣ и ония изходни пунктове, гдето противника може да съсредоточи войскитѣ си и да премине въ настъпление, нѣкои батареи и минохвъргачки, и даватъ преграденъ огънъ въ отговорни зони, или въ зони гдето имъ е заповѣдано да засилятъ огъня.

Въ дветѣ артилерийски групи батареитѣ обстрелватъ съ рѣдкъкъ униожителенъ огънъ даденитѣ имъ обекти. Когато неприятелския огънъ се е засилвалъ по нашитѣ позиции, рѣдкия огънъ сж обръщали въ ураганенъ и засилвали преградния огънъ въ зонитѣ, гдето се е предполагало, че противниковата пехота може да настъпи.

*

Въ лѣвата артилерийска група батареитѣ обстрелватъ, показанитѣ по-долу цели и даватъ преграденъ огънъ въ разни зони:

1/1 пол. с. с. отдѣление; 9/1 пл. Шкода батарея, стреля по окопитѣ на Французка (унищ. пунктъ № 43) и Августова (южно отъ унищ. пунктъ № 61) и по находящитѣ се въ тѣхъ минохвъргачки; дава преграденъ огънъ въ отговорна зона № 103 и засилва преградния огънъ предъ Августова — зона № 106; 6/14 пл. Шк. батарея стреля по окопитѣ на Наблюдателната застава (ун. п. № 37); Французката (ун. п. № 43) и Августова по минохвъргачкитѣ на Августова и Черн. скала (ун. пунктъ № 57); по доловетѣ задъ Французката и Августова и по Гушетския долъ; дава преграденъ предъ Августова и по Люмнишката пжтека — зони № 106 и № 104, тъй като въ отговорната ней зона № 109 не се очаква никакво напа-

падение. 3/1 полска 10¹/₂ см. гауб. батарея — стреля по окопите на Французката, а минохвъргачките по Августова и Черната Скала; дава преграден огън във отговорна зона № 104 — Люмнишката пжтека и засилва преградния огън пред Обла — зона № 103.

1/1 пол. гаубично отдѣление: 2/1 пол. с. с. батарея стреля по окопите на Малка Яребична (унищ. пункт № 32), Наблюдателната застава (унищ. пункт № 37), Човката и Улея (окопи между унищ. пунктове № 32 и 37); 10/14 план. Шкода батарея стреля по окопите на Малка Яребична и по Варненския и Хайдушкия долове; 2/1 пол. 12 см. гауб. батарея стреля по окопите на Французката и Малка Яребична и по Гушетския, Варненския и Добруджанския долове и по батарея Люмница № 1.

1/27 план. гаубично отдѣление: 1/14 пол. 10¹/₂ см. Д/20 гаубична батарея — стреля по батареите Чуба Кодрата № 1, 4, 6 и 8; окопите по Сърдцето (унищ. пункт № 44) и по Хайдушкия и Люмнишкия долове; 3/27 план. 10¹/₂ см. гаубична батарея стреля по окопите на Малка Яребична, Човката (окоп между Малка Яребична и унищ. пункт № 37), Сърдцето и Французката (унищ. пункт № 43), а сжщо и по Барненския дол; 1/1 пол. с. с. батарея — стреля по батарея Люмнишка китка № 1 и Купенската батарея; по окопите на Наблюдателната застава (унищ. пункт № 37), Августова и за минохвъргачките сжщата висота; дава преграден огън във отговорната зона № 106 — пред Августова.

В дѣсната артилерийска група батареите обстрелват показаните по-долу цели и дават преграден огън във различни зони.

Сборно гаубично отдѣление: 1/1 пол. 12 см. гаубична батарея — стреля по окопите на Малка Яребична (унищ. пункт № 30), Чатала (унищ. пункт № 30); Буруна и Изгорялата нива — (унищ. пункт № 27); Маскирания ходъ (унищ. пункт № 29). 1/27 пол. 10¹/₂ см. гауб. батарея — стреля по окопите на Чатала, Буруна, Изгорялата нива, Резервания и Гръцкия окопи, (унищ. пункт № 22); дола задъ тия окопи, Маскирания ходъ и Сухото дере (унищ. пункт № 28). 2/27 пол. 10¹/₂ см. гаубична батарея — стреля по окопите на: Буруна, Чатала, Малка Яребична, Сърдцето, Французката и по Хайдушкия дол; засилва преградния огън предъ в. Обла зона № 32.

1/1 пол. с. с. отдѣление: 4/1 пол. с. с. батарея — стреля по пехотни групи отъ 30—50 човѣка движещи се по северните склонове на Малка Яребична въ три момента —

8 ч. и 25 м., 8 ч. и 50 м. и 8 ч. и 55 м.; стреля по окопите на Малка Яребична, Затворения окоп (унищ. пункт № 20), Буруна и Маскирания ходъ. 5/1 пол. с. с. батарея — стреля по окопите на Буруна и по Сухото дере. 6/1 пол. с. с. батарея — стреля по окопите на Буруна, Съединителния (връзка на Затворения и Гръцкия окопи), Затворения и Резервания окопи и Маскирания ходъ; по с. Логунци; дава преграден огън предъ Атамджа и стреля по батарея Ошинъ № 1. 10/1 пол. Шкода батарея — стреля по Гръцкия и Затворения окопи и по унищожителен пункт № 6, гдето сж забелезани войници.

Германско полско гаубично отдѣление: 6/209 и 7/209 батареи. — Презъ деня на 29 май не обстрелват никакви цели. Отъ 21 часа тѣ водят рѣдъкъ безпокоителен огън: 6/209 батарея по окопите на Чатала и въ Маскирания ходъ, а 7/209 батарея по окопите на Затворения окоп и по долчината между Буруна и Затворения окоп (унищ. пункт № 21).

Въ 6 ч. на запитването на командирите на артилерийските групи, открили ли сж батареите огън и какво е положението, отговориха, че разрушителния огън на противника продължава и че нашите батареи вече стрелят по неговото разположение.

Началника на германската артилерия не изпълнява заповѣята — „батареите му да открият огън“, защото надъ батареите позиции летят неприятелски аероплани, които ще открият батареите и защото разполагали съ ограничено количество бойни припаси.

Отъ това що чувахме и виждахме отъ наблюдателния пункт и отъ донесенията на артилерийските командири, личеше, че неприятелския артилерийски и минен огън е силен и въ нѣкои моменти не можеше да се доловят отдалените изстрели; дима и праха, които видяха експлодиралите снаряди и мини бѣше толкова гжст и високъ, че позициите се замгल्याха и едва се виждаха отъ далече.

Въ това време неприятелските аероплани летат високо надъ нашите позиции и не даваха възможност на нашата артилерия спокойно да стреля по неприятелското разположение.

Въ 6 ч. и 30 м. командира на лѣвата група, като донясаше, че противниковите аероплани летят надъ позицията ни, запитваше, да стрелят ли въ това време батареите и молеше да се явят наши аероплани, които да охраняват позициите. За това, че противникови аероплани летат надъ позицията докладвахме, а за да не се понижи духа на нашите войски отъ това, че нашите батареи не отговарят на неприятелския артилерийски огън, заповѣдахме на команди-

падение. 3/1 полска 10¹/₂ см. гауб. батарея — стреля по окопите на Французката, а минохвъргачките по Августова и Черната Скала; дава преграден огън във отговорна зона № 104 — Люмнишката пжтека и засилва преградния огън пред Обла — зона № 103.

I/1 пол. гаубично отдѣление: 2/1 пол. с. с. батарея стреля по окопите на Малка Яребична (унищ. пункт № 32), Наблюдателната застава (унищ. пункт № 37), Човката и Улея (окопи между унищ. пунктове № 32 и 37); 10/14 план. Шкода батарея стреля по окопите на Малка Яребична и по Варненския и Хайдушкия долове; 2/1 пол. 12 см. гауб. батарея стреля по окопите на Французката и Малка Яребична и по Гущетския, Варненския и Добруджанския долове и по батарея Люмница № 1.

I/27 план. гаубично отдѣление: 1/14 пол. 10¹/₂ см. Д/20 гаубична батарея — стреля по батареите Чуба Кодра № 1, 4, 6 и 8; окопите по Сърдцето (унищ. пункт № 44) и по Хайдушкия и Люмнишкия долове; 3/27 план. 10¹/₂ см. гаубична батарея стреля по окопите на Малка Яребична, Човката (окоп между Малка Яребична и унищ. пункт № 37), Сърдцето и Французката (унищ. пункт № 43), а сжщо и по Барненския дол; 1/1 пол. с. с. батарея — стреля по батарея Люмнишка китка № 1 и Куленската батарея; по окопите на Наблюдателната застава (унищ. пункт № 37), Августова и за минохвъргачките сжщата висота; дава преграден огън във отговорната зона № 106 — предъ Августова.

Въ дѣсната артилерийска група батареите обстрелват показаните по-долу цели и дават преграден огън във различни зони.

Сборно гаубично отдѣление: 1/1 пол. 12 см. гаубична батарея — стреля по окопите на Малка Яребична (унищ. пункт № 30), Чатала (унищ. пункт № 30); Буруна и Изгорялата нива — (унищ. пункт № 27); Маскирания ходъ (унищ. пункт № 29). 1/27 пол. 10¹/₂ см. гауб. батарея — стреля по окопите на Чатала, Буруна, Изгорялата нива, Резервния и Гръцкия окопи, (унищ. пункт № 22); дола задъ тия окопи, Маскирания ходъ и Сухото дере (унищ. пункт № 28). 2/27 пол. 10¹/₂ см. гаубична батарея — стреля по окопите на: Буруна, Чатала, Малка Яребична, Сърдцето, Французката и по Хайдушкия дол; засилва преградния огън предъ в. Обла зона № 32.

II/1 пол. с. с. отдѣление: 4/1 пол. с. с. батарея — стреля по пехотни групи отъ 30—50 човѣка движещи се по северните склонове на Малка Яребична въ три момента —

8 ч. и 25 м., 8 ч. и 50 м. и 8 ч. и 55 м.; стреля по окопите на Малка Яребична, Затворения окоп (унищ. пункт № 20), Буруна и Маскирания ходъ. 5/1 пол. с. с. батарея — стреля по окопите на Буруна и по Сухото дере. 6/1 пол. с. с. батарея — стреля по окопите на Буруна, Съединителния (вързка на Затворения и Гръцкия окопи), Затворения и Резервния окопи и Маскирания ходъ; по с. Логунци; дава преграден огън предъ Атамджа и стреля по батарея Ошинъ № 1. 10/1 пол. Шкода батарея — стреля по Гръцкия и Затворения окопи и по унищожителен пункт № 6, гдето сж забелезани войници.

Германско полско гаубично отдѣление: 6/209 и 7/209 батареи. — Презъ деня на 29 май не обстрелват никакви цели. Отъ 21 часа тѣ водят рѣдъкъ обезпокоителен огън: 6/209 батарея по окопите на Чатала и въ Маскирания ходъ, а 7/209 батарея по окопите на Затворения окоп и по долчината между Буруна и Затворения окоп (унищ. пункт № 21).

Въ 6 ч. на запитването на командирите на артилерийските групи, открили ли сж батареите огън и какво е положението, отговориха, че разрушителния огън на противника продължава и че нашите батареи вече стрелят по неговото разположение.

Началника на германската артилерия не изпълнява заповѣята — „батареите му да открият огън“, защото надъ батареите позиции летят неприятелски аероплани, които ще открият батареите и защото разполагали съ ограничено количество бойни припаси.

Отъ това що чувахме и виждахме отъ наблюдателния пункт и отъ донесенията на артилерийските командири, личеше, че неприятелския артилерийски и миноен огън е силен и въ нѣкои моменти не можеше да се доловят отдѣлните изстрели; дима и праха, които вдигаха експлодиралите снаряди и мини бѣше толкова гжстъ и високъ, че позициите се замгल्याха и едва се виждаха отъ далечъ.

Въ това време неприятелските аероплани летат високо надъ нашите позиции и не даваха възможност на нашата артилерия спокойно да стреля по неприятелското разположение.

Въ 6 ч. и 30 м. командира на лѣвата група, като донасяше, че противниковите аероплани летят надъ позицията ни, запитваше, да стрелят ли въ това време батареите и молеше да се явят наши аероплани, които да охраняват позициите. За това, че противникови аероплани летат надъ позицията докладвахме, а за да не се понижат духа на нашите войски отъ това, че нашите батареи не отговарят на неприятелския артилерийски огън, заповѣдахме на команди-

жение, кждето той се съсредоточава, да се държат под огън. Заповѣдитѣ предадохме на командиритѣ на артилерийскитѣ групи и тѣ докладваха, че обстрелватъ съ рѣдъкъ унищожителенъ огънъ, окопитѣ, доловетѣ, неприятелскитѣ минохвъргачки и нѣкои батареи.

Отъ продължителния методиченъ артилерийски и миненъ огънъ теленитѣ мрежи предѣ окопитѣ започватъ да се разкъсватъ, окопитѣ да се сриватъ и заплвгатъ съ прѣстъ, слабитѣ скривалища да се разрушаватъ, а телефоннитѣ връзки между артилерийскитѣ командири да се прекъсватъ често и телефониститѣ да се мжчатъ да ги възстановяватъ.

Телефоннитѣ връзки между наблюдателитѣ на Голѣма Яребична и тия отъ предната позиция отъ 7 ч. и 40 м. се прекъсватъ и вследствие постоянно обстрелване и късане кабела, не могатъ да се възстановяватъ повече.

Радиотелеграфната станция на Голѣма Яребична отъ 8 ч. 25 м. престана да се обажда и никакви сведения отъ нея следъ това не се получиха.

Презъ времето когато неприятелската артилерия и минохвъргачки обстрелваха нашитѣ позиции, забелязваха се нѣкои аероплани да слизатъ на по-малка висота за да прѣвратъ резултата отъ разрушителния огънъ.

Къмъ 9 часа, командира на 1/5 пех. бригада получи доносение, че окопитѣ по Обла сж засипани, две скривалища разрушени и въ последнитѣ задушени около десетина войници, а въ 9 ч. и 21 м., командира на 50 пех. полкъ докладва, че отъ наблюдателния си пунктъ к. 560 той видѣлъ, че ротата отъ 49 пех. полкъ, която отбранява „Обла“ напуснала последната и се отеглила въ близкия долъ — северно отъ Обла.

Командира на бригадата заповѣда ротата да се върне на позицията, а за да не би противника да се възползва отъ това опразване на Обла и да я заеме, заповѣдахме на командира на лѣвата артилер. група да засили преградния огънъ предъ нея, като му съобщихме, че сме заповѣдали и на командира на дѣсната артилерийска група да засили огъня тамъ и съ 2/27 план. гауб. батарея. Командиритѣ на групитѣ засилватъ преградния огънъ предъ Обла и интервала, между 9 ч. и 30 м. и 10 ч. 30 м., даватъ такъвъ предъ нея, обстрелватъ неприятелското разположение, а лѣвата група произведе огнево нападение по Французката, като всѣка батарея изстреля по 20 снаряда.

Къмъ 10 ч. неприятелския артилерийски и миненъ огънъ полека и постепено започна да намалява и къмъ 10 ч. и 15 м.—10 ч. и 20 м. се прекрати, когато завая ситенъ дѣждъ и се спусна мъгла. Не следъ много време дѣжда престана, а мъглата се вдигна и дена стана хубавъ, както и преди започването на стрелбата.

ритѣ на групитѣ — батареитѣ да продължаватъ стрелбата даже до като аеропланитѣ дойдатъ надъ самитѣ тѣхъ, а презъ време на атаката да продължатъ стрелбата и да не питатъ повече по въпроса“.

Въ изпълнение тази заповѣдъ командиритѣ на батареитѣ, като издеобаха моментитѣ, когато аеропланитѣ се отделяваха отъ батареитѣ имъ, обстрелваха неприятелското разположение съ рѣдъкъ огънъ, а по нѣкога и съ ураганенъ унищожителенъ огънъ.

Противоаероплания взводъ на 3/5 пех. бригада презъ цѣлия день обстрелваше неприятелскитѣ аероплани и се мжчеше да да имъ пречи, обаче не можа да ги прогони, или да сваля нѣкои отъ тѣхъ, защото аеропланитѣ летѣха на високо и бѣха вънъ отъ сферата на неговия огънъ. Отъ продължителната стрелба що разви противоаероплания взводъ, едното орджие отъ 15 часа се повреди и трѣбваше да се смѣни лафета му, обаче такъвъ нѣмаше, вследствие на което и взвода остана да действа само съ едно орджие.

Въ 7 ч. и 25 м. началника на германската артилерия идва въ наблюдателния пунктъ да докладва, че батареитѣ му имали малко снаряди, че на подвозъ отъ тила не разчиталъ и че неприятелскитѣ батареи ще обстрелва съ рѣдъкъ огънъ; началника на германската артилерия искаше батареитѣ му да стрелятъ изобщо рѣдко, за да му останатъ снаряди за даване преграденъ огънъ. Това негово искане докладвахмѣ на командира на пехотната и артилерийската бригади.

Командира на 5-а артилерийска бригада, комуто бѣше подчинена германската артилерия, не се съмняваме, че е далъ заповѣдъ, чрезъ началника на германската артилерия въ дивизията, батареитѣ да стрелятъ, обаче командиритѣ на германскитѣ батареи, както писахме и по рано не се интересуваха отъ отбраната на позицията, защото мислѣха и вѣрваха че войната ще се реши на западния фронтъ и стрелваха много малко, а нѣкои командири съвсемъ не откриваха огънъ и се научиха за падането на Голѣма Яребична следъ пладне на 30 май — каквито сж командиритѣ на II-и взводъ отъ 5/9 — 15 см. гауб. батарея и командира на 10 см. дълго орджие.

Командира на 1/5 пех. бригада, който наблюдаваше обстрелването на нашитѣ позиции отъ противниковата артилерия въ 6 ч. и 8 мин. заповѣда: „Командиритѣ на групитѣ да следятъ за неприятелското разположение и гдето се види, или предполага, че противника съсредоточава своитѣ разрыви да ги обстрелватъ съ рѣдъкъ обезпокоителенъ огънъ“, е началника на 5-а пех. дивизия, който презъ деня наблюдаваше стрелбата на противника отъ пункта на дивизията при С. Коновець, следъ като му докладвахме, какво е положението предъ фронта на бригадата въ 8 ч. и 50 м. и въ 14 ч. и 15 м. заповѣда: „Всички пунктове отъ неприятелското разполо-

Презъ времето когато неприятелския артилерийски огънь бѣше прекратенъ, четири неприятелски аероплани се спуснаха низко надъ нашитѣ позиции, за да провѣрватъ по сигурно резултата отъ разрушителния огънь.

Въ интервала между 9 ч. и 40 м. и 10 ч. 30 м., заповѣдахме на командиритѣ на 1/27 и Сборното гаубично отдѣленіе да възстановятъ скжсанитѣ между тѣхъ връзки, да се откриятъ голиографнитѣ апарати и да работятъ съ тѣхъ щомъ телефоннитѣ линии се скжсагъ. Въ 11 ч. и 10 м. заповѣдахме, на командира на Сборното гаубично отдѣленіе да открие гелиографна връзка съ гелиографната станция на Голѣма Яребична. Последното той направилъ и презъ нощта срещу 30 май е подържалъ тази връзка.

*

Следъ една 15—20 минутна почивка, къмъ 10 ч. и 30 м. — 10 ч. и 40 м., неприятелската артилерия и минохвъргачки пакъ откриха разрушителенъ огънь по скжцитѣ пунктове по които стреляха по-рано и отново по позицията се дигна голѣмъ облакъ отъ димъ и прахъ.

Презъ този периодъ, който продължи около 5 часа, а скжщо и презъ она до смръкване, неприятелската артилерия, освенъ фронталното обстрелване окупитѣ по Голѣма Яребична, започна да обстрелва надлъжно източнитѣ и западнитѣ окопи на скжщата висота.

На фронталния и надлъжния артилерийски огънь, отпразъ по Голѣма Яребична и по другитѣ предни позиции, нашата артилерия отговори съ обстрелването окупитѣ по близкото противниково разположение, съ обстрелването минохвъргачкитѣ по Августова, Черната скала и Французката, съ даване преграденъ огънь предъ Обла и Голѣма Яребична, а по обедъ обстреля селата Кула, Ошинъ и Логунци, като хвърли по тѣхъ по 20 снаряда.

Въ 13 ч. 45 м. началника на германската артилерия идва втори пътъ въ наблюдателния пунктъ да докладва, че батареитѣ му иматъ ограничено количество снарядитѣ и настояваше тѣ да не стрелятъ, а да запазятъ снарядитѣ за важния моментъ — отбиване пехотната атака. Докладва, че по обедъ обстрелялъ селата Кула и Ошинъ и че ще продължава да хвърщи скжщото и следъ обѣдъ, като презъ всѣки 10—15 минути ще хвърля въ селата по нѣкой снарядъ.

По донесенията на командиритѣ на 49 и 2 пех. полкове противника между 13 ч. 50 м. и 14 ч. 20 м. се е опиталъ да скжрѣдоточи войскитѣ си по Малка Яребична, Буруна и Изгорѣлата нива (униц. пунктъ № 27), Затворения и Съединителния окопи, Маскирания ходъ и молятъ да се попречи на противника да извърши това съсредоточяване.

Заповѣдахме на командиритѣ на дветѣ артилерийски групи да откриятъ огънь по горнитѣ пунктове и да осуетятъ опита на противника. Батареитѣ откриха огънь, следъ което командиритѣ на пехотнитѣ полкове не донесоха, че противника правивтори опитъ.

Въ 14 ч. 15 м. началника на 5-а пех. дивизия запита какво е положението предъ фронта на бригадата, напомни да се обстрелватъ пунктоветѣ, гдето противника може да скжрѣдоточи частитѣ си, а освенъ това заповѣда да разпоредатъ да се обстреля Французката отъ 21 с/м мързеръ, находящъ се въ участъка на 2/5 пех. бригада, като отговоръ на това, че противника по това време обстрелваше Голѣма Яребична съ 20-3 с/м снаряди.

Заповѣдта на началника на дивизията предадохме на командиритѣ на групитѣ, а чрезъ командира на 5-а артилерийска бригада поискахме мързерата да обстреля Французката, обаче това не се направи въротно пакъ по липса на снаряди.

Командиритѣ на групитѣ докладваха, че продължаватъ да обстрелватъ съ рѣдкъкъ унищожителенъ огънь противниково разположение.

Къмъ 16 ч. 10 м. артилерийския и минния огънь се прекрати и 4 неприятелски аероплани отново се спуснаха низко надъ позицитѣ, за да провератъ резултатитѣ отъ разрушителния огънь.

Следъ 15—20 минутна почивка, въ 16 ч. 25 м. — 16 ч. 30 м. неприятелската артилерия и минохвъргачки отново откриха огънь по нашето разположение. Първитѣ десетъ минути огъня бѣ много силенъ, обърна се въ барабаненъ и позицията се покри съ облакъ отъ димъ и прахъ; следъ този продължителенъ ураганъ, бързината на огъня постепено намалѣ, обърна се въ методиченъ и продължи около 1 $\frac{1}{2}$ часъ.

На този неприятелски артилерийски и миненъ огънь, нашитѣ батареи отговориха, тѣй както и по рано — обстрелватъ противниково разположение съ рѣдкъкъ унищожителенъ огънь, като последния огънь сбръщатъ по нѣкога въ ураганенъ, тѣй като неприятелскитѣ аероплани постоянно летѣха надъ нашитѣ позиции и пречатъ на батареитѣ да стрелятъ.

Отъ методичното и силното обстрелване на участъка отъ в. Скалиста, Обла, заставитѣ западно отъ Обла, Голѣма Яребична, втората пехотна позиция, Дунавска китка, Побѣда и Капитанъ Бояджиевъ, сравнително съ обстрелването другитѣ пунктове, източно отъ Скалиста и западно отъ хребета Страхилъ, заключихме, че противникова пехота ще води атаката на широкъ фронтъ. Предъ видъ на това въ 17 ч. 15 м. за-

повѣдахме на командира на лѣвата артилерийска група да засили огъня въ зонитѣ 100 и 101 и Гушетския долъ, като стрелятъ тамъ дветѣ 12 с/м гаубици, които тази нощъ ще се върнатъ въ батареитѣ си (по-рано батареята даваше преграденъ огънь въ зона 101) и дветѣ планински Шкода оръдия отъ 6/14 батарея, която отговаряше за зона 109, гдето не се очакваше нападение отъ страна на противника.

Огъня въ зонитѣ 100 и 101 и Гушетския долъ е засиленъ още презъ деня отъ командира на лѣвата група, който насочва тукъ две оръдия отъ 6/14 план. Шкода батарея, а подиръ 23 $\frac{3}{4}$ часа на 29 май, въ зона 101 е насоченъ и огъня отъ дветѣ 12 с/м гаубици, които пристигатъ къмъ 22 $\frac{1}{2}$ часа на позицията и следъ като се приготвятъ за стрелба откриватъ рѣдъкъ преграденъ огънь.

Въ 18 ч. 8 м. предадохме на началника на германската артилерия, който бѣше обещалъ, че ограниченото количество бойни припаси ще запази за важния моментъ, че последния вече приближава и че презъ нощта батареитѣ му ще действатъ така: 5/9—15 с/м планинска гауб. батарея съ по единъ взводъ да бие унищожителнитѣ пунктове въ зонитѣ 79 и 80. Сжщата батарея да бие Човката (окопитѣ между унищ. пунктове 30 и 37), Малка Яребична и Затворения околъ; 2/209—10 $\frac{1}{2}$ с/м Д/22 гауб. батарея да бѣде готова да даде преграденъ огънь съ единъ взводъ въ зона 104, а съ другия въ зона 78, щомъ забележатъ червени ракети и 1/209—10 $\frac{1}{8}$ с/м Д/22 гауб, батарея да обстрелва съ по единъ взводъ неприятелскитѣ батареи, а въ случай, че стане нужда да се отбие пехотна атака да даде преграденъ огънь въ зона 80.

Къмъ 18 ч. 10 м. артилерийския и минния огънь се прекрати и следъ една малка почивка отъ 10—15 минути отново се откри, но вече съ по малка сила; този огънь продължи до 20 часа, подиръ което силата му започна постепенно да се намалява и се обърна въ рѣдъкъ огънь.

Неприятелскитѣ аероплани продължаваха да летятъ надъ позицитѣ ни до 19 часа, когато слънцето започна да захожда.

По наблюденията и донесенията на артилерийскитѣ командири и наблюдателя отъ в. Лѣха, презъ деня на 29 май въ тила на противника не е забелязано движение. Къмъ 18 ч. 35 м. и 19 ч. 25 м. отъ в. Лѣха съобщиха, че по пѣтя отъ Люмница за Малка Яребична, а сжщо и южно отъ последната се движатъ войници и товарни коне, които носѣли санитарийскитѣ групи и имъ заповѣдахме да обстрелятъ тия пѣтища, което тѣ и направиха.

Командира на лѣвата група за презъ нощта заповѣда батареитѣ да пазятъ пълна готовность и бдителность и да об-

стрелватъ близкитѣ окопи по Малка Яребична, Човката, Наблюдателната застава, Французката, Августова и пр. съ рѣдъкъ унищожителенъ огънь, който по нѣкога да се обръща въ ураганенъ, а доловетѣ Варненския, тоя между наблюдателната застава и Човката (нареченъ „Улея“), Добруджанския, Гушетския, Хайдушкия и постжитѣ къмъ Обла, Скалиста, Геройска, дола между Августова и Пресечия Конусъ и Люмнишката пѣтека да се държатъ подъ огънь и да уредатъ наблюдение къмъ неговия пунктъ, за да следатъ условнитѣ сигнали — хвърляне ракети и даватъ искания огънь въ определенитѣ по-рано зони.

Командира на дѣсната група, освенъ разпоредения за готовность и бдителность, изпраша въ 20 ч. и 10 м. единъ артилерийски подофицеръ съ двама канонири на заставата „Будний“ (северно отъ Буруна) за връзка съ пехотата и даване сигналъ за искане преграденъ огънь, въ случай че пехотата пропусне да стори това.

Въ 20 ч. и 15 м. заповѣдахме на командиритѣ на групитѣ да държатъ подъ огънь съ чести вихрови урагани пунктотѣ на унищожителния огънь, кждето неприятеля ще съсрѣдоточи войскитѣ си.

Въ изпълнение на тази заповѣдъ командира на лѣвата група заповѣда: „Презъ цѣлата нощъ батареитѣ да водятъ освенъ рѣдкия унищожителенъ огънь, още отъ време на време унищожителенъ огънь съ вихрови урагани“; а командира на дѣсната артилерийска група въ 20 ч. и 30 м. разрежда: „батареитѣ да обстрелватъ съ обезпокоителенъ огънь пунктотѣ, гдето противника може да съсрѣдоточи своитѣ войски“ така: 10/1 пл. Шкода батарея — Гръцкия околъ и окопа по Желтата нива (унищ. пунктъ № 20), а сжщо и дола южно отъ тази нива; 5/1 пол. с. с. батарея — окопитѣ по Буруна; 6/1 пол. с. с. батарея — Затворения и Съединителния окопи; 4/1 пол. с. с. батарея презъ нощта не обстрелва никакви цели, за да не се открие съ блѣсъцитѣ си; 6/6—пол. 12 см. гауб. батарея — Маскирания ходъ, Чатала, долината между Малка Яребична и гребена на Чатала (унищ. пунктъ № 31 и самата Малка Яребична; 1/27 пл. гауб. батарея — Сухото дере, Изгорѣлата восота (унищ. пунктъ № 27), Чатала и дола — задъ Резервния околъ; 2/27 пл. гауб. батарея — Французката; 6/209 герм. гауб. батарея — Чатала и Маскирания ходъ и 7/209 герм. гауб. батарея — Затворения околъ и дола между Буруна и Затворения околъ.

Въ 20 ч. и 35 м. напомнихме на командиритѣ на групитѣ, че презъ цѣлата нощъ трѣбва да обстрелватъ неприятелското разположение съ чести вихрови урагани.

Командиритѣ на групитѣ предали заповѣдта и батареитѣ презъ цѣлата нощъ стреляли: лѣвата група — рѣдъкъ

унищожителен огън обръщанъ отъ време на време на ураганенъ, а дѣсната група — обезпокоителенъ огънъ.

Въ 20 ч. и 35 м. — командира на 1/5 пех. бригада отдаде заповѣдь: I) да се поправятъ повредитѣ на позициитѣ, II) да се засили наблюдението и III) артилерията да обстрелва всичкитѣ пунктове, които може да послужатъ за изходно положение на неприятеля, която веднага да се предаде на командиритѣ на артилерийскитѣ групи.

Неприятелския артилерийски огънъ продължава и подиръ 20 часа, обаче постепенно започна да намалява и въ 21 часа се обърна въ рѣдъкъ обезпокоителенъ огънъ, който се водеше отъ леки и тежки батареи.

*

Да се прочетатъ, колко снаряди е хвърлилъ противника по нашитѣ позиции на 29 май до 21 часа е невъзможно, но все пакъ можемъ да направимъ едно приблизително изчисление, което ще ни покаже на какъвъ огънъ сж били подложени защитницитѣ на позициитѣ.

Командира на лѣвата група въ реляцията си пише, че при силното обстрелване на позициитѣ въ участъка отъ Обла до Голѣма Яребична сж преброени, че по позицията падатъ по 100 снаряди и мини въ минута, а при по слабото, до 50 снаряда въ минута, а тъй като огъня сж малки прекъсвания продължи 16 часа (отъ 5 часа до 21 часа), то по предната позиция на 50-и пех. полкъ, Обла и заставитѣ заедно отъ Обла сж паднали 75000 снаряди, безъ тия които сж хвърлени по главната позиция.

Командира на дѣсната група не дава сведение, какво количество снаряди сж паднали по Голѣма Яребична, втората пехотна позиция Дунавска Китка — Победа, Капитанъ Бояджиевъ, Хребета Страхиль и заставитѣ западно отъ Голѣма Яребична, но като вземемъ подъ внимание, че огъня по Голѣма Яребична, Дунавска Китка—Побѣда бѣше презъ всичкото време силенъ, можемъ да заключимъ, че и тукъ противника е хвърлилъ не по-малко отъ 75000 снаряди или, че всичко сж хвърлени около 150000 снаряда, а съ тия хвърлени по главната позиция и пжтищата на подвоза не по-малко отъ 155000 снаряди.

На този силенъ неприятелски огънъ нашитѣ батареи отговориха, като до 19 часа изстреляха: лѣвата група 1299 снаряда (отъ тѣхъ 92 — 12 см., 370 — 10 $\frac{1}{2}$ см. и 767 — 7 $\frac{1}{2}$ см. снаряди), а дѣсната група — 705 снаряда (отъ тѣхъ 146 — 12 см., 265 — 10 $\frac{1}{2}$ см. и 294 — 7 $\frac{1}{2}$ см. снаряда) или всичко е изстреляно отъ дветѣ групи 1934 снаряда.

Германскитѣ батареи за близка отбрана — 6/209 и 7/209 — презъ деня на 29 май не сж стреляли, а тия за далечната

отбрана — 1/209, 2/209, 5/9 и 10 см. орджие, както писахме и по-горе стреляха много малко, но колко снаряда сж изстреляли нѣмаме сведение.

*

За попълване бойнитѣ припаси въ батареитѣ, на 29 май направихме необходимитѣ разпорѣждания:

а) До командиритѣ на артилерийскитѣ групи — да се подвозватъ снаряди, като батареитѣ си прибератъ и всичкия добитъкъ, който е изпратенъ въ близкия тилъ.

б) До командира на парковата батарея въ с. Конско, — като използва една камионъ, който е останалъ здравъ, колитѣ на батареитѣ, колитѣ и товарния добитъкъ на селенитѣ отъ с. Конско и Серменлии да се погрижи да попълни: 1/14 пол. 10 $\frac{1}{2}$ см. гауб. батарея, и 1/1 и 2/1 пол. 12 см. гауб. батарея, които иматъ сравнително по-малко снаряди отъ другитѣ батареи; да снабди 1/14 гауб. батарея съ допълнителния зарядъ № 9, за да може батерейта да стреля на голѣми разстояния и да занесе единъ камионъ снаряди за противоаеропланния взводъ.

в) До командира на 5 а артилерийска бригада — да поиска и се изпратятъ въ участъка още нѣколко камиони за пренасяне на снаряди.

*

Въ 6 ч. и 30 м., като докладвахме на командира на 5-а артилерийска бригада, какво е положението предъ фронта на бригадата, поискахме да се повърнатъ отъ 2/5 пех. бригадата двата гаубични взвода, които още отъ сръдата на мѣцъ февруарий бѣха изпратени тамъ и го запитахме, кога ще пристигнатъ дветѣ планински батареи отъ 27 артилерийски полкъ, за които имаше съобщение, че ще дойдатъ да засилятъ артилерията на участъка.

Командира на бригадата ми събщи, че 1/27 план. батарея е на пжтъ за позицията, че батерейния командиръ следъ пладне ще се явялъ при мене, за да му укажа позицията и ще разпореди да се върнатъ още днесъ двата гаубични взвода.

Разпорѣждания да се върнатъ гаубичнитѣ взводове е направено, обаче до като пристигнатъ конетѣ и воловетѣ минава много време и взводоветѣ тръгватъ отъ позициитѣ си при с. Горничетъ (около гр. Гевгели) едва сл. пладне.

Гаубичния взводъ отъ 2/1 — 12 см. батарея, запрегнатъ съ волове, тръгва за батерейта си, обаче благодарение на слабостта на воловетѣ и стрѣмнитѣ по пжтищата, движението става много бавно, та гаубичнитѣ успѣха да стигнатъ на позицията си, северно отъ Князь Кирилъ, едва къмъ 22 $\frac{1}{2}$

часа и то като се изпрати една полурота пехота за да помагата на прислужниците и воловетъ. До като орждията се нагласятъ въ площадикътъ и възстановятъ разнитъ положения — по които по-рано сж стреляли, минава доста време и къмъ 23 ч. и 45 м. взвода открива огънь. Отъ тоя моментъ 2/1 — 12 см. гаубична батарея действа съ 4 гаубици.

Едната 10 1/2 см. Д/20 гаубица отъ 1/14 батарея (другата гаубица отъ стрелбата която води по далечнитъ неприятелски батареи действаща срещу Гевгелийския участъкъ се разваля и изпраща на поправка) запрегната съ коне тръгва за батареята си, обаче, все по сжщитъ причини, по които се бавно движи и 12 см. гауб. взводъ и поради голъмото разстояние, което тръбва да измине, успѣ да стигне на позицията си — северно отъ Рошава, едва къмъ 8 часа пр. пл. на 31 май, когато Голъма Яребична бѣше вече завладѣна.

4/27 план. Шкода батарея, която иди да засили артилерията на 3/5 п. бригада, благодарение слабия конски съставъ и стръмнината на пжтищата се движи много бавно и не можа да пристигне на време и да заеме позиция на 29 май. Командира на батареята капитанъ Недевъ пристигна сл. пладне въ наблюдателния ми пунктъ. Показахме му позицията наоудяща се на в. Князь Кирилъ, обаче, батареята презъ време на движението се разсята и презъ нощта срещу 30 май успѣва да заеме последната, само съ две орждия и сутринята на 30 май, много малко участие взе въ боя.

Въ 9 ч. и 37 м. отъ щаба на 5-а артилерийска бригада ми съобщиха че 5/27 план. Шкода батарея, която сжщо иде да засили артилерията на 3/5 пех. бригада, едва на 29 май ще стигнела при Бурлово (10—11 клм. северно отъ с. Конско) и че съ нея ще пристигне на позицията и командира на 27 и артилерийски полкъ полковникъ Дрѣнски, комуто да дамъ назначение. Както батареята, тъй и полковникъ Дрѣнски, вследствие късното имъ изпращане, не успѣха да стигнатъ на време и да взематъ участие въ боя. Полковникъ Дрѣнски пристигна въ наблюдателния ни пунктъ по обѣдъ на 30 май, когато Голъма Яребична вече бѣше завладяна, а 5/27 батарея пристигна при в. Лазаретна, гдето ѝ бѣ изорана позиция, на 30 май сл. пладне.

По донесенията, които командира на 1/5 пех. бригада получи, отъ продължителния и методиченъ разрушителенъ огънь на неприятелската артилерия и минохвъргачки, окопитъ на Г. Яребична, Босилова Китка и Емине Буруну въ по-голъмата си дължина биле свършено заринати, а теленитъ мрежи разкъсани. Имало срутени скривалища. Имало сжщо тъй голъми разрушения и по другитъ пунктове: по в. Капитанъ

Бояджиевъ 50 метра окопъ е заринатъ, теленитъ мрежи разкъсани и едно жилищно помѣщение разрушено. По в. Приморецъ 100 м. окопъ е заринатъ, а теленитъ мрежи разкъсани. По Обла, Скалиста, Геройска, Августова почти всички окопи сж заринати, а теленитъ мрежи разпокъсани. Сжщо такива разрушения има и по Дунавска и Българска Китки и Победа.

На Дунавска китка въ едно скривалище съборено отъ артилерийския огънь загина командира на 3/49 пех. дружина майоръ Метевъ, заедно съ адютанта си.

Въ реляцията си командира на сборното гаубично отделение, при когото наблизо се намира командира на 49 пех. полкъ е отбелезано, че следъ като артилерийския огънь на противника се обърналъ въ рѣдъкъ, зароботила гелиографната станция на 49-и пех. полкъ отъ Босилова китка и командира на полка му съобщилъ, че полка иматъ много малко жертви и много малко скривалища биле срутени.

Въ реляцията на командира на 1/1 пол. с. с. отделение при когото наблизо се намира командира на 50-и пех. полкъ е отбелезано, че на 29 май и пехотата отъ предната позиция по Августова, Пресечения конусъ, Геройската и Скалиста нѣмалю жертви, защото скривалищата не биле съборени.

Колко и какви сж жертвитъ на 2-и пех. Искърски полкъ нѣмаме сведения, а и въ реляциитъ на артилерийскитъ командири не се срещатъ никакви указания по тоя въпросъ.

Презъ дена на 29 май въ батареитъ на лѣвата и дѣсната група нѣма никакви жертви.

*

Хранението на войницитъ отъ батареитъ на 29 май е различно. На войницитъ отъ 4/1, 5/1 и 6/1 пол. с. с. батареи и 10/1 пл. Шкода батареи е готвена постна храна; на войницитъ отъ 1/1 пол. с. с. батарея е дадено суха храна, а на войницитъ отъ 2/1 пол. г. батарея топла храна. Какъ сж се хранили войницитъ отъ другитъ батареи, не е отбелезано, но вѣроятно е, че итѣ сж се хранили както въ тѣзи батареи.

*

Неприятелския артилерийски огънь следъ 21 часа, както писахме и по рано се обърна въ рѣдъкъ обезпокоителенъ огънь, които продължи презъ нощта на 29 до къмъ 3 1/2 — 4 часа на 30 май. Огъня на противниковата артилерия бѣше насоченъ, както по преднитъ позиции, Дунавска Яребична, тъй и по втората пехотна позиция, Дунавска китка, Победа и въ нѣкой моменти за малко време се засилваше по Обла и Голъма Яребична. Съ рѣдъкъ обезпокоителенъ огънь про-

тивника обстреля и пжтищата въ тила на позицията, които водят за к. 560 и в. Князь Кирилъ.

Въ 21 ч. 5 м. една полска лека батарея започва да обстрелва 2/1 пол. с. с. батарея, 2/1—12 с/м гаубична батарея и севернитъ склонове на в. Князь Кирилъ, по които минава пжтия „Иванъ Вазовъ“ съ газови снаряди и прислужниците поставят маскитъ. Благодарение на силния вѣгъръ, които вѣше и рѣдката стрелба, газовия облакъ скоро се е разпръсвалъ и нѣма заболѣвания, както въ батареитъ, тъй и отъ войниците и воловетъ, които придружаваха дветъ гаубици, които се връщаха отъ 2/5 пех. бригада въ батареята си по това време. Тази стрелба продължава до 4 ч. на 30 май и противника е хвърлил около 1000 снаряда.

Къмъ 21 ч. непр. артилерия започва да обстрелва пжтищата въ тила на к. 560, тази стрелба продължава до 4 часа предъ пладне на 30 май, като изстреля около 700 — 800 снаряда.

Въ 21 ч. 30 м. неприятелската артилерия, действаваща срещу гр. Гевгели, започва силно да обстрелва позициитъ на 2/5 пех. бригада, поради което началника на 5-а пех. дивизия въ 21 ч. 40 м. заповѣда да засилимъ унищожителния огънь по противниковото разположение, за да не би въ това време противника да произведе пехотна атака на позициитъ южно отъ Хума. Заповѣдта предадохме веднага на командиритъ на артилерийскитъ групи и началника на германската артилерия въ участъка за изпълнение — като групитъ даватъ унищожителенъ огънь съ чести урагани, а 5/9—15 с/м тежка гаубична батарея обстреля близкитъ пунктове, по които се дава унищожителенъ огънг. Въ това време мѣстността предъ голѣма Яребична се освѣтляваше съ бѣли ракети, давани отъ нашата пехота.

Въ 22 ч. 25 м. командира на 5-а артилерийска бригада ми обърна вниманието, че и противника можелъ да подаде червени ракети и нашитъ батареи да се излъжатъ и дадатъ преграденъ огънь; той искаше да предупредимъ батареинитъ командири да иматъ това предъ видъ и добре да гледатъ за да не бждатъ излъгани.

Въ 22 ч. 50 м. командира на 49 пех. полкъ, чрезъ командира на сборното гаубично отдѣление поиска презъ тази нощъ да се обстрелватъ пунктоветъ отъ неприятелското разположение, по които е предвидено да се дава унищожителенъ огънь, за да се попречило на противника да се съсрѣдоточи за атака. Предадохме на командира на отдѣлението, че по сжция въпросъ вече сме направили разпореждания чрезъ командиритъ на групитъ какъвъ огънь да водятъ тази нощъ и че той ще получи сжщата заповѣдъ отъ командира на дѣсната група.

Въ 23 ч. 17 м. командира на 1/5 пех. бригада ми съобщил, че началника на дивизията заповѣдалъ нѣколко огневи нападения по Затворения околъ, Буруна, Малка Яребична и Французката, по всички, или само по нѣкой отъ тѣхъ. Предадохме на командиритъ на групитъ заповѣдта на началника на дивизията и въ 23 ч. 45 м. по всички пунктове е произведено огнево нападение.

Неприятелския артилерийски огънь макаръ и рѣдкъ, продължава презъ цѣлата нощъ; едновременно съ рѣдкия артилерийски огънь противниковата пехота открива и картеченъ огънь по Геройска, Скалиста, Обла и Емине Буруну.

Батареитъ отъ дветъ групи, сжщо презъ цѣлата нощъ, до появяването на червени ракети за искане преграденъ огънь, продължаватъ да водятъ рѣдкъ унищожителенъ огънь, който отъ време на време обръщатъ въ вихрови урагани и обстрелватъ всичкитъ пунктове, гдето противника може да се съсредоточи за атака. Тѣзи пунктове командиритъ на групитъ и отдѣленията сж указали на батареинитъ си командири и сж изброени по напрѣдъ. Въ тѣзи пунктове влизатъ и тия, показани по-горе отъ командира на бригадата.

Въ 1 ч. и 30 м. на 30 май ми докладваха отъ дѣсната група, че противника е открилъ картчена стрѣлба по заставата Будни (северно отъ Буруна), а въ 2 ч. и 30 м., че такава стрѣлба е открита и по Голѣма Яребична.

Къмъ 3 ч. рѣдкия неприятелски артилерийски огънь продължаваше и отъ време на време се засилваше; картчената стрелба сжщо продължаваше.

Предъ видъ на това, че деня скоро щѣше да настъпи и противниковата пехота да тръгне въ атака, въ 3 ч. 15 м. заповѣдахме на командиритъ на групитъ и отдѣленията да усилятъ наблюдението, за унищожителния огънь по неприятелското разположение да продължава. Съ засилено наблюдение и пълна готовность батареитъ действаха до появяването червенитъ ракети за искане преграденъ огънь.

*

Какво количество снаряди е изстрѣляла неприятелската артилерия презъ нощта до откриването барабания огънь и настъплението на пехотата, не може да се опредѣли, допущаме обаче, че то ще е повече отъ това що изстреляла нашата артилерия.

Споредъ реляциитъ на командиритъ отъ 19 часа на 29 май до 4 часа на 30 май батареитъ отъ лѣвата група сж изстреляли около 1900 снаряда отъ тѣхъ 142—12 см.; 570—10 1/2 см. и 1188—75 см.), а батареитъ отъ дѣсната група сж изстреляли 802 снаряда (отъ тѣхъ 371—12 см.; 111—10 1/2 см.

български и 100—10¹/₂ германски и 220—75 см.) или всичко е изстреляно около 2702 снаряда, Колко снаряда сж изстреляли германскитѣ батареи за далечната оторана, нѣмаме сведения.

Презъ нощта въ батареитѣ нѣма никакви жертви, обаче на Голѣма Яребична загина-загруппанъ отъ съборилото се скривалище — артилерийския наблюдателъ, запасния поручикъ отъ I-и артилерийски полкъ Ивановъ Боню.

При обстрелването отъ неприятелската артилерия пжтищата въ тила, сж убити два и ранени два коня въ резерва на 3/1 пол. Гауб. батарея.

*

Колкото нощта преваляше и се зазоряваше, толкова неприятелския артилерийски, миненъ и картеченъ огънь се засилваше и пехотната атака наблюдаваше.

Напрежението и измората на войскитѣ отчакващи атаката е голѣмо, нѣкъде наблюдателитѣ подаватъ червени ракети, преди още неприятеля да бѣше настѣпилъ. Така между 3 ч. 30 м. и 3. 40 м. на 30 май, отъ заставитѣ западно отъ Облата и Емине Буруну, се подаватъ по нѣколко червени ракети, по които батареитѣ отъ 1/1 пол. Гауб. отдѣление — Майоръ Николовъ, 2/1 пол. с. с. батарея — Капитанъ Пачеджиевъ, 2/1 пол. Гауб. батарея — запасенъ Капитанъ Маргинъ и 10/14 Шкода батарея — Капитанъ Стояновъ Дим.) и дветѣ батареи отъ 1/27 план. Гауб. отдѣление (3/27 план. Гауб. батарея — запасенъ Капитанъ Лиловъ и 1/14 пол. Гауб. отдѣление Капитанъ Ивановъ Дим.) даватъ веднага преграденъ огънь, предъ тѣзи два пункта. Преградния огънь продължава около 10—12 минути, но тъй като повече червени ракети не се подаватъ, а напротивъ се подаватъ бѣли ракети отъ Емине Буруну, за освѣтяване мѣсността и зелени отъ заставитѣ за удължаване стрѣлбата, батареитѣ почватъ да разредяватъ огъня, по-после го прекратяватъ и започватъ отново стрелбата по унищожителнитѣ пунктове.

Все по сжщото време артилерийския наблюдателъ отъ Преселения Конусъ, по телефона докладвалъ на Командира на 1/1 пол. с. с. отдѣление майоръ Кировъ, че въ посока на Люмнишката пжтека, около Воденицата, се чувало шумъ и последния заповѣдва на Командира на 3/1 полско гауб. батарея (Капитанъ Червенобрежки) да даде унищожителенъ огънь по това мѣсто. Батареята обстреляла указаното мѣсто, следъ което тамъ всичко затихнало.

Въ 2 ч. 7. м. Командира на 1/27 план. гауб. отдѣление Майоръ Бойчевъ, докладва, че батареитѣ му по-рано дали преграденъ огънь предъ заставата западно отъ Обла, а и сега продължаватъ сжщия огънь, обаче противника още не

билъ настѣпилъ. Въ този моментъ неприятелската артилерия обстрелвала Обла и доловетѣ около нея.

Въ 4 ч. 10 м. докладватъ, че отъ Голѣма Яребична се хвърлил единъ ракетъ и че 4/1 пол. с. с. батарея (Капитанъ Станчевъ) и 6/209 герм. Гауб. батарея даватъ рѣдъкъ преграденъ огънь въ зона 80 — южно отъ Голѣма Яребична.

Въ участъка западно отъ Голѣма Яребична, въ интервала между 3¹/₂ ч. до започването на барабанния огънь, не се случва нищо особено.

Въ интервала отъ 4 часа и 10 м. до 4 часа и 30 м. неприятелския артилерийски миненъ и картеченъ огънь продължава и постепенно се засилва, а нашитѣ батареи отговарятъ съ даване рѣдъкъ преграденъ огънь и обстрелване изходнитѣ положения.

Къмъ 4 ч. 15 м. надъ полесражението се явиха повече отъ 20 неприятелски аероплани (7—8 наблюдатели и повече отъ 15 фокери) които сега летатъ на малки висоти надъ предната и главната позиция и разузаватъ разположението ни.

Въ 4 ч. 40 м. артилерийския огънь е твърде много засиленъ въ участъка: Августова, Преселения конусъ, Пещеритѣ, Геройска, Скалиста, Обла, заставитѣ западно отъ Обла, Емине Буруну, Босилова Китка, Голѣма Яребична, Дунавска и Българска Китки, Капитанъ Бояджиевъ и в. Победа и заставитѣ западно отъ Голѣма Яребична.

Съ откриването на силния артилерийски огънь, противника, обстреля: на к. 560 — 9/1 пл. Шкода батарея; на В. Князь Борисъ — 3/1 пол. Гауб. батарея на В. Князь Кирилъ — 2/1 пол. гауб. батарея; на В. Филиппъ — 10/14 Шкода батарея и 3/27 план. гауб. батарея; на В. Рошава — 2/27 пл. гауб. батарея и взвода отъ 2/209 гер. гауб. батарея; южно отъ Каменна Верига — 5/1 пол. с. с. батарея; на Лѣха — 4/1 пол. с. с. батарея и 1 и взводъ отъ 10/1 пл. Шкода батарея и наблюдателнитѣ пунктове на командира на 1/27 пл. гауб. отдѣление, на командиритѣ на 1/14, 1/1 и 2/209 батареи, находящи се на Рошава и командиритѣ на 4/1 и 10/1 батареи и 1/209 гер. гауб. батареи находящи се на Лѣха.

Въ 4 ч. и 45 м. въ участъка западно отъ Скалиста до в. Победа (включ.) артилерийския огънь се обръна въ барабанъ, който се произвежда отъ леки, срѣдни и тежки калибрени орждия; стрелбата се водеше на ударъ и на време. По участъка източно отъ в. Скалиста и западно отъ в. Победа артилерийския огънь е замо засиленъ.

Средъ автора на статията „Три години отъ боя при Яребична“ печатена. както писахме и по-рано въ гръцкия вестникъ „Проя“, единъ день преди почването на атаката

гръцката пехота заела изходният положение и очаквала момента, когато ще напусне последните и атакува нашите позиции. Средствата авторът, въ атаката участват 15 дружини, които сж били насочени къмъ разни пунктове отъ нашето разположение, названията на които сж дадени споредъ това какъ сж ги наричали гърците. Понеже не знаемъ съответственитъ български наименования, предполагаме, че дружинитъ и полковетъ сж насочени така: 2 дружини отъ 8-и пех. Критски полкъ — срещу Обла, Скалиста и висотитъ на изтокъ отъ последната; 3 дружини отъ 7 пех. Критски полкъ въ интервала между Обла и Емине Буруну съ обект — хребета юго-западно отъ Обла, Калето и Дунавска Китка; 3 дружини отъ 3-и пех полкъ на Архипелиската дивизия — срещу Емине Буруну, Босилова китка и Голъма Яребична; 3 дружини отъ Серския полкъ — срещу Върността, Капитанъ Бояджиевъ, Побѣда и Българска китка; 3 дружини отъ 6 пех. полкъ срещу Атмаджа, Орлина и хребета Страхиль и една дружина западно отъ Страхиль.

Отъ сведенията, които се получиха веднага следъ боя атаката е водена отъ три вълни, отъ които първитъ две сж отъ гръцки части, а третата отъ французки части.

Веднажъ въ първата вълна има 15 дружини, предпологаме, че за втората оставатъ 12 гръцки дружини и за третата вълна още 12 французки дружини.

Въ 4 ч. и 45 и. непр. артилерия разви такъв нечуванъ и не вижданъ до тогазъ въ участъка силенъ и бързъ барабаненъ огънь, че презъ това време в. Скалиста, Обла, Емине Буруну, Босилова китка и Голъма Яребична, а сжщо и западно отъ нея къмъ Капитанъ Бояджиевъ и в. Побѣда се вдигна толкова голъмъ димъ и прахъ отъ пукането на снарядитъ, та отъ по близкитъ наблюдателни пунктове горнитъ висоти едва се виждаха, а отъ по отдалеченитъ, тѣ съвсемъ не се виждаха отъ праха. Презъ този гжстъ облакъ отъ димъ и прахъ мжно се забелъзваше свѣтлината на червенитъ ракети.

Съ започването на барабания огънь, до появяването на червенитъ ракети, повечето отъ батареитъ, които до това време сж водили унищожителенъ и обезпокоителенъ огънь по изходнитъ пунктове напускатъ последнитъ и започватъ да даватъ по рѣдъкъ преграденъ огънь въ отговорнитъ зони, а други продължаватъ унищожителния огънь по близкото негово разположение.

До появянето на червенитъ ракети 1/209 и 2/209 гергауб. батареи, трѣваше да обстрелватъ неприятелскитъ батареи, обаче отъ сведенията, които събрахме следъ боя се знае — че 1/209 батарея е стреляла макаръ и рѣдко до 2

часа на 30 май, а преградния огънь открива по късно отъ българскитъ батареи, а 2/209 батарея не е чула да стреля презъ нощта и не е дала никакъвъ преграденъ огънь въ опредѣленитъ и зони. 5/9 — 15 см. т. батарея трѣваше презъ нощта съ по единъ взводъ да води унищожителенъ огънь по зона 79 и 80, обаче по сведенията, които събрахме се знае, че презъ нощта и до свършването на боя, батареята не е стреляла. Сжщо така не е обстрелвало неприятелскитъ батареи и 10 см. дълго орджие, което не стреля нито презъ деня на 29, нито презъ нощта срещу 30 до свършването на боя.

Барабания огънь по преднитъ наши окопи продължи около 15 минути. Подъ прикритието на този огънь неприятелската пехота напусна своитъ изходни положения и атаката започна. Заедно съ настъпването на пехотата се движеше напредъ и огнения ваякъ.

Въ време на настъплението на пехотата, неприятелскитъ аероплани летѣха на 100—200 м. висота и наблюдателитъ съпускане ракети показваха на своята артилерия до где е стигнала въ тоя моментъ пехотата, за да зе премѣсти напредъ огнения ваякъ и где сж позицитъ на нашитъ батареи, за да ги обстрелватъ и да имъ пречатъ да поражаватъ настъпаящата пехота и да да даватъ преграденъ огънь, Ония отъ нашитъ батареи, позицитъ на които вчера бѣха открити само приблизително, днесъ аеропланитъ опредѣляха точно и наприятелски батареи отъ срѣденъ и тежъкъ калибъръ веднага започнаха да ги обстрелватъ съ газози и ударни снаряди.

Освенъ горното, авиаторитъ обстрелваха и съ аеропланитъ каречници нашата пехота и батареи.

На 30 май въ 15 часа въ участъка на 50 и пех. полкъ отъ Пресечния Конусъ, въ участъка на 49 пех. полкъ отъ Обла, заставитъ западно отъ нея, Емине Буруну, Босилова Китка, Самодивска поляна, въ 5 ч. и 10 м. отъ Голъма Яребична и въ 4 ч. и 55 м. въ участъка на 2-и пех. Искърски полкъ отъ Атмаджа и източно отъ нея се подаватъ по нѣколко червени ракети и батареитъ веднага засилватъ преградния огънь, както въ зонитъ гдето сж стреляли до тоя моментъ, тѣй и въ новонападнатитъ зони.

Бой въ участъцитъ на 50, 49 и 2-и пехотни полкове и действието на батареитъ на 30 май.

До появянето на червенитъ ракети, батареитъ отъ дветѣ групи сж водили рѣдъкъ преграденъ огънь и давали унищожителенъ огънь по долуизложенитъ зони и пунктове:

Въ зона 106 — предъ Августова — 6/14 пл. Шкода батарея съ 1 орджие и въ Хайдушкия и Гущетския долине — съ 3 орджия; въ зона 105 и 104 — предъ Пресечения Конусъ и въ 3/1 пол. 10 1/2 см. Д/12 гауб. батарея — съ 3 орджия и въ зона 103 — предъ Обла и Скалиста съ 1 орджие; по изходнитѣ положения — окопитѣ южно отъ Августова и Пресечения Конусъ — 1/1 пол. с. с. батарея съ 4 орджия; въ зона 103 предъ Обла и Скалиста — 9/1 пл. Шкода батарея — съ 4 орджия; въ зона 102 предъ Обла и заставата — 2/27 пл. гауб. батарея и 1/14 пол. гауб. батарея съ по 2 орджия и 10/14 пл. Шкода батарея съ 2 орджия; въ зона 101 — отъ 2/1 пол. гауб. батарея — 2 орджия; въ зона 101 и 100 по 1 орджие отъ 3/27 пл. гауб. батарея; въ зона 79 — предъ Емине Буруну, Варненския долъ, Босилова китка и по Малка Яребична отъ 2/1 пол. с. с. батарея — 2 орджия, отъ 2/1 пол. гауб. батарея — 2 орджия и отъ 10/14 пл. Шкода батарея — 2 орджия; въ зона 81 и 94 съ 2 орджия отъ 1/1 пол. гауб. батарея; 1/27 пл. гауб. батарея — 2 орджия между Малка и Голѣма Яребична, Чатала, Сухото дере и дола задъ Резервния окопъ; въ зона 94 — 5/1 пол. с. с. батарея съ 4 орджия; 6/1 пол. с. с. батарея по Затворения и Съединителния окопи — съ 4 орджия; 10/1 пл. Шкода батарея по Гръцкия окопъ — съ 4 орджия; 4/1 пол. с. с. батарея презъ нощта не е стреляла, за да не се открие съ блѣсъцитѣ, — когато при зори неприятелския артихерийски огънь се засилили открива рѣдъкъ преграденъ огънь въ зона 80; германскитѣ 6/209 и 7/209 гауб. батареи отъ 21 часа на 29 май до равсѣмване водятъ рѣдъкъ обезпокоителенъ огънь — 6/206 по окопитѣ на Чатала и Маскирания ходъ, а 7/209 батарея по Затворения окопъ и дола между Буруна и Затворения окопъ, като сѣщевременно сж били готови и чакали да се появятъ червени ракети въ отговорнитѣ имъ зони: 6/209 — въ зона 80, а 7/209 въ зони 92, 97 и 82, за да откриятъ преграденъ огънь.

Минохвъргачнитѣ групи по Голѣма Яребична трѣбваше до това време да даватъ рѣдъкъ преграденъ огънь така: лека минохвъргачна група отъ Дунавска китка въ зона 78 — Добруджански долъ; лека минохвъргачна група отъ Емине Буруну въ зона 79 — Варненския долъ; лека минохвъргачна групи отъ Самодивска поляна — предъ Малка Яребична; средна минохвъргачна група отъ Голѣма Яребична — предъ самата висота; лека минохвъргачна група отъ Безимената въ зона 81 и лека минохвъргачна група отъ Приморецъ — предъ Капитанъ Бояджиевъ.

Дали минохвъргачнитѣ отъ Емине Буруну, Босилова Китка и Голѣма Яребична, като най-близки до неприятелското разположение сж водили обезпокоителенъ огънь и давали рѣдъкъ преграденъ огънь, не се знае, защото всички чинове отъ тия групи попаднаха въ пленъ. Ако презъ деня на 29

май при силното обстрелване на тия пунктове въ минохвъргачнитѣ гнѣзда е падало прѣстъ, която е пречела да се стреля, то презъ нощта, когато неприятелския огънь намала — минохвъргачнитѣ сж могли да стрелятъ.

Съ откриването на силния артилерийски огънь, въ 4 ч. и 40 м. на 30 май и обръщането му по после въ барабаненъ, допускате, че минохвъргачнитѣ не сж могли да действатъ, защото сж били затрупани отъ прѣстѣта, която е падала въ гнѣздата и не е останало време на прислужницитѣ да я почистатъ, защото неприятелската пехота скоро зае тия пунктове.

Въ бюлетина, който неприятеля издаде следъ заемането Голѣма Яребична, той съобщил, че на позицията освенъ минохвъргачнитѣ е взелъ и много бойни припаси; какви сж обаче тия припаси не се знае и следователно не можемъ да си направимъ заключение, колко мини сж изстреляли минохвъргачнитѣ.

Заемането на Пресечения Конусъ.

Съ появяването на червенитѣ ракети отъ Пресечения Конусъ — 3/1 пол. гауб. батарея и едно орджие отъ 6/14 пл. Шкода батарея засилватъ преграденъ огънь предъ този пунктъ.

Подъ прикритието на силния артилерийския огънь, който бие Конуса и неговия тилъ, неприятелската пехота настѣпва къмъ последния и го заема, защото преграденъ огънь е рѣдъкъ и слабо то му охранение, не се чувствува силно, за да се бори съ по-многочисленя противникъ. Заставата напуска окопитѣ и отстъпва на главната позиция, съгласно заповѣдитѣ и указанията, които командира на 2/50 дружина е билъ далъ по рано.

Следъ завладяването на Конуса, командира на 3/1 пол. гауб. батарея съ 3 гаубици продължава да го обстрелва и принуждава противниковата пехота на два пѣкти да го напусне, обаче следъ като батареята пренася огъня на дветѣ гаубици срещу Обла, противника отново заема Пресечения Конусъ и се затвърдява въ него.

Командира на 6/14 пл. Шкода батарея напуска веднага Конуса и пренася огъня на орджидето предъ Августова, гдето започва да дава преграденъ огънь.

Въ зона 104, съ появяването на червенитѣ ракети трѣбваше да даде преграденъ огънь единъ взводъ отъ 2/209 гер. гаубична батарея, обаче такъвъ взводъ не е далъ и не е съдействувалъ за отбраната на позицията.

Въ зона 106 — предъ Августова — 6/14 пл. Шкода батарея съ 1 орджие и въ Хайдушкия и Гушетския долове — съ 3 орджия; въ зона 105 и 104 — предъ Пресечния Конусъ — 3/1 пол. 10 1/2 см. Д/12 гауб. батарея — съ 3 орджия и въ зона 103 — предъ Обла и Скалиста съ 1 орджие; по изходнитѣ положения — окопитѣ южно отъ Августова и Пресечения Конусъ — 1/1 пол. с. с. батарея съ 4 орджия; въ зона 103 предъ Обла и Скалиста — 9/1 пл. Шкода батарея — съ 4 орджия; въ зона 102 предъ Обла и заставата — 2/27 пл. гауб. батарея и 1/14 пол. гауб. батарея съ по 2 орджия и 10/14 пл. Шкода батарея съ 2 орджия; въ зона 101 — отъ 2/1 пол. гауб. батарея — 2 орджия; въ зона 101 и 100 по 1 орджие отъ 3/27 пл. гауб. батарея; въ зона 79 — предъ Емине Буруну, Варненския долъ, Босилова китка и по Малка Яребична отъ 2/1 пол. с. с. батарея — 2 орджия, отъ 2/1 пол. гауб. батарея — 2 орджия и отъ 10/14 пл. Шкода батарея — 2 орджия; въ зона 81 и 94 съ 2 орджия отъ 1/1 пол. гауб. батарея; 1/27 пл. гауб. батарея — 2 орджия между Малка и Голъма Яребична, Чатала, Сухото дере и дола задъ Резервния окопъ; въ зона 94 — 5/1 пол. с. с. батарея съ 4 орджия; 6/1 пол. с. с. батарея по Затворения и Съединителния окопи — съ 4 орджия; 10/1 пл. Шкода батарея по Гръцкия окопъ — съ 4 орджия; 4/1 пол. с. с. батарея презъ ношъта не е стреляла, за да не се открие съ блъсъцитѣ, — когато при зори неприятелския артихерийски огънь се засилилѣ открива рѣдъкъ преграденъ огънь въ зона 80; германскитѣ 6/209 и 7/209 гауб. батареи отъ 21 часа на 29 май до равсъмване водятъ рѣдъкъ обезпокоителенъ огънь — 6/206 по окопитѣ на Чатала и Маскирания ходъ, а 7/209 батарея по Затворения окопъ и дола между Буруна и Затворения окопъ, като сщещременно сж били готови и чакали да се появатъ червени ракети въ отговорнитѣ имъ зони: 6/209 — въ зона 80, а 7/209 въ зони 92, 97 и 82, за да откриятъ преграденъ огънь.

Минохвъргачнитѣ групи по Голъма Яребична трѣбваше до това време да даватъ рѣдъкъ преграденъ огънь така: лека минохвъргачна група отъ Дунавска китка въ зона 78 — Добруджански долъ; лека минохвъргачна група отъ Емине Буруну въ зона 79 — Варненския долъ; лека минохвъргачна групи отъ Самодивска поляна — предъ Малка Яребична; средна минохвъргачна група отъ Голъма Яребична — предъ самата висота; лека минохвъргачна група отъ Безимената въ зона 81 и лека минохвъргачна група отъ Приморець — предъ Капитанъ Бояджиевъ.

Дали минохвъргачнитѣ отъ Емине Буруну, Босилова Китка и Голъма Яребична, като най-близки до неприятелското разположение сж водили обезпокоителенъ огънь и давали рѣдъкъ преграденъ огънь, не се знае, защото всички чинове отъ тия групи попаднаха въ пленъ. Ако презъ деня на 29

май при силното обстрелване на тия пунктове въ минохвъргачнитѣ гнѣзда е падало прѣстъ, която е пречела да се стреля, то презъ ношъта, когато неприятелския огънь намаля — минохвъргачнитѣ сж могли да стрелятъ.

Съ откриването на силния артилерийски огънь, въ 4 ч. и 40 м. на 30 май и обръщането му по после въ барабаненъ, допускате, че минохвъргачнитѣ не сж могли да действатъ, защото сж били затруднани отъ прѣстъта, която е падала въ гнѣздата и не е останало време на прислужницитѣ да я почистатъ, защото неприятелската пехота скоро зае тия пунктове.

Въ бюлетина, който неприятеля издаде следъ заемането Голъма Яребична, той съобщилъ, че на позицията освенъ минохвъргачнитѣ е взелъ и много бойни припаси; какви сж обаче тия припаси не се знае и следователно не можемъ да си направимъ заключение, колко мини сж изстреляли минохвъргачнитѣ.

Заемането на Пресечения Конусъ.

Съ появяването на червенитѣ ракети отъ Пресечения Конусъ — 3/1 пол. гауб. батарея и едно орджие отъ 6/14 пл. Шкода батарея засилватъ преградния огънь предъ този пунктъ.

Подъ прикритието на силния артилерийския огънь, който бие Конуса и неговия тилъ, неприятелската пехота настѣпва къмъ последния и го заема, защото преградния огънь е рѣдъкъ и слабо то му охранение, не се чувствува силно, за да се бори съ по-многочисления противникъ. Заставата напуска окопитѣ и отстъпва на главната позиция, съгласно заповѣдитѣ и указанията, които командира на 2/50 дружина е билъ далъ по рано.

Следъ завладяването на Конуса, командира на 3/1 пол. гауб. батарея съ 3 гаубици продължава да го обстрелва и принуждава противниковата пехота на два пѣти да го напусне, обаче следъ като батареята пренаса огъня на дветѣ гаубици срещу Обла, противника отново заема Пресечия Конусъ и се затвърдява въ него.

Командира на 6/14 пл. Шкода батарея напуска веднага Конуса и пренаса огъня на орджието предъ Августова, гдето започва да дава преграденъ огънь.

Въ зона 104, съ появяването на червенитѣ ракети трѣбваше да даде преграденъ огънь единъ взводъ отъ 2/209 гер. гаубична батарея, обаче такъвъ взводъ не е далъ и не е съдѣйствувалъ за отбраната на позицията.

Заемането на Обла и заставата западно от нея и действието на батареите от лявата група.

Със появяването на червените ракети от Обла, командирите на 9/1 и 3/1 батареи — батареите на които сж давали по-рѣдкѣ преграденъ огънь въ зона 103 и командирите на 10/14, 1/14 и 2/27 батареи — батареите на които сж водали сжщо рѣдкѣ преграденъ огънь въ зона 102 — засилвагъ преградния огънь, а 6/14 батарея пренася огъня на тритѣ орджия отъ Хайдушкия и Гушеткия долове—въ зона 102.

Подъ прикритието на силния барабаненъ огънь, който бие Обла и заставата, а сжщо и тѣхния тилъ, неприятелската пехота настѣпва, за да заеме тия два пункта, обаче отъ силния преграденъ огънь, който развивагъ 3/1 и 9/1 батареи — въ зона 103, първите настѣпващи вериги тукъ биле повърнати; другите вериги, които настѣпвали отъ западна страна, минавагъ презъ зона 102 и заемагъ заставата, защото тамъ преградния огънь е бавенъ, рѣдкѣ и цѣлия не е навремененъ.

Предъ видъ на това, че отъ обстрелването на батареите и нѣкои отъ наблюдателните пунктове, телефоните връзки между артилерийските командири се прекъсвагъ много често и нѣкога за по-продължително време, командирите на отделията не сж могли да указвагъ голѣмо влияние върху батареините командири и тѣ, когато връзките сж били скъсани — действагъ по собствена инициатива.

Когато веригите настѣпващи въ зона 103 били повърнати, командира на 3/1 батарея забелязна, че къмъ Обла настѣпвагъ други две роти, поради което засилва огъня въ зона 103 съ две гаубици, които до тая моментъ обстрелвали Пресечения Конусъ и заедно съ 9/1 батарея се старагъ да повърнатъ противника и да му нанесатъ загуби. За известно време настѣпващите роти се разколебавагъ, но тѣй като подиръ тѣхъ идели други колонии, разколебанигъ се връщагъ и всички къмъ 5 ч. и 15 м. заемагъ Обла и пленявагъ войниците отъ 3/49 дружина, които сж останали въ скривалищата. По сжщия начинъ нѣколко минути по-рано сж пленени и войниците отъ Заставага.

Една частъ отъ защитниците на Обла, които я напустили по-рано, се прибиратъ северно отъ нея, подавагъ отъ тамъ червени ракети и отстѣпили на главната позиция.

Следъ заемането на тия два пункта, неприятелската пехота започва да се окопава по северните имъ склонове, а командирите на горните батареи пренасягъ огъня, нѣкои на всичките си орджия, а други само на частъ отъ батареята, за да ѝ попречатъ да се затвърди по тѣхъ и да разшири успѣхитъ си.

Командирите на 2/1 пол. гаубична батарея, 1/1 пол. с. с. батарея и 3/27 пол. гауб. батарея, по сжщитѣ съображения, обстрелвагъ, за малко или по-продължително време, Обла и заставата.

Действието на 9/1 план. Шкода батарея.

Следъ заемането на Обла, командира на батареята запазенъ поручикъ Кжндевъ (тигулярния батареенъ командиръ Тодоровъ Денчо е въ отпускъ) съ едно орджие обстрелва Обла, а съ другигъ три дава рѣдкѣ преграденъ огънь предъ Скалиста и между Обла и Скалиста. Преградния огънь на батареята не е действителенъ, защото отъ бързата и продължителна стрелба, която орджията развивагъ още отъ сутринята, тѣ сж се нагроизили, зарядите започнали преждевременно да се подпалвагъ въ камарата на орджията, та имало нужда да имъ се дава почивка и да се изстудявагъ съ мокри парцали.

Къмъ 9 часа на едно отъ орджията отъ собствената стрелба се счулва голѣмата бойна пружина и ралицата и то престава да действува, а къмъ 10 ч. и 15 м. два снаряди попадатъ въ площадката на 4-о орджие, а отъ едно гранатно парче силно е ударенъ затвора на орджиего; орджиего освенъ това се обърнало и излѣзло отъ строя.

Когато по-после била завладяна Скалиста и батареята останала съ 2 орджия, батареиния командиръ пренесълъ огъня и на останалото здраво орджие сжщо по Обла.

Къмъ 11 часа батареиния командиръ получилъ заповѣдъ да се пристреля въ зона 76, 77 предъ Рошава и Гърбата.

Въ 13 ч. и 30 м. заедно съ 3/1 и 6/14 батареи обстрелвагъ Августова, когато неприятелската пехота е настѣпила за да заеме последната и се приготвяла да се пристреля въ заповѣданата зона, обаче въ 14 часа пада гжста мжгла по бойното поле и до 18 часа пристрелката не е произведена. Къмъ 19 часа мжглата се дигнала и успѣва да пристреля дветѣ орджия — предъ Рошава и Гърбата.

Презъ време на боя батареята е силно обстрелвана отъ една тежка батарея и въ батареята и близо около нея попадатъ около 500 снаряда, които разораватъ мѣсността. Отъ гранатните парчета сж ударени 4 тѣ орджия, обаче само две иматъ нужда отъ голѣма поправка и следъ боя се поправягъ въ работилницата въ с. Конско. Другите две орджия се поправягъ сжщо следъ боя на позицията. Отъ попадналигъ въ площадката на 4-о орджие два снаряди сж убити: 1 прислужникъ и тежко ранени 5 прислужници.

Презъ време на боя и до смръкване — батареята е изстреляла 3763 снаряда.

Действието на 3/1 пол. 10 1/2 Д/12 гаубична батарея.

Следъ заемаването на Обла, командира на батареята капитанъ Червенобрежки съ три гаубици я обстрелялъ до 5 ч. 40 м., а когато по това време забелязалъ, че неприятелски пехотни колони настъпватъ къмъ Емине Буруну, пренесълъ огъня на цѣлата батарея по тѣхъ; по подиръ пренася огъня въ зона 78 и най после по окопитѣ на Дунавска китка, която обстрелва до 9 ч. 45 м. Когато забелязалъ, че неприятелската артилерия започва подготовката на Скалиста, подаватъ се отъ нея червени ракети, пренася огъня на две гаубици между Обла и Скалиста. Когато последната била заето и обстреляна отъ батареята, батареиния командиръ пренесълъ огъня по Дунавска китка, обстрелвалъ последната и къмъ 11 часа получилъ заповѣдь да се пристреля предъ Рошава, Курполитѣ и Гърбата.

За да може да се извърши пристрелката, станало е нужда да се разширятъ площадкитѣ на орждията и когато това било извършено, къмъ 13 часа батареиния командиръ пристрелялъ батареята си въ показаната зона. Между 13 1/4, 14 часа батареята заедно съ 9/1 и 6/14 батареи участва въ обстрелването на Августова, а отъ 17 часа, до късно презъ нощта, продължилъ да води рѣдкъ обезпокоителенъ огънь по Дунавска и Българска китки, Емине Буруну и Голѣма Яребична.

Презъ време на боя, противникова тежка батарея обстрелвала батареята сутринта и хвърлила по нея около 500 фугасни гранати, обаче благодарение на добре изградената позиция, материалната частъ не била повредена, а отъ прислужницитѣ при батареята е раненъ само единъ мѣрачъ.

Батареята презъ време на боя е изстреляла 1797 снаряда.

Действието на 6/14 план. Шкода батарея.

Следъ откриването на преграденъ огънь предъ Августова и въ Хайдушкия и Гушетскиѣ долове, когато командира на батареята поручикъ Каракашевъ забелязалъ, че неприятелската пехота заела Обла — пренесълъ огъня на стрелящитѣ въ доловетъ три орждия по Обла и я обстрелялъ до къмъ 5 ч. 30 м., а когато забележалъ, че противниковата пехота иска отъ западъ да атакува Скалиста, пренеся огъня на тѣзи три орждия между Обла и Скалиста и дава тамо преграденъ огънь до къмъ 5 ч. 45 м., когато забелязалъ, че тѣсти неприятелски колони настъпватъ къмъ Емине Буруну и Калето. Къмъ 6 часа колонитѣ се насочили къмъ Дунавска китка, гдето пренесълъ огъня на батареята.

Четвъртото орджие отъ батареята до 6 часа обстрелвало Августова и следъ като неприятелската артилерия засилала окопитѣ, защитницитѣ ѝ я напуснали.

Когато Дунавска китка била заета, батареиния командиръ съ цѣлата батарея я обстрелялъ до 9 ч. 45 м., но когато забелязалъ, че се започнала артилерийската подготовка на Скалиста, той пренесълъ огъня на батареята между Обла и Скалиста.

Следъ заемаването на Скалиста и обстрелването ѝ известно време, батареиния командиръ отново пренесълъ огъня на батареята по Дунавска китка и продължилъ да я обстрелва до като получилъ заповѣдь да се пристреля предъ Рошава и Гърбата.

Преди 12 часа успѣлъ да се пристреля по указаното мѣсто и далъ почивка на орждията.

Къмъ 14 часа батареята, заедно съ 3/1 батарея участва въ обстрелване на Геройска и Августова, а следъ завладяването имъ отъ неприятелската пехота, до 16 часа обстрелялъ Геройска, Скалиста, Пещеритѣ, Августова и Сомуня.

Въ 16 ч. 30 м. отново се пристрелялъ предъ Рошава и Гърбата. На смръкване, назначилъ 2 орждия да даватъ преграденъ огънь предъ Рошава и Гърбата, а другитѣ 2 — да действатъ предъ 50-и пех. полкъ.

Въ 19 ч. 45 м. обстрелялъ Скалиста, гдето се забележало усилено движение, а следъ това, презъ нощта, батареята съ рѣдкъ обезпокоителенъ огънь е обстреляла заедно отъ противника наши пунктове.

Презъ време на боя батареята не е обстрелвана отъ неприятелската артилерия и нѣма жертви отъ този огънь.

Раненъ е ординареца за връска съ командира на отделение и убитъ 1 конь.

Безследно изчезнали двама телефонисти на Скалиста.

Батареята презъ време на боя изстреля 1892 снаряда.

Действието на 10/14 Шкода батарея.

Следъ откриването на силния преграденъ огънь съ едно орджие въ зона 102, а съ три въ зона 79 и преминаване отъ противника на преграднитѣ зони и заемане Обла и Емине Буруну, командира на батареята Капитанъ Стояновъ пренесълъ огъня на батареята по тия пунктове. Съ едно орджие обстрелялъ Обла до 9 ч. 15 м., после заемаването на Скалиста — обстрелва последната съ едно орджие за известно време, следъ което пренася огъня и на това орджие по Дунавска китка.

Дѣйствието на тритѣ орждия стрелящи срѣщу Емине Буруну и Дунавска Китка разглеждаме при описание боя за завладяването на Голѣма Яребична.

Действието на 1/14 пол. 10 1/2 см. Д/20 гаубична батарея

Следъ откриването на преградния огънь въ зона 102, командира на батареята капитанъ Ивановъ забълзълъ, че неприятелската пѣхота заела Обла и дава заповѣдь да се пренесе огъня на 2 гаубици по този пунктъ. Пренасянето обаче на огъня става бавно, защото противника обстрѣлва Рошава, гдѣто е наблюдателния му пунктъ и скъсва телефонната линия съ батареята, която не могла да се възстанови веднага. Предъ видъ на горното, батареиния командиръ изпратилъ писменна заповѣдь чрезъ ординареца за свързка; да се пренесе огъня по Обла. Заповѣдта пристига следъ извѣстно врѣме, до когато батареята продължавала още да дава преграденъ огънь въ зона 102.

Възстановяването на телефонната връзка съ командира на батареята става още по-трудно и невъзможно, защото отъ 6 часа неприятелската артилерия пренесла огъня съверно отъ Рошава гдето се намира позицията на батареята и скъсва телефонната линия и отъ тази страна.

Неприятелскиятъ аеропланъ летялъ надъ позицията на батареята и откриватъ точното ѝ мѣсто. Въ 7 ч. и 15 м. двѣ неприятелски батареи отъ Чуба Кодра започватъ силно да обстрѣлватъ батареята, вследствие на което силата и бързината на унищожителния огънь, що батареятаводи, се намалява. Огъня на неприятелскиятъ батареи е точенъ и презъ врѣме на първото обстрѣлване на батареята — къмъ 7 ч. и 20 м. единъ снарядъ попада въ площадката на една гаубица, подпалва 4 снаряда и 77 заряда и на мѣстото биватъ убити: взводния командиръ запасния Поручикъ Ванковъ и трима войници, тежко ранява единъ войникъ.

Въ 7 ч. 30 м. пристига на позицията 3-а гаубица, която бѣше въ 2/5 пех. бригада и въ 8 ч. 30 м. се намиса въ боя, по заповѣдь на взводни офицеръ поручикъ Константиновъ Влад., който открива огънь по Българска Китка.

Вследствие силното обстрелване на батареята до възстановяване на телефонната връзка, батареиния командиръ изпраща писменна заповѣдь до взводния командиръ да насочи огъня на 2 гаубици по Дунавска и Българска Китки, а огъня на третата гаубица по Обла и заставата; освенъ това заповѣдалъ да се обстрѣлятъ неприятелскиятъ батареи отъ Чуба Кодра № 1, 6 и 8, което взводния командиръ направилъ.

Въ отговоръ на това обстрелване, противниковитъ батареи отново се нахвърлятъ противъ батареята и отъ снарядъ, който пада при новопристигналата гаубица е убитъ орждеиния командиръ — подоф. Ал. Николовъ и сж ранени двама прислужници.

При обстрѣлване батареята сж ранени още двама подофицери.

Къмъ 9 ч. 30, м. по заповѣдь на Командира на 1/27 отдѣление — батареиния командиръ, заедно съ командира на това отдѣление се премѣстватъ въ наблюдателния пунктъ на Командира на 1/1 полкъ с. с. батарея и отъ тукъ прекарватъ нова телефонна линия до 1/14 батарея. Къмъ 13 ч. тази линия е готова и батареиния командиръ започва да командва батареята си чрезъ телефонъ.

До вечерта съ две гаубици батареиния командиръ обстрѣлва Дунавска и Българска Китки, а съ третата Обла, Заставата и бивака с.-из. отъ Обла.

Всичко въ батареята сж убити: 1 офицеръ, 1 подофицеръ и 3 войници; ранени 2 подофицери и 2 войника.

Безследно изчезналъ на Голѣма Яребична 1 войникъ.

Презъ врѣме на боя батареята изстрѣляла 1190 снаряда.

Действието на 2/27 план. Гаубична батарея.

Следъ откриването на преградния огънь предъ Обла, заемането на последната и обстрѣлването ѝ до 5 ч. и 30 м.; командира на батареята капитанъ Папазовъ пренеслъ огъня на Голѣма Яребична, а по-послѣ и по Дунавска Китка, гдето продължава да стреля до снimanето на батареята отъ Рошава, и заемане позицията на Преградната.

Действието на 2/1 пол. 12 см. Гауб. батерея.

Следъ откриването на преградния огънь въ зона 101 съ единъ взводъ и съ другъ въ зона 79, заемане Обла и скъсване телефоннитъ връски, батареиния командиръ, запасенъ капитанъ Маргинъ, при едно възстановяване връзката, въ 6 ч. 15 м. успѣлъ да предаде: „една гаубица отъ зона 101 да пренесе огъня по Облата, а другитъ три да стрелятъ по Емине Буруну и Дунавска Китка“.

Къмъ 9 ч. батареиния командиръ пренеслъ огъня на третитъ гаубици по Обла и я обстрелвалъ до заемането на Скалиста. Обстрелялъ последната известно време, следъ което пренеслъ огъня на батареята по Дунавска Китка. Какъ е дѣствала батареята до смръкване, ще се види при описване дѣйствието на батареята при заемане отъ противника Голѣма Яребична.

Действието на 1/1 пол. с. с. батарея.

Батареята е раздѣлена по взводно: I взводъ е разположенъ при Куполитъ, а II и на Рошава. Когато другитъ бата-

реи открили преграден огън, взводоветъ стрелят по изходнитъ положения — окопитъ южно отъ Августова и Пресечения Конусъ. Щомъ неприятелската пехота заела Обла и Заставата, командира на батареята, поручикъ Кушевъ, който командва II взводъ, пренесълъ огъня първо по първитъ два пункта, а по после по бивака с. източно отъ Обла и по противниковата пехота, която се окопавала по севернитъ склонове на Обла и хребета между Обла и Дунавска Китка.

I-и взводъ, който се командва отъ запасния подпоручикъ Милевъ, до 6 часа е действалъ съ прекъсвания, защото телефонната връзка между взводния командиръ, който се намира на Рошава се постоянно къса и той се принуждава да отиде при взвода, за да го командва отъ близо. Когато къмъ 6 часа, огнения ваякъ се пренесе северно отъ Дунавска Китка — Победа, взвода при Куполитъ попада подъ силния огънъ и престава да действа. Щомъ неприятелската пехота заела Дунавска Китка и нашата пехота се приборала на Гърбата, взвода останалъ между нашето и неприятелското разположение и една картеница отъ Дунавска Китка започнала да го обстрелва. Отъ артилерийския огънъ е раненъ взводния командиръ, единъ подофицеръ и единъ прислужникъ.

Когато неприятелския артилерийски огънъ къмъ 11 часа започналъ да намалява, взводния командиръ заповѣдалъ прислугата да вземе затворитъ и мърниците на орждията и ги отвелъ при II взводъ на Рошава, гдето се намиралъ батареиния командиръ. Въ 13 часа взвода пристигналъ на Рошава и запасния подпоручикъ Милевъ докладвалъ въ какво положение сж изпаднали.

Командира на батареята поручикъ Кушевъ до къмъ 14 часа продължава да обстрелва Обла, Заставата, бивака и окопавашата се пехота.

Когато къмъ 14 часа, неприятелската пехота тръгнала да вземе Августова, батареиния командиръ, пренесалъ огъня срещу Августова, а когато противника заелъ последната, той продължилъ да стреля по този пунктъ до 15 часа, когато паднала мъгла и прекратилъ огъня.

Въ 15 ч. командира на батареята получилъ заповѣдъ да изтегли I-и взводъ — на преградната позиция — при Боровецъ, а въ 16 ч. 46 м. да пристреля II взводъ въ зона 73 — предъ к. 560, гдето ще даде преграденъ огънъ въ случай, че противника атакува тоя пунктъ. Къмъ 19 часа батареиния командиръ успѣлъ да пристреля взвода си. Въ 21 часа съ една команда отъ артилеристи и пехотинци батареиния командиръ тръгналъ за позицията на I-и взводъ и до 24 часа успѣлъ да изтегли само едного орждие, а другото затъгнало още на самата позиция, защото ваяло дъждъ и осгаза тамъ. На 31 май, презъ нощта е изтеглено назадъ и това орждие.

Сметитъ отъ позицията орждия на първо време сж теглени отъ прислужници и пехотинци, а по-назадъ се запратъ конетъ и биватъ откарани на преградната позиция.

Отъ усилената стрелба орждията на II взводъ започнали да се повреждатъ и тълата да не се довършватъ следъ изстрела, поради което на два пкти се разглобяватъ и поправятъ презъ малкитъ затишия.

Презъ време на боя въ II взводъ нма никакви загуби; отъ I взводъ е раненъ запасния подпоручикъ Милевъ, единъ подофицеръ и единъ войникъ. Отъ батареята безъ вестъ пропадатъ единъ подофицеръ-наблюдателъ на Обла и двама войници телефонисти на Емине Буруну.

Батареята е изстреляла въ боя 880 снаряда.

Действието на 3/27 план. гауб. батарея.

Следъ откриването на преградния огънъ въ зони 101 и 100, а по-после и въ зона 78. командира на батареята, запасенъ капитанъ Лировъ, къмъ 7 ч. и 15 м. по заповѣдъ на командира на отдѣлението, пренесълъ огъня по Обла и Заставата, гдето се забелязало раздвижане на неприятелски войници, подиръ което връща батареята отново по Дунавска Китка и продължава да я обстрелва съ рѣдъкъ огънъ.

При описанието боя за заемането Голѣма Яребична ще изложиме действието на батареята срещу Дунавска Китка.

Заемането на Скалиста и действието на батареитъ.

Къмъ 9 ч. и 45 м. неприятелската артилерия открива силенъ огънъ по Скалиста, което подсказало на артилерийскитъ командири, че противника скоро ще предприеме атаката на тоя пунктъ и взематъ мѣрки да му попречатъ.

Защитницитъ на Скалиста забелязали приготвленията на противника и подаватъ червени ракети. До тоя моментъ предъ Скалиста и между Обла и Скалиста е дала рѣдъкъ преграденъ огънъ 9/1 пл. Шкода батарея съ 2 орждия, а 2/1 пол. 12 см. гауб. батарея и II-и взводъ отъ 1/1 пол. с. с. батарея обстрелватъ Обла.

Щомъ командиритъ на 6/14 и 3/1 батареи забелязали засилването на артилерийския огънъ отъ Скалиста и се подали червени ракети отъ нея, първия пренесалъ огъня на 4 орждия, а втория на две гаубици между Обла и Скалиста, а командиритъ на 9/1 и 2/1 гаубични батареи засилили бързината на огъня по мѣстата гдето сж стреляли.

Подъ прикритието на силния артилерийски огънъ който бие не само Скалиста, но и нейния тилъ, неприятелската пехота напуска окопитъ на Обла и тръгва въ атака.

Скалиста се отбранява отъ една застава — отъ 1/50 дружина — съ сила 40—50 войника и 2 офицера. Защитниците на Скалиста откриватъ своевременно пушеченъ и бомбовъ огънь и заедно съ батареитъ които стрелятъ между Обла и Скалиста спиратъ за известно време неприятелския устремъ, обаче други вълни следъ спрениитъ настъпватъ по стремително и заематъ Скалиста.

Следъ заемането на Скалиста, неприятелската артилерия пренася огъня си по Геройска и Пещеритъ и принуждава защитниците имъ да ги напуснатъ, а командиритъ на 6/14 и 2/1 пол. гауб. батареи съ по 4 орджия и командиритъ на 10/14 и 3/1 пол. гауб. батареи съ по едно орджие обстрелватъ за известно време Скалиста, следъ което въ интервала между 10 ч. 10 м. — 10 ч. 15 м. пренасятъ огъня на батареитъ и орджията по Дунавска китка.

При отбраната на Скалиста, заставата е дала голъми жертви: убити сж двамата офицери и нъколко войници, а здравитъ и лекораненитъ заедно съ картечницата си отстъпватъ на новата линия на охранението.

Заемане Геройска, Пещеритъ, Августова и Сомуна и действие на батареитъ.

Следъ заемането на Скалиста, неприятелската артилерия пренася огъня по Геройска и Пещеритъ и принуждава малкитъ застави отъ 1/50 дружина които ги отбраняваха къмъ 10 ч. 30 м. да ги напуснатъ, тъй като защитниците имъ знаели, че противника заелъ Скалиста, Обла, Голъма Яребична и Дунавска китка, обаче неприятелската пехота не е заела по горнитъ три пункта веднага.

Заставата отъ 2/50 дружина, която отбранявала Августова, по съображения че неприятелската артилерия засипала окопитъ и още въ 6 часа напуснала Августова и се оттеглила на главната позиция, обаче неприятелската пехота не заела последната веднага.

Заставата отъ 3/50 дружина която отбранявала Сомуна къмъ 10 ч. 30 м., когато противника заелъ Скалиста, остава на мѣстото си, защото се намирала далечъ на истокъ и не знаела какво става въ страни отъ нея.

Къмъ 13 часа неприятелската артилерия открива огънь по Геройска, Пещеритъ и Августова. Охранението отъ 2/50 дружина, което още всичкото не било се отеглило сутринта по заповѣдта на командира на 2/50 дружина, къмъ 13 ч. 50 м. се оттеглило на главната позиция.

Къмъ 14 часа неприятелската пехота отъ Скалиста подъ прикритието на артилерийския огънь, започва да настъпва

къмъ Геройска и макаръ 6/14 батарея съ 4 орджия, а 3/1 пол. гауб. батарея съ 1 орджие да открили огънь срещу настъпващата пехота, обаче въпреки това последната успѣла да заеме Геройска и Пещеритъ.

Къмъ 14 ч. 20 м. една неприятелска рота отъ своитъ окопи по Августова — подъ прикритието на артилерийския огънь настъпва за да заеме напуснатитъ наши окопи, но била обстреляна отъ 9/1 пл. Шкода батарея съ две орджия, отъ 6/14 съ 4, отъ 3/1 пл. гауб. батарея съ 2 и отъ II-и взводъ на 1/1 пол. с. с. батарея съ 2 орджия. На първо време ротата била разколебана, обаче успѣла да заеме Августова.

Следъ заемането на Августова неприятелската пехота настъпила срещу Сомуна. 6/14, 9/1 и 3/1 батареи открили огънь срещу тази пехота и нъкои отъ войниците започнали да се връщатъ, обаче настъпващитъ пакъ успѣли да заематъ заставата, като пленили една частъ отъ войниците и; другитъ войници отъ заставата успѣли да се промъкнатъ и върнатъ на главната позиция.

Съ заемането на Сомуна, Августова, Пещеритъ, и Геройска неприятелската пехота се заела съ уреджане на заваднитъ пунктове, а батареитъ отъ лъвата група продължаватъ съ рѣдъкъ огънь да ги обстрелватъ до като паднала мъглата.

Заемане Голъма Яребична, Дунавска китка, Победа и Капитанъ Бояджиевъ, Орлина и Пжпката.

На 30 май, когато неприятелската пехота атакува позициитъ времето бѣше облачно, следъ пладне заваля слабъ дъждъ, който скоро престана, спусна се мъгла по нискитъ мѣста на позицията, а вечерята заваля дъждъ.

Съ появяването въ 5 часа червенитъ ракети отъ заставитъ — западно отъ Обла, Емине Буруну, Босилова китка, въ 5 ч. 10 м. отъ Голъма Яребична и въ 4 ч. 55 м. отъ Амджа, батареитъ засилили преградния огънь, като увеличили бързината на стрелбата въ зонитъ гдето до момента сж стреляли и пренасятъ огъня отъ другитъ зони въ нападнатитъ по следуюция начинъ: 10/14 пл. Шкода батарея пренася огъня на едно орджие отъ зона 102 въ зона 79. (Предъ Емине Буруну, Варненския долъ и Босилова китка), а 2/1 полска с. с. батарея пренася огъня на II-и взводъ, който до тоя моментъ е билъ пренасенъ въ отговорната му зона 109; 3/27 пл. гауб. батарея пренася огъня отъ зона 101 и 100 въ зона 78 (Предъ Емине Буруну, Добруджанския долъ и Дунавска китка); 4/1 пол. с. с. батарея и 6/209 гер. гаубична батарея даватъ силенъ преграденъ огънь въ зона 80; 1/1 пол. 12 с/м гауб. батарея

пунктове, не е нищо друго освенъ движение неприятелскитѣ колони къмъ северъ за заемане Българска китка—Победа.

Следъ първата вълна настъпватъ втора и трета и въ интервала между Обла и Емине Буруну, артилерийскитѣ командири виждатъ че настъпватъ голѣми пехотни колони, едни отъ които се насочватъ къмъ Емине Буруну а други къмъ Калето и Добруджанския долъ за Дунавска китка, която заематъ къмъ 5 ч. 45 м., въпреки огъня на батареитѣ, които стрелятъ по тяхъ и се стараятъ да ги спратъ.

Също така и западно отъ Голѣма Яребична настъпватъ неприятелски колони, които се насочватъ къмъ Българска китка—Победа, Калитанъ Бояджиевъ, Пълката и Орлина (планъ Хумски участъкъ и Скица № 1 буква П. О.),

Презъ време на настъплението на пехотата, аеропланитѣ летяха на висота отъ 100—200 метра и съ пускане ракети показваха на своята артилерия до где въ момента е стигнала пехотата и обстрелваха съ картечницитѣ си нашитѣ пехотни позиции.

Къмъ 5 ч. 35 м, Командира на дѣсната група докладва, че неприятелската пехота е настъпвала въ интервала между Голѣма Яребична и Калитанъ Бояджиевъ и че батареитѣ му я обстрелватъ. Въпреки този огънь неприятелската пехота продължавала настъплението си и къмъ 5 ч. 50 м. заема „Победа“. Все къмъ същото време, колоната която настъпва отъ Голѣма Яребична къмъ северъ заема Българска китка. Другитѣ неприятелски колони, които сж насочени къмъ Орлина, Пълката и Калитанъ Бояджиевъ, въпреки че сж обстрелватъ отъ батареитѣ на дѣсната група, продължаватъ настъплението и заематъ „Пълката“ къмъ 6 ч. 20 м., Орлина къмъ 6 ч. 40 м. и Калитанъ Бояджиевъ къмъ 7 часа.

Къмъ 5 ч. и 50 м. огнения ваякъ се пренесе северно отъ линията Дунавска китка — Побѣда. Облака отъ прахъ и димъ, които покриваха Голѣма Яребична и Дунавска китка—Победа, започна да се разпръсва и се видя ясно, че неприятеля е завладѣлъ тия позиции, по които се виждаше да се движатъ отдѣлни човѣци. Наблюдаваше се сжщо, че и тѣзи пунктове се обстрелватъ отъ нашитѣ батареи.

Къмъ 6 ч. огнения ваякъ се пренесе по Рошава и Гърбата, а следъ малко и северно отъ тия висоти и се спре на около 1 километъръ южно отъ с. Хума.

Едновременно съ движението на огнения ваякъ и настъплването на пехотата, неприятелската артилерия, освенъ че продължаваше да обстрелва — 9/1, 3/1, 2/1 гауб. батареи, 10/14, 3/27, 2/27, 5/1, 4/1, 1 взводъ отъ 10/1 батарея, 1 взводъ отъ 2/209 батарея, наблюдателнитѣ пунктове по в. Филиппъ и Лѣха, а отъ 6 часа започна да обстрелва още и 1 взводъ отъ 1/1 с. с. батарея (при Куполитѣ), 1/14, 1/27, 1/1 пол. гауб.

пренася огъня на дветѣ гаубици отъ зона 94 въ отговорната зона 81; 5/1 пол. с. с. батарея пренася огъня на батареята отъ зона 94 въ зона 81; 1/27 пл. гауб. батарея стреля между Малка и Голѣма Яребична, Чатала и Сухото дере, защото въ отговорната ѝ зона не сж подадени червени ракети.

6/1 пол. с. с. батарея пренася огъня отъ Затворения и Съединителния окопи предъ Агмаджа, а 10/1 план. Школа батарея пренася огъня отъ Гръцкия окопъ предъ Агмаджа.

Въ зона 78 трѣбваше да даде преграденъ огънь единъ взводъ отъ 2/209 гер. гауб. батарея, обаче и тоя взводъ като другия който трѣбваше да даде преграденъ огънь въ зона 104 — не дава такъвъ и следователно батареята не съдейства нито за далечната, нито за близката отбрана на позицията.

Въ зона 80 трѣбваше да даде преграденъ огънь 1/209 гер. батарея, обаче такъвъ тя е дала 15 — 20 минути по късно.

Съ появяването на червени ракети, минохвъргачнитѣ групи по Голѣма Яребична трѣбваше да дадатъ преграденъ огънь, но допускахме, както писахме и по рано, че вследствие силния барабаненъ огънь, който води противниковата артилерия тѣ не сж могли да действатъ, защото сж биле засипани отъ прѣстъ.

Подъ прикритието на силния барабаненъ огънь, който приковава защитницитѣ къмъ скривалищата, първата вълна отъ атаката не спряна отъ преградния огънь на нашитѣ батареи, минава разстоянията, които дѣлятъ нашитѣ и неприятелскитѣ позиции и заема заставитѣ (12, 11, 10 и 9), западно отъ Обла, Емине Буруну, Босилова китка, Самодивска поляна и Голѣма Яребична между 5 ч. 10 м. и 5 ч. 17 м. на 30-и май.

Огнения ваякъ се премѣства на северъ и първата вълна продължава да настъпва, за да заеме по далечнитѣ си обекти, обаче отъ праха и дима съ които сж покрити Емине Буруну, Босилова китка и Голѣма Яребична, командиритѣ на отдѣленията и батареитѣ не могли отъ далечъ да различатъ дали раздвижванията на войницитѣ по тия пунктове е контръръ атака отъ нашитѣ войници, откарване последнитѣ въ пленъ, или това сж неприятелски войски, които настъпватъ на северъ къмъ Дунавска китка — Побѣда.

Отъ наблюдателния пунктъ на началника на артилерията в. „Иосифовъ“ не можеше отъ прахъ и димъ да се види никакво движение по Голѣма Яребична,

Когато огнения ваякъ се премѣстилъ много по на северъ и праха започналъ да се разпилява, артилерийскитѣ командири забелязали, че раздвижването на войницитѣ по горнитѣ

батареи и 1/209 батарея и наблюдателния пункт на Гърбата, вследствие на което телефонният връзки между артилерийските командири и между батареините командири и батареите постоянно се късаха.

При това положение, както управлението на огъня във батареите, тъй и съсредоточаването на артилерийския огън от повече батареи по единъ пунктъ, по заповѣдь на по-вишитѣ артилерийски командири ставаше невъзможно, особено като се има предъ видъ, че разстоянието между артилерийските командири сж голѣми, а батареините командири — едни по собствена инициатива, а други по заповѣдь на командиритѣ на отдѣленията, напускатъ зонитѣ въ които сж давали преграденъ огънь и насочватъ батареите си по ония противникови колони, находящи се въ движение или заели вече нѣкои отъ нашитѣ пунктове, които въ момента всѣкий е оценилъ че заслужава да се обстрелватъ, за да имъ нанесе повече загуби и да пречи на противника да разшири употребитѣ си.

Телефоннитѣ връзки на командиритѣ на 2 и 50-и пех. полкове съ преднитѣ имъ части сжщо сж били скжсани и тѣ не сж знаели точно, какво е положението предъ тѣхъ, когато сж бивали запитвани отъ артилерийскитѣ командири за положението.

При наблюдението на снарядитѣ, които падаха по нѣкои отъ заетитѣ отъ противника пунктове, забелязахме, че артилерийскитѣ командири правилно оцениха положението, че противника трѣбва да се спре на линията Дунавска китка — Победа, поради което и насочиха огъня на батареите си по тия пунктове.

Въ 5 ч. и 50 м. командира на 1/5 пех. бригада полковникъ Валцаровъ, заповѣда да се предаде на командиритѣ на групитѣ да обстрелватъ Голѣма Яребична, Дунавска китка — Победа, защото тѣ ще се контръ-атакуватъ и за сигналъ че пехотнитѣ дружини трѣгатъ въ атака ще служатъ ракетитѣ, които ще се даватъ отъ Гърбата.

Тази заповѣдь предадохме на командира на дѣсната група по телефона, а на командира на лѣвата група я изпратихме писмено съ коненъ ординарецъ, защото телефонния кабелъ съ него се скъса още въ началото на боя и до 11 ч. не можа да се въстанови, тъй като бѣ скжсанъ на нѣколко мѣста, които се обстрелваха отъ артилерийски огънь.

Къмъ 6 ч. и 20 м. се получи закъснѣлото гелиографно донесение отъ командира на лѣвата група, че Емине Буруну и Босилова китка сж заети отъ противника и съ гелиограма му заповѣдахме — „да ги обстрелва“.

Къмъ 6 ч. командира на 1/5 пех. бригада даде своята бригадна подрѣжка — 1/2 дружина въ разпореджението на ко-

мандира на 49 пех. полкъ и му заповѣда да контръ-атакува Голѣма Яребична и всички пунктове, които противника е заелъ. По сжщото време командира на бригадата заповѣда на командира на 2/5 дружина (дивизионна подрѣжка) разположена при в. „Лазаретна“ да заеме мѣстото на 1/2 дружина на Рошава.

Дружината (1/2) отъ бригадата подрѣжа закъсне много съ заемането на преднитѣ не добре приготвени окопи по Рошава, защото висотата се обстрелваше не само отъ артилерийски огънь, но и надъ позицията летеше неприятелски аеропланъ които съ картечища обстрелваше похотата. До 7 1/2 часа 1/2 дружина не бѣше още тръгнала, та командира на бригадата испрати и писмена заповѣдь да заеме Рошава. Заемането на последната по изложенитѣ причини се извърши бавно и много предпазливо.

Неприятелския артилерийски огънь продължава и връзкитѣ между артилерийскитѣ командири постоянно се прекъсваха.

Презъ време на боя изпратихме заповѣди до командиритѣ на групитѣ и отдѣленията да обстрелватъ заетитѣ отъ противника наши позиции и да не му даватъ възможность да развие достигналитѣ успѣхи, което тѣ и безъ това вършеха — като стреляха по Обла, Дунавска китка, Българска китка — Победа, Голѣма Яребична и Капитанъ Бояджиевъ. Въ 6 ч. 50 м. командира на 49 пех. полкъ донесе, че противника настѣпвалъ и къмъ Гърбата, но не указваше съ какви сили. Това настѣпление на противника е забелязано отъ артилерийскитѣ командири и спрѣно съ огънь.

Въ 7 ч. и 30 м. командира на 1/5 пех. бригада заповѣда на командира на 1/5 дружина (дивизионна подрѣжка) разположена при Бороветѣ (на 1 километъръ северо-източно отъ в. Иосифовъ) да заеме Гърбата.

Въ 8 ч. командира на бригадата заповѣда на командира на 2-и пех. Искърски полкъ да овладѣе „Победа“.

Дружинитѣ отъ дивизионната подрѣжка заеха мѣстата си по Рошава и Гърбата между 9 1/2 и 10 1/2 часа.

Въ 8 ч. 5 м. командира на 2-и пех. Искърски полкъ съобщава на командира на дѣсната група, че неприятелски части настѣпватъ къмъ Гърбата, обаче тѣ биватъ отбити съ артилерийски огънь.

Въ 8 ч. 15 м. неприятелската артилерия започна да обстрѣлва Камена верига съ газови снаряди, но стрѣлбата е безрезультатна, защото гжстотата на газа е малка.

Въ 8 ч. 20 м. командира на Сборното гаубично отдѣление подполковникъ Икономовъ напуска наблюдателнитѣ си пунктъ — Гърбата и съ батареинитѣ командири отива при ба-

тарейт. Това напускане е предизвикано от обстоятелството, че от 6 ч., когато неприятелската артилерия пренесе огъня на Гърбата и северно от нея, телефонният връзки съ батареит се скъсали и управлението на огъня забавяло, тъй като до пристигането на заповѣдитъ, или въстановяване линият, батареит продължавали да стрелятъ при по-раншнитъ данни, когато обстановката изисквала да се обстреля друга по-важна цель.

За напускането пункта, той искалъ разрешение отъ Командира на групата, съ когото телефонната връзка се скъсва въ 5 ч. 10 м., като му далъ гелиограма: „връскитъ съ батареитъ сж скъсани, да отидемъ ли при тѣхъ и отъ тамъ да ги командваме“, обаче по причина, че имало голѣмъ димъ и прахъ отъ прѣскащитъ се снаряди, който пречилъ да се вижда свѣтлината, отъ двѣтъ страни не сж могли да се разбератъ.

Когато между командира на групата и отдѣлението се водилъ горния разговоръ по гелиографа, командира на сборното отдѣление запиталъ и командира на 49-и пех. полкъ, при когото се намира той, какво е положението, последниятъ му показалъ гдѣ е противника и му каза, че нѣма никакви поддръжки да отбранява позицията.

При горното положение, командира на сборното гаубично отдѣление решава да напусне Гърбата и да отиде при батареитъ, двѣ отъ които сж северно отъ тая висота (1/27 пл. и 1/2 пол. гаубични батареи). Когато командира на 1/27 батарея запасенъ капитанъ Енчевъ пристига при батареята, тя се силно обстрѣлва отъ три батареи, отъ които едната била тежка, съ фугасни и газови снаряди и надъ нея летѣли 2—3 аероплани, които пусkali ракети и обстрѣлвали батареята съ картечницитъ си.

Отъ силното обстрѣлване, батареята понася голѣми загуби — убити 4, ранени 8 и контузени 2 войника.

Командира на батареята по заповѣдъ на командира на сборното гаубично отдѣление отстъпва съ батареята си на преградната позиция.

Въ 8 ч. 40 м. командира на 1/5 пех. бригада заповѣда на командира на 49-и пех. полкъ да задържи на всѣка цена Рошава и Гърбата.

Къмъ 8 ч. 40 м., 4/1 пол. с. с. батарея (на Лѣха) вследствие силното ѝ обстрѣлване отъ неприятелската артилерия съ газови и фугасни снаряди е извадена отъ строя и престава да стреля. Въ батареята сж убити — 7, ранени 12 и задушени отъ газове 2 войници, (последствие последнитъ двама оздравели). Раненъ е и взводния офицеръ — запасенъ поручикъ Стояновъ.

Въ 9 ч. 15 м. командира на 1/27 батарея, запасенъ капитанъ Енчевъ, пристигна въ наблюдателния пунктъ и докладва, че едно отъ оржидията му е извадено отъ строя, а другото не можело да действа, тъй като било близо до Гърбата и командира на сборното гаубично отдѣлние му заповѣдало да се оттегли на преградната позиция.

Въ сжщото положение се намираха 2/27 гауб. батарея, която бѣ на Рошава и 1/1 пол. 12 см. гауб. батарея. Маркаръ и да бѣха доста далечъ отъ Гърбата, тѣ не можеха да останатъ тамъ, поради което съ съгласието на командира на 1/5 пех. бригада направихме разпорожение и тия две батареи да се оттеглятъ на преградната позиция.

Въ 9 ч. 30 м. неприятелски части се спуснаха отъ Дунавска Китка — къмъ Куполитъ (гледай планъ Хумски Участъкъ), но бивагъ повърнати отъ огъня на батареитъ.

Въ 9 ч. 40 м. командира на 2-и пех. полкъ съобщава на командира на дѣсната група, че неприятелски части настѣпватъ отъ Побѣда за В. Приморецъ, обаче тѣ сж повърнати отъ огъня на батареитъ.

Къмъ 10 ч. въ наблюдателния пунктъ се яви младшия офицеръ отъ 1/209 германска гаубична батарея, който при голѣмото отдалечение на батареиния командиръ (находящ се на Лѣха) командва батареята, самъ тѣй като телеф. връзка е скъсана и доложил, че батареята му не можеше да стреля предъ Гърбата, а само предъ Рошава. Германския офицеръ — раненъ но останалъ въ строя, се завърна въ батареята, за да я подготви за стрелба въ посока къмъ Рошава. Оттеглянето на тая батарея отъ Гърбата се налагаше по сжщитъ причини, както това на 1/27, 2/27, и 1/1 гаубични батареи, обаче то не се направи, защото по късно се получи съобщението, че пристигатъ подкрепления за произвеждане контръ-атака, а отъ тая позиция тѣ можеше да засегне дѣлбокия тилъ на противника и да обстрелва по далекобойнитъ неприятелски батареи.

Къмъ 10 ч. командира на 1/5 пех. бригада полковникъ Вапцаровъ, който преди това бѣше получилъ донесение, че командира на 49 а пех. полкъ полковникъ Гешевъ е раненъ, изпрати началникъ щаба на бригадата подполковникъ Добруджански на В. Гърбата, за да организира отбраната на линията Рошава Гърбата и да поеме командването на 49-и пех. хотенъ полкъ.

Съ пристигането на Гърбата началникъ щаба разпорожда по каквѣвъ начинъ да се заематъ двѣтъ висоти отъ бригадната и дивизионнитъ поддръжки и назначава коменданти на Рошава и Гърбата.

Къмъ 10 ч. 30 м. неприятелския артилерийски огънь започна да намлява. Сжщото това правятъ и нашитъ батареи.

Въ 11 ч. началника на дивизията предаде, че главнокомандующия е заповѣдалъ на всѣка цена да се задържатъ

Рошава и Гърбата; иначе положението, щѣло да стане критическо. Заповѣдта предадохме на командиритѣ на групитѣ, за да я доведатъ до сведение на всички артилерийски командири и чинове отъ батареитѣ, та да проявятъ още по-голяма самоотверженостъ за запазване горнитѣ пунктове.

Следъ заемането на Голѣма Яребична и другитѣ пунктове противниковата пехота започна да се завърдява въ тѣхъ, а батареитѣ отъ двѣтѣ групи, макаръ и да бѣха обстрелвани съ фугесни и газови снаряди продължаваха да действатъ, стараеха се да ѝ нанесатъ загуби, да сломятъ настѣпателния, ѝ духъ и да я задържатъ на линията Скалиста, Обла, Дунавска Китка, Победа, капитанъ Бояджиевъ и Орлина.

Подиръ пладне неприятелския артилерийски огънь по Рошава, Гърбата, Приморець, висотитѣ офицер. канд. Грудовъ и Авджиевъ и съверно отъ тази линия е много редѣкъ и за известни интервали отъ време съвсемъ прекратенъ. Предъ предната позиция на 50 и пех. полкъ, гдѣто неприятелската пехота не бѣше заела пунктотвѣ Геройска, Пещеритѣ, Августава и Сомуня, рѣдкия артилерийски огънь продължаваше и къмъ 13 ч. 30 м., той се засили твърдѣ много, защото противниковата пехота, както писахме и по рано, зае тия пунктове, пакъ подъ прикритието на артилерийския огънь. На този неприятелски огънь батареитѣ отъ лѣвата група, отговаряха, като обстрелвала настѣпающата пехота и заеитѣ пунктове.

Следъ пладне, началникъ щаба подполковникъ Добруджански отъ Гърбата донася на бригадния командиръ, че подготвилъ всичко за да произведе контръ-атака на Голѣма Яребична съ 1/2, 1/5 и 2/5 дружини за презъ нощта, обаче му се съобщи, че днесъ такава нѣма да се произведе, а той да се погрижи само за организиране позицията, тѣй като контръ-атака, ще се произведе отъ 1/11 пех. бригада (60 и 61 пехотни полкове).

Заемането на линията Рошава и Гърбата се извършва така: 1/5 дружина заема Гърбата, 2/5 дружина, — источната половина на Рошава, а 1/2 дружина заема позиция между двѣтѣ дружини. При вечеръ началникъ щаба се върна въ щаба на бригадата, а на позицията Рошава се изпрати командира на 5 пех. Дунавски полкъ отъ генералния щабъ полковникъ Кабакчиевъ.

Съ заемането отъ противника Голѣма Яребична и Дунавска Китка, 4/1, 5/1, 2/1 пол. с. с. батареи и 10/14 Шкода батарея останаха на открита позиция и оттеглюванено имъ назадъ се налагаше. Сѣщо така трѣбаше да се оттегли 1-и взводъ отъ 1/1 пол. с. с. батарея, разположенъ при Куполитѣ, защото отъ 6 часа предъ пладне се обстрелваше отъ неприя-

телската артилерия и отъ огъня на една картчница, която противника поставя на Дунавка Китка. Освенъ това взвода остава между нашето и неприятелското разположение, тѣй като нашата пехота се прибира на Гърбата.

Къмъ 15 часа 2/27 план. гауб. батарея се снема отъ Рошава и къмъ 18 ч. заема новата си позиция — с. — и отъ В. Иосифовъ. 1/27 пл. гауб. батарея, която още въ 9 ч. 5 м. бѣше започнала да се оттегля на преградната — на В. Иосифовъ, къмъ 16 ч. бѣше готова за стрѣлба. До смръкване тия двѣ батареи успѣха да се пристрелятъ по линията Дунавска и Българска Китки и предъ Рошава — Гърбата.

Оттеглюването на 1-и взв. отъ 1/1 пол. с. с. батарея, 4/1 и 5/1 батареи за преградната позиция започна, когато се стъмни. Благодарение на дѣжда който валя и разкала пжтищата, задърстване на нѣкои мѣста — последнитѣ отъ кола и товарни коне, батареитѣ успѣха да заематъ показанитѣ имъ позиции едва на 31 май на разсъмване. Едното оржие отъ 1-и взв. на 1/1 пол. с. с. батарея загъва въ двора на батареята на позицията и остава тамъ и на 31 май (при Куполитѣ).

1/1 пол. 12 см. гауб. батарея започна да се оттеглюва на преградната позиция В. Иосифовъ сѣщо като се смръкна, защото пжтя Гърбата-Хума се наблюдава отъ противника, който се намира на Дунавска китка. Едната гаубица успя да заеме позицията въ 23 часа, а другитѣ три гаубици, които се развалятъ отъ стрелбата и се започва поправката имъ, пристигатъ сутринта на 31 май.

Следъ пладне началника на гер. артилерия въ 3/5 пех. бригада дава заповѣдъ 6/209 и 7/209 батареи да се оттеглатъ отъ позицията, обаче това тѣ не можах да изпълнятъ, защото своевременно бѣхме предупредени отъ командира на дѣсната група и предадохме на германския офицеръ за свързка, че както тѣзи двѣ батареи, тѣй и 1/209 батарея ще останатъ на досегашнитѣ си позиции, тѣй като пристигатъ подкрепления за произвеждане на контръ-атака.

По сжитѣ съображения 2/1 п. с. с. батарея и 10/14 пл. Шкода батарея останаха на досегашнитѣ си открити позиции. Германския гаубиченъ взводъ отъ 2/209 батарея, обаче успѣва да се снеме отъ Рошава и присѣдини къмъ другия взводъ, който заемаше позиция по-назадъ.

Въ 19 ч. и 35 м. командира на 1/5 минохвъргачна рота, запасенъ поручикъ Николаевъ, донесе, че преди да напустне минохвъргачната група на Безимената (Голѣма Яребична), стрелялъ съ минохвъргачкитѣ до като противника приближилъ, а когато видѣлъ че билъ обхванатъ, той съ нѣколко войника-прислужници успѣлъ да се прибере на в. Приморець и действалъ съ минохвъргачкитѣ, които сж тамъ.

Заповѣдахме да вземе прислужници отъ резерва на ротата и мини отъ склада въ село Хума и да организира службата въ минохвъргачната група на Приморецъ следъ което да се яви за да му дадемъ указания по какъвъ начинъ да се използватъ запаснитѣ минохвъргачки отъ 1/5 и 2/5 роти.

Командира на 2/5 минохвъргачна рота и командира на 1/5 дружина които наблюдавали боя отъ в. Князь Кирилъ, забелязали, че минохвъргачната група на Дунавска китка презъ време на боя е стреляла по Добруджанския долъ.

Въ 19 ч. и 40 м. заповѣдахме на командиритѣ на дветѣ артилерийски групи презъ нощта да обстрелватъ Дунавска и Българска Китки, Победа, Обла и изобщо разположението на противника съ рѣдъкъ обезпокоителенъ огънь. а отъ време на време и съ кратки урагани.

Въ 21 часа предадохме на командиритѣ на групитѣ, къде минава линията на охранението (гл. скица № 1).

Презъ нощта и отъ дветѣ страни се води редко обезпокоителенъ огънь и се чува картечна стрелба.

До 1 часа на 21 май — нощта премина спокойно, обаче къмъ това време се завърза пушеченъ и бомбовъ огънь предъ охранението на 2 пех. Искърски полкъ а отъ Гърбата, Приморецъ и висотитѣ офиц. канд. Грудовъ и Авджиивевъ и в. поручикъ Грудовъ се даватъ червени ракети. Батарейтѣ даватъ отначало силенъ преградненъ огънь, като постепенно намаляватъ бързината му.

Въ 1 ч. и 36 м. неприятелската артилерия открива силенъ огънь по горнитѣ пунктове, обстрелва ги известно време, следъ което прекратява огъня и досутринъта не се случва нищо особено, както въ участъка на 2-и пех. полкъ, тъй и източно отъ него — предъ Рошава и още по на изтокъ предъ 50-и пех. полкъ.

Презъ дена на 31 май и отъ дветѣ страни се води много рѣдъкъ артилерийски огънь и не се случва нищо особено, което заслужво отбелязване.

Презъ нощта срещу 1 юний въ участъка западно отъ Победа — както отъ наше охранение на 2-и пех. полкъ тъй и отъ противника се подаватъ червени ракети, и дветѣ артилерии даватъ преградненъ огънь, следъ което постепенно огъня намалява и се прекратява.

*

Започната на 30 май въ 5 часа пехотна атака подъ прикритието на силния барабаненъ огънь и голѣма въздушна флота се свърши и неприятеля успѣ да завладѣе позициитѣ ни южно отъ Хума — наречени Яребична. Противника спечели малкъ теренъ, който не му даде нѣкои особени так-

тичаски и стратегически изгоди, обаче това той достигна съ цѣната на голѣми жертви — хора а материали. Въ боя на 29 и 30 май неприятелската артилерия изстреля повече отъ 300,000 разнокалибрени снаряди, и остави убити на бойното поле: 23 офицери и 508 войници, ранени: 87 офицери и 1987 войници, или всичко отъ строя излизатъ 110 офицери и 2195 войника.

Сутринъта на 30 май се запалиха два противникови аероплани, които падатъ въ негово разположение.

Въ този бой неприятеля плени почти цѣлия 49 и пех. полкъ, който заемаше позиция по Обла (вкл.), Голѣма Яребична, Дунавска китка—Победа, петъ минохвъргачни групи на Голѣма Яребична, охранението на 50-и и 2-и пех. полкове и наблюдателитѣ по Голѣма Яребична и другитѣ предни пунктове — всичко противника плени 26 офицери и 1700 войници.

Презъ време на боя отъ 4 часа на 30 май до смръкване, артилерията отъ 3/5 пех. бригада изстреля около 26000 снаряда (лѣвата група около 14000 и дѣлната група около 12000 снаряда), а всичко на 29 и 30 май около 30665 снаряда (отъ които: 7-50 см. пол. с. т. орждия — 8000; 7.5 см. пл. Шкода орждия — 10700; за 10 1/2 см. гаубици — 7700 и за 12 см. — около 2220 — германски гаубични 2040 снаряда).

Въ този бой артилерията отъ 3/5 пех. бригада претърпя долнитѣ загуби: убити офицери 2, войници 16; ранени офицери 5, войници 59; задушени отъ газъ 17 и пропаднали безъ вестъ 23 — или всичко отъ строя излизатъ 7 офицери и 104 войници.

Какви загуби сж претърпели 50, 40 и 2 пех. полкове нѣмаме сведение.

*

Замислената контрър-атака, за която споменахме и погоре, не се произведе, защото духа на войскитѣ назначени да водятъ контрър-атаката, следъ боя на 30 май още повече падна, тъй като тѣ бѣха въ боя, видѣха съ какви сили и средства разполагаше противника за да завладѣе позициитѣ ни и какви сили и средства се изпратиха за подготовление контрър-атаката отъ нашето командване.

Началницитѣ и войницитѣ загубиха въбра, че съ тия сили и средства ще могатъ успѣшно да произведатъ контрър-атаката и Висшето командване при това състоянии на войскитѣ се отказа отъ произвеждането ѝ.

Следъ отиѣнението заповѣдта за контрър-атаката, всички батареи, които бѣха останали по главната позиция, за да я поддръжатъ отъ поблизо, се оттеглиха назадъ, а пехотата

заработи по-усилено, за да се затвърди на новата линия на охранението (скица № 1) и на Рошава—Гърбата.

По какъв начин действва батареитъ отъ дветъ артилерийски групи, ще се види отъ изложението, което ще направиме [по-долу.

Действието на батареитъ отъ лъвата група.

Съ откриването на силния артилерийски огънь — командира на групата подполковникъ Мечкуевски заповѣдалъ по телефона на командиритъ на I/I и I/27 отдѣления да откриятъ рѣдъкъ преграденъ огънь, а на командира на I/I полгаубично отдѣление, съ когото се намира въ единъ наблюдателен пунктъ предава заповѣдта лично.

Съ появяването на червенитъ ракети, батареитъ му веднага открили силенъ преграденъ огънь, но следъ като телефонитъ връзки между него и командиритъ на отдѣления сж прекъснали и, той не е могълъ чрезъ сигналнитъ ракети да даде указание въ кои зони отдалеченитъ батареи да насочатъ огъня, защото противниковата пехота преминала огнената преграда, появили се много пѣхотни колони, по които батареинитъ командири вече стреляли.

Наблюдавайки боя заедно съ командира на I/I пол. гаубично отдѣление той видѣлъ, че макаръ огъня да се води по инициативата на батареинитъ командири и командиритъ на отдѣления, той е правилно насоченъ — обстрелватъ се важнитъ и опаснитъ за момента цели и пунктове — Обла, Емине Буруну, Калето, Добруджански долъ и Дунавска китка (гл. пл. Хумски участъкъ).

Когато неприятеля зае Голъма Яребична, Дунавска китка — Победа, гдето трѣбваше да се спре непременно противника, той отива при 2/I пол. с. с. батарея (близо до наблюдателния и пунктъ) за да провѣри къде стреля тя и се убеждава, че батареиния командиръ, който е въ другъ наблюдателен пунктъ, (далечъ отъ командира на отдѣлението) правилно е насочилъ огъня по Дунавска китка.

Действието на I/I пол. гаубично отдѣление.

Следъ откриването на силния преграденъ огънь и скъсване телефонитъ връски съ командиритъ на 2/I пол, с. с. батарея и 10/14 пл. Шкода батарея, командира на отдѣлението майоръ Николовъ е могълъ да дава заповѣди само на командира на 2/I пол. 12 с/м батарея, съ когото се намира въ единъ наблюдателен пунктъ, а другитъ двама батареини командири сж действали по собствена инициатива. Заповѣдта „да се обстрелва Голъма Яребична — понеже ще се произведе

контрър атака“ — пратилъ писмено чрезъ ординарецъ за връзка.

Къмъ 7 ч. 30 м. на 2/I пол. гауб. батарея били останали само около 500 снаряда, поради което заповѣдалъ на батареиния командиръ да намали бързината на огъня.

Действието на 2/I пл. 12 с/м гауб. батарея.

Следъ откриването на силния преграденъ огънь въ зони 79 и 101, командира на батареята, запасенъ капитанъ Маргинъ, забелѣзалъ въ 5 ч. 11 м., че по источнитъ склонове на Емине Буруну настъпва една неприятелска малка верига, а къмъ 5 ч. 17 м. по сжщитъ склонове — втора голъма колона и решава да пренесе огъня на батареята по Емине Буруну, обаче това е невъзможно да се извърши веднага, защото телефонната връзка съ батареята е скъсана тъй като, до този моментъ, а и следъ това, една тежка и друга лека батареи обстрелватъ батареята съ фугасни и газови снаряди. Неприятелската пехота — не обстреляна, успѣла да се скрие въ окрѣпитъ на Емине Буруну.

При това положение батареята стреляла въ отговорнитъ и зони, макаръ обстановката да изисквала огъня да се пренесе по друга цѣль. Презъ време на боя телефонитъ връски сж били скъсвани 8 пжти и въстановявани за малко време. Когато къмъ 5 ч. 25 м. се подали червени ракети отъ Дунавска китка и връската за моментъ въстановена — командира на батареята заповѣдалъ, II-и взводъ стреляющъ въ зона 101 да пренесе огъня въ зона 78 предъ Добруджанския долъ, гдето настъпвали пехотни колони. При второ въстановяване връската, командира на батареята заповѣдва — едната гаубица отъ I-и взводъ да обстрелва Емине Буруну, а другата да бие Обла, която противника бѣше заелъ преди единъ часъ.

Когато командира на батареята забелѣзалъ че неприятелскитъ колони отъ Добруджанския нализатъ въ Дунавска китка, напуска наблюдателния си пунктъ, приближава се по-близо до батареята и съ войници предавачи на командитъ насочва огъня на тритъ гаубици по окопитъ на Дунавска китка, гдето пехотнитъ колони се скрили. Съ тритъ гаубици вродѣлжилъ силно да обстрелва Дунавска китка до 7 ч. 45 м., когато командира на отдѣлението му заповѣдалъ да намали бързината на огъня, за да му останатъ снаряди и за по-после. Съ намалена бързина обстрелва Дунавска китка до 9 часа, следъ което напуска последната и пренася огъня на тритъ гаубици по Обла. Обстрелва последната до завладяване Скалиста. Следъ заемане последната пренася огъня по Скалиста — обстрелва я за малко време и къмъ 10 ч. 15 м. пренася огъня

отново на цялата батарея по Дунавска китка и я обстрелва до 10 ч. 30 м. Следъ това остава две гаубици да продължават обстрелването на Дунавска китка, а съ две гаубици започналъ да обстрелва околитъ, които съединяватъ Дунавска китка съ Князь Кирилъ и отъ които противника заема само една часть.

Презъ време на сутрешното обстрелване на батареята, което се извършва на два пѣти, неприятелската артилерия е хвърлила: при първото обстрелване—800, а при второто 600 фугасни гранати и около 1600 газова снаряди.

Отъ това обстрелване въ батареята е убитъ 1 войникъ, ранени сж 6 войници и 1 войникъ е контузенъ. Контузенъ е също и батареиния командиръ запасенъ капитанъ Маргинъ.

Отъ собствената стрелба една гаубица се поврежда — изгорели и се разкъсали гарнитуригъ на връщачното бутало, но скоро била поправена и продължила стрелбата, а отъ неприятелския огънь — по лафета, бойнитъ колела, щита, затвора и тѣлото на една гаубица имало много побитости отъ гранатни парчета, които обаче не извадили гаубицата отъ строя.

Презъ време на боя батареята изстрелва 1024 снаряда.

Действието на 2/1 пол. с. с. батарея.

Следъ откриването на силния преграденъ огънь въ зона 79, изпърво съ единъ взводъ, а после и съ другия, къмъ 5 ч. и 15 м., командира на батареята, капитанъ Пачеджиевъ, забелязалъ, че неприятелската пехота заела Емине Буруну и веднага изпраща ординарецъ съ заповѣдъ, батареята да пренесе огъня по тоя пунктъ, тъй като връзката още отъ 5 часа е скъсана, защото както до момента на изпращането запледа, сжщо и следъ това две среднокалибрени и една лека батарея съ фугасни и газова снаряди обстрелватъ батареята и мѣстото около нея. Прислужниците действуватъ при орджията съ маски.

Презъ време на силния преграденъ огънь, къмъ 5 ч. и 30 м. лолката на едно орджие се поврежда и тѣлото не се връща на мѣстото си, а къмъ 6 часа се поврежда ударника на второ орджие и глицирина отъ бойния спирачъ започва да тече, поради което батареята остава да действа съ две орджия.

Къмъ 6 часа батареиния командиръ забелзва, че неприятелскигъ пехотни колони, които настѣпватъ—едни отъ Голѣма Яребична, други по Добруджанския долъ и трети отъ къмъ Калето съ общъ обектъ Дунавска китка, заематъ последната, поради което той веднага пренася огъня на дветъ орджия по този пунктъ. Следъ заемането на Дунавска китка, орджията оставатъ на открита позиция и стрелятъ съ право мѣрение по нея.

Едното отъ разваленитъ орджия скоро се поправа и съ него батареиния командиръ обстрелялъ неприятелскигъ колони, които настѣпвали къмъ Емине Буруну, а следъ скриването имъ въ околитъ, пренася огъня и на това орджие по Дунавска китка. Съ тритъ орджия, той продължава да обстрелва Дунавска китка, първоначално по бързо, а после 7 ч. намалилъ бързината на огъня „за да му останели снаряди за по важенъ моментъ“.

Презъ време на обстрелването батареята и мѣстността около нея неприятелскигъ батареи сж хвърлили около 4—5 хиляди ударни и газова снаряди.

Презъ време на боя въ батареята е убитъ 1 и сж ранени 3 войници.

Въ боя батареята изстреля 1070 снаряди.

По материалната часть на орджията нѣма повреди, обаче по предницитъ на две орджия има голѣми побитости — по сплицитъ и наплатитъ и сж пробити отъ цѣли снаряди сандъцитъ.

Действието на 10/14 план. Шкода батарея.

Следъ откриването на силния преграденъ огънь въ зона 79 съ три орджия и съ едно въ зона 102, командира на батареята капитанъ Стояновъ Дим. забелзалъ, че неприятелски пехотни колони преминали преградния огънь и заели Емине Буруну, поради което веднага пренася огъня на орджията по тоя пунктъ.

Всѣствие силното обстрелване на наблюдателния пунктъ (в. Филиповъ) и на батареята, телефонния кабелъ се изпъкналъ на много малки парчета и въстановяването на връзката ставало невъзможно, а предъ наблюдателния пунктъ се дигналъ голѣмъ облакъ отъ димъ и прахъ, че не могло да се наблюдава, поради което батареиния командиръ напуска пункта и се приближава по близо до батареята за да я командва съ гласъ.

Когато неприятелската пехота заема Дунавска китка, той пренася огъня на тритъ орджия отъ батареята по този пунктъ Стрелбата по Дунавска китка батареята водила съ право мѣрение, тъй като позицията на последната се виждала отъ заетия пунктъ.

4-о орджие до къмъ 10 ч. 30 м. е стреляло по Обла и Скалиста, а следъ това батареиния командиръ пренася и него по Дунавска китка. Обстрелването продължавало съ рѣдкъ огънь до смръкване.

Въ 15 часа батареиния командиръ получилъ заповѣдъ да престреля батареята предъ к. 560 — въ зона 73. Къмъ 21 часа батареята се пристрелва въ показаната зона.

Презъ време на боя, батареята е обстреляна отъ неприятелската артилерия и отъ аеропланнитѣ картечници и сж раниени 8 войници, убитъ е въ боя ординареца за свързка при командира на отдѣлението и безследно сж изчезнали на Емине Буруну — единъ подофицеръ и двама канонира.

Батареята е изстреляла 2400 снаряда.

Действието на 1/1 пол. с. с. отдѣление.

Следъ откриването на силния преграденъ огънь предъ Обла и Пресечения Конусъ и завладяването имъ, командира на отдѣлението майоръ Кировъ забелъзалъ, че неприятелски пехтни колони настъпватъ къмъ Емине Буруну и заповѣдалъ на командира на 3/1 пол. гауб. батарея да обстреля горнитѣ колони, което батареиния командиръ направилъ. Следъ заемането Дунавска китка, заповѣдалъ на командиритѣ на 3/1 и 6/14 батареи да пренесатъ огъня и по тоя пунктъ

На командира на 9/1 пл. Шкода батарея, който е по-близо до него давалъ често заповѣди, кжде да насочва огъня на батареята.

Съ командиритѣ на 3/1 и 6/14 батареи телефоннитѣ връски се късали, обаче батареинитѣ командири правилно избирали целитъ, които трѣба да обстрѣлватъ въ момента. Съ командира на групата връзката се скъсва още отъ началото на боя и до 11 часа не могла да се възстанови.

Действието на 3/1. пол гаубична батарея.

Следъ откриването на преградния огънь предъ Пресечения Конусъ, заемането на последния и Обла, командира на батареята капитанъ Червенобрежки, къмъ 5 ч. 40 м. забелъзалъ, че неприятелски пехотни колони, настъпватъ къмъ Емине Буруну, поради което по заповѣдъ на командира на отдѣлението пренася огъня на цѣлата батарея по тѣхъ. Обстрѣла ги, но тѣ скоро навлѣзли въ окопитѣ и се скрили. Следъ това той пренася огъня на батареята въ зона 78, гдѣто настъпвали пехотни колони къмъ Дунавска китка. Обстрѣла последнитѣ въ време на движението следъ което пренася огъня по окопитѣ на Дунавска китка, гдето неприятелската пехота започнала да минава презъ прелезитѣ на теленитѣ мрежи и се скрила изъ окопитѣ. До 9 ч. 45 м., командира на батареята обстрелвалъ Дунавска китка съ 4 орджия, а следъ това обстрелването продължило съ 2 орджия, защото огъня на другитѣ 2 пренесель между Обла и Скалиста, тъй като по това време се започнала артилерийската подготовка на Скалиста. Когато последната била заета и обстреляна за

известно време, батареиния командиръ повръща отново огъня на 2 гаубици по Дунавска китка и до вечерята продължавалъ да действа както писахме по-горе.

Действието на 6/14 план. Шкода батарея.

Следъ откриването на преградния огънь предъ Августова и въ Хайдушкия и Гушетския долове, когато батареиния командиръ поручикъ Каракашевъ забелъзалъ, че противника заелъ Обла, пренесель огъня на тритѣ орджия, стрелящи въ тия долове, по Обла и я обстрелялъ до къмъ 5 ч. 30 м., подиръ пренесель огъня на тия орджия между Обла и Скалиста и продължилъ да дава тамъ преграденъ огънь до 5 ч. 45 м., когато забелъзалъ, че гжсти неприятелски колони настъпватъ къмъ Емине Буруну и Калето, а после и къмъ Дунавска китка. Къмъ 6 часа нѣкои отъ неприятелскитѣ колони навлизатъ въ Дунавска китка, поради което по заповѣдъ на командира на отдѣлението пренесель огъня на две орджия по Емине Буруну, а на другитѣ две — по зона 78.

По после командира на батареята съ две орджия стрелявши по Емине Буруне обстрелялъ Калето, гдето по това време се групирали неприятелски части. Следъ това пренесель огъня на тия две орджия и на ония стрелящи въ зона 78 — по Дунавска китка, която противника вече заелъ. Дунавска китка батареиния командиръ продължилъ да обстрѣла до къмъ 9 ч. 45 м. когато забелъзалъ, че се започва артилерийска подготовка на Скалиста и пренесель огъня на цѣлата батарея между Обла и Скалиста. Следъ завладяването на последната пренесель отново огъня на цѣлата батарея по Дунавска китка.

По какъвъ начинъ действа по после батареята, изложихме по-горе — при описане заемането на Обла.

Действието на 9/1 пл. Шкода батарея.

Тази батарея като разположена на к. 560 бѣше далечъ отъ Голѣма Яребична и не можа да действа тамъ.

Действието и предъ Обла и Скалиста е изложено по горе.

Действие на 1/27 пл. гауб. отдѣление.

Следъ откриването на преградния огънь, командира на отдѣлението майоръ Бойчевъ, вследствие обстрелването на Рошава — гдето му е наблюдателния пунктъ, бива откъснатъ отъ командира на 3/27 пл. гауб. батарея и отъ командиритѣ

на взводовете отъ 1/1 пол. с. с. батарея. Командира на отдѣлението можалъ да заповѣдва само на командира на 1/14 пол. гауб. батарея, съ когото се намира въ единъ пунктъ, обаче това последно обстоятелство не облекчава командването му, защото телефонната връзка на последния съ батареята му е скъсана и заповѣдитъ се изпращагъ съ ординарецъ за връзка.

Заповѣдитъ, които командира на отдѣлението е изпратилъ до командира на II взводъ отъ 1/1 пол. с. с. батарея — поручикъ Кушевъ — да обстреля Обла, заставата и бивака северо-източно — пристигатъ късно, когато последния вече билъ пренесълъ огъня по Обла.

Презъ време на боя той е изпратилъ заповѣдь на командира на 3/27 пл. гауб. батарея да обстрелва Обла, което последния направилъ — а после да пренесе — огъня по Дунавска китка.

Съ командира на I взводъ отъ 1/1 пол. с. с. батарея до 8 ч. неможалъ да влезе въ връзка, защото взводния командиръ запасенъ подпоручикъ Милевъ напусналъ пункта и отишълъ при взвода.

Следъ падането на Дунавска китка — заповѣдалъ на взводния офицеръ отъ 2/27 пл. гауб. батарея — подпоручикъ Юрдановъ — да обстрелва последната, защото връзката на батареята съ батареиния командиръ, който бѣ на Гърбата, била скъсана.

Къмъ 8 ч. 55 м. командира на отдѣлението и командира на 1/14 пол. гауб. батарея се премѣстватъ въ наблюдателния пунктъ на командира на II взводъ отъ 1/1 пол. с. с. батарея, който по малко се обстрелвалъ и по-добре могло да се наблюдава.

Въ 10 ч. 30 м. командира на отдѣлението заповѣдалъ на германския офицеръ, който командва взвода на 2/209 батарея и който до тоя моментъ не билъ открилъ огънь, да открие такъвъ по Обла, което той изпълнилъ.

Действието на 3/27 пл. гаубична батарея.

Следъ откриването на преградния огънь въ зона 100 и 101, батареиния командиръ забелѣзалъ, че въ зона 78 се движатъ неприятелски войски и пренесълъ огъня тамъ, обаче по това време телефонната линия между наблюдателния пунктъ и батареята се скъсва и командира на батареята запасенъ капитанъ Лилевъ, командва батареята като изпраща писмена заповѣдь съ ординарецъ. До пристигането обаче на заповѣдта батареята продължава стрелбата по старата целъ.

Еследствие силното обстрелване позициитъ, скъсва се и телефонната връзка съ командира на отдѣлението.

Когато неприятеля заелъ Дунавска китка, командира на батареята получилъ писмена заповѣдь отъ командира на лѣвата група, чрезъ ординареца за свръска, да пренесе огъня по този пунктъ, което и направилъ.

Къмъ 7 ч. 15 м. получилъ заповѣдь отъ командира на отдѣлението да обстреля Обла и Заставата, което направилъ а после отново пренесълъ огъня по Дунавска китка, която продължилъ да обстрелва съ рѣдъкъ огънь, както до обѣдтъ и следъ това.

Къмъ 14 ч. 45 м. командира на батареята получилъ заповѣдь да пристреля батареята предъ Рошава, въ която зона, въ случай на нужда, тя ще дава преграденъ огънь. Пристрелката извършилъ съ едната гаубица, защото другата отъ стрелбата била повредена.

Презъ време на боя орждията въ тая батарея често се повреждаха и батареята оставаше за известни моменти само съ една гаубица. Следъ боя, батареята веднага бѣше превържана съ 10 1/2 с/м Д/22 пол. гаубици.

Презъ всичкото време батареята е обстрелвана отъ две тежки батареи, които хвърлили по нея около 2300 снаряда, а по наблюдателния пунктъ около 700 снаряда.

Въ батареята е убитъ 1 и сж ранени 3 войника; ранени сж сжщо и 4 коня. Безследно изчезнали 5 войници — телефонисти и работници на Емине Буруну.

Презъ време на боя батареята е изстрелала 960 снаряда.

Действието на 1/14 пол. гаубична батарея.

При какви условия действия батареята описахме по рано когато изложихме по какъвъ начинъ противника зае в. „Обла“.

Следъ пристигането на едната гаубица отъ 2/5 пех. бригада, отъ 8 часа на 30-и май тя започва да стреля по Българска китка, а по после батареиния командиръ заповѣдалъ две отъ гаубицитъ да обстрелватъ Дунавска и Българска китки, а едната да обстрелва Обла и Заставата. Батареята обстрелва и неприятелскитъ батареи отъ Чуба Кодра № 1, 6 и 8.

Действието на I/I пол. с. с. батарея.

Батареята е раздѣлена по взводно: I-и взводъ при Курполитъ, а II взводъ на Рошава. Презъ цѣлия день последния на 30 и май е действалъ по Обла и източно отъ нея. I-и взводъ съ прекъсвания е действалъ до 6 часа на 30-и май. По каквъ начинъ действатъ I-и и II-и взводове изложихме по рано, при разглеждане заемането на „Обла“.

Действието на батареитъ отъ дѣсната група.

Командира на групата — командира на I-и артилерийски полкъ полковникъ Начевъ съ откриването на силния артилерийски огънь отъ противника, заповѣдалъ на командира на Сборното гаубично отдѣление да даде преграденъ огънь предъ охранението, а следъ подаването на червени ракеги батареитъ отъ групата открили силенъ преграденъ огънь.

Отъ силния артилерийски огънь, съ които се обстрелватъ позицитъ отъ противника още отъ 5 ч. 10 м., се скъсва телефонната връзка съ командира на Сборното гаубично отдѣление и той му дава нѣкои заповѣди съ гелиографа.

При командира на групата се намира командира II/1 полк. с. с. отдѣление, комуто той лично заповѣда, а на командиритъ на 6/209 и 7/209 гер. гауб. батареи, които отъ 21 ч. на 29 май влѣзоха азъ негово подчинение и нѣмаха отдѣленъ командиръ на отдѣление, той дава заповѣди по телефона где да насочатъ огъня на батареитъ си.

Командира на групата забелъзалъ, че когато телефонитъ връзки били скъсани, огъня на батареитъ въ повечето случаи билъ прилично насоченъ.

Действието на Сборното гаубично отдѣление.

Когато неприятелската артилерия открила силенъ огънь по нашитъ позиции, командира на отдѣлението подполковникъ Икономовъ заповѣдалъ на батареитъ командирите, които сж на Гърбата, ведната да откриятъ преграденъ огънь предъ охранението, а 2/27 пол. гауб. батарея да даде такъвъ предъ Обла. Щомъ въ 5 ч. 10 м. се подали червени ракети отъ Голѣма Яреична, заповѣдалъ на командиритъ на 1/27 пол. и 1/1 пол. гауб. батареи. да дадатъ преграденъ огънь предъ главната позиция.

Когато въ 5 ч. и 40 м. по Голѣма Яреична се движили неприятелски колони, командира на отдѣлението заповѣдалъ на командиритъ на 1/27 и 2/27 гауб. батареи да обстрелятъ тѣзи цели, което тѣ извършили успѣшно.

Когато неприятеля заема Дунавска китка — Победа и огнения валжъкъ се пренася по Гърбата и северно отъ нея, всички телефонни връзки на батареитъ командирите съ батареитъ и на командира на отдѣлението съ командира на групата се скъсали — управлението на огъня въ батареитъ се затруднило твърде много.

Командира на 1/27 пол. гауб. батарея, на когото батареята е близо до Гърбата, командвалъ батареята съ предавачи, а командира на 1/1 пол. гауб. батарея — батареята на когото

е далечъ отъ тая висота, чрезъ писмени заповѣди, изпращани съ ординарци.

Командването на 2/27 пол. гауб. батарея, която е на Рошава, още повече се затруднило, когато и нейната телефонна линия била скъсана.

Командира на отдѣлението презъ време на боя е подържалъ връзка съ командира на групата съ гелиографъ, обаче вследствие обстрелването и дигането на прахъ и димъ, тази връзка не била надеждна.

До започване на силния артилерийски огънь, командира на отдѣлението е подържалъ връзка и съ гелиографната станция на Голѣма Яреична.

Когато неприятеля заелъ Дунавска китка — Победа и започналъ да настѣпва къмъ Гърбата, когато телефоннитъ връзки съ батареитъ се скъсали и командването имъ затруднило, командира на отдѣлението рѣшава съ батареитъ командири да напустне наблюдателния пунктъ на Гърбата и да отиде при батареитъ, за да ги командватъ по-отблизо.

Къмъ 8 ч. и 20 м. командира на отдѣлението и батареитъ нитъ командири слизатъ отъ Гърбата. По пхтя за батареитъ командира на отдѣлението среца командира на 1/27 пол. гауб. батарея и му заповѣда да оттегли батареята на преградната позиция, а той отива при 1/1 пол. гауб. батарея. Заповѣдалъ на командира на батареята да се свърже съ телефонна линия (чрезъ щаба на 2-и пех. Искърски полкъ) съ командира на 2/2 дружина заемаща позиция по в. „В“ (офицерски кандидати Грудовъ и Авджиевъ) и да действува предъ 2-а дружина.

Къмъ 10 ч. телефонната линия била готова и по указанието на пехотата батареята обстреляла в. Капитанъ Бояджиевъ и Пжлката, които неприятеля вече бѣше заелъ (планъ Хумски участъкъ и скица № 1).

Въ 13 ч. и 30 м. командира на отдѣлението получилъ заповѣдъ заедно съ 1/1 пол. гауб. батарея да се оттегли на преградната позиция. Сжщо такава заповѣдъ получилъ и командира на 2/27 пол. гауб. батарея въ 14 часа.

Следъ уреждането на въпроса отъ где 1/1 батарея ще получи конни запряжки за откарване оръдията, тѣй като тя не разполага съ такива, командира на отдѣлението напусналъ батареята и въ 17 ч. и 90 м. се явява при началника на артилерията въ бригадата. Съ последния обхождатъ позицитъ около в. Иосифовъ, установяватъ позицитъ на батареитъ и получава заповѣдъ да организира службата въ отдѣлението, да пристреля батареитъ и да съдействува за отбраната на линията Рошава—Гърбата.

Батареитъ отъ сборното гаубично отдѣление заематъ позицитъ си така: 1/27 пол. гауб. батарея — въ 16 часа, а 2/27 батарея въ 18 часа. Батареитъ до смръкване успѣватъ

да се пристрелят по Дунавска и Български китки и предъ Рошава. 1/1 пол. гауб. батарея заема новата си позиция така: едната гаубица пристигнала въ 23 часа, дветъ сутринята на 31 май, а четвъртата гаубица презъ нощта на 31 май.

Действието на 1/27 пл. гауб. батарея.

Следъ откриването на силния артилерийски огънь отъ неприятеля, командира на батареята запасенъ капитанъ Янчевъ открива унищожителенъ огънь по Чатала, а следъ това дава преграденъ между Малка и Голъма Яребична. После обстрелва Сухото дере и дола задъ Резервния окопъ, защото по това време предъ отговорни негови зони не сж се подавали червени ракети.

Когато къмъ 5 ч. и 10 м. се дали червени ракети отъ Голъма Яребична, далъ преграденъ огънь предъ Чатала, а по заповѣдъ на командира на сборното отдѣление обстрелялъ отново Сухото дере и дола задъ Резервния окопъ.

Въ 5 ч. 30 м. се подали червени ракети отъ застава № 7 и батареята дала преграденъ огънь въ зона 93, а когато въ 5 ч. 40 м. се подали червени ракети отъ капитанъ Бояджиевъ, дава преграденъ огънь въ зона 98.

Къмъ 6 ч. по заповѣдъ на командира на отдѣлението обстрелялъ съ една гаубица неприятелскитъ пехотни колони по Голъма Яребична, а другата продължавала да дава преграденъ огънь предъ Пжпката.

Когато неприятелския артилерийски огънь се пренесе — по Гърбата и северно отъ нея и телефоннитъ връзки се сжзали, командири на отдѣлението повикалъ трима багарейни командири (наблюдателнитъ имъ пунктове сж на Гърбата) и следъ като имъ обяснилъ положението, заповѣдалъ имъ да отидатъ при батареитъ си и отъ тамъ да командватъ последнитъ. До слизането на багарейния командиръ при батареята, той е командвалъ батареята чрезъ войници предавачи.

Когато командира на батареята напусналъ Гърбата, той се среща съ командира на отдѣлението, който му казалъ, че противника е на Приморець, а багарейния командиръ го запитва, какво да се прави въ тоя случай. Командира на отдѣлението му заповѣдалъ, ако може батареята да се премѣсти на преградната позиция.

Къмъ 8 ч. 20 м. багарейния командиръ билъ въ батареята си, която макаръ че се обстрелвала съ фугасни и газови снаряди продължавала да стреля но имала вече загуби въ хора. Въ тоя моментъ надъ батареята легъли и черни аероплани и съ картечници обстреляли последната.

При това положение, той започналъ изпълнението заповѣдта на командира на отдѣлението — да премѣсти батареята на преградната позиция. Първата гаубица се снела

отъ позицията на ржже и се теглила отъ войницитъ, до като пристрѣщнала конетъ за които билъ пратилъ заповѣдъ да дойдатъ.

Другата гаубица продължила стрелбата съ трима пристрѣщници, но когато двамата биле ранени и излѣзли отъ строя, той заповѣдалъ да се вземе мѣрника, затвора, запаснитъ части и да се отнесатъ на преградната позиция.

Командира на батареята тръгва за преградната позиция и въ 9 ч. 15 м. се явява на началника на артилерията въ 3/5 пех бригада — докладва му за положението и получава заповѣдъ да заеме позицията на в. Иосифовъ.

За получената заповѣдъ донася на командира на отдѣлението и последния му предписалъ — „на всѣка цѣна, на бързо да се снеме и първата гаубица отъ позицията“. Тази заповѣдъ, обаче била — изпълнена следъ пладне. Къмъ 16 часа дветъ гаубици се намиратъ вече на новата позиция и се пристрелватъ предъ линията Рошава — Гърбата.

Отъ силното обстрелване на батареята въ нея сж убити — 4, ранени 8 и контузени 2 — войници. Презъ цѣлия день батареята е изстреляла 1325 снар.

Действието на 2/27 план. гауб. батарея.

Следъ откриването на преградния огънь предъ Обла, заемането на последната и отсжпването ѝ до 5 ч. 30 м. командира на батареята, капитанъ Палазовъ, пренесе огъня по Голъма Яребична, по-после и по Дунавска китка.

Когато телефонната връзка съ батареята се сжзала отъ това, че последната се обстрелва съ фугасни и газови снаряди, тогава взводния командиръ, подпоручикъ Юрдановъ, по заповѣдъ на командира на 1/27 отдѣление, продължилъ обстрелването на Дунавска китка до 9 часа, като извадилъ орждейта отъ площадкитъ.

Когато командира на батареята по заповѣдъ на командира на Сборното гаубично отдѣление въ 9 ч. се върналъ на Рошава, той взелъ командването на батареята и разрешилъ да се премѣсти на западната позиция. Последното се извърши на ржже, обаче и тукъ батареята била обстреляна и къмъ 10 часа, командира ѝ поисква указание отъ командира на 1/27 отдѣление, какво да прави — получилъ заповѣдъ да остане съ батареята на мѣстото си и да се приготви за близка отбрана.

Въ 14 ч. получилъ заповѣдъ да оттегли батареята на преградната позиция (около Бороветъ — с. - и. отъ в. Иосифовъ и въ 15 ч. я снелъ отъ позицията. Движението извършилъ по пжтъ, който се обстрелвалъ отъ неприятелската артилерия. Въ 18 ч. бат. заела показаната позиция и въ 18¹/₃ ч.

батареиния командиръ пристрелялъ батареята по Дунавска и Българска китки и предъ Рошава, гдѣто трѣбвало да дава преграденъ огънь.

При обстрелването на батареята е леко раненъ батареиния командиръ, но остава въ строя. Ранени сж леко 2 и тежко 2 войници и задушени отъ газъ 3 войници. Убитъ е единъ конь.

Презъ цѣлия день батареята е изстреляла 1124 снаряда.

Действието на 1/1 пол. 12 см гаубична батарея.

Следъ откриването на преградния огънь предъ главната позиция и предъ охранението — когато въ 5 ч. и 10 м. се появили червени ракети отъ Голѣма Яребична, командиръ на батареята капитанъ Василевъ, открива силенъ огъня въ зона 81. Когато неприятелската артилерия пренесе огъня по Гърбата и северно отъ нея, телефонната връзка съ батареята се скъсва и не може да се въстанови, защото две батареи — едната 15 см. а другата 10½ см. обстрелватъ съ фугасни и газови снаряди батареята и жицата постоянно се къса. Връзка чрезъ предавачи на командитѣ не могло да се установи, защото разстоянието до батареята е голѣмо и войниците били ранени. Независимо отъ това, че неприятелските батареи обстрелвали батареята, но и надъ нея летѣли нѣколко неприятелски аероплани.

Когато неприятеля заелъ Голѣма Яребична, батареиния командиръ пратилъ писменна заповѣдъ въ батареята да се пренесе огъня по нея, а когато противника заема и Дунавска китка, праща втора писменна заповѣдъ да се обстрелватъ Дунавска и Българска китки, което взводния командиръ извършилъ.

Когато командира на батареята по заповѣдъ на командира на Сборното гаубично отдѣление въ 8 ч. и 20 м. слѣзалъ при батареята, той чрезъ телефонна линия — къмъ 10 ч. се свърза съ командира на 2/2 пех. дружина и започналъ да обстрелва в. Капитанъ Бояджиевъ и в. „Плпката“, отъ гдето една неприятелска картечница стреляла по нашето разположение и я принуждава да спре стрелбата си.

Къмъ 11 часа получилъ заповѣдъ да се оттегли съ батареята си на преградната позиция, но следъ малко заповѣдта била отменена, за да даде преграденъ огънь предъ Гърбата

При обстрелването на батареята сж ранени — взводния офицеръ, запасенъ поручикъ Тодоровъ, 4 войника и 1 войникъ е контузенъ. Освенъ това двама войници сж заболѣли отъ отравяне — отъ газовата стрелба на противника.

Отъ собствена стрелба сж се повредили тритѣ гаубици и се започва веднага поправянето имъ.

Презъ време на боя, батареята е изстреляла 826 снаряда. Въ 13 ч. и 30 м. се получава нова заповѣдъ, батареята да се оттегли на преградната позиция. Благодарение на обстоятелството, че батареята нѣма коне и волове, а такива очаква да получи отъ другитѣ батареи — едната гаубица успѣва да заеме новата позиция въ 23 часа, другитѣ две на 31 май сутринята, а четвъртата се премѣства презъ нощта на 31 май, тѣй като пжтя Гърбата—Хума е откритъ и се на блюдава отъ неприятеля, който заема Дунавска китка.

Действието на II/1 пл. с. с. отдѣление.

Следъ откриването на преградния огънь и заемането отъ неприятеля Голѣма Яребична, Победа, Капитанъ Бояджиевъ, Плъката и Орлина, до като телефонитѣ връзка съ батареинитѣ командиръ не сж биле скъсани, командира на отдѣлението подполковникъ Мавродийски имъ е давалъ необходимитѣ указания, кои цѣли и пунктове да обстрелватъ за да не разшири повече противника успехитѣ си; когато връзката съ командиритѣ на 4/1 и 10/1 батареи се скъсали, той чрезъ командира на 6/1 батарея предава на командира на 4/1 батарея, че Голѣма Яребична, Дунавска и Българска китки, Победа сж заети отъ противника и му заповѣда да пренесе огъня на батареята по Голѣма Яребична и Победа.

На командиритѣ на 5/1 и 6/1 батареи, съ които телефонитѣ връзки не се скъсватъ, той е давалъ по подробни указания кждѣ да насочватъ огъня на батареитѣ. Ржководейки се отъ началото — да пречи на противника да разшира успѣхитѣ си, батареитѣ му презъ цѣлия день обстрелватъ Дунавска и Българска китки, Победа, Капитанъ Бояджиевъ, Плъката и Орлина и мѣстността предъ Капитанъ Бояджиевъ и офицерскитѣ кандидати Грудовъ и Авджиевъ.

Въ 17 часа по искането на командира на 46 пех. полкъ (отъ 3-а Балканска дивизия) обстрелялъ съ 6/1 батарея неприятелската пехота предъ с. Нжнте.

Въ 20 часа 4/1 и 5/1 батареи се снематъ отъ досегашнитѣ си позиции, за да заематъ такива по преградната, а той напусналъ Каменна верига и се премѣстилъ на наблюдателния пунктъ на командира на 6/1 батарея по Мала Рупа.

Действието на 4/1 пол. с. с. батарея.

Когато въ 4 ч. и 55 м. неприятелската артилерия започнала силно да обстелва Голѣма Яребична и тя се покрила съ гжстъ облакъ отъ димъ и прахъ, че повече не се виж-

дала отъ наблюдателния му пунктъ — (в. Лъха), командира на батареята, капитанъ Станчевъ, открива преградненъ огънь въ зона 80 — отъ седлото между Малка Яребишна и Босилова китка до Сухото дере включително. Въ това време неприятелска батарея вече обстрелва наблюдателния пунктъ и телефонната линия съ батареята се скъсала, но скоро била възстановена. Щомъ се появили червени ракети въ 5 ч. и 2 м., той усилива преградния огънь и следъ 5 минутна стрелба намалява бързината на огъня.

Когато въ 5 ч. и 10 м. отъ Голъма Яребишна се подаватъ червени ракети, батареиния командиръ засилва преградния огънь, но сега батареята се обстрелва отъ сръдна калибрена неприятелска батарея. Първоначално огъня на противника е билъ по рѣдъкъ, но после се обръща въ ураганенъ, като продължителността на урагана била отъ $\frac{1}{2}$ до 1 минута. Въпреки горното обстрелване, батареята продължава да дава преградненъ огънь, макаръ и съ по-малка бързина.

Къмъ 5 ч. и 30 м. телефонната връзка на батареята съ батареиния командиръ се скъсала и възстановяването ѝ ставало невъзможно.

Когато батареиния командиръ забелъзълъ, че огнения ваякъ на противника се премѣстилъ къмъ Дунавска китка, а нашитѣ батареи стрелятъ по Голъма Яребишна, той заключилъ, че противника е заелъ последната и праща заповѣдь въ батареята да се пренесе огъня по Голъма Яребишна, обаче това било вече направено, защото ординареца отъ 6 а батарея предалъ ва батареята, че Голъма Яребишна е заета отъ неприятеля и командира на отдѣлението заповѣдва — батареята да обстрелва Яребишна.

Ведната следъ скъсването на телефонната връзка, взводния офицеръ, запасенъ поручикъ Стояновъ, взема командването на батареята и излиза въ окопа предъ батареята, за да наблюдава бойното поле и да насочва огъня на батареята, но бива раненъ отъ гранатно парче въ главата, излиза отъ строя и командването на батареята поема старшия подофицеръ Кюркчиевъ Тодоръ.

Тѣй като до 6 ч. 30 м. връската на батареята съ наблюдателния пунктъ не била възстановена, батареиния командиръ отива при батареята и поема командването. Избира си наблюдателенъ пунктъ въ окопа, който е предъ батареята и заповѣдва, презъ време на силния ураганъ прислужниците да се скриватъ въ скривалищата, а следъ свършването на урагана да продължаватъ стрелбата.

Когато батареиния командиръ пристигналъ въ батареята, той вижда че огнения ваякъ на противника е пренесенъ северно отъ Дунавска и Българска китки, а нашитѣ батареи стрелятъ по Победа, поради което той пренесълъ огъня на

батареята между Върностъ и Българска китка. По после когато нашитѣ батареи започнали да обстрелватъ Дунавска китка, той започналъ обстрелването на Победа и продължилъ да стреля въ дълбочина до Българска китка.

Къмъ 8 часа, когато батареиния командиръ заповѣдалъ да се устрои телефонна линия, между могилата (300 метра далечъ отъ батареята), избрана за наблюдателенъ пунктъ и батареята, неприятелската артилерия започва ураганна стрелба съ фугасни и газови снаряди и изважда батареята отъ строя.

Въ 8 ч. 40 м. батареиния командиръ забелязалъ, че втория взводъ престаналъ да стреля, а първия стрелятъ само съ едно орждие и при това рѣдко. Пратилъ двама войници да разбератъ, защо батареята не стреля, но тѣй като никой отъ тѣхъ не се върналъ, той напуска пункта и отива самъ въ батареята — за да види какво се е случило съ нея.

Когато батареиния командиръ стигналъ въ батареята, той намѣрилъ че площадката на 4-о орждие е изровена, орждието повалено на една страна и до него 4 прислужници убити, при 3-о орждие 1 убитъ, а отъ двамата здрави войници, които били оглушени и почти онемѣли отъ силния трѣсъкъ и едва му обяснявали. Разбралъ, че отъ взвода сж останали само-тъ здрави, а другитѣ били ранени, контузени и заболѣли отъ газоветѣ.

Когато батареиния командиръ се движилъ къмъ първия взводъ, неприятелскитѣ батареи изсипватъ новъ ураганъ по батареята и той, като поглнналъ достатъчно газъ, разбралъ че противника обстрелва батареята съ газови и фугасни снаряди. При 2-о орждие намѣрилъ 1 убитъ, а 1-о орждие, отъ ударване съ голъмо гранатно парче повредено и извадено отъ строя. Отъ останалитѣ прислужници 2 сж контузени и 3 ранени, а другитѣ останали здрави.

Командира на батареята заповѣдва на единъ отъ старшитѣ подофицери да назначи отъ здравитѣ войници прислужници за 2-о орждие, а той тръгналъ къмъ наблюдателния пунктъ. Едва изминалъ едно малко разстояние, той заболѣва отъ отравяне — вследствие поглщане газъ и казалъ да се предаде на командира на отдѣлението за състоянието на батареята и заболяването му.

Следъ известно време, когато батареиния командиръ се почувстввалъ добре и пристигнала запасната прислуга, той отива въ батареята и заповѣдва да приведатъ въ редъ орждията и окопитѣ, които били разхвърлени отъ попадналитъ въ батареята снаряди. По това време неприятелскитѣ батареи, макаръ и рѣдко, продължавали да обстрелватъ батареята съ фугасни и газови снаряди.

Къмъ 12 $\frac{1}{2}$ часа батареята била приведена въ редъ, обаче не открива огънь до смръкване, защото боя бѣ запо-

чналъ да затихва и защото отъ 15 часа започва да се приготвява за снемане отъ сегашната позиция и заема такава на преградната.

Въ 21 часа батареята се изтеглила съ четиритѣхъ орж-отъ позицията и съ голѣми мжчнотии се спуска отъ Мала Рупа, защото пжтя е стрѣменъ и разваленъ, прислужниците малко, защото тъмна и вали джждъ. Въ 3 часа на 31 май батареята пристигнала на преградната позиция, заема показаното и мѣсто и почва да се окопава и приготвява за стрелба. Позицията заема съ три орждия, защото четвъртото е повредено и пратено на изправление.

Презъ време на боя сж убити 7 войници (5 подофицери 1 бомбардиръ и 1 канониръ), ранени 8 войници, контузени 3 и задушени отъ газовеѣ 2 (впоследствие оздравѣли). Раненъ е и взводния офицеръ поручикъ Стояновъ.

Батареята изстреляла 1596 снаряда.

Другия взводенъ офицеръ отъ батареята запасенъ Поручикъ Ивановъ Бонно, който бѣше наблюдателъ на Голѣма Яребична, загина презъ нощта на 29 срещу 30 май въ едно съборило се скривалище, а помощника му, младши подофицеръ Байчевъ Деню, контузенъ и оглушалъ, успѣлъ да се завърне преди да започне барабания огънь.

Действието на 5/1 пол. с. с. батарея.

Следъ откриването на силния артилерийски огънь командира на батареята капитанъ Николовъ, батареята на когото се обстрелва съ рѣдккъ огънь отъ една тежка неприятелска батарея, открива рѣдккъ преграденъ огънь въ зона 94, а когато отъ Атмаджа се подали червени ракети, открилъ предъ нея силенъ преграденъ огънь. Щомъ въ 5 ч. 10 м. се подали червени ракети отъ Голѣма Яребична, батареята дала преграденъ огънь въ зона 81, като пренесла огъня на 50 метра далечъ отъ окопитѣ, тъй като батареята заема флангово положение и може да извърши това пренасяне на огъня.

Когато въ 5 ч. и 14 м. отъ „Капитанъ Бояджиевъ“ се дали червени ракети, батареиния командиръ пренесълъ огъня на една взводъ къмъ южната страна на зона 81, тъй като до тоя моментъ двата взвода сж стреляли къмъ северната страна на зона 81. Когато отъ севернитѣ и западнитѣ склонове на Голѣма Яребична червенитѣ ракети се повторили, батареиния командиръ усилилъ преградния огънь въ отговорната зона 81 и продължилъ да стреля тамъ до 5 ч. 30 м., когато неприятелската пехота се промъкнала между Голѣма Яребична и Капитанъ Бояджиевъ и трѣвало да се порази последната; пренася огъня на батареята по това мѣсто и об-

стрелялъ съ нѣколко батареини редове промъкналата се пехота.

Въ интервала между 5 ч. и 34 м. и 5 ч. 37 м. обстрелялъ жгѣла между Победа и Голѣма Яребична, гдето се съобщило, че има неприятелска пехота.

Въ 5 ч. и 40 м. едно отъ орждията отъ собствената си стрелба се развалило и батареята остава съ три орждия. Разваленото орждие влиза отново въ реда на батареята едва къмъ 6 ч. и 50 м., когато се поправило.

Следъ заемането на Голѣма Яребична, когато къмъ 5 ч. и 50 м. по нея се движила гжста верига, батареиния командиръ я обстрелялъ, разпрѣсналъ я и ѝ нанесълъ поражение.

Въ 6 ч. даватъ червени ракети отъ в. Капитанъ Бояджиевъ и батареята обстреляла дола между Победа и Капитанъ Бояджиевъ, а по-после обстреляла дола, южно отъ сжация, гдето се донесло, че се движатъ неприятелски войници.

Въ 6 ч. и 50 м. командира на батареята забелязалъ, че по Победа, източно отъ нея и по върха на Голѣма Яребична се движатъ неприятелски вериги и обстрелялъ по близкитѣ и опаснитѣ вериги.

Стрелбата е водена на мѣрникъ 30 и 31 (3000 — 3100 м.), била точна, поразилъ една частъ отъ хората, а другитѣ се разбѣгали и скрили изъ окопитѣ на Победа. Пренесълъ огъня на батареята по Победа, но неприятелскитѣ войници отъ едно скривалище започнали да махатъ бѣли кърпи за да заблудатъ батареиния командиръ че това сж българи.

По това време телефонната връзка на 2-и пех. полкъ съ преднитѣ пехотни части е била сжсана и не могло да се провѣри дали Победа е още заета. Вследствие на неизясненото положение, батареята прекратява стрелбата по Победа и неприятелската пехота се опитва да настѣпи къмъ Гърбата.

Командира на батареята, като забелязва това, открива огънь по неприятелската настѣпающа пехота и я повръща отново въ Победа. Последния пунктъ батареята държи подъ огънь, обаче вследствие полегатостта на траекториитѣ и стрѣмината на склоновеѣ, тя не може да порази окопитѣ отъ южната страна, гдето се скрива неприятелската пехота.

Въ 7 ч. и 40 м. неприятелската тежка батарея, която съ фугасни снаряди до тоя моментъ обстрелвала батареята и нейния наблюдателенъ пунктъ, находящъ се южно отъ батареята, започнала да стреля и съ газови снаряди. При батареята газовата вълна е била рѣдка и войницитѣ не турятъ маскитѣ. Газовитѣ снаряди, които паднали предъ наблюдателния пунктъ закриватъ последния, а единъ снарядъ, който падналъ до самата амбразура го напълнилъ съ бѣли шипящи газове и станало нужда да се турятъ маскитѣ. Поставянето на маскитѣ и мжглата отъ газовитѣ снаряди попречили на

Действието на 6/1 пол с. с. батарея.

Следъ откриването на силния артилерийски огънь, въ 4 ч. 45 м., отъ Агмаджа се подаде една червена ракета и командири на батареята капитанъ Карпузовъ открити редъкъ преграденъ огънь предъ тоя пунктъ, който после засилил, когато се подаватъ нови ракети въ 4 ч. 55 м.

Предъ Агмаджа батареята стреляла до 5 ч. 20 м., когато се получила заповѣдъ отъ командира на отдѣлението — огъня на батареята да се пренесе предъ Будни (заства западно отъ Голѣма Яребична) и се наблюдаватъ движенията на противника северно отъ Агмаджа.

Въ 5 ч. 50 м. батареиния командиръ пренесълъ огъня на батареята южно отъ капитанъ Бояджиевъ, а следъ замянето на последния отъ противника, което става къмъ 7 часа, пренесълъ огъня на капитанъ Бояджиевъ и го обстрелвалъ до 9 часа.

Къмъ 7 часа батареята обстреляла една неприятелска колона, която настъпвала западно отъ Капитанъ Бояджиевъ и я разпръсва съ огъня си.

Въ 9 ч. 10 м. по заповедъ на командира на отдѣлението, батареята е обстреляла мѣстността предъ 1-а заства, където се забелѣзало настъпление на неприятелски войници. Въ 13 ч. батареята повторно е открила огънь предъ тази заства по искането на пехотата, защото къмъ нея настъпвали до 40 неприятелски войници.

Къмъ 10 ч. батареята обстреляла настъпващи групи по Голѣма Яребична и наблюдавала мѣстността предъ Гърбата, за да открие огънь въ тая посока вслучай, че противника настъпни.

Въ 13 ч. по сведения получени отъ наблюдателя на Лѣха, батареята е открила огънь предъ офицерскитъ кандидати Грудовъ и Авджиевъ, гдето настъпвала една неприятелска рота и я разпръсва.

Отъ 14 до 14 ч. 20 м. батареята обстреляла капитанъ Бояджиевъ и мѣстността предъ офицерскитъ кандидати Грудовъ и Авджиевъ, тъй като щѣло да се произведе контръ-атака на капитанъ Бояджиевъ.

Отъ 14 ч. 20 м. до 17 ч. батареята е обстреляла настъпващи групи къмъ Будний, настъпваща верига между капитанъ Бояджиевъ и Пѣката и поддържала редъкъ огънь по капитанъ Бояджиевъ и Победа, обаче по това време се спуска мъгла и не могло да се забелѣжи какво става въ противника.

Въ 17 ч. батареиния командиръ получилъ заповѣдъ отъ командира на отдѣлението да обстреля неприятелскитъ войници предъ Нжте, което направилъ като хвърлил няколко

наблюдението, защото очилата на маскитъ и батареинитъ тръби се замъглили.

Въ 7 ч. и 45 м. батареята обстреляла „Капитанъ Бояджиевъ“, който щѣлъ да бже контръ-атакуванъ, обаче атаката не се състояла.

Неприятелскитъ аероплани лѣтятъ надъ заститъ наши пунктове и надъ батареята още отъ началото на боя и откриватъ точното ѳ мѣсто.

Отъ 8 ч. до 11 часа, батареиния командиръ обстрелялъ мѣстността източно отъ Победа, дола южно отъ последната гдето е забелязалъ, а и му съобщили, че се движатъ неприятелски войници.

Въ 11 часа неприятелската артилерия открива точенъ огънь съ газови и фугасни снаряди по батареята и наблюдателния пунктъ, обаче батареята продължава стрелбата си, като отъ 11 ч. до 11 ч. и 40 м. обстрелва неприятелскитъ групи войници по Върностъ, Емине Буруну и Безимената.

Следъ 12 часа батареята се обстрелва, освенъ отъ газови и фугасни снаряди отъ срѣденъ калибръ, но и съ 15 см. фугасни гранати, при което бързината на този огънь до 14½—15 ч. е срѣдна, а после започва да намалява.

Отъ 12 до 14 часа батареята държи подъ огънь Голѣма Яребична и Победа, като обстрелва неприятелскитъ колони, които се движатъ на открито.

Отъ 15 ч. и 20 м. до 18 ч. и 30 м. батареята е обстрелвала „Капитанъ Бояджиевъ“ (за да го подготви за контръ-атака, обаче такава не се произвежда), Дунавска и Българска китки, Победа, и дола южно отъ Орлина, гдето сж се движили неприятелски войници. Нѣкои неприятелски групи и колони движущи се по доловегъ, батареята е могла да обстреля съ помощта на наблюдателя отъ в. Лѣха.

Въ 19 часа батареиния командиръ получилъ заповѣдъ да оттегли батареята си на преградната позиция.

Къмъ 20 часа неприятелската артилерия прекратява стрелбата си по батареята и веднага орждията се качатъ и оттеглятъ, за да отидатъ на преградната позиция. Пжтя Хуманско е разкалянъ отъ дъжда, който вали, а освенъ това задръстенъ отъ кола и товарни коне. Вследствие на това и на извънредно слабитъ коне, съ които сж запрегнати орждията, движението става много бавно и батареята успѣва да заеме указаната ѳ позиция къмъ 3 ч. и 30 м, на 31 май.

Презъ време на боя телефонния кабелъ, който свързва батареята съ наблюдателния пунктъ и който е прокаранъ по окопъ не билъ скъсанъ, поради което управлението на огъня не се е затруднило и забавило.

При обстрелването на батареитъ сж ранени: 1 фелдфебелъ и 3 войници.

Въ боя батареята е изстреляла 1600 снаряда.

снаряди. По-после батареята продължавала съ редък огънь да обстрелва капитанъ Бояджиевъ.

Въ 20 ч. батареята отново обстреляла мѣстността предъ заставата № 1, по указанието на командира на 3/2 дружина, който билъ на наблюдателния пунктъ на батареиния командиръ.

Презъ време на боя батареята не е обстрелвана и не е понесла никакви загуби. Батареята е изстреляла 1688 снаряда.

Действието на 10/1 план. Шкода батарея.

Следъ подаването на червенъ ракетъ отъ Атмаджа въ 4 ч. 55 м., командира на батареята, който командва I-и взводъ запасенъ капитанъ Апостоловъ и командира на II-и взводъ, откриватъ преграденъ огънь предъ тоя пунктъ и продължаватъ да стрелятъ тамъ, до къмъ 5 ч. 40 м., когато по заповѣдъ на командира на отдѣлението пренасятъ преградния огънь на батареята предъ Страхилъ, капитанъ Бояджиевъ и Победа.

До 6 ч. 45 м. батареята е стреляла предъ Орлина и Страхилъ.

Презъ време на боя, отъ обстрелването на наблюдателния пунктъ на В. Лѣха, а сжщо и на I-и взводъ, (сжщо на Лѣха) телефонната връзка съ командира на артилерийското отдѣление на нѣколко пжти се е скжсвала и въстановявала.

Когато се е започналъ барабания огънь по Голѣма Яребична, тя толкова се била покрила съ димъ и прахъ, че не се виждала и когато по после се подали червени ракети отъ „В. Победа“, батареиния командиръ разбралъ, че неприятеля е заелъ Голѣма Яребична.

Следъ заемането отъ противника Голѣма Яребична, капитанъ Бояджиевъ Пъпката и Орлина, батареята презъ цѣлия денъ е обстрелвала последнитѣ три пункта, а тѣй сжщо и мѣстността предъ офицерскитѣ кандидати Грудовъ и Авджиевъ, гдето сж настжпвали неприятелски групи и се старала да имъ нанесе загуби.

Въпреки обстрелването на I-и взводъ, батареята нѣма никакви жертви отъ войници. Убитъ е само единъ конь. Батареята е изстреляла 1828 снаряда.

Действието на Германското гаубично отдѣление. — 6/209 7/20 д. батарея.

Отъ 21 ч. на 29 май до откриването на преградния огънь по заповѣдъ на командира на дѣсната артилерийска група Полковникъ Начевъ, батареитѣ сж водили презъ нощта рѣ-

дъкъ обезпокоителенъ огънь, като сж биле готови по появяването на червени ракети да дадатъ преграденъ огънь въ отговорнитѣ зони. Следъ като открили преграденъ огънь, батареитѣ действали съгласно заповѣдитѣ и указанията на командира на групата.

6/209 гауб. батарея дала преграденъ огънь въ зона 80, а следъ заемането на Голѣма Яребична пренесла огъня по последната.

Когато по кжсно противника заема Дунавска китка, батареята пренесла огъня по нея и я обстрелвала презъ цѣлия денъ. Къмъ 10 часа съ едно орждие обстрелвала за известно време Голѣма Яребична.

Въ 13 ч. 30 м. цѣлата батарея за малко време обстрелвала Малка Яребична, а после отново продължава обстрелването на Дунавска китка.

Въ 20 ч. 15 м. батареята обстреляла дола между Емине Буруну и Босилова китка, гдето съобщили, че имало неприятелски войници.

Презъ нощта батареята водила обезпокоителенъ огънь съ урагани по Дунавска и Българска китки, Победа и Капитанъ Бояджиевъ.

7/209 батарея дава преграденъ огънь предъ Атмаджа, въ 5 ч. 25 м. пренесла огъня южно отъ Капитанъ Бояджиевъ а следъ заемането Голѣма Яребична — съ две орждия обстреляла последната, а съ две била готова да даде преграденъ огънь предъ Страхилъ.

Когато въ 8 часа отъ 2-и пехотенъ полкъ съобщили, че неприятелски войници настжпватъ къмъ Гърбата, батареята пренесла огъня по Българска и Дунавска китки. Въ 9 ч. 35 м. батареята отново обстреляла тия два пункта съ две гаубици, защото се получило съобщение, че противникови групи настжпватъ отъ Дунавска китка къмъ Куполитъ.

Въ 15 ч. и 15 40 ч. м. батареята обстреляла севернитѣ склонове на Дунавска и Българска китки, гдето неприятелскитѣ войници сж се скрили въ снаряжитѣ ями.

Презъ нощта батареята води обезпокоителенъ огънь съ урагани по Голѣма Яребична и предъ Страхилъ.

*

Презъ време на боя, тѣзи две германски гаубични батареи не сж обстрелвани отъ неприятелската артилерия и нѣма въ никакви загуби.

Батареитѣ сж действали добре и презъ дена на 30-и май въ боя сж изстреляли 2040 снаряда.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

Като имаме предъ видъ, че Съглашенското командване е знаело съ какви сили и средства е разполагал Хумския участъкъ, а също какъвъ е билъ духа и състоянието на войските презъ месецъ май 1918 год. трѣбва да предполагаме, че то е съсрѣдоточило срещу този участъкъ толкова сили и средства, които сж могли да му усигорятъ успѣха.

Това наше предположение се потвърждава, както писаме и по рано и отъ съчинението "Съюзническата победа на Истокъ" гдето е писано, че силитъ и средствата съ които се почнала операцията срещу Яребична — пехота, мощна артилерия, авиация и другитъ средства били такива, че операцията трѣвало непременно да се свърши съ успѣхъ, тъй като съ тази победа се гонело целта, да се повдигне не само морала и самоувъреността на гръцката армия, но и на всички съглашенски армии действащи ко истокъ.

Числото на пехотнитъ дружини, които взеха участие въ боя бѣше много по вече отъ това съ което разполагаше обратната 39 срещу 11, артилерията не само по количество бѣше повече отъ нашата — българска и германска, но и въ качествено отношение твърде много надминаваше, защото бѣше повечето далекобойна и съ по-голъма мощностъ.

Неприятелската артилерия разполагаше съ грамадно количество бойни припаси, което даваше възможност на артилерийскитъ командири разстоятелно да харчатъ снарядитъ въ боя, когато напротивъ, нашата артилерия имаше малко бойни припаси и всички артилерийски командири се страхуваха да не би батареитъ да останатъ безъ снаряди въ важния моментъ, тъй като подвоза отъ тила, презъ самия бой бѣше много малкъ, по липса на превозни средства.

Независимо отъ голѣмото превъзхоство въ пехота, артилерия, бойни припаси и другу средства за водене боя, противника разполагаше и съ много аероплани, когато въ боя на 29 и 30 май наши (български или германски) аероплани не се явиха на поддражението и ние не знаехме, какви действия ставаха въ тила на противника.

При това съотношение на сили и средства се започна на 29 май артилерийската, а на 30 май и пехотната атака на позициитъ южно отъ Хума; тѣзи сили и средства, както писаме и по горе, бѣха достатъчни да подготвятъ позициитъ за атака, колкото последнитъ да бѣха добре укрепени и естествено силни да сломатъ духа на защитницитъ, за да може неприятелската пехота съ по-малко жертви да заеме позициитъ и на мѣста да се затвърди по тѣхъ.

На въпроса, достатъчно ли бѣха обаче силитъ и средствата съ които разполагаше отбраната, за да запази на

всѣка цѣна своитъ позиции отъ противникъ, който се яви съ грамадно превъзходство въ всѣко отношение, следъ изложението, което направихме за хода на боя на 29 и 30 май, не исках повече освѣтление, че тѣзи сили и средства бѣха недостатъчни.

Ако тѣзи сили и средства бѣха недостатъчни за запази ване позицията на всѣка цѣна, ние вървахме че артилерията на 3/5 пех. бригада можеше да наложи на противника още по-голъми загуби отъ колкото въ действителностъ тя му нанесе, ако батареинитъ командири, командиритъ на отдѣленията и групитъ не се страхуваха, че батареитъ имъ може да останатъ безъ снаряди и биха изстреляли презъ нощта на 29 срѣщу 30 май, още 3—4 хиляди снаряди.

При това последно условие и ако презъ сжщата нощъ би се дала заповѣдъ всички предни пунктове и Голѣма Яребична да се напуснатъ отъ тѣхнитъ защитници и оттеглятъ на линията на която на 30 май се разположиха заставитъ отъ 50-и и 2-и пех. полкове и на линията Рошава и Гърбата, то малкия теренъ, който неприятеля завлада на 30 май, щѣше да бжде спечеленъ съ цѣната на още по-голъма загуби отъ действително понесенитъ (убити — 23 офицери и 508 войника, — ранени 87 офицери и 1687 войници) и безъ противника да плени 26 офицери и 1700 войници — а само 50 — 100 войници, които съ своята стрелба щѣха да даватъ видъ на противника, че действително нашата пехота е по мѣстата си.

Въ последния случай за боя при Яребична противника не щѣше много да говори, защото съ заемането позициитъ южно отъ Хума, той не спечели нѣкой особни тактически и стратегически изгоди, не би взелъ много пленници, не можеше да повдигне духа на своитъ войски, а само щѣше да похарчи грамадни средства за спечелване единъ малкъ теренъ земя.

Защо не се напуснаха доброволно позициитъ южно отъ Хума презъ нощта на 29 срѣщу 30 май, когато тѣ вече бѣха изпълнили своето назначение, както обикновенно правеха руситъ въ Ромъния и френци и германци на западния фронтъ, може да се обясни съ голѣмата чувствителностъ на нашето више командване и общество, което не бѣ свикнало да отстъпва земя на противника безъ бой.

Контръ-атаката която командира на 1/5 пех. бригада заповѣда да се произведе още сутринята отъ бригадата и дивизионната поддръжка се длѣжеше сжщо на тази чувствителностъ и ако не бѣ наддѣляло благоразумието и добрата оцѣнка на обстановката, бригадата щѣше да понесе голѣми жертви безъ да достигне възложената ѝ задача — заемане отново Голѣма Яребична.

Контръ-атаката не можеше да има шанс за успех, защото противника имаше превъзходство във артилерия и следната много добре пазеше заетите пунктове. Началниците и войниците от бригадата и дивизионната поддръжка загубиха вѣра, че ще могат да се задържат на заетите от ново позиции Дунавска китка — Побѣда и Голѣма Яребишна, ако не бждат поддържани от една силна българска артилерия, която да е въ състояние да държи въ респект неприятелската артилерия. Командира на бригадата схвана, че по-добре ще бжде ако контръ-атаката се произведе от войски, които не сж видѣли боя на 30 май и вѣроятно съ съгласието на началника на дивизията, отмени заповѣдта си да се контръ-атакува противника още сжция день.

Числото на снарядитѣ, които нашата артилерия изстреляла на 29 май презъ дена е около 2000, а презъ двата дни на 29 и 30 май 30662 снаряда, когато неприятелската артилерия на 29 май изстреля около 150000 снаряда, а за двата дни повече отъ 200,000 снаряда.

За да можеше артилерията на 3/5 пех. бригада да води активна отбрана на 29 май, тя трѣбваше да има не само приблизително равни сили съ артилерията на противника, но и да разполага и съ ареплани, които да я охраняватъ отъ аеропланитѣ на противника. Артилерията на 3/5 пех. бригада нѣмаше нито едното, нито другото, но тя съ рискъ да се откриятъ батареитѣ отъ аеропланитѣ на противника води на 29 май отбраната активно, защото безъ това духа на лехотата би падналъ още повече.

Дѣйствиата на неприятелската артилерия, както презъ времето на деветъ дневното обстрелване позицитѣ (20—28 вл.), тъй и презъ време на боя на 29 и 30 май бѣха много пратилни и методични. Артилерийския огънь управляванъ отъ французкото командване се водеше съ голѣмо изкуство. По време и мѣсто, огъня въ боя на 30 май бѣше правилно насочен и нѣмаше никакво разхвърление на последния за обстрелване второстепенни цели.

Въ боя на 30 май сутринта българ. артилерия попадна подъ огъня на неприятелската артилерия, а нѣкои батареи и на огъня отъ аеропланитѣ картечници, но въпреки това, всички артилериисти, до като имаха възможность, доблестно и самоотвержено изпълниха длѣгта си — обстрелваха неприятеля, нанасяха му загуби и сломиха неговия настѣпателенъ духъ.

Ако артилерийскитѣ командири не бѣха проявили необходимата самостоятелность и инициатива при избирането цѣлитѣ за обстрелване, настѣплението на противника щѣше да преставава побѣдоносно шествие, къмъ нашитѣ позиции, защото лехотата отъ силния барабаненъ огънь се прикова къмъ скривалищата, както въ такива случаи сж бивали при-

ковани и други български части по южния фронтъ и както се приковаваха французи, англичани, италянци, руси, сѣрби, германци и австрийци и въобщо войницитѣ отъ всички армии, които взеха участие въ войната 1914 — 18 год. и сж биле подложени на такъвъ силенъ огънь.

Съсрѣдоточаването на артилерийския огънь по важнитѣ пунктове, каквито въ случая се явиха Дунавска китка — Побѣда, се достигна не чрезъ изпратенитѣ въ самия бой заповѣди отъ по виситѣ артилерийски командири, а по инициативата на по младшитѣ артилерийски командири — командиритѣ на батареи и отдѣления, благодарение еднаквата оценка, която всѣкий отъ тѣхъ правеше, за значението на позицията Дунавска китка — Побѣда.

При единъ голѣмъ и сериозенъ бой, какъвто бѣше боя на 30 май сутринта, гдето неприятелския артилерийски огънь бѣше правилно разпредѣленъ и телефоннитѣ връзки прекъснати, не може да се говори, че съ заповѣди изпратени чрезъ ординарци или сигнализалия (по гелиографа, флагчета и пр.) може бърже и своевременно да се съсрѣдоточава огъня отъ много батареи по важнитѣ и опасни пунктове и цѣли.

Този бой за лишенъ пжтъ показа, че предварителната подготовка на началническия персоналъ е отъ грамадно значение за изхода на боя.

Гръцкитѣ дивизии, които участваха въ боя, макаръ и да бѣха покровителствани отъ мощна артилерия и авиация, не достигнаха голѣми резултати; други войски при тия условия биха развили своя успехъ съ заемаването Рошава и Гърбата и разкъсване главната позиция.

*

Полковетѣ отъ 5-а пех. Дунавска дивизия, 2-и пехотенъ Искърски, 5-и пехотенъ Дунавски, 49 и 50-и и 1 артилерийски и батареитѣ отъ 14-и артилерийски 1-и пол. гаубиченъ и 27 пол. гаубиченъ полкове, до боя на 30 май бѣха примѣрили силитѣ си съ много противници и бѣха спечелили много славни победи.

Въ боя на 30 и май сжщитѣ тѣзи войски, които до това бѣха дали доказателства че сж храбри, самоотвержени търпеливи и издържливи, бѣха подложени на тежко изпитание — съ малко сили и средства и почти голи и гладни да водятъ бой срещу противникъ, който имаше грамадно превъзходство въ сили и средства, поради което не можаха да изтъргнатъ побѣдата отъ противника, както бѣха свикнали до тогазъ.

Ако биха се положили всички грижи за запазване духа на войницитѣ, като се премахнеха всички лоши условия.

които вредно влияеха върху тях, ако се държеше смътка за силитъ и средствата на противника и своевременно се за- силеше участъка, сжщитъ тѣзи войски въ боя на 30-и май щѣха не само да сломатъ настѣпателния духъ на противника, което тѣ достигнаха, но увѣрени сме, че щѣха да истрѣгнатъ и победата.

РАЗПРЕДѢЛЕНИЕ

Задачитъ между отдѣленията (батареитъ) отъ артилерията на 3/5 пех. бригада къмъ 10 IV 18 год.

Главната задача на артилерията отъ 3/5 бригада е най-упорно и съкрушително за неприятеля да отбранява позицията на бригадата, която почва отъ в. Лѣха до к. 560 включително (гледай плана на мѣстността въ Хумския участъкъ и схема № 1).

Главнитъ задачи на отдѣленията и батареитъ сж:

I Дѣсна артилерийска група.

A) II/1 полско с. с. отдѣление.

10/1 план. Шкода батарея — разположена по взводно I и взводъ на в. Лѣха а II-и въ политъ на Кожухъ планина има за задача: а) да бие флангово дѣлбохитъ долове, които започватъ отъ Голѣма Яребична и Гърбата и иматъ направление отъ изтокъ къмъ западъ; б) да дава преграденъ огънь предъ отговорнитъ зони 91 съ 4 орджия, 95 и 96, 83 и 84 съ по 2 орджия; да засилва тоя огънь въ нѣкои зони, когато е свободна; в) да дава унищожителенъ огънь по избранитъ пунктове отъ неприятелското разположение и да го засилва въ нѣкой пунктъ, когато е свободна и г) да дава обезпокоителенъ огънь.

4/1 пол. с. с. батарея — разположена на Мала Рупа има задача: а) да бие флангово дѣлбохитъ долове, които започватъ отъ Голѣма Яребична и Гърбата и иматъ посока отъ изтокъ къмъ западъ; б) да дава преграденъ огънь предъ отговорната зона 80 и да засилва тоя огънь въ нѣкои зони, когато е свободна; в) да дава унищожителенъ огънь по избранитъ пунктове и да го засилва въ нѣкой пунктъ, когато е свободна; г) да дава обезпокоителенъ огънь и д) да отвърща съ огневи нападения по ония по-близки неприятелски батареи, които съ обезпокоителенъ огънь биятъ нашето разположение.

5/1 и 6/1 пол. с. с. батареи иматъ задачи: а) да биятъ зоната между Голѣма Яребична и политъ на Кожухъ планина; б) да даватъ преграденъ огънь въ отговорнитъ си зони: 5/1 — въ 81 и 94, а 6/1 — въ 82, 98, 93, 89, 90, 88 и 87 и да засилватъ тоя огънь въ нѣкой зони, когато сж свободни; г) да даватъ унищожителенъ огънь по избранитъ пунктове и да го засилватъ въ нѣкой пунктъ, когато сж свободни; д) да даватъ обезпокоителенъ огънь и е) да отвращатъ, съ огневи нападения по ония по-близки неприятелски батареи, които съ обезпокоителенъ огънь биятъ нашето разположение.

Б). Сборно гаубично отдѣление

1/27 — планинска гаубична батарея има задача: а) да бие дълбокиѣ долине юго-източно отъ Голѣма Яребична; б) да дава преграденъ огънь въ отговорнитъ зони, 93, 98 и 85 и да засилва тоя огънь въ нѣкой зони, когато е свободна; в) да дава обезпокоителенъ огънь; г) да дава унищожителенъ и разрушителенъ огънь по избранитъ пунктове отъ неприятелското разположение и да го засилва въ нѣкой пунктове, когато е свободна.

2/27 план. гауб. отдѣление има задача: а) да бие дълбокиѣ долине източно, юго-източно, южно и юго-западно отъ Голѣма Яребична, а сжщо и доловетъ източно и южно отъ в. Обла; б) да дава преграденъ огънь въ отговорнитъ зони 93, 98 и 84 и да засилва тоя огънь въ нѣкой зони, когато е свободна; в) да дава обезпокоителенъ огънь; г) да дава унищожителенъ и разрушителенъ огънь по избранитъ пунктове отъ неприятелското разположение и да го засилва въ нѣкой пунктове, когато е свободна.

1/1 — 12 см. пол. гауб. батарея има задача: а) да бие източнитъ, южнитъ и юго-западнитъ долине предъ Голѣма Яребична; б) да дава преграденъ огънь въ отговорната зона 81 и да засилва тоя огънь въ нѣкой зони, когато е свободна; в) да дава обезпокоителенъ огънь; г) да дава унищожителенъ и разрушителенъ огънь по избранитъ пунктове отъ неприятелското разположение и да го засилва въ нѣкой пунктове, когато е свободна; д) да отврща съ огневи нападения и да води борба съ ония близки неприятелски батареи, които обстрелватъ нашето разположение.

В) Германско гаубично отдѣление.

6/209 и 7/209 — 10 1/2 см. гауб. батареи иматъ задачи: а) да биятъ зоната между Голѣма Яребична и Кожухъ планина; б) да даватъ преграденъ огънь въ отговорнитъ зони:

6/209 — 80 и 7/209 — 92, 82, 83, и 97; в) да даватъ унищожителенъ и разрушителенъ огънь по избранитъ пунктове отъ неприятелското разположение и да го засилватъ въ нѣкой пунктове, когато сж свободни; г) да даватъ обезпокоителенъ огънь.

II. Лѣва артилерийска група.

Г) 1/27 планинско гаубично отдѣление.

3/27 план. гаубична батарея има задача: а) да бие дълбокиѣ долине юго-западно, южно и юго-източно отъ Голѣма Яребична, а сжщо и доловетъ предъ охранението на 3/49 и 1/50 дружини; б) да дава преграденъ огънь въ отговорнитъ зони 100 и 101, 78 и да засилва тоя огънь въ нѣкой зони, когато е свободна; в) да дава обезпокоителенъ огънь и г) да дава унищожителенъ и разрушителенъ огънь по избранитъ пунктове и да го засилва въ нѣкой, когато е свободна.

1/14 — пол. гауб. батарея има задача: а) да бие дълбокиѣ долине между Обла и Голѣма Яребична и тия западно отъ Голѣма Яребична, дълбокия долъ южно отъ Облата; б) да дава преграденъ огънь въ отговорнитъ зони 102 и 76 и да засилва тоя огънь въ други зони, когато е свободна; в) да дава обезпокоителенъ огънь; г) да дава унищожителенъ и разрушителенъ огънь по избранитъ пунктове отъ неприятелското разположение и да го засилва въ нѣкой пунктове, когато е свободна; д) да води борба съ близкиѣ и далечнитъ неприятелски — батареи.

1/1 — пол. с. с. батарея разположена по взводно има задача: а) да бие флангово доловетъ, които сж предъ главната позиция и охранението и да дава преграденъ огънь въ отговорнитъ зони 106 и 75 — I-и взводъ; 107 и 73 — II-и взводъ и да засилва огъня въ нѣкой зони, когато е свободна; б) да дава обезпокоителенъ огънь въ ограниченна зона; в) да дава унищожителенъ огънь по избранитъ пунктове и да го засилва въ нѣкой зони, когато е свободна и г) да отврща съ огневи нападения по близкиѣ неприятелски батареи, които съ обезпокоителенъ огънь биятъ нашето разположение.

2/209 — 10 1/2 см пол. гауб. батарея има задача: а) да води борба съ неприятелската артилерия и б) да засилва преградния огънь въ зони 104 и 76.

Д) I/1 полско гаубично отдѣление

2/1 пол. с. с. батарея има задача: I взводъ да дава фланговъ преграденъ огънь въ отговорната му зона 79, II взводъ да дава фланговъ преграденъ огънь въ отговорнитъ му зони

108 и 72 и да засилватъ, — двата взвода преградните огънове въ друга зона когато сж свободни; б) да дава обезпокоителен огънь въ по ограниченена зона; в) да дава унищожителен огънь по избранитѣ пунктове и да го засилва въ нѣкои, когато е свободна; г) да отвърща съ огневи нападения по ония близки неприятелски батареи, които съ обезпокоителен огънь биятъ нашето разположение.

2/1 — 12 с/м пол. гауб. батарея има задача; а) да бие юго западнитѣ, южнитѣ, югоисточнитѣ и источнитѣ долове предъ Голѣма Яребична, а сжщо и доловетѣ предъ охранението на 50 пех. полкъ и 3/49 дружина; б) да дава преграден огънь въ отговорнитѣ зони 79, 100, 101 и 78, и да засилва тоя огънь въ нѣкои пунктове, когато е свободна в) да дава обезпокоителен огънь; г) да дава унищожителен и разрушителен огънь по избранитѣ пунктове отъ неприятелското разположение и да го засилва въ нѣкои пунктове, когато е свободна и д) да отвърща съ огневи нападения по ония по близки неприятелски батареи, които съ обезпокоителен огънь биятъ нашето разположение.

10/14 план. Шкода батарея има задача; а) да бие южнитѣ, югоисточнитѣ и источнитѣ долове предъ Голѣма Яребична, а сжщо и доловетѣ предъ охранението на 3/49 и 1/50 дружини; б) да дава преграден огънь предъ отговорната зона 79 и да засилва тоя огънг въ нѣкои зони, когато е свободна; в) да дава обезпокоителен огънь и г) да дава унищожителен огънь по избранитѣ пунктове и да го засилва въ нѣкои зони, когато е свободна.

Е) I/I полско с. с: отдѣление.

9/1 — пол. Шкода батарея, разположена на к. 560 има задача: а) да дава фланговъ преграден огънь въ отговорнитѣ зони 103 и 76 и да засилва тоя огънь въ нѣкои зони, когато е свободна; б) да дава обезпокоителен огънь; в) да дава унищожителен огънь по избранитѣ пунктове и да го засилва въ нѣкои, когато е свободна; и г) да дава съдействию на съседната бригада, когато тя има нужда отъ такова.

6/14 пл. Шкода батарея има задача: а) да бие доловетѣ предъ охранението на 2/50 и 3/50 дружини; б) да дава преграден огънь въ отговорнитѣ зони 109 и 71 и да засилва тоя огънь когато е свободна; в) да дава обезпокоителен огънь и г) да дава унищожителен огънь по избранитѣ пунктове и да го засилва въ нѣкои, когато е свободна.

3/1 пол. гауб. батарея има задача: а) да бие дѣлбокитѣ долове предъ охранението на 50 пех. полкъ; б) да дава преграден огънь въ отговорнитѣ зони 105, 104, 78, 77 и 74 и

да засилва тоя огънь въ нѣкои зони когато е свободна; в) да дава обезпокоителен огънь; г) да дава унищожителен и разрушителен огънь по избранитѣ пунктове и да го засилва въ нѣкои когато е свободна; д) да отвърща съ огневи нападения по ония близки неприятелски батареи, които съ обезпокоителен огънь биятъ нашето разположение и е) да съдействию на съседната бригада.

7/5 с/м позиционенъ взводъ при с. Горничетъ има задача да бие источнитѣ склонове на к. 560.

oooooooooooo

Препишъ
Приложение № 2

ТАБЛИЦА

на пунктоветъ за унищожителния огънь въ участъка на 3/5 пех.
бригада къмъ 27 май 1918 год.

№	НАЗВАНИЕ	Планъ квадратъ	кои батареи могатъ да го обстрелватъ
1	Долгъть предъ постъ № 1	9880	5/1, 6/1, 10/1, 1/1 12 см. г. б.; 1/209 и 6/209
2	Пунктъ 2	10081	4/1, 6/1, 10/1, 1/27 1/12 см. г. б.; 1/209 и 6/209
3	"	10081	Сжщитъ батареи
4	"	10082	"
5	"	10081	"
6	"	10082, 10083	4/1, 5/1, 6/1, 10/1 1/27, 1/12 см. г. б.; 2/27; 1/209 и 6/209
7	Завоя на Сули дере при воденицата	9882	5/1, 6/1, 10/1, 2/27, 1/12 см. г. б.; 1/209.
8	Пунктъ 8	10083, 10084	4/1, 5/1, 6/1, 10/1, 1/27, 2/27; 1/12 г. б.; 1/209 и 6/209.
9	"	10084, 10184	4/1, 5/1, 6/1, 10/1, 1/27, 2/27; 1/12 см. г. б.; 1/209, 2/209, 6/209; 5/9.
10	Топлигъ извори	9883	5/2, 6/1, 10/1; 1/27 и 2/27; 1/12 см. г. б.; 1/209 и 6/209.
11	Четвърта застава	9783	6/1, 10/1; 1/27, 2/27; 1/12 см. г. б.; 1/209.

12	Двата укрепени пункта "Поручикъ Грудовъ"	9884	6/1, 10/1, 1/27, 1/12 см. г. б.; 1/209.
13	Долината южно отъ сед- ловината между VI и VII застави	9984	4/1, 5/1, 6/1, 10/1; 1/27 и 2/27; 1/1. 12 см. г. б.; 1/209
14	Укрепенъ пунктъ офиц. кандидатъ Грудевъ	9885	4/1, 6/1, 10/1, 1/27 и 1/209.
15	Укрепенъ пунктъ офиц. кандидатъ Ладжиевъ	9885	Сжщитъ батареи
16	Лошината източно отъ "Орлина"	9885	4/1, 5/1, 6/1; 1/27 2/27; 1/12 см. г. б.; 1/209.
17	Капитанъ Бояджиевъ	9985	4/1, 5/1; 1/14, 1/27, 1/12 см. г. б.; 1/12 см. г. б.; 5; 1/209; 6/1, 4/1, 5/1, 6/1 10/1; 1/27, 2/27; 1/1 12 см. г. б.; 1/209, 2/209, 6/209 и 7/209; 5/9.
18	Дола южно отъ Орлина	9884, 9984	
19	Дола южно отъ Желта- та нива	9985, 10085	4/1, 5/1, 6/1, 10/1; 1/27 и 2/27; 1/1 12 см. г. б.; 1/209.
20	Загворения окопъ	10085	Сжщитъ батареи
21	Долчината между Бурун- чето и Затв. окопъ	10085	4/1, 5/1, 6/1 10/1; 1/27; 1/12 см. г. б.; 1/209 и 6/209.
22	Гръцкия окопъ	9986	4/1, 5/1, 6/1, 10/1; 1/27; 1/14; 1/1 12 см. г. б.; 1/209.
23	Победа	9986	4/1, 5/1, 6/1, 10/1; 1/27; 1/12 см. г. б.; 1/209.
24	Храбростъ	9986	4/1, 5/1, 6/1, 10/1; 1/12 см. г. б.; 1/209.
25	Голъма Яребична	9986	2/1, 3/1, 4/1, 5/1, 6/1, 10/1; 10/14 и 1/14; 1/27, 2/27, 3/27; 1/12 см. г. б., 2/12 см.

26	Босилова китка	10086	г. б.; 1/209, 2/209, 6/209 и 7/209; 5/9 и 3/159. 2/1, 3/1, 4/1, 5/1, 6/1; 10/14, 1/14; 1/27, 2/27 и 3/27; 1/1 12 см. г. б.; 2/1 12 см. г. б.; 1/209, 2/209; 6/207, 7/209; 5/9 и 3/159. 4/1, 5/1, 6/1; 1/27 2/27; 1/1 12 см. г. б.; 1/209, 2/209 и 6/209; 5/9.	г. б.; 1/209, 2/209, 6/209, 5/9; 3/159, 6/4. 9/1, 3/1; 6/14 и 10/14; 1/27, 2/27 3/27; 2/1 12 см. г. б.; 1/209 и 2/209; 5/9.
27	Борунчето	10086	1/209, 2/209; 6/207, 7/209; 5/9 и 3/159. 4/1, 5/1, 6/1; 1/27 2/27; 1/1 12 см. г. б.; 1/209, 2/209, 5/9, 3/159.	2/1, 3/1; 1/14, 6/14; 10/14; 1/27, 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209, 5/9, 3/159.
28	Сухото дере	10086	4/1, 5/1, 6/1; 1/27, 2/27; 1/1 12 см. г. б.; 1/209.	1/1 I въз.; 2/1 и 3/1; 1/14, 6/14, 10/14; 1/27, 2/27 и 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. г. б.; 1/209, 2/209, 5/9.
29	Маскирания ходъ	10086	4/1; 1/27, 2/27 и 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. гауб. б.; 2/209; 6/209; 5/9. 4/1, 5/1, 6/1; 1/27, 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. г. б.; 1/209, 2/209; 5/9.	1/1 II въз.; 1/14, 6/14, 10/14; 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209, 5/9, 3/159.
30	Чатала	10086	4/1; 1/27, 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209; 5/9.	Сжщитъ батареи 9/1, 1/14, 6/14; 2/27, 3/27; 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209; 5/9. 9/1; 1/1 — II въз.; 3/1, 6/14, 10/14, 1/14; 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. г. б.; 1/209 и 2/209, 5/9.
31	Долината между Малка Яребична и гребена на Чатала	10086	4/1; 1/27, 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209, 5/9. 2/1, 3/1, 4/1, 5/1, 6/1; 10/14, 6/14, 1/14; 1/27, 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209; 5/9.	Сжщитъ батареи 9/1, 1/14, 6/14; 2/27, 3/27; 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209; 5/9. 9/1; 1/1 — II въз.; 3/1, 6/14, 10/14, 1/14; 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. г. б.; 1/209 и 2/209, 5/9.
32	Малка Яребична	10086	1/14; 1/27, 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209 и 6/209; 3/159; 6/4. 1/1 II въз.; 5/1; 2/27; 1/14; 1/1 и 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209 и 6/209; 5/8.	Сжщитъ батареи 9/1, 1/14, 6/14, 10/14; 3/1; 2/27 и 3/27; 1/1, 2/1 12 см. г. б.; 1/209 и 2/209; 5/9, 6/4, 3/159.
33	Картофелова висота	10286	9/1; 1/1 I въз.; 1/14, 6/14, 10/14; 2/1, 3/1; 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см.	Сжщитъ батареи 9/1, 1/14, 6/14, 10/14; 10/14; 2/27, 3/27; 2/1 12 см. г. б.; 1/209 2/209, 5/9.
34	Дунавска китка	9987	9/1; 1/1 I въз.; 1/14, 6/14, 10/14; 2/1, 3/1; 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см.	10189, 10089 10189
35	Калето	9987	2/1, 3/1, 4/1, 5/1, 6/1; 10/14, 1/14; 1/27, 2/27 и 3/27; 1/1 12 см. г. б.; 2/1 12 см. г. б.; 1/209, 2/209; 5/9.	10088, 10087
36	Емине Буруну	10087	1/209, 2/209; 6/207, 7/209; 5/9 и 3/159. 4/1, 5/1, 6/1; 1/27 2/27; 1/1 12 см. г. б.; 1/209, 2/209, 5/9, 3/159.	10286, 10287
37	Наблюдателната заграда	10088, 10087	4/1; 1/27, 2/27 и 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209; 5/9.	Сжщитъ батареи 9/1, 1/14, 6/14; 2/27, 3/27; 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209; 5/9. 9/1; 1/1 — II въз.; 3/1, 6/14, 10/14, 1/14; 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. г. б.; 1/209 и 2/209, 5/9.
38	Кириль и Методий	10286, 10287	4/1; 1/27, 2/27 и 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209; 5/9.	Сжщитъ батареи 9/1, 1/14, 6/14; 2/27, 3/27; 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209; 5/9. 9/1; 1/1 — II въз.; 3/1, 6/14, 10/14, 1/14; 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. г. б.; 1/209 и 2/209, 5/9.
39	Аспарухъ	10288	4/1; 1/27, 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209; 5/9.	Сжщитъ батареи 9/1, 1/14, 6/14; 2/27, 3/27; 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209; 5/9. 9/1; 1/1 — II въз.; 3/1, 6/14, 10/14, 1/14; 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. г. б.; 1/209 и 2/209, 5/9.
40	Скритото дере	10188	4/1; 1/27, 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209; 5/9.	Сжщитъ батареи 9/1, 1/14, 6/14, 10/14; 3/1; 2/27 и 3/27; 1/1, 2/1 12 см. г. б.; 1/209 и 2/209; 5/9, 6/4, 3/159.
41	Обла	10099	4/1; 1/27, 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209; 5/9.	Сжщитъ батареи 9/1, 1/14, 6/14, 10/14; 10/14; 2/27, 3/27; 2/1 12 см. г. б.; 1/209 и 2/209; 5/9, 6/4, 3/159.
42	Скалиста	9989	4/1; 1/27, 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209; 5/9.	Сжщитъ батареи 9/1, 1/14, 6/14, 10/14; 3/1; 2/27 и 3/27; 1/1, 2/1 12 см. г. б.; 1/209 и 2/209; 5/9, 6/4, 3/159.
43	Французката висота	10089	4/1; 1/27, 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209; 5/9.	Сжщитъ батареи 9/1, 1/14, 6/14, 10/14; 10/14; 2/27, 3/27; 2/1 12 см. г. б.; 1/209 2/209, 5/9.
44	Сърдчето	10189, 10089	4/1; 1/27, 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209; 5/9.	Сжщитъ батареи 9/1, 1/14, 6/14, 10/14; 10/14; 2/27, 3/27; 2/1 12 см. г. б.; 1/209 2/209, 5/9.
45	Поручикъ Ивановъ	10189, 10089	4/1; 1/27, 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209; 5/9.	Сжщитъ батареи 9/1, 1/14, 6/14, 10/14; 10/14; 2/27, 3/27; 2/1 12 см. г. б.; 1/209 2/209, 5/9.

46	Куленската багарея	10289	1/1 II вз.; 3/1; 1/14, 6/14, 10/14; 1/1, 2/1 12 см. г. б.; 1/209, 2/209, 5/9, 3/159.
47	Пътя за Люмница при Търновския бурунъ	9890	9/1, 1/14, 10/14, 2/27, 3/27; 2/1 12 см. гауб. б.; 2/209, 5/9.
48	Кюмурджийницата	9889, 9891 9990	9/1; 1/1 I вз. 1/14, 6/14; 3/1; 2/27, 3/27; 1/1 12 см. г. б.—западенъ край.
49	Пещеритъ	9990	2/1 12 см. г. б. 1/27 зап. полов. 2/209, 5/9.
50	Геройската висота	9990	1/1; 9/1, 3/1; 6/14; 10/14; 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209 5/9 и 6/14.
51	Воденицата	10090	1/1, 3/1, 9/1; 1/14, 6/14, 10/14; 1/27, 2/27, 3/27; 1/1, 2/1 12 см. гауб. б.; 2/209; 5/9, 6/4.
52	Западния долъ	10090	1/1, 3/1, 9/1; 1/14, 6/14, 10/14; 1/27, 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. г. б. зап. половина; 1/209 и 2/209; 5/9, 6/4.
53	Хайдушкия долъ	10089, 10190	3/1, 9/1, 6/14, 10/14; 1/27, 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. г. б.; 1/209, 2/209; 5/9.
54	Бѣлата скала	10190	3/1, 9/1, 6/14, 10/14; 1/14, 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. г. б.; 1/209, 2/209, 5/9.

55	Шапката	10190	3/27; 2/1 12 см. г. бат.; 1/209, 2/209, 5/9, 6/4. 1/1, 3/1, 9/1; 1/14, 6/14, 10/14; 2/27 и 3/27; 1/1, 2/1 12 см. г. бат. 1/209, 2/209; 5/9, 3/159, 6/4.
56	Оврага между Пресеченя Конусъ и постъ № 6	10091	1/1, 3/1, 9/1; 1/14, 6/14, 10/14; 2/1 — 12 см. г. б.; 2/27, 3/27; 2/209 5/9 и 6/4.
57	Черната скала	10091, 10190	1/1, 3/1, 9/1; 1/14, 6/14, 10/14; 2/27 3/27; 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209, 5/9.
58	Северната окрайна на с. Люмница	10190, 10290	1/1, 3/1, 9/1; 1/14, 6/14, 10/14; 2/27, 3/27; 1/1 и 2/1 12 см. гауб. б.; 1/209, 2/209, 5/9, 6/4, 3/159.
59	Общия долъ	9892	1/1, 3/1, 1/14, 6/14; 2/1 12 см. г. б.; 2/209 и 5/9.
60	Язика	10092	1/1, 3/1, 1/14, 6/14, 2/1 12 см. г. б.; 2/209 и 5/9.
61	Августова висота	10092	1/1, 3/1, 9/1; 1/14, 6/14, 10/14; 3/27, 2/1 12 см. г. б. 2/209, 5/9, 6/4.
62	Чешмичката	9993	1/1, 9/1; 1/14, 6/14, 10/14; 3/27; 2/1 12 см. г. б.; 2/209, 5/9, 6/4.
63	Възела на овразитъ	10093	2/1, 3/1, 1/1; 1/14, 6/14; 2/1 12 см. г. б.; 2/209, 5/9.
64	Петрово	10193	1/1, 2/1, 3/1, 9/1; 6/14; 2/1 12 см. г. б.; 5/9, 6/4.

ЛЕГЕНДА № 1

65	Габровски	10193	1/1, 2/1, 3/1, 9/1; 6/14; 2/1 12 см. г. б.; 5/9.
66	Срѣдна и малка Коруна	10093, 10193	Сжщитѣ батареи
67	Мойнски оврагъ	9864	2/1, 3/1; 6/14 (за пас. поз.); 5/9.
68	Люмишката река при долния оврагъ	9994	1/1, 2/1, 3/1, 9/1; 6/14; 2/1 12 см. г. б.; 5/9.
69	Оврага между завоя и Коруна	10094	1/1 II вз.; 2/1, 3/1; 9/1; 6/14; 2/1 12 см. г. б.; 5/9.
70	Окопитѣ на завоя на Коруна	10094	1/1 II вз.; 2/1, 3/1; 9/1; 6/14; 2/1 12 см. г. б.; 5/9.

Забележка. Оградениѣ съ червено пунктове (№ № 1, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 23, 24, 25, 26, 34, 35, 36, 41, 42, 47, 48, 49, 50, 59, 60, 61, 63, 67 и 68) сж въ наше разположение и ще се биятъ, ако случайно противника ги заеме.

Началникъ на артилерията:
Командиръ на 14-и арт. полкъ,
Полковникъ Друмевъ.

За офицеръ ординарецъ,
Подпоручикъ Петровъ.

При предположение, че е атакуванъ цѣлия Хумски участъкъ въ зони 89 до 109 — предъ охранението и заставитѣ и въ зони 71 до 88 предъ главната позиция.

№	Кои батареи сж отговорни за отбраната	№	Кои батареи сж отговорни за отбраната
109	а) Преграденъ огънь предъ охранението, заставитѣ и частъ отъ главната позиция	71	б. Преграденъ огънь предъ главната позиция и Голѣма Яребичина.
108	2/3 пл. шк. батарея — 4 ор.	72	2/3 п. шк. — 4; пол. взе — 2 — 6 орджия
107	2/1 п. с. с. батарея — 2 "	73	2/1 п. с. с. агар. — 2 ор
106	1/1 п. с. с. батарея — 2 "	74	1/1 п. с. с. батер. — 2 "
105	3/1 п. г. батарея. — 1 "	75	3/1 п. г. батер. — 1 "
104	3/1 п. г. батарея — 3 ор.	76	1/1 п. с. с. батер. — 2 "
	2/209 — 2 ор.	77	9/1 п. шк. батер. — 4; 1/14 п. г. — 2; 2/209 г. б. — 2
103	9/1 пл. шк. батарея — 4 "	78	3/1 п. г. батер. — 3 ор
102	1/14 п. г. гаубична — 2 "	79	3/27 п. г. бат. — 2; 2/209 г. бат. — ор.
101	3/27 п. батарея — 1 "	80	2/1 п. с. с. бат. — 2; 1/3 пл. шк. — 4; 2/1 п. г. б. — 2 ор.
100	3/27 п. г. батарея — 1 "	81	4/1 п. с. с. батер. — 4 ор.; 6/209 — 4 ор.; 1/209 — 4
79	2/1 п. с. с. сбор. 2; 1/3 пл. шк. — 4; 2/1 п. г. б. — 2 ор.	82	5/1 п. с. с. батарея 4 ор.
80	4/1 п. с. с. батер. — 4 ор.; 6/209 — 4 ор.; 1/209 — 4	83	6/1 п. с. с. батарея — 2; 1/27 пл. г. б. — 2 ор.
94	5/1 п. с. с. батарея 4 ор.	84	2/27 пл. г. батер. — 2; 7/209 г. бат. — 2 ор.
93	6/1 п. с. с. батарея — 2; 1/27 пл. г. б. — 2 ор.	85	10/1 п. шк. бат. — 2; 2/27 пл. г. бат. — 2 ор.
92	2/27 пл. г. батер. — 2; 7/209 г. бат. — 2 ор.	86	10/1 пл. Шк. бат. — 2 ор.
91	7/209 г. бат. — 2 ор.	87	2/27 пл. г. б. — 2 ор.
90	10/1 п. шк. бат. — 4 ор	88	1/27 п. г. бат. — 2 ор.
89	6/1 п. с. с. бат. — 1 "		6/1 п. с. с. бат. — 1 "
88	6/1 п. с. с. бат. — 1 "		6/1 п. с. с. бат. — 1 "
87	5/1 п. с. с. бат. — 4; 1/1 п. г. бат. — 4 ор.		
98	6/1 п. с. с. бат. — 2; 1/27, 2/27 п. г. б. — 4 ор		
97	7/209 п. г. бат. — 4 "		
96	10/1 пл. шк. бат. — 2 "		
95	10/1 пл. шк. бат. — 2 "		

ЛЕГЕНДА № 2

При преложение, че е атакуванъ участъка Рошава, Голѣма Яребична и Гърбата — зони 77 (вкл.) до 84 (вкл.).

№	Отговорнитѣ за отбраната на зоната батареи	Батареитѣ, които ще засилватъ огъня
101	а) Преграденъ огънь предъ главната позиция и охранението	
100	Отъ 3/27 пл. г. б. — 1 ор.	Отъ 9/1—4 ор.; 1/14—1
79	" 3/27 " " — 1 ор.	" 2/3 п. шк. 4; 1/14—1 ор.
80	2/1 п. с. с. бат. — 4 ор.; 1/3 пл. шк. — ор. и 2/1—12 см. г. б. — 2 ор.	" 5/9—15 см. — 2 ор.
80	г. б. — 2 ор. Всичко 10 ор.	" 2/209 — 4 ор.
94	4/1 п. с. с. бат. — 4 ор. 6/209 п. гауб. бат. — 4 ор. Всичко 8 ор.	" 5/9 — 15 см. 2 ор.
93	5/1 п. с. с. батарея — 4 ор.	Отъ 2/27 — 2 ор.
91	6/1 п. с. с. бат. — 4 ор.; 1/27 п. г. б. — 2 ор. Всичко 6 ор.	Нѣма
91	7/209 п. гауб. бат. — 4 ор.	Нѣма
	10/1 пл. шк. бат. — 4 ор.	Нѣма
	б. Преграденъ огънь предъ главната позиция и заставитѣ	
77	3/1 п. гауб. бат. — 2 ор.; 2/27 п. г. бат. — 2 ор. Всичко 4 ор.	9/1 п. шк. — 2 ор.; 2/3 п. шк. б. — 2; 1/14 — 1
78	3/1 п. гауб. бат. — 2 ор.; 3/27 п. г. бат. — 2 ор. Всичко 4 ор.	9/1 п. шк. — 2 ор.; 2/3 п. шк. — 2; 1/14 — 1
79	2/1 п. с. с. бат. — 4 ор.; 2/1—12 см. г. б. — ор. 1/3 пл. шк. — 4 ор. Всичко 8 ор.	Отъ 5/9—2 ор. 2/209—4 ор.
80	4/1 п. с. с. бат. — 4 ор.; 6/209 — 4 ор. Всичко 8 ор.	" 5/9—2 ор. 1/209 — 4 ор. 1/27 — 2
81	5/1 с. с. бат. — ор.; 1/1 п. 12 см. г. бат. — 4 ор.; Всичко 8 ор.	Нѣма
98	6/1 п. с. с. бат. — ор.; Всичко 8 ор.	"
97	7/209 п. г. бат. — 4 ор.	"
96	10/1 п. шк. бат. — 2 ор.	"
95	10/1 п. шк. бат. — 2 ор.	"
	в. Преграденъ огънь предъ главната позиция.	
77	3/1—2; 2/27—2 о. Всичко 4 ор.	9/1—2; 2/3—2; 1/14—1 ор.

78	3/1—2; 3/27—1	" 4 " 2;	9/1—2; 2/3—2; 1/14—1 "
79	2/1—4; 2/1 12 см. п. г. б. — 2; 1/3 п. шк. б. — 4. Всичко 10 ор.	" 8 " 2;	5/9—2; 2/209—4 ор.
80	4/1—4; 6/209—4 ор.	" 8 " 2;	5/9; 1/209—4; 1/27—2 ор.
81	5/1—4; 1/1—12 см. г. б. — 4	Всичко 8 ор.	Нѣма
82	6/1—4 ор. Всичко 4 ор.	"	"
83	7/209—4 ор. Всичко 4 ор.	" 4 "	"
84	10/1—4 ор.	" 4 "	"
	г. Предъ Емне Буруну, Босилова китка и Голѣма Яребична		
78	3/1—4; 3/27—2 ор. Всичко 6 ор.		9/1—4; 2/3—4; 1/14—2
79	2/1—4; 2/1—12 см. — 2; 1/3—4		5/9 — 2; 2/209 — 4
80	Всичко 10 ор.		5/9—2; 1/209—4; 1/27—2
81	4/1—4; 6/209—4. Всичко 8 ор.		2/27 — 2
	5/1—4; 1/1—12 см. г. б. — 4 "		10/1 — 4
98	Всичко 8 ор.		
	6/1 — 4. Всичко 4 ор.		

ЛЕГЕНДА № 3

При предположение, че е атакуванъ участъка отъ в. Мала Рупа до Голъма Яребична — зони 101 до 89.

№	Отговорнитъ за отбраната на зоната батареи	Батареитъ, които ще засилватъ огъня
101	а. Преграденъ огънь предъ главната позиция и охранението 3/27 — 1 ор.	Отъ 9/1—4 ор.; 3/1—г. б. — 2 ор.; 1/14 — 1
100	3/27 — 1 ор.	Отъ 2/3—4 ор.; 3/1 г. б. — 2 ор., 1/14 — 1
79	2/1—4; 1/3 п. шк. — 4; 2/1 12 см. г. б. — 2 Всичко 10 ор.	5/9—2; 2/209—4.
80	4/1—4 ор. 6/209—4 " 8 "	5/9—2; 2/209—4
94	5/1—4 ор. " 4 "	2/27— ор. 1/1 12 см. г. б. — 2 ор.
93	6/1—4 ор. " 4 "	Отъ 1/1 12 см. г. б. — 2 ор.
92	7/209—4 ор. " 4 "	Нѣма
91	10/1—4 ор. " 4 "	"
	б. Преграденъ огънь предъ главната позиция и заставитъ	
101	3/1 — 1	Отъ 9/1—4; 3/1 г. б. — 2; 1/14—1
100	3/27 — 1	Отъ 2/3—4; 3/1 г. б. — 2; 1/14 — 1
79	2/1—4; 1/3—4; 2/1 12 см. г. б. — 2 Всичко 10 ор.	Отъ 5/9—2; 2/209—4
80	4/1—4; 6/209—4 " 8 "	" 5/9—2; 1/209—4
81	5/1—4; 1/1 12 см. г. б. 4. Вс. 8 ор.	" 2/27—2 ор.
98	6/1—4 Всичко 4 ор.	Нѣма
97	7/209 — 4 " 4 "	"
96	10/1 — 2 " 2 "	"
95	10/1 — 2 " 2 "	"
	в) Преграденъ огънь предъ главната позиция	
101	3/27 — 1	Отъ 9/1—4; 3/1 г. б. — 2; 1/14—1
100	3/27 — 1	Отъ 2/3—4; 3/1 г. б. — 2; 1/14 — 1
79	2/1—4; 1/3—4; 2/1 г. б. — 2 Всичко 10 ор.	Отъ 5/9—2; 2/209—4
80	4/1—4; 6/209—4 Всичко 8 ор.	" 5/9—2; 1/209—4
81	5/1—4; 1/1 г. б. — 4 " 8 "	"

82	6/1—2	"	"
83	7/209—2	"	"
84	2/27 — 2	"	"
85	1/27 — 2	"	"
86	6/1 — 2	"	"
87	7/209 — 1	"	"
88	7/209 — 1	"	"

ЛЕГЕНДА № 4

При предположение, че е атакуванъ участъка отъ к. 560 и западно отъ нея въ участъка на 50 п. полкъ—зони 109—76.

№	Отговорнитъ за отбраната на зоната батареи	Батареитъ, които ще засилватъ огъня.
	а) Преграденъ огънь предъ охранението	
109	2/3 п. шк. — 4 ор.	2/1 г. б. — 1 ор.
108	2/1 п. с. с. б. — 2 ор.	2/1 г. б. — 1 ор.
107	1/1 п. с. с. б. — 2 ор.	Нѣма
106	1/1 п. с. с. б. — 2 ор.	"
105	3/1 п. г. б. — 1 "	2/209 — 2
104	3/1 п. г. б. — 3 "	1/3 шк. — 2; 2/209 — 2;
		1/1 г. б. — 2
103	9/1 п. шк. — 4 "	1/3 шк. — 2; 1/1 г. б. — 2
102	2/27 п. г. б. — 2 "	3/27 п. г. б. — 2; 1/27 п. г. б. — 2
	б) Преграденъ огънь предъ охраната	
71	2/3 п. шк. б. — 4	2/1 г. б. — 1
72	2/1 п. с. с. б. — 4	2/1 г. б. — 1
73	1/1 п. с. с. б. — 2	1/3 шк. — 2; 3/27—2
74	3/1 г. б. — 4	1/3 шк. — 2
75	1/1 п. с. с. б. — 2 ар.	1/209 — 2
76	9/1 п. шк — 4; 2/200 — 4 ор.	1/27 — 2; 2/27 — 2; 1/1 г. б. — 2.

ТАБЛИЦА

За количеството и разпредѣлението на снаряжитѣ за обстрелването на пунктоветѣ при патраулното нападение отъ 3/50 дружина (гледай планъ Хумски участъкъ)

При продължителность 20 минути

№ по редъ	Отъ кои батареи	Колко оръдия				Забележка
		Разширит. до 1 ч. и 20 минути	Врѣзъ пре-граднѣ отъ 1 ч. и 10 минути	По слабѣ отъ 1 ч. и 10 минути	Отъ 1 ч. и 10 м. до 1 ч. и 20 м. отъ нѣм.	
1	3/1 п. 10 ¹ / ₂ см. г. б.	2	100 ¹⁾	—	—	1) Въ първитѣ 5 минути по пункта на нападението се хвърлятъ 40 снаряда, а после — до 11 ч. и 20 м. се хвърлятъ останалитѣ 60 снаряда.
2	3/1 п. 10 ¹ / ₂ см. г. б.	2	—	80	40	
3	2/1 — 7.5 см. п. с. б.	4	—	180	120	
4	2/3 — 7.5 см. пл. шк.	4	—	160	60	
5	1/14 — 7.5 см. I вз.	2	—	60 ²⁾	60 ²⁾	2) Демонстративно огнево нападение
6	2/1 — 12 см. пол. г. б.	1	20	—	—	
	Всичко	15	120	480	250	или всичко 850 снаряда

За борба съ неприятелската артилерия

№	КОИ БАТАРЕИ	Колко оръдия	Продължителность 20 минути	
			Колко оръдия	Продължителность 20 минути
1	1/1 — 7.5 см. пол. с. с. батарея	1	100	
2	1/14 — 7.5 см. пол. с. с. бат. II взв.	2	200	
3	2/1 — 12 см. гауб. батарея	2	160	
4	3/13 гер. тежка 15 см. гауб. батарея	4	160	
5	4/16 гер. 21 см. мьорзеръ	1	10	
	Всичко	10	630	

Забелѣзани по-важни печатни грѣшки:

Стр.	редъ	Напечатано	Да се чете
3	1 доле	луспѣи	успѣли
4	15 доле	нѣма	има
4	2 доле	Иададената	Иададената
7	17 горе	отрези	отрози
8	14 горе	Конско Серменлии	Конско и Серменлии
9	6 горе	Каруна	Коруна
10	2 горе	Каменка	Каменна
12	6 горе	569	560
18	24 горе	590	560
20	9 горе	Теленитѣ	Телефонитѣ
31	2 горе	Германската	Геройката
31	12 горе	Кула	Кула
37	14 горе	да се	да не се
47	2 горе	група се	група да се
48	20 горе	Байчевѣ	Байчевѣ
48	14 доле	Кнезобекъ	Кнезобекъ
48	4 доле	Ба	Баг
52	10 горе	отдѣль стр.	Отдѣль IX.
80	11 доле	26	23
81	3 доле	които сж	които не сж
85	1 доле	адвогѣ	даватъ.
89	4 горе	„батареитѣ“	„батареитѣ“
89	6 и 7 горе	фотографирани	фотографирани“
98	2 и 3 горе	припаси и вода	припаси, храна и вода
121	21 доле	разбере	разбира
132	19 горе	планинска	тежка
142	11 доле	огънь, до	огънь, и до
147	7 горе	командирѣ	командирѣ поручикъ
147	13 горе	нагрозили	нагрозелили
147	21 горе	а отъ	и отъ
148	11 горе	заето	заста
161	10 и 24 доле	Рашава	Рошава
161	3 доле	намлява	намалява
157	7 горе	запържавя	затвърдява
	XVI. ду.	жора в	жора и
		400000	200000

165	6 горе	1987	1687
165	5 доле	състоянии	състояние
169	19 доле	в. Филиповъ	в. Филипъ
176	7 горе	Янчевъ	Енчевъ.
177	23 горе	отстѣпванетоъ ѝ	обстрелването ѝ
176	5 доле	черни	четири
190	6 доле	командири не	командири биха се ул-
			лашили и не
190	22 горе	ареплани	аероплани.

ооооооо

СЪДЪРЖАНИЕ:

Предговоръ	Стр. 3—5
I. Характера на мѣстността въ Хумския участъкъ	8
II. Климатъ	9
III. Подстъпи къмъ позицията въ Хумския участъкъ	9
IV. Оценка на позицията въ участъка	10—11
V. Обикновени и желѣзни пѣтища	12—15
VI. Главна и предна позиции	15—16
VII. Преградна и втора главна позиции	16—17
VIII. Укрепяванетоъ на позициитѣ	18—24
A) По главната и преградната позиции	24
B) По преградната и втората гл. позиция	25—26
IX. Сили, средства и разпредѣлението имъ	26—33
A) Пехота	33—55
B) Артилерия	55—66
X. Наблюдение и връзки	66—74
XI. Подготовка на личния съставъ отъ артилерията и минохвъргачкитѣ, за отбраната на позицията	75
XII. Бойна дѣйностъ на дветѣ противникови страни въ периода отъ 1.IX 1917 г. до 28.V 1918 г.	75—89
A) Отъ наша страна	89—96
B) Отъ неприятелска страна	96—97
VIII. Паралелъ между дейността на нашата и неприятелската артилерия, въ периода отъ 1.IX 1917 г. до 28.V 1918 г.	98—103
XIII. Снабдяване на батареитѣ съ бойни припаси, храна и вода	103—104
XIV. Поправка на материалната частъ	104—110
XV. Прехраната на войсковитѣ части, санитарно състояние и маневрена способностъ	110—116
XVI. Духа на войскитѣ отъ Хумския участъкъ	

Боя на 29 и 30 май 1918 год.

А. Сили и средства на противника и планъ за действитая му	117—120
Б) Планъ за отбраната	120—121
В) Обстановка преди започването на боя	121—123
Г) Хода на боя на 20 и 30 май	123—143
Д) Бой въ участъцитъ на 50, 49 и 2 пехотни полкове и действието на батареитъ на 30 май	143—187
Е) Заключение	188—192

Приложение № 1. Разпредѣление за да-
читъ между отдѣленията (батареитъ) отъ
артилерията на 3/5 пех. бригада къмъ
10.IV 1918 год.

	193—197
--	---------

Приложение № 2. Таблица за унищожителния огънь въ участъка на 3/5 пѣх. бригада къмъ 27.V 1918 год.

	198—204
Легенда № 1	205
Легенда № 2	206—207
Легенда № 3	208—209
Легенда № 4	209

Таблица за количеството и разпредѣлението на снарядитъ за обстрелването на пунктoветъ, при патрулното нападение отъ 3/50 дружина

	210
--	-----

Забелѣзани по-важни печатни грешки

	211—212
--	---------

11263
42666